

**T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ALMAN İMPARATORU II. WİLHELM'İN
FİLİSTİN VE SURİYE ZİYARETİ
(1898)**

**MERVE SAVAŞ
160121009**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ZEKERİYYA KURŞUN**

İSTANBUL 2018

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALMAN İMPARATORU II. WİLHELM'İN
FİLİSTİN VE SURİYE ZİYARETİ
(1898)

MERVE SAVAŞ
160121009

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ZEKERİYYA KURŞUN

İSTANBUL 2018

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı yüksek lisans/doktora programı 160121009 numaralı öğrencisi Merve Savaş'ın ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**Alman İmparatoru II. Wilhelm’in Filistin ve Suriye Ziyareti (1898)**” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından **25 /06/ 2018** tarihinde oybirliği/oyçokluğuyla ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Zekeriyya Kurşun

(Jüri Başkanı-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Doç. Dr. Ali Satan

(Jüri Üyesi)

Marmara Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Emine Tonta Ak

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Merve Savaş

İmza

ALMAN İMPARATORU II. WILHELM'İN FİLİSTİN VE SURIYE ZİYARETİ

(1898)

ÖZET

Bu tezde, Osmanlı Devleti'nin Almanya Devleti ile 19. yüzyılda kurmuş olduğu dostluk münasebetleri bir seyahat üzerinden değerlendirilmiştir.

Almanya Birliği'nin 1871 yılında kurulması akabinde tahta çıkan Kaiser II. Wilhelm, Avrupa da Almanya'nın üstünlüğüne yoğunlaşan Başbakan Bismarck'ın aksine Weltpolitik olarak adalandırdığı dünya siyasetine tercih etmiştir. Alman İmparatoru bu siyasetine Osmanlı Devleti ile geliştirdiği ve Osmanlı Devleti'nin de arzu ettiği yakınlaşmalar üzerinden hayata geçirmeye çalışmıştır. Osmanlı Devleti bu dönemde birçok problemle uğraşmaktaydı. Uluslararası arenada yalnız bırakılmış ve toprakları büyük güçlerin saldırısına açık hale gelmişti. Sultan II. Abdülhamid denge politikalarıyla savaştan uzak durarak topraklarını koruma yolunu seçerken yeni müttefikler de aramıştır. Bu politikada yer alan en önemli aktör ise Almanya Devleti olmuştur. Böylece iki devlet arasında geliştirilen dostluk münasebetleriyle yeni bir döneme girilmiştir.

Bu tezde Osmanlı-Alman ittifakı'nın gelişmesi ve bu çerçevede Alman İmparatoru'nun doğu seyahatleri özellikle Suriye ve Filistin seyahati incelenerek Osmanlı-Alman ilişkilerine farklı bir açıdan bakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Almanya, II. Abdülhamid, II. Wilhelm, Filistin, Suriye, Kudüs,

KAISER II. WILHELM VISIT TO PALESTINE AND SYRIA

(1898)

ABSTRACT

This thesis examines the friendly bilateral relationship established between the Ottoman Empire and the German state, in the nineteenth century, through a well documented journey.

After the establishment of the German union in 1871. Kaiser Wilhelm II. devoted himself to managing the geopolitical situations the world found itself in (Weltpolitik). This, unlike Prime Minister Bismarck, who had focused on German supremacy alone. The German Emperor tried to pass on this style of politics to the Ottomans, through a notable relationship he had developed with them. It has to be stated that the Ottomans were very open for his political endeavors, as they were relatively weak during this period. The Ottoman Empire was standing without allies in the international arena, resulting in their territories becoming vulnerable to attacks of greater powers. Sultan Abdulhamid II. did his all he could to avoid getting into any non-essential wars to protect his land, by balancing geopolitics and seeking new allies. The most important actors involved in this policy of the Sultan were the Germans. Thus, a friendship between the two powers commenced.

In this thesis, the development of the Ottoman-German alliance and relations are examined from a different point of view. Namely, by analyzing the Eastern travels of the German Emperor, especially to Syria and Palestine.

Keywords: Ottoman State, Germany, II. Abdülhamid, II. Wilhelm, Palestine, Syria, Jerusalem

ÖNSÖZ

Tarih yazımı genellikle siyasi tarih üzerinde yoğunlaşmaktadır. Siyasi tarih içinde ise savaşlar, anlaşmalar, ittifaklar incelenerek devletlerarasındaki ilişkilerin ortaya konması bir gelenek halini almıştır. Ülkelerarası ilişkilerin belirlenmesinde ve geliştirilmesinde pek çok diplomasi kural ve araçları vardır. Bunlardan bir tanesi de devlet liderlerinin karşılıklı ilişkileri ve dostluk gösterileridir. Buna rağmen tarih yazımında en az işlenen konulardan bir tanesidir. Bu gerekçeden hareketle Osmanlı-Alman yakınlaşmasını, “Alman İmparatoru II. Wilhelm’in Suriye ve Filistin Ziyareti” üzerinden bir çalışma ile anlamaya niyetlendik ve tezimizi seçtik.

Tezin birinci bölümünde Alman İmparatoru’nun Filistin ve Suriye ziyareti’nin ilk bölümü olan İstanbul seyahati hakkında bilgi verilmiştir. İmparatorun İstanbul’da kaldığı beş gün süre zarfında yapılan hazırlıklar, ziyaretler ve görüşmeler detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Tezin ikinci bölümünde ise Filistin ve Şam ziyaretine yer verilmiştir. Verilen alt başlıklarla da ayrıca Yafa, Hayfa, Beyrut ziyaretleri anlatılmıştır.

Tez’in üçüncü bölümünde seyahatin dünya basınındaki yeri tartışılmıştır. Özellikle Osmanlı, Avrupa ve Arapça basınının seyahate olan bakış açısı incelenmiştir. Bu maksatla gazete ve dergiler incelenmiş ve seyahat gazete yazıları üzerinden anlatılmıştır. Ayrıca devletlerin seyahat üzerinden yapmış oldukları propagandalarda basın üzerinden takip edilerek, devletlerin seyahate olan bakış açıları değerlendirilmiştir.

Tezimizin ana malzemesini Başbakanlık Osmanlı Arşivlerindeki belgeler oluşturmaktadır. Ayrıca bu belgelere istinaden yapılan araştırmalardan da genişçe istifade edilmiştir. Kaynak değerlendirmesi ayrıca giriş bölümünde yapılmıştır.

Bu tezde her zaman yanımda olan ve desteğini eksirgemeyen hocam ve danışmanım Prof. Dr. Zekeriyya Kurşuna şükranlarımı sunarım. Tezimi hazırlarken çeviriler konusunda yardımlarını eksik etmeyen kuzenim Mert Öztürk’e, Abdullah

Savaş'a ve Kadriye Yazar'a; Washington'dan göndermiş olduğu eserler ile tezime katkı sağlayan Ege Gúrmeriçliler'e teŖekkür ederim.

Öğrenim hayatım boyunca bana destek olan, beni cesaretlendiren aileme her sıkıntıda yanımda oldukları için minnettirim.

Çalışmanın olumlu taraflarında yukarıda zikrettiğim ve zikredemediğim pekçok kişinin emeği vardır. Çalışmada ki eksiklikler ise bana aittir. Bu çalışma alana mütevazı bir katkı yapmayı hedeflemekle birlikte, takdir değerlendirenlerin olacaktır.

Merve SAVAŞ

İstanbul 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
TARİH İÇİNDE OSMANLI-ALMAN İLİŞKİLERİ	
BİRİNCİ BÖLÜM.....	16
1. ALMAN İMPARATORU II. WİLHELM'İN İSTANBUL SEYAHATI... 16	
1.1. İMPARATOR'UN İSTANBUL SEYAHATI: HAZIRLIKLAR VE PROGRAMI	16
1.1.1.İmparator'un İstanbul'a Gelişi ve Öncesinde Yapılan Hazırlıklar	16
1.1.2.İmparator'un İstanbul'da ki Teşrifat ve Gezi Programı.....	27
1.2. SULTAN VE İMPARATOR: II. WİLHELM'İN TEMASLARI VE İSTANBUL'U TEMAŞASI.....	36
1.2.1. İmparator'un Gezi Programı'nın Uygulanması.....	63
İKİNCİ BÖLÜM	68
2. ALMAN İMPARATORU II. WİLHELM'İN FİLİSTİN VE SURİYE SEYAHATI.....	68
2.1. ALMAN İMPARATORU II. WİLHELM'İN FİLİSTİN SEYAHATI	68
2.1.1. Hayfa Ziyareti	68
2.1.2. Yafa Ziyareti	78
2.1.3. Kudüs Ziyareti	89
2.2. ALMAN İMPARATORU II. WİLHELM'İN BEYRUT VE ŞAM SEYAHATI.....	112
2.2.1. Beyrut Seyahati.....	112
2.2.2. Şam Seyahati	118
2.3. OSMANLI GÖZÜYLE SEYAHAT'İN SONUÇLARI.....	140
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	147

3. SEYAHAT'İN YANKILARI VE SONUÇLARI.....	147
3.1. SEYAHAT'İN OSMANLI BASINI'NDAKİ YANSIMALARI	147
3.2. SEYAHAT'İN AVRUPA BASINI'NDAKİ YANSIMALARI	155
3.3. SEYAHAT'İN ARAP BASINI'NDAKİ YANSIMALARI.....	162
SONUÇ	166
KAYNAKÇA	168
EKLER.....	178

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.İzzettin Vapuru'nda Yer Alan Heyet	29
Tablo 2.Alman İmparatoru'nun İstanbul Seyahat Programı	32
Tablo 3.Alman İmparatoru'nun Görüşme Programı	40
Tablo 4.Alman İmparatoruna Yıldız Sarayında Verilen Ziyafet Menüsü.....	41
Tablo 5.Alman İmparatoruna Sultaniye Vapurunda Verilen Ziyafet Menüsü.....	47
Tablo 6.Alman İmparatoru'nun Şam Ziyafet Menüsü 1	124
Tablo 7.Alman İmparatoru'nun Şam Ziyafet Menüsü 2	132
Tablo 8.Alman İmparatoru'nun Koymuş Olduğu Parolalar	138
Tablo 9.Kaçaryum Gazetesi'ndeki Ermeni Vatandaşların Listesi	154

KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale/madde
a.g.t.	adı geçen tez
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul
BEO	Bab-ı Âli Evrak Odası
Bkz	bakınız
Byy	Basım yeri/ yılı
Ca	Cemaziye'l-evvel
C	cilt
Çev.	çeviren
DH. MKT	Dâhiliye Nezareti Mektubî Kalemi
DH. TMİK. M	Dâhiliye Nezareti Muamelat
DİA	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Dn	Dipnot
ed.	Editör
EI	Encyclopedia of Islam
H.	Hicri
HR. SYS	Hariciye Nezareti Siyasi Evrakı
İA	İslam Ansiklopedisi
İ.DH	İrade Dâhiliye
İ.HUS	İrade Hususi
M.	Miladi
MF. MKT	Maarif Nezareti Mektubî Kalemi
nr.	Numara
OTAM	Osmanlı Tarih Araştırmaları Merkezi Dergisi
s.	sayfa

vb.	ve benzeri
Y.A. HUS	Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı
Y.A. RES	Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı
Y.EE	Yıldız Esas Evrakı
Y.EE. KP	Yıldız Kamil Paşa Evrakı
Y.MTV	Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı
Y.PRK. A	Yıldız Perakende Evrakı Sadaret
Y.PRK. ASK	Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat
Y.PRK. AZJ	Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal ve Jurnaller
Y.PRK. AZN	Yıldız Perakende Evrakı Adliye ve Mezahib Nezareti Maruzatı
Y.PRK. BŞK	Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Başkitabet Dairesi Maruzat
Y.PRK. EŞA	Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemirlik
Y.PRK. HH	Yıldız Perakende Evrakı Hazine-i Hassa Nezareti
Y.PRK. HR	Yıldız Perakende Evrakı Hazine-i Hassa Nezareti
Y.PRK. MK	Yıldız Perakende Evrakı Müfettişlik ve Komiserlikler Tahriratu
Y.PRK. MM	Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Müşiriyeti
Y.PRK. MYD	Yıldız Perakende Evrakı Maiyet-i Seniyye ve Yaveran Dairesi Maruzatı
Y.PRK. NMH	Yıldız Perakende Evrakı Name-i Hümayunlar
Y.PRK. PT	Yıldız Perakende Evrakı Posta Telgraf Nezareti Maruzatı
Y.PRK. SGE	Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Erkânı ve Saray Görevlileri Maruzatı
Y.PRK. ŞH	Yıldız Perakende Evrakı Şehremaneti Maruzatı
Y.PRK. TKM	Yıldız Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiyye ve Mütercimliği
Y.PRK. UM	Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahriratu
Y.PRK. ZB	Yıldız Perakende Evrakı Zaptiye Nezareti Maruzatı
Yay.	Yayınlayan, Yayına hazırlayan

GİRİŞ

TARİH İÇİNDE OSMANLI-ALMAN İLİŞKİLERİ

Osmanlı-Alman İlişkilerinin tarihi kökenini 1871 yılında kurulan Alman Birliğinden önce aramak gerekmektedir. Bu konuda karşılıklı ilişkileri genellikle klasik devirlerden başlatanlar olsa da esasında bu münasebetlerin belirgin hale gelmesi Prusya Devleti ile olmuştur. Konu hakkındaki araştırmalar kesin bir sonucu ihtiva etmese de iki devlet arasındaki münasebetlerin II. Friedrich'in hükümdarlığından önce 1718 yılının başları olduğunu söyleyen eserler bulunmaktadır¹.

Osmanlı Devleti ile Prusya arasındaki ilk ilişkiler 16. yüzyıl da yaşanmış ve ilk siyasi yakınlaşma Kanuni Sultan Süleyman döneminde gerçekleşmiştir. Fransa Kralı I. François 1525 yılında Alman İmparatoruna esir olmuştur. Bunun üzerine François'in annesi Düşes Dangolem Kanuni den yardım talep etmiş ve Kanuni Sultan Süleyman da Alman İmparatorundan Fransa Kralı'nın serbest bırakılmasını istemiştir. Fransa Kralı tarafından Şarlken serbest bırakılmıştır. Bunun akabinde de Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmak isteyen Şarlken 1554 yılında Ogier Chieslin Busbeck'i İstanbul'a elçi olarak göndermiştir². Busbeck İstanbul'daki gözlemlerini daha sonra kendi kralına ve kamuoyuna aktaracak, böylece Osmanlı-Alman ilişkileri başlayacaktır.

Osmanlı ile modern Prusya arasındaki ilk resmi temas 1701 yılında I. Friedrich'in (1713-1740) kendini Prusya Kralı ilan etmesinden sonra gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti yeni kralı kutlamak için Asım Efendi Başkanlığında on beş kişilik

¹ Kemal Beydilli, **Büyük Friedrich ve Osmanlılar XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri**, İstanbul 1985, s.1.

² Uğur İnan, **Osmanlı Devleti'nde Almanların Protestan Misyoner Faaliyetleri**, Ankara 2015, s.17-18.

bir heyeti Prusya'ya göndermiştir³. Bu elçilik heyetinden sonra karşılıklı temaslar sıklaşacaktır. Nitekim 1718 yılında Pasarofça Barış görüşmeleri yapılmıştır. Böylece Avrupa ile diplomatik görüşmeler sırasında I. Friedrich Wilhelm ile yazışmalar başlatılmıştır⁴. Fakat iki ülke arasındaki ilişkiler II. Friedrich (1740-1786) zamanında önem kazanmıştır⁵.

II. Friedrich (1740-1786) döneminde Prusya Devleti ile daha ziyade ekonomik alanda ilişkiler kurulmak istenmiştir. İmparator, yaveri Baron Rex'in'i İstanbul'a bir ticaret anlaşması yapmak maksadıyla göndermiştir. Nitekim 1761 yılında imzalanan ticaret anlaşması ile ekonomik alanda Osmanlı-Prusya münasebetleri başlamıştır. Bu münasebetler her iki devletin karşılıklı olarak elçilikler açmasıyla da devam ettirilmiştir. Osmanlı Devleti yapmış olduğu bu anlaşma ile Osmanlı-Prusya ilişkilerine büyük katkı sağlamıştır⁶. 1765 yılından sonra Osmanlı-Prusya münasebetlerin de takip edilen yol giderek değişmeye başlamıştır. Bu zamana kadar Osmanlı Devleti ile ittifak yapmak isteyen II. Friedrich, Osmanlı-Rus savaşı ile ortaya çıkabilecek olan Şark Meselesinde, etkin bir rol oynamak istememiştir. Şark Meselesinde etkin rol oynamak istemeyen Prusya Devleti, 1768 yılında gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşının başlangıcı itibariyle, Osmanlı Devletiyle ittifak kurmak istemiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Osmanlı-Rus savaşını gözönünde bulundurarak Prusya'nın ittifak kurma fikrine olumlu bakmıştır⁷.

Bütün bunların etkisiyle ilişkiler bir ittifaka doğru evrilmiştir⁸. Yapılmak istenilen ittifakta 1787 yılında yaşanan Osmanlı-Rus savaşının oldukça büyük etkisi bulunmaktadır. Savaşın etkisiyle Osmanlı Devleti hem askeri açıdan hem de stratejik zorunluluk açısından Prusya'ya ihtiyaç duymuştur. Ardından İki devlet arasında yapılan görüşmeler sonucunda 31 Ocak 1790 tarihinde bir ittifak anlaşması

³ Uğur İnan, **a.g.e**, s.18.

⁴ Kemal Beydilli, "İlk Prusya-Osmanlı münasebetleri hakkında bazı kayıtlar ve düzeltmeler", **Jurgowsky-Sattler Seewold, Serta Balcanica Orientalia Monacensia, In Honorem Rudolphı Trofenik Septuagenar, Monachii**, 1981, s.219.

⁵ Bayram Kodaman, "İttihat Terakki ve Almanya", **Yeni Türkiye Dergisi Türkoloji Özel Sayısı**, 2002, Sayı:44, s.258.

⁶ Muzaffer Tepekaya, "Osmanlı-Alman ilişkileri (1870-1914)", **Yeni Türkiye Dergisi Türkoloji Özel Sayısı**, 2002, Sayı:44, s.234.

⁷ Kemal Beydilli, **a.g.e**, s.97.

⁸ Uğur İnan, **A.g.e**, s.18-19.

imzalanmıştır⁹.1790 yılında imzalanan Osmanlı-Prusya ittifak anlaşması Osmanlı Devletinin, bir Hristiyan devlet ile yapmış olduğu ilk savunma anlaşması olması hasebiyle oldukça önemlidir. Anlaşma doğrultusunda bu dönemde bir Hristiyan devlet ile ittifak yapılmasında dini yönden herhangi bir sorun teşkil edip etmediği zihinleri meşgul etmiştir. Aynı zamanda bu tip endişelerin Müslüman devletlerle ittifak yapan diğer Hristiyan devletlerde de görüldüğü anlaşılmaktadır¹⁰. Anlaşmanın II. maddesinin de ihtiva edildiği üzere, 1761 yılında yapılan ticaret anlaşmasının da geçerliliği korunacaktır¹¹. Böylece her iki devlet hem ekonomik alanda ilişkisini devam ettirecek hem de siyasi ve askeri alanda yapılacak köklü münasebetlerin zeminini hazırlamış olacaklardır¹².

Osmanlı Devleti yapmış olduğu bu anlaşma ile Osmanlı-Prusya ilişkilerine büyük bir ivme kazandırmıştır¹³. Ancak Osmanlı-Alman ilişkileri 19. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra daha da hız kazanacaktır. II. Mahmud döneminde gerçekleşen hadiseler ve yeni ordu kurma ihtiyacı Alman ilişkilerini tekrar gündeme getirecektir. 1827 yılında Navarin Deniz Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Fransa, Rusya ve İngiltere'ye yenilmesi, üzerine yeni bir ordu kurulma ihtiyacı duyulmuştur. Bunun üzerine model alınacak ülke olarak da Prusya ön plana çıkacaktır.

Osmanlı Devleti modern bir ordu kurabilmek için dönemin en iyi ordularına sahip olan Prusya Devleti'nden Helmut Von Moltke'nin de içerisinde bulunduğu askeri bir heyet göndermesini istemiştir. Bu talep üzerine 1835 tarihinde Prusya Devleti bir askeri heyeti İstanbul'a göndermiştir¹⁴. Von Moltke daha sonra kaleme aldığı anılarında Osmanlı Devleti'nin yeni bir orduya sahip olma isteğini şu sözleriyle anlatmıştır.

⁹ Osmanlı Prusya İttifakı için bak: Kemal Beydilli, **Osmanlı Prusya İttifakı**, İstanbul 1981. Beydilli eserinde bu ittifakı orijinal kaynaklara dayanarak detaylı bir şekilde incelemektedir. Ayrıca bak: M. Nail Alkan, "Hayranlık, Dostluk ve Çıkar Üçgeninde Türk-Alman İlişkileri", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Nisan 2015, Sayı:34, s.40.

¹⁰ Kemal Beydilli, **A.g.e**, s.67.

¹¹ Kemal Beydilli, **A.g.e**, s.69.

¹² M. Nail Alkan, **a.g.m**, s.40.

¹³ Muzaffer Tepekaya, **a.g.m**, s.234.

¹⁴ M. Nail Alkan, **A.g.m**, s.41.

*Yabancı ordular İmparatorluğu çöküş uçurumuna kadar getirmiş, gene yabancı ordular onu kurtarmıştı. Bu sebeple Türkler her şeyden önce kendilerinin bir ordularının olmasını istiyorlardı*¹⁵. Moltke'nin bu sözlerinden anlaşılacağı gibi Osmanlı Devleti ciddi bir askeri reforma ihtiyaç duymuştur. Nitekim gelen bu askeri heyet de Osmanlı askerlerini Prusya sistemine göre yetiştirmeye başlamıştır¹⁶.

Prusya dönemin de başlayan Osmanlı-Alman münasebetleri 1871 yılında kurulan Alman Milli Birliğine kadar bu şekilde devam etmiştir. Almanya, birliğini 1870-1871 yılında Fransa ile yaptığı savaş sonrasında kurabilmiştir. Savaştan galip ayrılan Almanya Alsace ve Lorraine'i almış ve Fransa'yı da ağır bir savaş tazminatı ödemeye mecbur etmiştir¹⁷. Birliğin banisi ve Almanya başbakanı Bismarck¹⁸ bu dönemde dış politikasını diğer Avrupa devletleriyle kurulmak istenen karmaşık, ama bir taraftan da daha dikkatli bir *müttefiklik sisteminin* gelişmesine dayandırmaktaydı. Bismarck'ın amacı güçlü bir Almanya oluşturabilmek için mümkün olduğunca savaşa girmemektir. Savaşa girmeden güçlenmek isteyen Bismarck potansiyel düşman gücü olarak Fransa'yı görmekteydi¹⁹. Bismarck'ın Fransa üzerinde ki bu endişesi yersiz değildi.

Fransa da bu yıllarda *revanchisme (intikamcılık)* adı verilen bir duyguyla hareket ediyordu. Siyasetini bu duygu üzerine bina eden Fransa Alsace ve Lorraine'i de tekrar geri almak için elinden geleni yapmaktaydı. Bismarck *revanchisme* ile hareket eden Fransa'yı bu sebepten dolayı Avrupa'da yalnız bırakmak istemiştir. Zaten bu dönemde İngiltere ve Fransa'nın sömürge paylaşımı konusundaki tutarsızlıkları iki devletin bir arada hareket etmesini engellemiştir. Buna karşılık Bismarck Fransa'nın ittifak yapamayacağı devletler ile 1872 yılında Avusturya-

¹⁵ Feldmareşal Helmuth Von Moltke, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, Çev. Hayrullah Örs, İstanbul 1969, s.45.

¹⁶ Muzaffer Tepekaya, **A.g.m**, s.235.

¹⁷ Murat Özyüksel, **Abdülhamid Devrinde Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi**, Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid, 1978, C.3, s.293.

¹⁸ Otto von Bismarck 1815 yılında Brandenburg'un bir kasabasında dünyaya gelmiştir. Ailesi Brandenburg'un köklü ailelerindedir. Bu ailelere ayrıca Junkers adı verilmektedir. Bismarck lise öğrenimini Berlin de tamamlamış, üniversite eğitimini ise Göttingen Üniversitesinde görmüştür. Bu okulda hukuk öğrenimi görmüş olsa da Bismarck eğitimini yarıda bırakmıştır. Bismarck politika hayatına ise 1847 yılında seçilmiş olduğu Prusya Meclisinde başlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bak: Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, İstanbul 2013, s.305.

¹⁹ Mary Fulbrook, **Almanya'nın Kısa Tarihi**, Çev. Sabri Gürses, Haziran 2017, s.135.

Macaristan ve Rus İmparatorları ile Birinci Üç İmparatorlar Ligi adı verilen bir sözlü anlaşma yapmıştır. Söz konusu anlaşma ile birlikte Avrupa mevcut durumu kabul etmiştir. Böylece Almanya-Fransa sınırları da Avusturya ve Rusya tarafından da onaylanmıştır²⁰.

Bismarck Rusya ve Avusturya-Macaristan ile 1872 yılında yapmış olduğu Birinci Üç İmparatorlar İttifakını 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı ile bozulan ilişkileri tekrar düzene koymak ve bozulan Balkan dengesini yeniden kurmak için toplanan Berlin Kongresi'ne kadar devam ettirmiştir²¹. Berlin Görüşmeleri sırasında, aşağıdaki ortak görüşler ortaya çıkmıştır.

1) Avrupa'nın mevcut durumu kabul edilmiştir.

2)Avrupa barışı tehlikeye düşecek olursa, üç devlet kendi arasında temas ve incelemelerde bulunacaklardır.

3) Şark Meselesinde ortaya çıkacak herhangi bir sorun birlikte halledilecektir.

4) İhtilalci hareketlere karşı birlikte karşı konulacaktır.

5) Devletler kendilerinden başka bir devletle ittifak yapmayacaktır²².

İmzalanan anlaşmalara rağmen bu devletler zamanla aralarında anlaşmazlığa düşmüş ve daha sonra yeni bloklaşmalar dönemi başlamıştır²³.

Bismarck'ın 1878 Berlin Kongresinden sonra takip ettiği siyaset Balkanlardaki Rus nüfuzunun kırılmasıdır²⁴. Aslında bu durum Osmanlı siyasetine dolaylı destek anlamı taşıyordu. Özyüksel'in değerlendirmesine göre; Bismarck'ın Osmanlı Devletine karşı göstermiş olduğu tavır Rusya ile olan münasebetlerinde önemli bir etkendi. Osmanlı Devleti ile yaşadığı problemler yüzünden Bismarck Rusya ile arasının açılmasını istemiyordu. Ancak Bismarck'ın bu konudaki temel kaygısı Avusturya Devletini ve Rusya Devletini aynı ittifak potasının içerisinde tutmanın olanaksızlığıydı. Her iki devlet de Balkanlar üzerinden birbirine karşı uygulamış oldukları politikayla Almanya'nın desteğine ihtiyaç duymaktaydılar. 1878 de Berlin Kongresinde Avusturya, Rusya'ya karşı İngiltere ile birlikte hareket edince

²⁰ Murat Özyüksel, **A.g.m** s.293.

²¹ Uğur İnan, **A.g.e**, s.21.

²² Fahir Armaoğlu, **A.g.e**, s.341-342.

²³ Fahir Armaoğlu, **A.g.e**, s.346.

²⁴ İlber Ortaylı, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, İstanbul 1983, s.14.

Rusya Üç İmparator Liginden ayrıldı. Almanya bundan sonra Balkanlar konusunda Avusturya ve Rusya ile uzlaşamayacağını düşünerek, 1879 yılında Avusturya ile yeni bir ittifaka girmiştir²⁵.

Bismarck Avusturya-Macaristan ile yapmış olduğu bu ittifak ile beraber Rusya'dan da tamamen vazgeçmiş değildi. Bu sırada Fransa ile Almanya ilişkilerinde herhangi bir sorun yaşanmamaktaydı. Fakat Fransa'nın bir "intikam savaşı" ve bir Fransız-Rus ittifakı olacağı düşüncesi Bismarck'ın aklından çıkmamaktaydı. Bu sebepten dolayı Bismarck Berlin Kongresinde, Rusya ile bozulmuş olan ilişkilerini tekrar düzenlemek istemiştir. Böylece Bismarck, Fransa ile Rusya'nın yakınlaşmasını önlemiş olacaktır²⁶.

Bismarck yeni kurulan Almanya'nın güçlenmesi için dış politikasında Avrupa Devletleri ile uzun süre devam edecek olan bir barış dönemi inşa etmek istiyordu. Bunun için Bismarck Almanya'nın güçlenmesini sağlamak adına Fransa-Rusya ve Avusturya devletlerine karşı denge siyaseti izleme politikasına önem veriyordu. Bu dönemde Bismarck, *Şark Meselesiyle* ilgilenmeyi denge siyaseti açısından zararlı görmüştür. Yaptığı siyaset ile Bismarck Almanya'yı Osmanlı Devleti'ne ne tam olarak yakınlaştırmış ne de Osmanlı Devletinden tam anlamıyla uzaklaştırmıştır²⁷.

Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu Almanya için büyük önem arz etmemekteydi. Bismarck'ın endişesi Almanya'nın Fransa ile olan münasebetleridir. Bu yüzden Bismarck Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile ittifak yaparken bir taraftan da Rusya'nın karşı tarafa geçmesini engellemek istemiştir. Bismarck bu çerçevede içerisinde Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğunda gerçekleştirmek istediği isteklerine karşılık engelleyici bir politika izlememiştir. Ayrıca Rusya'ya destek vermekten de kaçınmıştır. Aslında Bismarck'ın Osmanlı İmparatorluğuna karşı esnek bir politika izlediği varsayılabilir.

Bu siyaseti izlemesinin nedeni, Almanya'nın Fransa ile olan genel kaygısıydı. Avusturya ile ittifak yapan Almanya Rusya'nın da karşı tarafta yer almaması için elinden geleni yapmıştır. Bismarck Rusya devletine ne açık bir destek vermiş ne de

²⁵ Murat Özyüksel **A.g.m**, s. 293.

²⁶ Fahir Armaoğlu, **A.g.e**, s.349.

²⁷ Bayram Kodaman, **A.g.m**, s.258.

tam anlamıyla devlete destekleyici bir politika benimsemiştir. Bismarck tüm bu ihtimallere karşılık Rusya ile çıkabilecek herhangi bir savaş durumunda Osmanlı ordusundan gelebilecek yardım düşüncesini de unutmamıştır²⁸. Bismarck Osmanlı-Alman ilişkilerini sınırlı tutmak isterken Osmanlı Devleti de Almanya ile olan münasebetlerini geliştirme taraftarıydı²⁹. Nitekim 1880’li yılların son zamanlarına kadar Osmanlı ile Almanya arasında kayda değer bir yakınlaşma söz konusu değildir³⁰. Bu tarihten sonra Osmanlı-Alman münasebetleri daha farklı bir boyut kazanacaktır.

1881 yılında Osmanlı devletinin talebi ile Almanya’nın önemli askeri uzmanlarından olan Colmar von der Goltz başkanlığında bir heyet İstanbul’a gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğundaki ismiyle “Goltz Paşa” tam on iki yıl Osmanlı ordusunda görev yapmıştır. Paşa Osmanlı ordusunu yeniden düzenlemek ve güçlendirmek için büyük çaba sarf etmiştir. Bu dönemde Alman askerleri ile birlikte Osmanlı Devleti’ne Alman tüccar ve bankerleri de gelmiştir. Deutzche Bank’ın bir şubesi İstanbul da açılmış Alman tüccarları ülkenin her yerinde faaliyet göstermeye başlamıştır. 1880 yılına kadar Alman ticareti Osmanlı ticaretinin de etkisini gösterememiştir³¹. Berlin Kongresiyle Balkanlarda barış yeniden sağlanmıştır. Rheinli ve Westfalyalı iş adamları’nın teşebbüsleriyle 1880 yılında merkezi Berlin de olan elli beş bin Osmanlı lirası sermayeye sahip, Deutscher Handelsverein (Alman Ticaret Şirketi) kurulmuştur.

Deutscher Handelsverein şirketi faaliyet göstereceği yer olarak Yunanistan ve Osmanlı İmparatorluğu’nu seçmiştir³². Kurulan Alman ticaret şirketi faaliyete geçmeden önce başkanı Loehnis ve Yönetim Kurulundan beş kişilik bir grupla birlikte şirketin faaliyet göstereceği bölgelere bir gezi düzenlemiştir. Bu gezi programını, Pire, Edirne, İstanbul, Bursa, İzmir, Beyrut, Yafa, Kudüs gibi kentler oluşturmaktadır. Loehnis gezinin sonucunda araştırmada buldukları tüm illerin

²⁸ Murat Özyüksel, **A.g.m**, s.294.

²⁹ Muzaffer Tepekaya, **A.g.m**, s.237.

³⁰ Uğur İnan, **A.g.e**, s.23.

³¹ Oral Sander, **Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme**, Ankara 1987, s.166.

³² Rifat Önsoy, **Türk-Alman İktisadi Münasebetleri (1871-1914)**, İstanbul 1982, s.19-20.

Alman ticareti için ne kadar önemli olduğunu incelediği bir eserle kaleme almıştır³³. Şirket H. Loehnis 'in 1889'daki ölümüne kadar faaliyet alanını sürdürmüştür³⁴.

1889 yılı sonrasında Almanya uluslararası arena da kendini oyun kurucu olarak göstermeye çalışmaktaydı. Bu sırada ise Osmanlı Devleti özellikle Berlin konferansından sonra birçok sorunla karşı karşıya kalmıştı. 1881'de Fransızların Tunus'ta himaye kurması, 1882 yılında İngiltere'nin Mısır'ı işgal etmesi yaşanan bu sorunların bazılarıydı. Bu büyük problemler ile birlikte Sultan II. Abdülhamid kendisine güveneceği bir müttefik aramaktaydı³⁵. Aradığı müttefik ülke ise Almanya idi.

Sultan Abdülhamid gençliğinden itibaren Almanya'ya karşı bir hayranlık beslemekteydi. Bunun sebebi de şehzadeliği sırasında çıktığı Avrupa seyahati'nde Prusya'da gördüklerinden etkilenmiş olmasıydı. II. Abdülhamid seyahatte gördüğü Alman askeri teşkilatını oldukça beğenmişti. Fakat Alman askeri teşkilatına duymuş olduğu hayranlığı Sultan Abdülhamid Fransa askeri teşkilatına duymamıştı. Çünkü II. Abdülhamid Fransız askerlerini ciddiyesiz olarak tanımlamıştı.³⁶ Sultan II. Abdülhamid Prusya Devleti'nden o kadar etkilenmiş olacak ki seyahatten sonra İstanbul'a döndüğü zaman Doktoru Mavroyan ile Prusya ve Fransa arasında bir savaş çıkma ihtimalinde hangi devletin kazanacağına dair yüz lira değeri'nde bir bahse girmiştir. Doktor bu bahis için Fransa Devleti'nin kazanacağını beyan ederken, II. Abdülhamid ise Prusya'dan yana olduğunu ifade etmiştir³⁷.

Abdülhamid dış siyasetini belirlerken sınırsız bir özgür seçimden yana olmamıştı. Daha çok Avrupa devletleriyle olan münasebetleri sonucunda bir dış politika belirlemişti. Bu dönemde Sultan II. Abdülhamid yarı bağımsız olan İran ve Çin İmparatorlukları yerine Avrupa devletleriyle olan münasebetinde kendine iyi bir partner olabilecek Almanya Devletini seçmişti³⁸. Almanya ticari olarak

³³ Murat Özyüksel, **A.g.m**, s.303.

³⁴ Rifat Önsoy, **A.g.e**, s.21.

³⁵ Orhan Koloğlu, **Avrupa'nın Kısacasında Abdülhamid**, İstanbul 2008, s. 31-32.

³⁶ M. Metin Hülagü, **Sultan II. Abdülhamid'in Sürgün Günleri Hususi Doktoru Atıf Hüseyin Bey'in Hatıratı**, Temmuz 2003, s.19.

³⁷ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)**, Ankara 1983, C.VIII. s.173.

³⁸ Orhan Koloğlu, **Abdülhamid Gerçeği**, İstanbul 2002, s. 282.

yatırımlarını Osmanlı Devleti üzerinden devam ettirse de, Fransa bölgede halen en büyük yatırımcılardan biri olma özelliğini korumakta idi. Bunun yanı sıra bölgede aktif rol oynayan İngiltere ve Almanya Devleti Fransa'ya karşı mücadele alanlarını sürdürmekteydiler. Fakat 1890 yılı itibariyle İngiltere bölgedeki demiryolu rekabetin de Fransa devletine karşı yenik düşmüştür.

Almanya ise rekabet ortamından yararlanıp demiryolu çalışmalarına hız vermiştir. Akabinde de Fransa Devleti'nden sonra demiryolları üzerinde bölgede hak iddia eden ikinci devlet olmuştur. Nitekim Fransa Devleti de Almanya'nın demiryolu üzerindeki bu çalışmalarını göz ardı etmemiştir. Bunun ilk göstergesini ise Fransa Devleti Alman yatırımlarından olan Deutsche Bank'ın 1888 yılında İzmit-Ankara demiryolu imtiyazını elde etmesiyle, Ege ve Suriye de demiryolu imtiyazı elde etme çalışmaları ile göstermiştir. Almanya'nın demiryolu üzerinde bu kadar hızlı ilerlemesinin nedeni ise Osmanlı bütçesine daha fazla katkı sağlamış olmasıdır³⁹.

Prusya Kralı III. Friedrich 1888 de ölünce yerine, 29 yaşındaki oğlu II. Wilhelm geçmişti. İmparator olmayı seven II. Wilhelm hırslı, gururlu, otoriter bir yapıya sahipti. Bu yapıya sahip olan genç bir İmparatorun en az onun kadar otoriter bir yapıya sahip olan ve yirmi altı yıldır Almanya'yı yöneten Bismarck ile uzlaşması mümkün değildi. Bismarck, daha muhafazakâr fikirlere sahip iken, II. Wilhelm ise daha liberal görüşlere sahipti. Aralarındaki görüş farklılığı sadece mizaçlarından değil, yönetim anlayışlarından da kaynaklanıyordu. Nitekim II. Wilhelm'in I. İstanbul ziyaretinden sonra 18 Mart 1890 tarihinde Bismarck başbakanlıktan istifa etti. Böylece II. Wilhelm ülkeyi tek başına yönetmeye başladı⁴⁰. Bismarck'ın baskısından kurtulan Alman İmparatoru, Bismarck'ın uygulamış olduğu denge siyaseti yerine kendi siyaset anlayışı olan dünya siyasetini (Weltpolitik) yürürlüğe koymuştur⁴¹. Genç Alman İmparatoru'nun bu siyaseti uygulamadaki amacı ise kısa sürede büyüyen Alman endüstrisinin, yeni pazarlara ve ucuz ham maddeye duymuş olduğu gereksinimini karşılamaktır⁴².

³⁹ İlber Ortaylı, **A.g.e.**, s.51-52.

⁴⁰ Uğur İnan, **A.g.e.**, s.23-24.

⁴¹ Muzaffer Tepekaya, **A.g.m.**, s.238.

⁴² Murat Özyüksel, **A.g.m.**, s.294.

Almanya, Bismarck'ın son dönemlerinde gelişmekte olan sanayisi ve ticaret hacmini yükseltebilmek için sömürgecilik faaliyetlerine başlamıştı. Almanya siyasi birliğini geç kurması nedeniyle ve sanayideki gelişmesini diğer rakiplerinden sonra tamamladığı için Asya, Afrika, Amerika ve Avustralya da bulunan topraklardan kendisine sömürge elde edememiştir. Gerçi Togo, Kamerun, Güney Afrika gibi bölgelerde sömürgeleri vardır. Fakat bu bölgeler hem tarımsal yönden hem de hammadde kaynağı olarak fazla zengin değillerdi. II. Wilhelm'in Almanya'sı kendisine yetecek yeni yerler elde etmek istiyordu. Bunun için coğrafi konum olarak da mükemmel bir yerde bulunan, zengin hammadde kaynaklarına ve kalabalık nüfusa sahip, Avrupa'nın sanayi ürünleri için iyi bir pazar olan, Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmak istemiştir⁴³.

Alman İmparatoru Osmanlı Devleti'ne verdiği önemi ilk defa 1889 yılında yapmış olduğu ziyaret ile göstermiştir⁴⁴. İmparatorun İstanbul ziyareti öncesinde iki devlette hazırlık yapmaya başlamıştır. Ziyaretin öncesinde Berlin Sefaretnamesine bir telgraf yazılarak, Alman İmparatorunun İstanbul ziyareti Hariciye Nazırlığına bildirilmiştir. Teşrifat bürosundan Monsieur Rodrich ise bu iş için görevlendirilmiştir⁴⁵. İmparatorun İstanbul'u ilk ziyareti bazı Avrupalı Devletler tarafından hoş karşılanmamıştır. Alman İmparatoru'nun bu ziyareti daha önce

⁴³ Uğur İnan, **A.g.e**, s.24-25. Ayrıntılı bilgi için bak: Ali Gözeller, **Osmanlı-Alman Yakınlaşmasının Basına Yansıması: Sabah Gazetesi Örneği (1889-1895)**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çalışma Sabah gazetesi'nin (1889-1895) yılları arasında yayınlanmış olan 1934 nüsha üzerine hazırlanmıştır. Çalışma da daha çok (1889-1895) yılları arasındaki Osmanlı-Alman ilişkileri üzerinde durulmuş ve Kaiser II. Wilhelm'in İstanbul'a yapmış olduğu 1889 yılındaki birinci ziyareti konu edinilmiştir.

⁴⁴ Alman İmparatoru'nun birinci İstanbul ziyareti için daha geniş bir literatür için bak: M. Nail Alkan, **A.g.m**, s. 43-44. Ayrıca bak: Ilona Baytar, "Kaiser II. Wilhelm İstanbul'a Üç Ziyareti ve Hediyeler", **İki Dost Hükümdar, Sultan II. Abdülhamid Kaiser II. Wilhelm**, Haz. Ilona Baytar, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2009, s.59-81, Fatma Demirel, Dolmabahçe ve Yıldız Saraylarında Son Ziyaretler Son Ziyafetler, İstanbul 2007, s.175. Cavide Işıksal, "Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul'u Birinci Ziyareti", **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, 2002, Sayı:68, Feryaz İrez, "Belgeler Işığında Son Alman İmparatoru II. Wilhelm'i Konuk Eden Bir Kasr-ı Hümayun Şale" , **İki Dost Hükümdar, Sultan II. Abdülhamid Kaiser II. Wilhelm**, Haz. Ilona Baytar, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2010, s.47-57, Gökçe Demiray, "II. Wilhelm Ziyaretleri ve Hediyeler", **Hidayet Yavuz Armağanı**, İstanbul 2009, s.169-182.

Gökçe Demiray, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı-Alman İlişkileri ve Alman İmparatorunun Ziyafetleri", **Milli Saraylar: Sanat-Tarih Mimarlık Dergisi**, Ankara 2010, Sayı:6, s.125-134. Ö. Kürşad Karacaçil, "II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğunu Ziyareti ve Mihmandarı Mehmed Şakir Paşa'nın Günlüğü (1898)", **Türkiyat Mecmuası**, C.24/Güz 2014, s.73-97.

⁴⁵ BOA, İ.DH. ,1154/90233.

Atina'ya yapmış olduğu ziyaretle bir tutulmayıp tenkit edilmiştir. Bazı Avrupalı devletlerce Prens Bismarck döneminde on dört yıl boyunca Osmanlı ile kurulan ilişkinin devam ettiği söylenmiş, akabinde de yeni münasebetlerin iyileştirme politikasıyla devam edeceği bildirilmiştir⁴⁶.

Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul'a ilk seyahatinde Osmanlı Devleti ile yakın ittifak içine girdiği görülmektedir. Bunun bir örneği olarak II. Wilhelm Bağdat Demiryolu'nu Konya'ya kadar uzatma ayrıcalığını elde etmiştir. Nitekim İlber Ortaylı II. Wilhelm'in İstanbul'a yapmış olduğu bu ilk seyahatini değerlendirirken *diplomatik dostluk gösterileri ile değil, kontrolden çıkmış dostluk gösterileri* ile karşılandığı yorumunu yapmaktadır⁴⁷.

Alman İmparatoru II. Wilhelm İstanbul'a yapmış olduğu bu ziyaretten oldukça memnun kalmıştır. Bu memnuniyetini de yazmış olduğu bir mektup ile Osmanlı Devletine bildirmiştir. Ziyaretin hatırasının kendisinde bir hayal gibi kaldığını söyleyen İmparatorun resmi dilin dışında kalarak İstanbul'u terk ettiği zaman havanın da oldukça güzel olduğunu mektubun da yer vermesi Ortaylı'nın yorumunu haklı çıkartmaktadır⁴⁸. İmparatorun ziyareti Osmanlı Devleti'nde Alman nüfuzunun artmasına ve ilişkilerin gelişmesine de büyük katkı sağlamıştır. Bu ziyaretten sonra iki devlet arasında iktisadi münasebetler giderek artmıştır.

28 Ağustos 1890 tarihinde Almanya Devleti'yle Osmanlı Devleti arasında gümrük programı esasları itibariyle bir ticaret anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile de Osmanlı Devleti Almanya'ya geniş ekonomik ve ticari imkânlar tanımıştır. Yapılan ticaret anlaşmasıyla birlikte 19. yüzyılda İngiltere'nin üstlendiği rol, artık Almanya Devleti'ne geçmiş olmaktadır⁴⁹. Bu anlaşma ile Almanya Devleti, Osmanlı limanlarında posta vapurlarını işletme hakkını elde etmiş akabin de ise işlenmiş ticari ürünlerini Anadolu pazarlarına göndermeye başlamıştır. Bununla yetinmeyen

⁴⁶ BOA, Y.PRK. EŞA, 10/12.

⁴⁷ İlber Ortaylı, A.g.e, s.66.

⁴⁸ BOA, Y.PRK. PT, 5/115.

⁴⁹ Rifat Önsoy, A.g.e, s.36.

Almanya Devleti bir taraftan da Osmanlı İmparatorluğun'un çeşitli bölgelerinde Alman Bankaları ve Alman ticarethaneleri açmaya başlamıştır⁵⁰.

Tezin Konusu, Yöntemi ve Kaynakları

Tezimizde Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 1898 yılında Filistin ve Suriye'ye yapmış olduğu seyahat incelenerek, bu seyahatin Osmanlı-Alman ilişkilerine yansımaları irdelenmiştir.

Yöntemimiz kantitatif bir yöntem olup, veri derleme ve onları tasnif ederek metne yansıtma şeklinde yapılmıştır. Yazım sırasında ortaya çıkan sorularımızın cevabı kaynaklarımızdan ve belgelerden derleme yöntemi takip edilerek oluşturulmuştur.

Çalışma bu konuda yapılan araştırmalar ve özgün belgelere dayanmaktadır. Nitekim konu hakkında yapılan birçok araştırma da bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında arşiv belgelerini kullanarak oluşturulmuş makaleler de bulunmaktadır. Bu makaleler arasında yer alan Münir Sirer'in "II. Wilhelm'in II. Abdülhamid'i Ziyaretine Dair Bir Belge", (*Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı:12, Aralık 1977), adlı makalesi bunun örneklerinden biridir. Münir Sirer bu makalesiyle seyahate arşiv üzerinden bir değerlendirme yapmıştır. Arşivden bulmuş olduğu bir belge ile makalesini kaleme alan Münir Sirer seyahat hakkında bir belge üzerinden de değerlendirme yapılacağını göstermiştir.

Osmanlı-Alman münasebetlerini birçok yönüyle kaleme alan eserler de bulunmaktadır. İlber Ortaylı'nın *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, (İstanbul 1983), adlı eseri ise yapılan çalışmalar arasındadır. İlber Ortaylı bu eserinde de Osmanlı-Alman münasebetleri sosyal, ticari, siyasi ve iktisadi boyutuyla ele alınmıştır. Kaynak kullanımı bakımından Almanca kaynaklar kullanılarak konuya zenginlik kazandırılmıştır. Ayrıca eserde Alman gazetelerinin de kaynak olarak kullanılması seyahate Alman basınının bakış açısını sunmuştur. Osmanlı-Alman iktisadi ilişkilerini anlamamız bakımından bu eser ufuk açıcı olmuş ve ikinci el kaynaklarımız arasında yerini almıştır.

⁵⁰ Enver Ziya Karal **A.g.e**, s.174.

Konu hakkında yapılan bir diğerk çalışma da Kemal Beydilli'nin *Büyük Friedrich ve Osmanlılar XVIII. Yüzyılda Osmanlı- Prusya Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri*, (İstanbul 1985) , adlı eseri ile *Osmanlı Prusya İttifakı*, (İstanbul 1981) adlı eseri Osmanlı-Alman ilişkilerinin tarihi kökenini anlamak açısından istifade ettiğımız önemli eserlerdir.

Osmanlı-Alman münasebetlerini konu alan çalışmaların olduğu kadar kısmen de olsa Osmanlı Arşiv belgelerini seyahatin bir bölümünü anlatmak veya seyahat hakkında fazla detaya yer vermeden bilgi vermek amacıyla yapılmış çalışmalarda bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir örneği de Mehmet Mercan'ın "*Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 1898 yılı İstanbul ve Filistin Seyahatinin Teşrifat Programı*", (Doç. Dr. Günay Çağlar Armağanı, Erzurum 2004), armağan olarak sunulan eserde görmek mümkündür. Makalede arşivde bulunan sadece bir defter üzerinden Alman İmparatoru'nun seyahati teşrifat programı dâhilinde kaleme alınmıştır. Nitekim seyahati genel program üzerinden değerlendiren Mehmet Mercan makalesini kullandığı defterdeki bilgilerle sınırlı tutmuştur.

Seyahatin sadece bir bölümü hakkında kapsamlı bilgiler ihtiva eden eserler de olmuştur. Fatmagül Demirel, *Dolmabahçe ve Yıldız Sarayları'nda Son Ziyaretler Son Ziyafetler*, (İstanbul 2007) adlı eseri'yle Alman İmparatoru'nun bu seyahatini genel manada İstanbul bölümü üzerinden değerlendirmiştir. Yerli ve yabancı basına oldukça yer verilen eserde arşiv vesikaları sınırlı kullanılmıştır. Fakat Fatmagül Demirel eseri'nde seyahatin sosyal ve kültürel yönlerine daha fazla değinmiş olması da araştırmalara ayrı bir zenginlik katmaktadır.

II. Wilhelm'in doğu seyahatini Alman kaynaklar üzerinden kaleme alan makaleler de bulunmaktadır. Necmettin Alkan'ın "Dış Siyasetin Bir Aracı Olarak Hükümdar Gezileri: Kaiser II. Wilhelm'in 1898 şark Seyahati", (*Osmanlı Araştırmaları*, Sayı: XXXI, İstanbul 2008) adlı makalesi de bu makaleler arasında yer almaktadır. Necmettin Alkan makalesinde seyahati Alman kaynakları üzerinden değerlendirilmiştir Bu makale ile seyahate Alman yazarların bakış açısı gösterilmiştir.

Bayram Soy 'un "Kudüs'teki Erlöserkirche'nin Açılışı II. Wilhelm'in İkinci Doğu Seyahatindeki (1898) Dini Motifler", (*Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Sayı:6, Güz 2007-Kış 2008) isimli makalesinde ise yine Alman kaynaklarına olan bakış açısı tekrar edilmiştir. Bayram Soy yazmış olduğu makale ile seyahatin dini ritüeller üzerinde anlatılmasına katkı sağlamıştır. Makale de kullanılan literatür de oldukça geniş kapsamlı bir çalışmanın örneğidir.

Seyahati arşiv belgesi üzerinden anlatan bir diğer makalede Ö. Kürşad Karacagil'in "II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğunu Ziyareti ve Mihmandarı Mehmed Şakir Paşa'nın Günlüğü (1898)", (*Türkiyat Mecmuası*, C.24/Güz 2014), yazmış olduğu makalesidir. Makale de Ö. Kürşad Karacagil makalesinde Başbakanlık Osmanlı Arşivini kullanarak, seyahatte Alman İmparatoruna mihmandarlık yapmış olan Şakir Paşanın tuttuğu rapor üzerinden seyahati anlatmaya çalışmıştır. Yerli basını kısmen kullanmış olan Ö. Kürşad Karacagil doğu seyahati'ne Osmanlı basınının bakış açısını da kazandırmıştır.

Alman İmparatoru'nun doğu seyahati'ni Haçlı seferi'yle ilişkilendiren bir makale de bulunmaktadır. Salih Kış, "Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Haçlı Rüyası ve 1898 Kudüs Seyahati", (*SUTAD*, Güz 2017), adlı makalesi'nde İmparatorun doğu gezisi'ni bir tebliğ çerçevesinde Türkçe ve Almanca kaynaklar üzerinden ele almıştır. Kış, makalesi'nde bazı ayrıntılara yer vermiş olsa da seyahati özel bir perspektif üzerinden anlatmıştır. İmparatorun doğu gezisi'ni Haçlı seferi'ne benzeten Salih Kış seyahatin bu bakış açısıyla spekülatif bir anlatıma da açık olduğunu göstermiştir.

Türkiye de konu hakkında birçok eser ve makale çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca Avrupa da konu oldukça ilgi görmüş ve birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerin arasında önemli sayılan II. Wilhelm hakkında Avrupa da bani olarak kabul edilen John C. G. Röhl 'ün *Wilhelm II The Kaiser's Personal Monarchy, (1888-1900)*, Çev. Sheila De Bellaigue (Cambridge 2015), adlı eseridir. Eser içerik olarak oldukça zengin bir şekilde hazırlanmıştır. Wilhelm'in bütün hayat hikâyesine yer verilmiş olması da Alman İmparatoru hakkında birçok bilginin elde edilmesini sağlamıştır. Seyahat hakkında farklı bir bakış açısı sunan bu eser seyahati

değerlendirme noktasında önemli kaynaklar arasında bulunmaktadır. Ancak birinci elden kaynak kullanımının yapılmaması da eserin kaynak değerini zayıflatmaktadır.

Bugüne kadar yapılan araştırmalar tek tek seyahate farklı bir noktadan bakıyor olsa da toplu olarak seyahat hakkında yeterli bilgi vermemektedir. Ayrıca seyahatin sonuçlarına da yoğunlaşılmamıştır. Bazı eserler seyahati sadece Alman kaynakları üzerinden değerlendirirken bazıları ise Osmanlı Arşiv belgeleri'nin bir kısmı üzerinden seyahati anlatmaya çalışmıştır. Konu bizim açımızdan önemli olsa da yapılan çalışmalarda birinci elden kaynak kullanımına yeteri kadar yer verilmemesi bizi bu çalışmaya yöneltmiştir.

Yukarıda saymış olduğumuz birçok eser ve makaleden, ayrıca özgün arşiv kaynaklarından faydalanarak bu çalışma yapılmıştır. Çalışmamız da bugüne kadar dikkatlerden kaçmış ve kullanılmayan pekçok arşiv belgesi'nin yanı sıra seyahati baştan sona takip eden İbrahim el-Esved'in Arapça olarak yayınlanan *Kitabü'l Rihle İmparatoriye fi'l-Memaliki Osmaniyye*", (Lübnan 1898) adlı eseri danışmanımın yönlendirmesiyle kullanılmıştır. Nitekim bu eser bazı yanlış bilgileri de tashih etmektedir. Örneğin; Alman İmparatoru'nun Şam seyahatinde kendisi adına verilen ziyafette konuşma yapan kişinin Abdullah el-Kizbi olarak lanse edilmesi bilgisini değiştirmektedir.

Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivinden konu hakkında yapılan detaylı araştırmayla seyahatin zengin bir arşiv kaynağına sahip olduğunu da göstermiştir. Belge yoğunluğu Osmanlı Devleti'nin bu seyahate verdiği önemi göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Zira belgelerde seyahatin hiçbir detayı atlanmamıştır. Seyahat hakkında bulduğumuz yerli ve yabancı eserlerle de Alman İmparatoru'nun bu doğu seyahatini çalışmamızla zenginleştirmiştir. Çalışmada Osmanlı, Avrupa, Arap basınının bakış açısı da mümkün olduğunca sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ALMAN İMPARATORU II. WİLHELM'İN İSTANBUL SEYAHATI

1.1. İMPARATOR'UN İSTANBUL SEYAHATI: HAZIRLIKLAR VE PROGRAMI

1.1.1. İmparator'un İstanbul'a Gelişi ve Öncesinde Yapılan Hazırlıklar

Yabancı ülkelere ziyaretlerde bulunmak, tarihi ve turistik mekânları dolaşmak, yabancı milletleri tanımaya çalışmak, bu milletlerin yedikleri yemekleri yemek ve kültürlerini tanımak, her insan için önemli olduğu kadar devlet adamları içinde önemlidir. Devlet adamları fırsat buldukça ve gerekli olduğu zamanlarda bu tür seyahatleri kendi kişisel meraklarının yanı sıra daha farklı bazı nedenler içinde gerçekleştirebilirler. O günkü mevcut durumda kendi devletleriyle ilgili birtakım istekleri ve hedefleri gerçekleştirmek için önemli sayılan devletleri veya coğrafyaları ziyaret ederler. Bu tür ziyaretler, en ince ayrıntısına kadar planlanır. Siyasi ve iktisadi hesaplar doğrultusunda özenle seçilir ve gezi programı ona göre hazırlanırdı. Alman İmparatoru Kaiser II. Wilhelm'in de (1888-1918) bu tür gezilere olan ilgisi bilinmekteydi⁵¹. Ancak Devlet adamları'nın gezme merakı ne kadar fazla olursa olsun asıl amaçlarının siyasi sonuçlar doğuran geziler olduğu bir gerçektir. Bu çerçevede Alman İmparatoru'nun turistik gibi görünen gezisi sonuçları itibariyle yakınçağ tarihi için de yapılmış olan en önemli siyasi gezilerden bir tanesidir.

⁵¹ Necmettin Alkan, "Dış Siyasetin Bir Aracı Olarak Hükümdar Gezileri: Kaiser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati", **Osmanlı Araştırmaları**, Sayı: XXXI, İstanbul 2008, s.9.

III. Friedrich 'in kısa süren krallığı akabinde 1888 yılında ölünce II. Wilhelm⁵² genç bir İmparator olarak Almanya'nın başına geçmiştir⁵³. Nitekim Wilhelm İmparator olduktan sonra fırsat buldukça gerek ülke içerisinde gerekse ülke dışında birçok ziyaretlerde bulunmuştur⁵⁴. İmparator II. Wilhelm sırasıyla yirmi defa İskandinav ülkelerini ve Rusya'yı, üç defa İtalya'yı, Akdeniz adaları'nı ve üç defa da Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyaret etmiştir. Alman İmparatoru'nun bir başka önemli hususiyeti Osmanlı Devleti'ne ve Kutsal topraklara en fazla ziyarette bulunan Avrupalı hükümdar olmasıdır⁵⁵.

19. yüzyılın son çeyreğinde, Osmanlı Devleti ile Almanya Devleti arasında giderek artan bir yakınlaşma olmuştur. Bu yakınlaşmanın en önemli özelliği 1888 yılında tahta çıkan Alman İmparatoru (1888-1918) ile Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) arasında kurulan kişisel dostluklardır⁵⁶. Kurulan bu kişisel dostluklar II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne yapmış olduğu üç ziyaretlerle de geliştirilmek istenmiştir⁵⁷. Sultan II. Abdülhamid ve Alman İmparatoru arasında uzun süre devam edecek olan dostluk münasebetleri II. Wilhelm'in 1888 yılında tahta geçtiğinde, II. Abdülhamid'in tebrik için mektup ve çeşitli hediyeler göndermesiyle başlamıştı. İki İmparator arasında başlayan bu şahsi dostluk daha sonra iki devlet arasında kurulan münasebetlerle de devam etmiştir. Bu münasebetler yapılan ziyaretler ile de gelişme göstermiştir⁵⁸. Bunun örneğini Alman İmparatoru'nun yapmış olduğu 1889 yılında ki ilk ziyareti'nden anlamak mümkündür.

⁵² Alman İmparatoru I. Wilhelm 91 yaşında iken 1888 yılında ölmüştür. Yerine oğlu III. Friedrich geçmiştir. Friedrich'in eşi Victoria Mary-Louisa İngiltere kraliçesinin kızıdır. Ayrıca III. Friedrich üzerindeki etkisi de oldukça büyüktür. Bu sebepten dolayı İmparator ve İmparatoriçe Şansölye ile hiçbir zaman anlaşmamıştır. Nitekim III. Friedrich babasının vasiyetine uymak zorunda kalarak Bismarck'ı Şansölyelikten ayırmamıştır. Kendisi gırtlak kanserine yakalanıp ölünce yerine 29 yaşında olan oğlu II. Wilhelm tahta geçmiştir. Eğitim süresince Bismarcktan yardımlar alan genç İmparator gururlu ve otoriter bir yapıya sahiptir. Fakat hiçbir zamanda Bismarck ile yıldızları barışmamıştır. II. Wilhelm tahta bulunduğu zaman Bismarck ile düşünceleri ters düşmüş ve bağımsız bir dış politika benimsemiştir. Ayrıntılı bilgi için bak: Fahir Armaoğlu, **A.g.e**, s.381-382.

⁵³ İkdâm, 17 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

⁵⁴ Ö. Kürşad Karacagil, **A.g.m**, s.76.

⁵⁵ Necmettin Alkan, **A.g.m**, s.10.

⁵⁶ Bayram Soy, "Kudüs'teki Erlöserkirche'nin Açılışı II. Wilhelm'in İkinci Doğu Seyahatindeki (1898) Dini Motifler", **Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar**, Sayı: 6, Güz 2007-Kış 2008, s.117.

⁵⁷ Necmettin Alkan, **A.g.m**, s.10.

⁵⁸ Ö. Kürşad Karacagil, **A.g.m**, s.76.

II. Wilhelm Osmanlı İmparatorluğu'na yapmış olduğu bu ziyaretten oldukça memnun kalmış ve bunun üzerine ikinci ziyaretini 1898 yılı'nın ekim ayında gerçekleştirmiştir⁵⁹. Gerçekleştirilen bu üç ziyaretin ilk iki doğu gezisi'ni Alman İmparatoru, Sultan II. Abdülhamid'in tahta bulunduğu yıllarda, 1889 ve 1898 yıllarında yapmıştır. Üçüncü ziyareti'ni ise V. Mehmet Reşat'ın hükümdarlığı döneminde 1917 yılında İstanbul ziyareti ile gerçekleşecektir. Bu ziyaretlerin birincisi ve üçüncüsü sadece Osmanlı başşehri İstanbul ile sınırlı kalırken, yapılan ikinci ziyaret çok daha geniş bir alanı kapsamaktadır⁶⁰.

II. Wilhelm Osmanlı Devleti'ne ikinci kez ziyaret etmek istediğine dair ilk resmi talebini Alman Büyükelçisi Freiherr von Marschall'ın aracılığıyla gerçekleştirmiştir. II. Abdülhamid'le cuma selamlığı sırasında karşılaşan büyükelçi Freiherr von Marschall II. Abdülhamid'e Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Kudüs'te yeni inşa olunacak kilise'nin gelecek sene düzenlenecek olan resmi açılışı'na katılmak istediğini beyan etmiştir. Verilen habere karşılık Sultan II. Abdülhamid de gayet memnun olduğunu ifade ederek, İmparator'un Osmanlı Devleti'ne yapacağı bu ziyaret için kendisine en kısa zamanda seyahat programı'nı bildirmesini istemiştir⁶¹.

Almanya Devleti'nin seyahatin zamanını sır gibi saklanması seyahate olan önemi daha da arttırmış ve seyahatin ne zaman yapılacağına dair bir takım rivayetler ortaya çıkmıştır. Konunun bir mutabakata bağlanması hususunda gerekli çalışmalar başlatılmıştır. Askeri Ateşemiliteri Sami Bey ise Osmanlı Devleti'ni temsilen Almanya Devleti ile gerekli olan yazışmaları yapmıştır. Sami Bey'in Alman hükümeti'nden almış olduğu haber ile de seyahat zamanı'nın sonbahar mevsimin de gerçekleşeceği Osmanlı Devleti'ne bildirilmiştir. Alınan bu haber seyahati ilgiyle takip eden yerli ve yabancı basına da iletilmiş, akabinde de seyahatin dünya kamuoyuna duyurulması sağlanmıştır⁶².

Seyahatin ne zaman yapılacağı belirlendikten sonra ise seyahatin kaç gün süreceği kararlaştırmak istenmiştir. İlk olarak konu hakkında Alman hükümetinden

⁵⁹ Fatmagül Demirel, **Dolmabahçe ve Yıldız Saraylarında Son Ziyaretler Son Ziyafetler**, İstanbul 2007, s.51.

⁶⁰ Necmettin Alkan, **A.g.m**, s.10.

⁶¹ Ö. Kürşad Karacagil, **A.g.m**, s.78.

⁶² **BOA, Y.PRK. MYD**, 20/105.

seyahatin otuz sekiz gün süre zarfında yapılacağı bilgisi alınmıştır⁶³. Fakat Almanya Devleti'yle Osmanlı Devleti arasında yapılmış olan kontrata bakılarak seyahat süresi'nin Alman İmparatoru'nun keyfi iradesine kaldığı anlaşılmıştır. İmparator seyahat süresin de keyfi davrandığı gibi seyahat programının içeriği hakkında da aynı davranışını sürdürmüştür. Filistin'in yanı sıra Suriye'ye de geçecek olan Alman İmparatoru seyahatin bu bölümünü bile programına bir müddet sonra dâhil ettirmiştir. Bu davranışlara rağmen Osmanlı Devleti misafirperver oluşundan taviz vermemiş ve konu hakkında Almanya hükümetinden daha fazla bir malumat istememiştir⁶⁴.

Alman İmparatoru üç semavi dinin, kutsal mekânları'nın bir arada bulunduğu Kudüs şehrine, tahta çıktığı ilk dönem itibariyle önem vermiştir. Nitekim burada bulunan dini mekânların imar faaliyetleri için gerekli çalışmalar yaptırmaya başlamıştır. Bunun ilk adımını da II. Wilhelm Kudüs'te inşa ettirmek istediği Protestan kilisesi⁶⁵ ile gerçekleştirmek istemiştir. İmparator İstanbul'a yapmış olduğu ilk ziyaretin de kilisenin inşa faaliyetlerini başlatmak için gerekli görüşmeler yapmıştır. Böylece görüşmelerden olumlu sonuç alan Alman İmparatoru Kudüs'te bir Alman Protestan kilisesi inşa ettirme faaliyetlerini başlatmıştır⁶⁶.

Erlöserkirche kilisesinin tarihçesi Alman İmparatoru II. Wilhelm'in babasının tahta olduğu döneme kadar uzanmaktaydı. Almanya Devleti için oldukça öneme sahip olan bu arazi II. Wilhelm'in babasının (III. Friedrich) hükümdarlığın da satın alınmak istenmiş ve gerekli görüşmeler yapılmaya başlanmıştır. İlk görüşme talebi Almanya hükümeti tarafından gerçekleştirilmiş ardından da Osmanlı Devleti'nden bu arazi hakkında bilgi talep edilmiştir. Yapılan ön görüşme sonrasında arazi İmparator adına belirli bir miktar para karşılığında satın alınmak istenmiştir. Bu miktarı Almanya Devleti ilk olarak yirmi bin kuruş olarak belirlemiş, daha sonra ise arazinin bedeli'ni yedi bin kuruşla sınırlamıştır.

⁶³ BOA, Y.PRK. TŞF, 5/50, Lef 1.

⁶⁴ BOA, Y.PRK. TŞF, 5/50, Lef 5.

⁶⁵ Protestan kilisesi (Erlöserkirche Kilisesi) Kudüs şehri'nin meydanında bulunup, Hristiyanlar tarafından kutsal kabul edilen Kamame kilisesi'nin yan tarafında bulunmaktadır. Erdem Demirkol, **Kudüs ve II. Abdülhamid**, İstanbul 2017, s.143.

⁶⁶ Erdem Demirkol, **Kudüs ve II. Abdülhamid**, İstanbul 2017, s.143.

Dönemin Alman İmparatoru olan III. Friedrich'in emriyle de Osmanlı Devleti'yle arazinin satın alınması hakkında gerekli işlemler başlatılmıştır. Bir devlet İmparatoru'ndan gelen bu talebi Sultan Abdülaziz nazik bir şekilde reddetmiştir. Bir hükümdara yakışır bir tavırla da arazinin kendilerine hediye olarak sunulacağı haberini verdirmiştir. Haberi duyan Alman İmparatoru III. Friedrich ise Sultan Abdülaziz'e müteşekkir olmuştur. Ardından da İmparator bir an önce kilisenin inşaa faaliyetlerinin başlatılmasını istemiştir. Fakat inşa edilecek kilise arazisi üzerinde bir takım küçük problemler de yaşanmıştır. Kilise arazisi üzerinde mülkiyet hakkı bulunan Rum Patriği'nin kilisenin inşası için almış olduğu karar sorunların ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bunun yanı sıra arazi üzerinde ticaret yapan on beş kıta dükkânın yer alması işleri daha da karmaşık hale getirmiştir.

Osmanlı Devleti ise yaşanan bu problemlere hemen bir çözüm yolu bulmuş ve kilisenin arazisi üzerinde bir takım değişiklikler yaptırmıştır. Akabinde her iki tarafın gönlü alınarak, arazi Alman İmparatoru III. Friedrich'e hibe edilmiştir. Böylece Protestan kilisesi'nin inşa faaliyetleri başlamış ve yakın zamanda da açılışı gerçekleşmiştir. Fakat yılların vermiş olduğu tahribat kilisenin harap hale gelmesine neden olmuştur. Tahtta bulunan II. Wilhelm de babasının yaptırdığı bu kilisenin tekrar inşa edilmesini istemiş ve mabedin resmi açılış töreninin de bizzat kendisinin yer almak istediğini Osmanlı Devleti'ne bildirmiştir⁶⁷.

İmparator'un açılışını yapacağı kilise için verilen bu ön tarihi bilgilendirme akabinde Sultan II. Abdülhamid'in de ziyaretten yaklaşık bir yıl önce haberdar olmasıyla Alman İmparatoru'nun İstanbul ve Doğu'yu kapsayan önemli seyahati 13 Ekim 1898 tarihi'nde Almanya'dan başlayacaktır⁶⁸. II. Wilhelm'in yapacağı bu Şark seyahati hakkında birçok ülke haberdar olmuş ve gönderilen telgraflarla da bu önemli seyahat tüm dünyaya duyurulmaya çalışılmıştır. Gönderilen telgrafların büyük bir kısmı Alman İmparatoru'nun Şark seyahati'nin bir bölümünü kapsayan Kudüs şehrini ele almış ve İmparator'un burada resmi açılışını gerçekleştireceği Alman Protestan kilisesi'ni konu edinmiştir. Dönemin Avrupa Devletleri tarafından merak edilen konu ise seyahatin akabinde gerçekleşecek olan olayların nasıl şekil alacağı

⁶⁷ BOA, İ.DH, 619/43075. Ayrıntılı bilgi için bak: Erdem Demirkol, A.g.e, İstanbul 2017, s.240.

⁶⁸ Ö. Kürşad Karacagil, A.g.m, s.78.

idi. Avrupa Devletleri'nin görmek istedikleri nokta, Alman İmparatoru'nun kutsal şehir Kudüs üzerinden Sultan II. Abdülhamid dönemi'ndeki *Osmanlı Arap coğrafyası*'nda gerçekleştirmek istediği fikirleridir⁶⁹.

Yaşanan tarihi seyre karşılık, Sultan II. Abdülhamid de Alman İmparatoru'nun Şark'a yapacak olduğu bu ziyareti oldukça önemli bulmuştur. Ziyarete verdiği önemi göstermek adına da aylar öncesinden hazırlık yaptırmaya başlayacaktır⁷⁰. Ziyaretin ayrıca bir de siyasi kısmı bulunmakta idi. Bunun en önemli göstergesi ise her ne kadar bir davet ile olmasa da karşı taraftan gelen talep üzerine yapılan ziyaretin gerçekleşmesidir. Nitekim Osmanlı Devleti bu dönemde birçok iç ve dış meselelerle uğraşmakta idi. Bu yüzden Avrupa Devletleri'yle sık sık karşı karşıya gelmekte ve sürdürdüğü diplomasi mücadelesiyle toprak bütünlüğünü korumaya çalışmaktaydı.

Büyük devletlerin göstermiş olduğu siyasi hamleler sonucunda, Osmanlı Rus savaşı sonrasında da 1878'de Rusya'nın Batum Kars ve Ardahan'ı işgal etmesine, yine aynı yılda Avusturya'nın da Bosna Hersek'i, işgaline Osmanlı Devleti karşı koyamamıştır. Bunun akabinde, Berlin anlaşması'ndan sonra 1881 de Fransa'nın Tunus'u ve 1882 de İngiltere'nin Mısır'ı işgal etmesini de Osmanlı Devleti önleyememişti. Tüm bu durumlara karşılık Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne gerçekleştireceği bu ziyaret Sultan II. Abdülhamid ve devletin geleceği için önem arz etmekteydi⁷¹. Gerçekleşen özel ziyaret için yapılan hazırlıkların yanı sıra, Sultan II. Abdülhamid tarafından Alman İmparatoru'na seyahat sırasında hediye edeceği aynı ve otuz bin franklık nakdi hediyeler ile seyahate verilen paha biçilemez olan değeri ortaya çıkaracaktır⁷².

İlk İstanbul ziyareti'nin ardından geçen dokuz yıl sonra Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi Ekim 1898 yılında tekrar İstanbul'u ziyaret etmek için yola

⁶⁹ BOA, **Y.MTV**, 177/250. Ayrıntılı bilgi için bak: Osmanlı Arap coğrafyası hakkında daha detaylı bilgi edinmek için; Haz: Ali Akyıldız, Zekeriya Kurşun, **Osmanlı Arap Coğrafyası ve Avrupa Emperyalizmi**, Ocak 2015, s.594.

⁷⁰ Bedi N. Şehsuvaroğlu, "Almanya İmparatoru II. Wilhelm'in Yurdumuza Ziyaretleri", **Hayat Tarihi Mecmuası**, C.1, Sayı:6, İstanbul 1972, s.24.

⁷¹ Necmettin Alkan, **A.g.m**, s.13.

⁷² Murat Özyüksel, **Osmanlı İmparatorluğunda Nüfuz Mücadelesi Anadolu ve Bağdat Demiryolları**, İstanbul 2013, s.113.

çıkılmışlardır. Fakat bu sefer seyahat İstanbul ile sınırlı değildi. Alman İmparatoru ikinci kez Osmanlı Devleti'ne yapacağı seyahatte programı'na Kudüs'ü de ilave ettirmiştir. Bu yüzden Sultan II. Abdülhamid Osmanlı Devleti'nin özel misafirlerini İstanbul ve taşrada da en iyi şekilde ağırlamak için aylar öncesinden hazırlıklar yaptırmıştır. İmparator'un ziyareti için İstanbul şehri baştanbaşa bakımdan geçirilmiştir. Yapılan hazırlıkların birkaçı ise şu şekilde ihtiva edilmiştir⁷³.

İmparator'un İstanbul'a gerçekleştireceği ziyaretin hazırlıkları için Osmanlı Devleti Zaptiye Nezâreti ve İstanbul Şehremânetini görevlendirmiştir. İlk hazırlık Şehremâneti tarafından düzenlenmiştir. Bunun için İstanbul Şehremâneti İmparator'un seyahat boyunca kullanacağı güzergâhta olan caddelerdeki dilencileri kaldırılarak Darülaceze'ye yerleştirmiş akabinde ise caddelerdeki sokak hayvanları da hastalık riski taşıdığı için toplatılmış ve daha uygun bir mekâna göndermiştir⁷⁴. Nitekim İmparator'un güvenliğinin sağlanması için benzeri uygulamalar, Zaptiye Nezâreti tarafından da yapılmıştır.

Alman İmparatoru'nun İstanbul'a yapacağı bu ziyaret Şehremâneti tarafından da oldukça önemsenerek, devlet tarafından verilen her talimatharfiyen yerine getirilmiştir. İmparator'un ziyaretine verilen önemi göstermek adına da İstanbul Şehremâneti Alman İmparatoru II. Wilhelm'e İstanbul halkı adına gümüşten bir vazo takdimi gerçekleştirecektir. Takdim merasimi içerisinde ayrıca İmparator'un maiyetinde bulunan kişilere de bu vazolara benzeyen başka vazolar da hediye edilecektir⁷⁵. Vazoların üzerinde ise "Hatıra-yı Seyahat" yazı ve işlemesi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra törende İmparatora İstanbul Şehremâneti ziyaretin hatırası olması hasebiyle özel eşya hazırlatarak misafirlere sunmak istemiştir. İmparatora hediye edilecek olan vazoların üstünde bulunan Madalyaların Türkçesinin üzerinde;

*Metbu-i manzum ve mefhumumuz şevketlü padişahımız efendimiz hazretlerine
Almanya İmparatoru Haşmetlû II. Wilhelm Hazretlerinin fart-ı meveddetleri
hasebiyle ikinci defa olmak üzere pay-ı taht-ı saltanatı seniyye ziyaretlerinden*

⁷³ Ilona Baytar, **A.g.m**, s.71.

⁷⁴ BOA, **Y.PRK. BŞK**, 61/103.

⁷⁵ *İkdam*, 17 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

mütevellit, süruru iftihar-ı muhtır olarak umum Dersaadet ahalisi namına şehremaneti tarafından takdim kılınmıştır. (17 Ekim 1898)

Yazısı bulunmaktadır. Seyahatin hatırası olarak kalacak olan vazoların üzerine Türkçe ve Almanca yazılar nakş ettirilmiştir. Hediye edilecek olan bu vazoların her biri dokuz farklı renkten meydana gelmektedir. Vazoların üzerinde ki ibare dönemin önemli hattatlarından olan Şehri İzzet Efendi tarafından kaleme alınmıştır. İstanbul halkının İmparatora olan sevgisini ifade edecek olan vazolar Rıdvan Paşa tarafından Alman İmparatoru'na takdim edilecektir⁷⁶. II. Wilhelm'in İstanbul ziyareti adına İstanbul halkı tarafından bu hazırlıklar peyderpey tamamlanırken, devletin zirvesini temsil eden Yıldız Sarayın da ise İmparator'un ziyareti için hummalı bir hazırlık çalışması yapılmaya başlanmıştır.

İlk olarak Alman İmparatoru ve İmparatoriçesini en iyi şekilde ağırlamak adına, Sultan II. Abdülhamid'in emriyle Yıldız Sarayı'nın içerisinde bulunan Şale köşkü İmparator ve İmparatoriçe için özel olarak hazırlanmıştır. Bu amaçla da köşke Merasim Dairesi denen yeni bir bölüm eklenmiştir. Bütün köşk yeniden elden geçirilerek tamir edilmiş, Sultan II. Abdülhamid'in özel misafirleri için yeniden düzenlenmiştir⁷⁷. Şale köşkünde yapılan bu hazırlık çalışmalarını, kendisinin de bizzat görev aldığı dönemin ünlü ressamı olan Fausto Zonaro dan öğrenmekteyiz⁷⁸. Fausto Zonaro bu konuya hatıratında yer vererek konu hakkında Alman İmparatoru'nun İstanbul'a geldiği zaman Şale Köşkün de yapılacak olan hazırlıkları düzenlemek için padişahın emri ile görevlendirilen Mabeyinci Emin Bey'in kendisine şu sözleri söylediğini dile getirmektedir:

⁷⁶İkdam, 17 Teşrin-i Evvel 1898, s.1. Ayrıntılı bilgi için bak: Fatmagül Demirel, **A.g.e**, İstanbul 2007, s.175.

⁷⁷ Ayrıca bu köşkte Alman İmparatoru II. Wilhelm'den başka Cumhuriyet döneminde de birçok devlet adamı ağırlanmıştır. Bu devlet adamlarından bazıları ise İran Şahı Rıza Pehlevi, Endonezya Cumhurbaşkanı Ahmet Sukarno, Habeşistan Kralı Haile Selasiye, Tunus Cumhurbaşkanı Habib Burgiba, Suudi Arabistan Kralı Faysal ve Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle 'dir. Ayrıntılı bilgi için bak: Fausto Zonaro, **Abdülhamid'in Hükümdarlığında Yirmi Yıl Fausto Zonaro'nun Hatıraları ve Eserleri**, Çev. Turan Alptekin, Lotto Romano İstanbul 2008, s.183-184. Feryal İrez, **A.g.m**, s.48. Yapılan hazırlıklar için ayrıca bak: Nigâr Ayyıldız, **II. Abdülhamid Dönemi Saray Merasimleri**, İstanbul 2008, s.168-182.

⁷⁸ Fausto Zonaro, **A.g.e**, İstanbul 2008, s.183-184.

Alman İmparatoru'nun yakınlarda bir ziyareti dolayısıyla, Padişah Hazretleri salondaki bütün tabloları gözden geçirmemizi ve değerlerine göre İmparator ve İmparatoriçe için hazırlanacak dairelere dağıtılıp yerleştirilmesini buyuruyor. Hemen gelin ki size yüzlerce tablonun bulunduğu çatı katını göstereyim. Ne varsa elden geçireceksiniz. Zat-ı şahane, tabloların seçiminde ve konuları da göz önünde tutularak odalara, salonlara dağıtılıp konmasında size büyük güven duyuyor. Anlaşılan Fausto Zonaro dan gelen misafirlerin estetik zevklerine hitap edecek hazırlık yapması istenmiştir.

Zonaro bu talep doğrultusunda sarayın çatı katında bulunan bazı tabloları seçerek ilgili yerlere koyduğu ve sarayı estetik görünümüne kavuşturduğu anlaşılmaktadır. Fausto özellikle Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'nin konaklayacağı dairelerde Alman savaş tablolarının sergilediğini söylemektedir. Bu konuda kendisine tam yetki verildiği anlaşılmaktadır. Kendisi de ziyaret hazırlıkları'nın heyecanına kapılmıştır. Çeşitli yerlere asılacak tabloları seçerken kendisine ait bir tabloyu da sergilemeyi ihmal etmemiştir. Nitekim hatıratında bu konuyu şöyle izah etmektedir. *Gerome'un, katran karası bir fon üzerine yerleştirdiği aslan resmi, Gerome'un bile olsa, İmparatoriçe'nin kabul salonunda yer alamazdı: Bütün o ipek ve altın yıldız parıltıları arasında simsiyah bir leke gibi dururdu* diyen ünlü ressam, kendi yapmış olduğu *Alman İmparator ve İmparatoriçesi'nin Boğaziçi'nde Gezintileri* adlı tablosunu kabul salonuna asmıştır⁷⁹. Uygun gördüğü diğer tabloları ise Zonaro Yıldız tiyatrosu'nun sofasına koymuştur⁸⁰.

Osmanlı Devleti'nin başkentine II. Wilhelm gibi büyük bir İmparatorun gelmesi, devlet bünyesinde bir takım güvenlik önlemleri'nin alınmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle İmparator'un İstanbul'a gelmesinden on gün önce Alman Polis Teşkilatı'nın şehre gelerek Beyoğlu Mutasarrıfı Enver Bey ile görüşmesi tedbirlerin yalnızca Osmanlı bünyesinde alınmadığını aynı zamanda Almanya'daki güvenlik birimleri ile de beraber çalışıldığını göstermektedir. Bu amaçla Alman Polis Teşkilatı'ndan birkaç memur tayin edilmiştir. Alman Polis Teşkilatı kendisine

⁷⁹ Fausto Zonaro, **A.g.e.**, s.183-184.

⁸⁰ Fatma Ürekli, **Sarayın Son Baş ressamı Fausto Zonaro İkbâlden İdbârâ**, İstanbul 2017, s.139.

gösterilen hürmet ve nezaketten dolayı Beyoğlu mutasarrıfı Enver Bey'e teşekkür etmiş ve şehirde alınan güvenlik önlemleri içinde kendisini tebrik etmiştir⁸¹.

Güvenlik önlemleri üst seviyede tutulmak istenmiş olsa da İmparatorun İstanbul ziyaretinde Ermeni Komitelerinin bu ziyaret için büyük olay çıkaracağına dair bir vesikada ihbar bilgisi bulunmaktadır. Akabinde II. Abdülhamid, bu tür eylemlere mâni olmak amacıyla gerekli güvenlik önlemlerinin alınmasına dair ilgilileri uyarmıştır. Bunun üzerine yazılan resmi bir yazıdan anlaşıldığı üzere İmparator'un İstanbulda kalacağı süre zarfında güvenliği sağlamak için kırk altı piyade kolu asker, dört süvari kolu asker ve bunlara ek olarak farklı görevlerde on dört kişi görevlendirmiştir⁸². Ayrıca Ermeni Komitelerinin İmparator'un gelişinde çıkaracağı olayların haricinde İstanbul ahalisi de seyahat hakkında bazı dedikodular çıkarmaya başlamıştır. İmparator'un gezisi İstanbul ahalisini ikiye bölmüştür. Bu olay üzerine devlet güvenlik önlemlerini daha da arttırmıştır⁸³.

Osmanlı Devleti'nde Alman İmparatoru'nun seyahati için bu tür hazırlıklar yapılırken, seyahat öncesinde ise İmparator II. Wilhelm Postdam da bulunan yazlık sarayda ikâmet etmekte ve seyahat için hazırlıklar burada sürdürülmektedir. Özellikle seyahat boyunca kullanılacak eşyaların sandıkları Alman marangozları tarafından itinayla hazırlanmıştır. II. Wilhelm bu sarayda ikâmet ettiği sırada seyahate çıkmadan İmparatorluk ailesi ile bir araya gelerek bir yemek organize ettirmiştir⁸⁴.

Alman İmparatoriçe ise bu doğu seyahatinin hazırlıklarına Berlin de bulunduğu zaman zarfında başlamıştır. İmparatoriçe doğu seyahatinden iki ay kadar önce Berlin'deki önemli mağazalardan elbise sipariş ettirmiştir. İmparatoriçe yapmış olduğu yolculuklar sırasında, İngiliz kraliyet ailesine mensup kadınların giydikleri elbiseleri beğenerek kendisine de bu elbiselerden dikilmesini istemiştir. Nitekim Augusta Victori çıkılacak olan doğu seyahatin de özellikle seyahatin Suriye bölümü için yüz kadar elbise diktirmiştir. Elbiselerin her birinin birkaç bin lira değerinde olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra seyahatte kullanılmak üzere Hohanzeller

⁸¹ *İkdam*, 16 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

⁸² *BOA, Y.A. HUS*, 389/142.

⁸³ *BOA, Y.PRK. BŞK*, 61/103.

⁸⁴ Fatmagül Demirel, *A.g.e*, s.52.

vapuru ile getirilen eşya sandıklarının görkemli sandıklarla taşınmasına özen gösterilmiştir. Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'nin seyahat için getirmiş oldukları nişanlar ise dört görevli memur tarafından demir kasalara konularak muhafaza edilmişlerdir⁸⁵. Ancak seyahat sırasında İmparator ve İmparatoriçe'nin ihtiyaçlarının karşılanması için getirilmiş olan bu kasaların içinde hediyeler ve eşyalar hakkında kaynaklarımız açıklayıcı bilgi vermemektedirler.

Kaiser II. Wilhelm'in İstanbul ziyareti en ince ayrıntısına kadar programlanmıştır. Bu ziyaret için Sultan II. Abdülhamid resmigeçittöreni gerçekleştirmek adına bir protokol metni hazırlatmıştır. Ziyaret öncesinde ise üç yüz adet altın, bin iki yüz adet gümüş madalya takdim edilmesi için Sultan II. Abdülhamid irade buyurmuştur⁸⁶. Nitekim II. Wilhelm'in İstanbul'a teşrifleri sebebiyle, hatıra olarak takdim edilmek istenilen madalyaların imali Alman tebaasından olan Monsieur Wilhelm Justur tarafından yapılmak istenmiştir. Bunun için Meclisi Vükela 'ya bildirilerek izin istenmiş, fakat madalya yapımı devlet tarafından gerçekleştirildiğinden dolayı kişiler tarafından yapılmasına izin verilmemiştir⁸⁷.

II. Wilhelm'in ziyareti münasebetiyle takdim edilecek olan madalyalar darphanede imal edilmiştir. Madalyalar daha önce devlet tarafından darp edilen madalyalara benzemektedir. Alman İmparatoru'na takdim edilecek olan madalyalar diğer madalyalara oranla daha büyük yapılmıştır. Küçük olarak imâl edilen madalyalar ise gümüş ve bakır olmak üzere İmparator'un maiyetinde bulunan kişilere takdim edilmiştir. Madalyaların etrafında *Mülakat-i Sultan Abdülhamid Han-i Sâni bi- İmparator Almanya Wilhelm Sani derKostantiniyye* ibâresi bulunmaktadır. Yazı sülüs hattı ile madalyaların üzerine nakşedilmiştir. Madalyalar da ayrıca

⁸⁵ *İkdam*, 5 Teşrin-i Evvel 1898, s.1. Ayrıntılı bilgi için bak: Yukarıda adı zikredilen madalya ilk olarak Alman İmparatoru'nun İstanbul'a yapmış olduğu 1889 tarihli ziyaretinde kendisine takdim edilmiştir. Metin Erüreten, **Osmanlı Madalyaları ve Nişanları Belgelerle Tarihi (Ottoman Medals And Orders Documented History)**, İstanbul 2001, s.260,261. Bu eserde Alman mülakatı madalyası olarak 1889 tarihinde altmış beş mm çapında büyük boy hatıra madalyası olarak verilmiştir. Osmanlı belgelerinde ulaşılan bilgilerle de madalyanın İmparatora verilmesi tasdiklenmiştir. Nitekim İmparatorun İstanbul'ayapmış olduğu 1898 yılındaki ziyaretinde de buna benzer bir madalyanın hediye takdimi gerçekleşmiştir. Vermiş olduğumuz bu eser de yine Alman İmparatorunun bu ziyaretinde takdim edilen madalya 'nın gayri resmi olarak yapılarak ona benzetilmeye çalışılan bir hali de hali hazırda bulunmuştur. Madalya yirmi yedi mm, on, yedi gr şeklinde darp edilmiştir.

⁸⁶ Ilona Baytar, **A.g.m**, s.73.

⁸⁷ *BOA, BEO*, 1209/90635

İmparator'un İstanbul seyahatin tarihi olan 1 Cemaziyel-ahir 1316 tarihi bulunmaktadır. Madalyaların bir tarafında bu ibare bulunurken diğer tarafında Alman Devlet arması olan bir resim mevcuttur. Bu armanın etrafında bir daire oluşturmak üzere örnek bir hediye ibaresi vardır. Madalyaların üzerinde Almanca söylem ile *Zum Erinnerung an den Besuch Seiner Majestat Des Deutschen Kaiser Wilhelm II Bei Seiner Majestat Dem Kaiser Der Osmanen Abdulhamid Khan In Constantinopel* yazısı bulunmaktadır⁸⁸.

1.1.2 .İmparator'un İstanbul'daki Teşrifat ve Gezi Programı

Alman İmparatoru II. Wilhelm ve eşi İmparatoriçe Augusta Victoria'nın Osmanlı Devleti'ne yapacakları bu ikinci ziyaretleri birincisine oranla daha kalabalık bir heyet tarafından gerçekleştirilmiştir⁸⁹. Ziyarete II. Wilhelm'e eşinin yanı sıra Dış İşleri Bakanı, Teşrifat Nazırı, Saray Nazırı, Özel Doktoru, Yaverleri, Saray Başrahibi, Almanya İstanbul Büyükelçisi de eşlik etmişlerdir⁹⁰.

Bu isimlerin yanı sıra Alman İmparatoru'nun İstanbul ziyaretinde kendisine eşlik eden oldukça dikkat çekici başka isimler de bulunmaktadır. Kişiler sıradan insanlar olmayıp Alman Devlet ricali'nin önemli mevkilerinde bulunan kişilerdir. Kişilerin isimleri şu şekildedir: Eğitim Bakanı, Dr. Bosse, Din İşleri Yüksek Konsülü Başkanı Dr. Barkhousen, Dış İşleri Sekreteri Her von Bülow gibi önemli kişiler seyahatte yer almışlardır. Daha sonra bu listeye Osmanlı-Alman Bankası Müdürü Dr. Siemens da dâhil edilmiştir⁹¹. İmparator'un seyahatine eşlik eden kişiler sadece devlet ricaliyle sınırlı değildir. Devlet adamları'nın yanı sıra İmparator'un maiyetinde bulunan ressam da seyahatte yer almışlardır. Alman İmparatoru'nun seyahat resimlerini çizmek için Konokofös ve Robes adlarında ressamlar görevlendirmiştir⁹². Seyahatin bazı görsellerini onların çiziminden takip etmemiz mümkündür.

⁸⁸ *İkdam*, 5 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

⁸⁹ Fatmagül Demirel, *A.g.e*, s.53.

⁹⁰ Bedi N. Şehsuvaroğlu, *A.g.m*, s.24-25.

⁹¹ Halim Demiryürek, İsmail Ediz, "II. Wilhelm'in Osmanlı Devletini Ziyaretinin İngiliz Basınına Yansımaları", *I. Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu*, 8-10 Ekim 2009, s.195.

⁹² *Sabah*, 23 Cemâziyel Evvel 1898, s.2.

Doğu seyahatinden önce Postam da bulunan Alman İmparatoru burada Prusya Prensesi Albrecht'in cenaze törenine katılmıştır. Cenaze töreninden sonra Alman İmparatoru Viyana yoluyla Venedik'e geçerek İstanbul yolculuğuna başlamıştır⁹³. Paris'ten İstanbul'a gönderilen bir telgraftan anladığımız kadarıyla; Alman İmparatoru Venedik'e ulaştığı zaman İtalya Kralı ve Kraliçesi tarafından törenle karşılanmıştır. İtalya Kralı bilhassa İmparatora İtalya'da buldukları süre müddetince memnuniyetlerini arz etmiştir. Özellikle bu karşılama töreninin yapılacağı yerin etrafı bayraklarla donatılmıştır. Bayrakların birinin üzerinde ise 1870 tarihinin (muhtemelen Sedan savaşı'nı hatırlatmaktadır.) işlenmiş olması burada bulunanların nazar-ı dikkatini çekmiştir⁹⁴. Ayrıca II. Wilhelm'e Venedik'te bulunduğu zaman zarfında da kendisine eşlik etmek üzere bir Alman donanması bulundurulmuştur⁹⁵.

Almanya'dan hareket eden Kaiser II. Wilhelm ve maiyetindekiler Venedik'e kadar özel bir trenle gelmişlerdir. Bu yolculuk sırasında II. Wilhelm Viyana ve İtalya'da bulunduğu sürede büyük bir törenle karşılanmıştır⁹⁶. İmparator bu özel ve kutsal yolculuğunda Venedik de kendisine eşlik etmek için bekleyen Alman donanması ile birlikte Hohanzeller yatıyla, maiyetindekiler ise, Herta ve Hella kruvazörleriyle İstanbul'a doğru yola çıkarak Akdeniz'e açılmışlardır. Alman İmparatoru'nun İstanbul'a yapmış olduğu 1889 yılındaki ilk ziyaretinde yapılan karşılama törenleri'nin bir benzeri de bu ziyarette yapılmıştır. Fakat ikinci ziyarette daha ihtişamlı bir karşılama gerçekleştirilmiştir⁹⁷.

Alman İmparatoru'nu ve maiyetindekileri karşılamak üzere 18 Ekim Cuma akşamı Rüstem Bey'in emriyle Asar-ı Tevfik zırhlı gemisi, Mustafa Bey'in emriyle de İclaliye zırhlı korveti tersaneden yola çıkmıştır⁹⁸. Karşılama töreni için II. Abdülhamid İzzettin vapuru'nu tahsis ettirmiştir. Ayrıca Sultan II. Abdülhamid Çanakkale'de karşılama yapacak olan İzzettin vapuru'nda bulunacak karşılama heyeti için de şu kişileri görevlendirmiştir:

⁹³ Halim Demiryürek, İsmail Ediz, **A.g.m**, s.195.

⁹⁴ *BOA, Y.PRK. PT*, 18/10.

⁹⁵ Bedi N. Şehsuvaroğlu, **A.g.m**, s.24-25.

⁹⁶ Bedi N. Şehsuvaroğlu, **A.g.m**, s.24-25.

⁹⁷ Fatmagül Demirel, **A.g.e**, s.53.

⁹⁸ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.71.

Tablo 1

İzzettin Vapuru'nda Yer Alan Heyet

GÖREVLER	ŞAHISLAR
Sadrazam	Said Paşa
Şuray-ı Devlet Azası	Turhan Paşa
Hariciye Nazırı	Tevfik Paşa
Müşir	Şakir Paşa
Hünkâr Yaveri	Kamphofer Paşa
Orman ve Maadin Nazırı	Selim Melhame Paşa
Teşrifatçı	İbrahim Bey
Hünkâr Yaveri	Ferik Ahmed Ali Paşa
Mirliva	Nasır Paşa
Berlin Sefiri	Tevfik Paşa
Bahriye Hekimi	İzak Paşa

Kaynak: Bedi. N. Şahsuvaroğlu, “Almanya İmparatoru II. Wilhelm’in Yurduza Ziyaretleri”, *Hayat Tarihi Mecmuası*, C.1, Sayı:6, İstanbul 1972,

Ayrıca vapurda görevliler dışında bazı basın mensupları da yer almıştır. Görevlendirilen kişiler karşılama töreni için 16 Ekim Pazar günü İzzettin vapuru ile II. Abdülhamid’i temsil etmek üzere Çanakkale’ye kadar gitmişlerdir⁹⁹. Vapurun kömür ve sair masraflarını Osmanlı Devleti kendi maliyesinden karşılamıştır¹⁰⁰. İmparator’u karşılayacak olan diğer bir vapur da Almanya’nın İstanbul Büyükelçisi Baron Marşal ve elçilik görevlilerinin bulunduğu elçilik yatı olarak da lanse edilen Lorey vapurudur. Bu vapurda İzzettin vapuruyla birlikte Alman İmparatoru’nu karşılamak için Çanakkale’ye doğru yola çıkmıştır¹⁰¹. Yolculuk akabinde her iki vapurda Kaiser II. Wilhem’i karşılamak üzere Kumkale yakınlarına ulaşmıştır.

⁹⁹ Bedi N. Şahsuvaroğlu, **A.g.m**, s.25. Ayrıntılı bilgi için bak: Münir Sirer, “II. Wilhelm’in II. Abdülhamid’i Ziyaretine Dair Bir Belge”, **Hayat Tarihi Mecmuası**, 1977, Sayı:12, , s.64-65. Adli makale de ise heyette yer alan kişiler şu şekilde verilmiştir. Müşir Şakir Paşa, Hünkâr Yaveri, Alman asıllı Kamphofer Paşa ve eşi, Hünkâr Yaveri Ahmed Ali Paşa, Askeriyeden Nasır Paşa,

¹⁰⁰ **BOA**, **BEÖ**, 1203,90168.

¹⁰¹ Bedi N. Şahsuvaroğlu, **A.g.m**, s.25. Ayrıntılı bilgi için bak: Zekeriya Kurşun, “Said Paşa,” (**DiA**), 2008, C.35, s.576-578, Kemal Beydilli, “Ahmed Tevfik Paşa”, (**DiA**), 1989, C.2, s.139-140, Şefik Okday, Büyükbabam Son Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa, 1986, s.145, Ali Karaca, “Şakir Paşa”, (**DiA**), 2010, C.38, s.307-308.

Yapılmak istenen bu ilk karşılama törenin de ufak bir aksaklıkta yaşanmamış değildir¹⁰².

Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi İstanbul ziyaretini gerçekleştirmek için yola çıktıklarında Marmara Denizinde meydana gelen fırtına sebebiyle ziyarette gecikme yaşanmıştır¹⁰³. Bu gecikme sonucunda İmparator II. Wilhelm Zenta adasının da durmak zorunda kalmıştır. Yaşanan gecikme ise Osmanlı Devleti'ne İmparator'un maiyetinde bulunan kişiler tarafından Herta kruvazörüyle Çanakkale'ye gelerek haber verilmiştir¹⁰⁴. Resmi olarak gecikme Osmanlı Devleti'ne İmparator'un maiyetinde bulunan kişiler tarafından yazılan bir telgraf ile bildirilmiştir. Gönderilen telgrafta ise, İmparator'un Zenta adasından pazar günü yola çıkacağı ve İstanbul'a ancak salı günü saat dokuzda varacağı, havanın gayet güzel olduğu ve gemide bulunan herkesin de iyi olduğu haberi yer almıştır¹⁰⁵. Dönemin gazete yazılarına da İmparator'un yaşamış olduğu gecikme yansımıştır. Özellikle yaşanan bu gecikmeyi seyahati dikkatle takip eden *İkdam* gazetesi yazarı İsmail Zühtü Bey olay hakkında şu şekilde malumat vermektedir. “Zenta adasına sığınan Alman İmparatoru II. Wilhelm İstanbul'a ancak Salı günü varacaktır. Maiyetinde bulunan kişiler ise saat üç de İstanbul da olacaklardır”¹⁰⁶.

Yukarıda bahsi geçen gecikmede gönderilen telgrafla da seyahat boyunca iki devlet arasında yapılacak olan resmi yazışmaların önemi bir kez daha anlaşılmıştır. Bunun için Osmanlı Devleti Alman İmparatoru'nun İstanbul seyahati boyunca maiyetinde bulunan memurlar tarafından çekilecek telgraflar da bir problem yaşamamak istemiştir. Ardından da tedbir almak istemiştir. Bu konu da yapılacak olan ilk aşama olarak devlet, Almanya Devleti'ne yaşanabilecek problemlere karşılık önlem almak amacıyla, gönderilecek telgrafların üzerine pul veya mühür konulması gerektiğini dile getirmiştir.

¹⁰² BOA, Y.PRK. ASK, 145/62.

¹⁰³ BOA, Y.PRK. PT, 17/157.

¹⁰⁴ Fatmagül Demirel, A.g.e, s.56.

¹⁰⁵ BOA, Y.PRK. PT, 18/16.

¹⁰⁶ *İkdam*, 5 Teşrin-i Evvel 1898, s.1. Ayrıntılı bilgi için bak: Fatmagül Demirel A.g.e adlı eser de *İkdam* gazetesi'nin Alman İmparatoru II. Wilhelm'in bu gecikmesi gazete yazısına yansıtıldığı belirtilirken, *Malumat* gazetesi'nin ise konu hakkında herhangi bir yazı kaleme almadığı görülmüştür.

Bu konunun daha iyi takip edilmesi açısından da Osmanlı Devleti, başvurulacak kurumun Telgraf İdaresi Nâzırlık'ı olduğunu ifade ederek, kurumda memur olan Hüseyin Hasip¹⁰⁷ Efendi'ye konu hakkında bir bilgilendirme yapılması gerektiğini belirtmiştir¹⁰⁸. Ayrıca Osmanlı Devleti seyahat boyunca iki devlet arasında yapılacak olan yazışmaların da kayıt altına almak istemektedir. Osmanlı Devleti bu talebini de Alman Büyükelçiliğine bildirerek, konu hakkındaki düşüncelerini Osmanlı Devleti'ne bildirmesini istemiştir. Alman Büyükelçiliğinin onayı ile de Ardından büyükelçilikten yapılan açıklamaya göre gönderilecek olan telgrafların iki devlet açısından da önem atfettiği anlaşılmıştır. Bunun üzerine Almanya Devleti Osmanlı Devleti'nin kendilerine sunmuş olduğu teklifi kabul etmiş ve seyahatte gönderilecek olan telgraflar da bir deftere kaydedilmiştir¹⁰⁹.

17 Ekim Pazartesi günü Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Hohenzeller yatı ile maiyetinde bulunan Hella zırhlısı, Çanakkale önlerinde Osmanlı Devleti'nin gönderdiği vapurların top atışlarıyla karşılanmıştır. Top atışlarından sonra karşılama törenini gerçekleştirmek adına ilk olarak, Lorey gemisi'nde bulunan Alman Büyükelçisi ve elçilik görevlileri, II. Wilhelm'in yatına çıkmış ve ilk karşılama töreni'ni gerçekleştirmiştir¹¹⁰. Bu sırada İmparator'u karşılamak için gönderilen İzzettin vapurun da bulunan heyet resmi üniformalarıyla vapurun güvertesin de bulunarak, töreni gerçekleştirmek için Alman İmparatoru'nun yatından gelecek olan işareti beklemişlerdir. İşaret flaması çekildikten sonra İzzettin vapurun da bekleyen heyet karşılama töreni için II. Wilhelm'in yatına geçiş yapmışlardır¹¹¹.

Beyaz bir deniz subayı elbisesi giymeyi tercih etmiş olan Alman İmparatoru karşılama heyetini yatının güvertesinde kabul etmiştir. Alman Elçisi'nin aracılığıyla gerçekleşen takdim merasiminden sonra, Osmanlı Devleti'ni temsilen Said Paşa

¹⁰⁷ Sinan Kunalp, **A.g.e.**, s.XVII. Hüseyin Hasip Efendi Posta ve Telgraf Müdürlüğü'nde (1876-1919) yılları arasında en uzun süre memurluk yapan kişilerden biridir.

¹⁰⁸ BOA, Y.PRK. PT, 18/29.

¹⁰⁹ BOA, Y.PRK. PT, 18/14.

¹¹⁰ Fatmagül Demirel, **A.g.e.**, s.57.

¹¹¹ Fatmagül Demirel, **A.g.e.**, s.56.

Padişahın selamını İmparatora takdim etmiştir. Teşrifatçı İbrahim Bey de bu sırada İmparator'un protokol müdürüne ziyaret programı'nı sunmuştur¹¹².

II. Wilhelm'in İstanbul seyahat programı kapsamında gerçekleştirilecek olan ve resmi belgelerde yer alan teşrifat programı şu şekildedir:

Tablo 2

Alman İmparatoru'nun İstanbul Seyahat Programı

<i>TARİH</i>	<i>PROGRAM</i>	<i>NOTLAR</i>
<i>17 Ekim Pazartesi</i>	Alman İmparatoru'nun Çanakkale de karşılanması. İzzettin vapurun da bulunan heyetin ziyaret programı'nı takdim etmesi. Hohanzeller yatının İstanbul'a ulaşması ¹¹³ .	Dolmabahçe Sarayı iskelesin de Teşrifat heyetin de yer alan kişiler: Bahriye Nâzırı, Tophane Amiri Müşiri, Tercüman Galip Bey ¹¹⁴ .
<i>17 Ekim Pazartesi</i>	Program dâhilinde Hohanzeller yatının Tophane'den ve Sefine-i Hümayun Karakol gemisi'nin önünden geçmesi ¹¹⁵ . Dolmabahçe Sarayı önünde Alman İmparatoru'na karşılama töreni. Hohanzeller yatı'na karşılama heyeti'nin ulaşması. İmparator'a Teşrifîye vapurunun tahsis edildiği haberinin verilmesi. II. Wilhelm ve Augusta Victoria'nın saltanat sandallarıyla iskeleye çıkması ¹¹⁶ .	Protokol uygulaması hava şartlarına göre değiştirilmesi düşünülmüştür. Hava şartları müsait olmazsa eğer karşılama töreni Bebek'te veya Tophane'de kapalı mekânda yapılacaktır. Vapurun karaya oturma ihtimali göz önüne alınıp buraya bir sal konulmasına karar verilmiştir.

¹¹² Bedi N. Şahsuvaroğlu, **A.g.m.**, s.25-26.

¹¹³ Fatmagül Demirel, **A.g.e.**, s.56.

¹¹⁴ Aynı Vesika, Lef 1-2.

¹¹⁵ Bedi N. Şahsuvaroğlu, **A.g.m.**, s.25-26.

¹¹⁶ BOA, Y.EE. 89/8, Lef 1-2. Ayrıntılı bilgi için bak: Münir Sırer, **A.g.m.**, s.63-72. Bedi. N. Şahsuvaroğlu, **A.g.m.**, s.20-27. Mehmet Mercan "Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 1898 yılı İstanbul ve Filistin Seyahati'nin Teşrifat Programı", **Doç. Dr. Günay Çağlar Armağanı**, Erzurum 2004, s.120-134.

<p>17 Ekim Pazartesi</p>	<p>İmparatora gösterilen sevgi gösterileri ve akabinde bando Mızıkâ-yı Hümâyû'nun Alman ve Hamidiye marşları çalması. Askerlerin resmi selam ita etmeleri. Sultan II. Abdülhamid'in ve Devlet adamlarının Alman İmparatoru'nu karşılaması. Saray'da biraz istirahat ardından Yıldız Sarayı Merasim Köşkü'ne geçiş¹¹⁷. Bu sırada İmparator ve İmparatoriçe'ye sarıklı zühaf alayları'nın resmi selamda bulunması¹¹⁸.</p>	<p>Ayrıca İmparator ve İmparatoriçe'nin dinlenmesi için Talimhane Kasr-ı Hümâyû'nun bahçesine çadırların konulması düşünülmüştür. Alternatif olarak da Tophane meydanının da bir mekân oluşturulmak istenmiştir¹¹⁹.</p>
<p>17 Ekim Pazartesi</p>	<p>II. Abdülhamid'in kendi dairesine geçmesi. Alman İmparatoru'na Osmanlı Devlet adamlarının takdimi. Akabinde kahvaltı salonuna geçiş¹²⁰. İmparatorun İstanbul'u askeri kortejle gezmesi. Yıldız Sarayı'na dönüş ve II. Abdülhamid'in İmparator adına sarayda verdiği ziyafete katılma¹²¹.</p>	

¹¹⁷ Aynı Vesika, Lef 4.

¹¹⁸ Aynı Vesika, Lef 6. Ayrıntılı bilgi için bak: Münir Sırer II. Wilhelm'in II. Abdülhamid'i Ziyaretine Dair Bir Belge adlı makalesi'nde Sarıklı Zühaf bölüğü'nün Arap asıllı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca *İkdam* gazetesi 23 Teşrin-i Sani 1898 sayısının ikinci sayfasında ise İmparatorun Fesli Zühaf Alayı'na madalya takdim ettiği belirtilmiştir.

¹¹⁹ Aynı Vesika, Lef 3-4.

¹²⁰ Aynı Vesika, Lef 7.

¹²¹ Aynı Vesika, Lef 8-9. Ayrıntılı bilgi için bak: Askeri kortejde bulunan on yedi araba için *İkdam* gazetesi 23 Teşrin-i Sani 1898 sayısında ayrıntılı bilgiye ulaşmak mümkündür.

<p><i>18 Ekim Salı</i></p>	<p>Alman İmparatoru'nun Alman Büyükelçiliği ziyareti. Alman tebaasıyla büyükelçilikte sabah kahvaltısı. İmparator ve İmparatoriçe'nin Hazine Dairesi ve Kapalı Çarşı ziyareti¹²². Alman İmparatoru'nun Yıldız Sarayın da Devlet adamlarıyla görüşmesi. Görüşme sonrası ziyaret defterlerine Devlet adamlarının isimlerinin kaydedilmesi. Daha sonra İmparator ve İmparatoriçenin Merasim Dairesi'ne geçerek akşam yemeği'ne katılması¹²³. İmparatoriçe'nin dame d'honneur'larla birlikte harem ziyareti. Ziyaret ardından Kaiser II. Wilhelm ve Augusta Victoria'nın Yıldız Sarayın da tiyatro gösterisini seyretmesi¹²⁴.</p>	
<p><i>19 Ekim Çarşamba</i></p>	<p>Kaiser II. Wilhelm'in sabahleyin sur gezisi. Gezi ardından Yıldız Sarayı'na dönüş ve İmparatoriçe ile birlikte öğle yemeği yenilmesi. Daha sonra İmparatorun elçi ve eşleri ile görüşmesi¹²⁵. Görüşme ardından Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'nin Sultaniye vapuru'nda verilen ziyafete katılmak için Hohanzeller yatıyla yola çıkması. Ardından İmparator ve İmparatoriçe'nin Teşrifîye vapuru'nun refakatleri'yle birlikte boğaz gezisine çıkması. Akabinde ise Sultaniye vapuru'nda verilen ziyafete katılımı¹²⁶.</p>	

¹²² Aynı Vesika Lef 10.

¹²³ Aynı Vesika Lef 10. Ayrıntılı bilgi için bak: Devlet adamları'nın Alman İmparatoruyla görüşmesi *İkdam* ve *Malumat* gazeteleri'nin ekim sayılarında detaylı olarak verilmiştir.

¹²⁴ Aynı Vesika Lef 10.

¹²⁵ Aynı Vesika Lef 11.

¹²⁶ Aynı Vesika Lef 11.

<p>20 Ekim Perşembe</p>	<p>Kaiser II. Wilhelm'i İmparatoriçe ile birlikte Üsküdar gezisi. Ardından Haydarpaşa'ya geliş. Tren ile hareket Hereke İpek fabrikası ziyareti için Hereke'ye ulaşma. Gezi sonrasında tekrar Hohanzeller yatıyla İstanbul'a geri dönüş¹²⁷.</p>	<p>Hereke İpek fabrikası ziyareti sırasında Bahriye Nâzırlık'ına ait olan Bahriye Mızıkası İmparatora özel marşlar çalacaktır. Ayrıca resmi karşılama için elli askerde Hereke de bulunup Alman İmparatoru'na resmi selam ita edeceklerdir¹²⁸.</p>
<p>21 Ekim Cuma</p>	<p>Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'nin Cuma selamlık töreni'ne katılması. Tören akabinde İmparator ve İmparatoriçe'nin dairelerine geri dönmesi. Ardından Kaiser II. Wilhelm'in ve Agusta Victoria'nın, Sultan II. Abdülhamid tarafından hazırlatılan resmigeçit törenini izlemesi. Akşamleyin İmparator ve İmparatoriçe'nin akşam ziyafetine katılması.¹²⁹</p>	<p>Resmigeçit törenini Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi farklı odalarda seyredeceklerdir. İmparator II. Abdülhamid'le töreni izlerken İmparatoriçe ise dame d'honneur'larla resmigeçit törenini izleyecektir. Ziyafette ayrıca devlet adamları ve elçilerde yer alacaktır¹³⁰.</p>
<p>22 Ekim Cumartesi</p>	<p>İmparator ve İmparatoriçe'nin ziyafete katılması. II. Abdülhamid ve Kaiser II. Wilhelm arasında görüşme. Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'nin Kudüs yolculuğu¹³¹.</p>	<p>İmparatoriçe'nin bugün doğum günü olması hasebiyle kendisine çiçek takdimi yapılacaktır. Ayrıca Alman İmparatoru'na bir de askeri uğurlama töreni yapılacaktır. II. Wilhelm'in maiyetinde bulunan vapur görevlilerine de Bahriye Nazırlığı tarafından bir yemek verilecektir. Ayrıca görevlilere İstanbul'da istedikleri mekânlar askerler tarafından gezdirilecektir. Masraflar Nazırlık tarafından karşılanacaktır¹³².</p>

Kaynak: BOA, Y.EE, 89/8. Lef 1-10.

¹²⁷ Aynı Vesika Lef 12- 13.

¹²⁸ Aynı Vesika Lef 15.

¹²⁹ Aynı Vesika Lef 14.

¹³⁰ Aynı Vesika Lef 14.

¹³¹ Aynı Vesika Lef 15.

¹³² Aynı Vesika Lef 16.

1.2.SULTAN VE İMPARATOR: II. WİLHELM'İN TEMASLARI VE İSTANBUL'U TEMAŞASI

Birinci Gün (18 Ekim 1898): İstanbul'a gelen Alman İmparator'u kendisine tahsis edilen Şale köşkünde bir müddet istirahat ettikten sonra İstanbul gezi programına Ayas Paşa'da bulunan Alman Büyükelçiliğini ziyaret ederek başlamıştır. Konsolosluga yapılan bu ziyarette İmparator ve İmparatoriçe'ye Osmanlı devlet ricalinden bazı kişiler ile bir grup Osmanlı askerleri de eşlik etmiştir¹³³.

Büyükelçilik ziyareti sırasında Alman İmparator'u ve İmparatoriçe'si burada kendileri adına verilen otuz kişilik bir ziyafete katılmışlardır. Ziyafetin yemek listesi Alman danışmanlarından olan Makosriyanes tarafından yapılmıştır. Ziyafetin başlamasından kısa bir süre sonra bazı ilgi çekici olaylar da meydana gelmiştir. Bu olaylardan biri Alman Büyükelçiliği'nin balkonunun bulunduğu mekânın karşısındaki bahçede Alman cemiyeti mensuplarından olan Hans Veranke Dörön 'ün Almanca üç manzume metnini İmparator'a hitaben okumuş olmasıdır. Ziyafetin ortasında böyle bir metnin okunması herkes tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır. Bir taraftan da okunan metin misafirlerce takdir edilmiştir. Yaşanan olay karşısında kayıtsız kalmayan Alman İmparatoru da okunan metne karşılık olarak Büyükelçiliğin balkonuna çıkmış ve burada bulunan insanları üç defa selamlamıştır. Törenin bitmesi ardından Alman İmparator'u ise olay karşısındaki memnuniyeti Monsieur Lanka'nin elini sıkarak göstermiştir.

Verilen ziyafette Osmanlı-Alman ilişkileri'nin önemli aktörlerinden bazıları II. Wilhelm'e takdim edilmişlerdir. Kişiler arasında Doğu Anadolu Demiryolları ve Anadolu Demiryolları müdürleri'nin bulunması seyahatin Osmanlı-Alman demiryolu projesine evrileceğinin belki ilk işaretleridir¹³⁴. Ziyafetin hemen akabinde İmparator Alman tebaasına mensup olan bir heyet ile görüşmüştür. Görüşme ardından ise II. Wilhelm ve Augusta Victoria Alman mektebi ziyaretini gerçekleştirmek için yola çıkmışlardır¹³⁵.

¹³³ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.78.

¹³⁴ *Malumat*, 7 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

¹³⁵ *BOA, Y.PRK. PT*, 18/46.

Saat on buçukta elçilikten yola çıkan Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi Augusta Victoria Beyoğlu Caddesi güzergâhını kullanarak büyük bir askeri kortej eşliğinde Alman mektebine gelmişlerdir. Burada kendilerini mektebin bahçesinde beyaz üniformalı öğrenciler kendilerini karşılamıştır. Tören de mektebin Osmanlı müdürlerinden olan Monsieur Vivalif Alman İmparatoru II. Wilhelm'e İstanbul ziyareti'nin daha ilk gününde yapmış oldukları mektep ziyareti için teşekkür etmiştir. Mektep İmparator ve İmparatoriçe tarafından gezilirken büyük bir ilginin yaşandığı görülmüştür. Ardından mektepten ayrılmışlardır. Ayrılırken mektep müdürlerinden olan Monsieur Vivalif İmparatoriçe'ye merdivenlerden inmesi için yardımcı olması dikkatleri çekmiştir.

Ziyaret ardından Monsieur Vivalif Alman İmparatoru'nun elini sıkarak mektep ziyaretlerinden dolayı ikinci kez kendilerine teşekkür etmiştir. Bu sırada mektebin bahçesi'nde bulunan halk tarafından İmparatora "hurara!" tezahüratı yapılmıştır¹³⁶. Ziyaret ardından Alman İmparator'u ve İmparatoriçe'si Alman ve almanca konuşanlardan oluşan ve İstanbul'da yaşayan Alman topluluğu'nun kurduğu Teutonia Kulübü'nü de bir ziyaret gerçekleştirmişlerdir. Kulüp de İmparator'a Alman tebaası'nın önde gelen kişilerinden bir "teşekkür name" takdim edilmiştir¹³⁷.

İmparator'un İstanbul da bulunduğu ilk gün yaptığı görüşmelerden en önemlisi ise Avusturya vatandaşlığına mensup, Siyonizm fikrinin ortaya çıkmasında önemli role sahip olan Dr. Theodore Herzl ile yapmış olduğu görüşmedir¹³⁸. İlginç olan nokta ise II. Wilhelm'in diğer devletler tarafından Yahudi karşıtı olarak bilinmesidir. Alman İmparator'u görüşme talebinin Theodore Herzl den gelmesine oldukça memnun olmuştur. Bu görüşme için Herzl İmparator'un amcası ile bağlantı kurarak II. Wilhelm'in doğu seyahati'nden haberdar olmuş ve Alman İmparatoru'yla görüşmek için bu bağlantıları kullanmaya çalışmıştır¹³⁹. Olumlu cevap alan Dr. Theodore Herzl 5 Ekimde Londra'dan yola çıkarak, 15 Ekim de İstanbul'a ulaşır. Bu

¹³⁶ *Malumat*, 7 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

¹³⁷ Fatmagül Demirel, **A.g.e**, s.62.

¹³⁸ Necmettin Alkan, **A.g.m**, s.23.

¹³⁹ John C. G. Röhl, **Wilhelm II The Kaiser's Personal Monarchy, (1888-1900)**, Çev. Sheila De Bellaigue Cambridge 2015, s.945.

tren yolculuğun da Herzl'in beraber olduğu Ahmet Tevfik Paşa¹⁴⁰ ve Mahmut Nedim Paşa ile yaptığı bir konuşma dikkat çekicidir. Yapılan konuşmada Herzl Ahmet Tevfik Paşa'ya II. Abdülhamid ile Kaiser II. Wilhelm arasındaki münasebetlerin ne derece de olduğuna dair bir soru yöneltir. Bunun üzerine Mahmud Nedim Paşa¹⁴¹ Herzl'e hemen cevap vererek II. Abdülhamid'in Girit meselesin de yalnız bırakılıp Almanya tarafından desteklenmediğini söyler. Nitekim bu konuşmadan hemen sonra Tevfik Paşa da tam tersi bir görüşle kendini ifade ederek, II. Abdülhamid ve İmparator'un iyi münasebetlerinin olduğunu ve Osmanlı halkının İmparator'u oldukça çok sevdiğini, Küçük Asya da bulunan Alman kültürünün Osmanlı Devleti'ni her zaman destekleyerek devlete büyük bir katkı sağladığını sözlerine eklemiştir.

Konuşma sonrasında ise Herzl Tevfik Paşa tarafından söylenen sözlerin kendisini tatmin ettiğini dile getirmiştir. Gerçekleşen konuşma akabinde kendi kompartımanına geçen Herzl kompartımanında başka kişilerin de yer alması nedeniyle arkadaşlarıyla koymuş oldukları parola ile konuşmaya başlamıştır. Konuşma sırasında Herzl Bade Grandükü için "*İhtiyar Beyefendi*", Kaiser için "*Yeğen*" kodlarını kullanmıştır. Yahudi oldukları için diğer vatandaşlardan tedirgin olan Herzl ve arkadaşları trende dikkat çekmemek adına şifreli konuşma yöntemini takip etmişlerdir¹⁴². İstanbul'a gelmeden önce çeşitli bağlantılar kurmaya çalışan Dr. Theodore Herzl Alman İmparator'u II. Wilhelm'le görüşebilmek için İmparator'a ve

¹⁴⁰ Sinan Kunalp, **A.g.e.**, İstanbul 1999, s.XVII. Ahmet Tevfik Paşa 1895- 1909 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde en uzun süre Hariciye Nazırı olan kişilerden biridir.

¹⁴¹ Ali Akyıldız, "Mahmut Nedim Paşa", (**DiA**), İstanbul 2003, C. 27, s.374-376. Mahmud Nedim Paşa (1818-1883) yılları arasında yaşamış Osmanlı Devlet adamları'ndan biridir. Kendisi birçok önemli göreve getirilmiştir.

¹⁴² Ergun Göze, Siyonizm'in Kurucusu Theodore Herzl 'in Hatıraları ve Sultan II. Abdülhamid, 1995, s.177-178. Ayrıntılı bilgi için bak: Yapılan bu şifreli konuşma Orient Express de gerçekleşmiştir. Konuşma kodları Ergün Gözenin eserinde yer aldığı gibi ayrıca Norman H. Finkelstein **Theodore Herzl** New York, London, Toronto, Sydney 1987, s. 66. Sayfasında da yer verilmiştir.

Seyahatin ileriki bölümlerinde Alman İmparatoru ile Herzl 'in görüşmeleri sonrasında ve seyahatin bitimi akabinde Almanya da Yahudilere karşı bir antisemitizm ortaya çıkmıştır. Bu yorumu Alman İmparatorunun hayatı hakkında önemli çalışmalara imza atmış olan John. C.G. Röhl 'ün **The Kaiser and his Court Wilhelm II. and the Government of Germany**, Çev. Terence F. Cole, Cambridge 1994, s.190. sayfasında görmemiz mümkündür. Ayrıca daha erken dönem çalışan Jacob Bornai, **The Jews in Palestine in the Eighteenth Century**, 1992, adlı eserinin 305. sayfasında Yahudilerin 18. yy da Filistin'deki durumlarından bahsedilmektedir.

bunun akabinde de Alman Büyükelçisi Bülow'a bir sürü mektup yollamıştır¹⁴³. Gönderilen mektuplara olumlu cevap alan Herzl İmparator'un Alman mektebi ziyaretinin hemen ardından Malta köşküne geri döndüğü zaman Bülowun refakatleriyle birlikte bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşme sırasında birçok önemli konuya yer verilmiştir. Özellikle İmparator II. Wilhelm'in Herzl'e Yahudilerden bahsederken her zaman *sizin vatandaşlarınız* diye hitap etmesi ve *Şüphe yok ki malik olduğunuz finans gücü ve kaynaklarınızla Filistin de bir koloni kurabilirsiniz* sözleri konuşmanın en dikkat çekici noktalarından birini oluşturmuştur¹⁴⁴. Görüşme de ise II. Wilhelm ve Herzl arasında birçok konu müzakere edilmiştir.

Müzakere de II. Wilhelm, Dr. Herzl'e diplomatik zekâsını kullanarak yönelttiği sorularla dikkat çekmiştir. Konuşmanın bitişinde ise Alman İmparatoru Herzl'e II. Abdülhamid'den sizin için ne istememi istiyorsunuz sorusunu yöneltmiştir. Bunun üzerine Herzl ise “ *bir arazi şirketi Alman Himayesi'nin altında bir arazi şirketi*” sözlerini dile getirmiştir. Ardından da Herzl Filistin'de kendisi ile tekrar bir ikinci görüşme talebinde bulunarak Filistin'e gidecek olan heyette kendisinin de yer almasını İmparator'dan arzu etmiştir. Talebin ardından Dr. Herzl Filistin'de okuyacağı nutku da İmparator'a arz etmek istediğini ifade etmiştir. Alman İmparatoru da talebi geri çevirmeyerek Filistin'e gidecek olan heyette kendisinin de yer almasına müsaade etmiştir. Ardından da Herzl'in Filistin de dile getirecek olacağı nutkun Alman Büyükelçisi Bülow'a verilmesini istemiştir¹⁴⁵.

Bu ilk görüşmeden anlaşıldığı kadarıyla Dr. Theodore Herzl 'in Alman İmparator'undan asıl istediklerini alamadığı anlaşılmıştır. II. Abdülhamid'le olan ilişkileri ve Ortadoğu'daki çıkarlarını gözetken II. Wilhelm yapmış olduğu görüşme de Herzl'in Yahudi kolonisi kurma için istediği arazi imtiyazına aracılık etmeye sıcak bakmamıştır¹⁴⁶. Kişisel görüşme sonrasında Alman İmparator'u ve

¹⁴³ Ergun Göze, **A.g.e**, s. 181- 183.

¹⁴⁴ Ergun Göze, **A.g.e**, s. 191-192.

¹⁴⁵ Ergun Göze **A.g.e**, s. 195-196. Ayrıntılı bilgi için bak: İstenilen bu arazi şirketi hakkında John. C. G. Röhl 'ün **A.g.e**, adlı eserin s.948. Alman İmparatorunun Herzl 'in bu isteğini kesinlikle reddettiğini ve İmparatora tekrar bu soruyu yöneltmesine müsaade etmeyeceğini belirtmiştir.

¹⁴⁶ Vahdettin Engin, **Pazarlık (II. Abdülhamid ile Siyonist Lider Dr. Theodore Herzl Arasında Geçen Filistin'de Yahudi Vatani Görüşmelerinin Gizli Kalmış Belgeleri)**, İstanbul 2010, s.88-89.

İmparatoriçe'si İstanbul'un tarihi mekânlarına da ziyaret etmişlerdir. Ayrıca İmparator ve İmparatoriçe'nin programına Ayasofya ve Beyazıt cami ziyaretleri de eklenmiştir. Mabet ziyareti akabinde çarşı gezilmiştir¹⁴⁷. Daha sonra Yıldız Sarayı'na dönülmüş İmparator Misafir Dairesin de devlet adamlarıyla ve elçilerle bir görüşme yapmıştır. Konuklar görüşme sonrasında salonda bulunan ziyaret defterlerine isimlerini kaydetmişlerdir¹⁴⁸. Alman İmparatoru'nun Yıldız Sarayın da görüştüğü devlet adamlarının görüşme cetveli aşağıda verilen tablo da yer almaktadır¹⁴⁹.

Tablo 3

Alman İmparatoru'nun Görüşme Programı

Rusya Sefiri	9:20 – 10:00
Dâhiliye Nâzırı	9:35 – 10:00
Bahriye Nâzırı	10:35- 10:38
Sadrazam Müsteşarı	10:33-10:35
Maliye Nâzırı	10:52- 10:55
Evkaf Nâzırı	10:57-11:00
Şuray-ı Devlet Nâzırı	11:00 – 11:15
Nafia Nâzırı	11:10-11:15
Sadrazam Halil Rıfat Paşa	11:25-11:35
Hariciye Nâzırı Tevfik Paşa	12:00-12:10 (Akşam Görüşme)
İsviçre Sefiri	12:00-12:35
Bank-ı Osmâni Müdürü	1:00 – 1:00

Kaynak: BOA, Y.PRK. SGE, 8/61.

Ziyaretler sonrasında İmparator ve İmparatoriçe Yıldız Sarayı'na geri dönmüştür. Kendilerine sarayda büyük bir ziyafet hazırlanmıştır¹⁵⁰. Ziyafetin ön hazırlığı günün başlangıcından itibaren başlatılmış ve her şeyin mükemmel bir şekilde olması için tüm hazırlıklar yapılmıştır. İmparator adına verilen ziyafete yüz elli kişi davet edilmiştir. Davet edilen misafirlere bazılarının isimleri şu şekildedir.

¹⁴⁷ *Malumat*, 7 Teşrin-i Evvel 1898, s.3.

¹⁴⁸ *Malumat*, 7 Teşrin-i Evvel 1898, s.3.

¹⁴⁹ BOA, Y.PRK. SGE, 8/61.

¹⁵⁰ Fatmagül Demirel, A.g.e, s.63.

Sadrızam Halil Rıfat Paşa, İmparatoriçe'nin Saray müdürü, Gräfin Brokedruf Harbiye Nazırı Rıza Paşa, Alman Büyükelçisi tercümanı, Alman elçisi'nin eşi ve Marschall Barones, Almanya Dışışleri Bakanı Monsieur Plof, Adalet Bakanı Abdurrahman Paşa gibi önemli devlet adamları ve eşleri de ziyafette yer almışlardır¹⁵¹. Bunun yanı sıra misafirler arasında diğer devlet elçileri ve eşleri de bulunmaktadır. Osmanlı Devleti tarafından davet öncesinde misafirler arasında bulunan elçi eşlerinin ziyafet için giyecek oldukları kıyafetlere dikkat edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, Osmanlı devlet adamlarının eşleri ise ziyafette yer almamıştır¹⁵². Sarayda verilen ziyafet menüsü ise şu şekildedir:

Tablo 4

Alman İmparatoruna Yıldız Sarayında Verilen Ziyafet Menüsü

Yumurtalı ve Bezelyeli Boullion Çorbası	Soğuk Av Eti Ezmesi
İki Çeşit Börek	Punç ¹⁵³
Salçalı Levrek Filesi	Sülün ve Bildircin Kebabı
Sebzeli Gigot	Kuşkonmaz
Salçalı Kıraca	Pilav
Trüflü ve Mantarlı Hindi Dolması	Yemişli Pirpuz Tatlısı
Bademli Krema	Dondurma

Kaynak: *İkdam* gazetesi 19 Ekim 1898, s.3.

Ziyafetin organizasyonu görevlendirilen yüz elli kişi yapmıştır. Görevlendirilen kişilerin kılık ve kıyafetlerine ayrı bir özen gösterilmiştir. İmparator adına verilen bu gösterişli yemek akşam saat dokuza kadar devam etmiştir. Osmanlı Devleti ziyafet sırasında ayrıca bir orkestra bulundurmuş ve ziyafette Osmanlı ve Alman müzikleri çalınmıştır. Yemek ardından misafirler Yıldız Sarayı'nın Sultan

¹⁵¹ İbrahim el-Esved, **A.g.e** s.80.

¹⁵² Fatmagül Demirel, **A.g.e**, s.63.

¹⁵³ Alman İmparatoruna verilen ziyafet menülerinde şarap ve şampanya gibi alköllu içkiler kullanılmamıştır. Bunun yerine Rom, Koynak, limon ve su kullanılarak yapılan "Punç" adı verilen içki saray ziyafetlerinde yer almıştır. Demet Coşansel, "19. Yüzyılda Değişen Sofra Düzeni ve Alman İmparatoru II. Wilhelm'e Sunulan Ziyafetler", **İki Dost Hükümdar, Sultan II. Abdülhamid Kaiser II. Wilhelm**, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayın No:53, İstanbul 2010, s.119.

köşkü bölümüne alınmışlardır. Konuklar gece yarısına kadar yapılan havai fişek gösterilerini izlemişlerdir¹⁵⁴.

O gece Yıldız Sarayından bakıldığında görülen manzara iki devlet hükümdarının kişisel dostluklarının simgesi haline gelmiş şeklidir. Yıldız Sarayı Alman İmparatoru II. Wilhelm için adeta yeniden tasarlanmıştır. Saray o gece bütün ihtişamını korumuştur. Diğer köşklere nazaran Yıldız Sarayı gösterişi ve görünümüyle gecenin ilgi odağı haline gelmiştir. Sadece bu görünüm Yıldız Sarayı için tasvir edilmemiştir. Dolmabahçe Sarayı'nın önünde bulunan vapurlarda elektrikli ışıklarla donatılarak ayrı bir mizansenini teşkil etmiştir. Sokaklarda ve caddelerde ateşli gösteriler yapılmış halk dualarla "Padişahım çok yaşa!" ve Almanca söylem ile de "Yüce İmparator II. Wilhelm çok yaşa!" diye söylemlerde bulunmuşlardır¹⁵⁵.

Yıldız Sarayı'nda gerçekleşen akşam yemeğinden sonra İmparatoriçe II. Wilhelm'in de isteği üzerine dame d'honneur'larla¹⁵⁶ birlikte harem ziyaretini gerçekleştirmiştir¹⁵⁷. Bu ziyaret için Alman İmparatoriçesi II. Abdülhamid'in refakatleriyle ikamet ettiği Şale Köşkünden çıkarak Sultan II. Abdülhamid'in ailesinin ikamet ettiği harem bölümüne gelmiştir. Burada İmparatoriçe'ye gösterişli bir karşılama töreni yapılmıştır. Tören ardından Alman İmparatoriçe'si Hünkâr sofrasındaki büyük salona alınmıştır. Salonun kapısının da Augusta Victoria'yı Valide Sultan ve diğer Sultanlar karşılamıştır. Ardından salona geçilmiştir. Burada kendilerini Refia Sultan, Valide Sultan, Bidar Kadı efendi, Seniha Sultan, Mediha Sultan ve Sultan II. Abdülhamid'in kızları karşılamıştır.

Büyük salon da İmparatoriçeyle özel olarak ilgilenilmiştir. Ayrıca İmparatoriçe ve Sultanlar arasında bir sohbet gerçekleşmiştir. Konuşmanın tercümanlığını ise Artin Paşa'nın kızı yapmıştır. Sultan II. Abdülhamid harem ziyareti sırasında İmparatoriçeyi yalnız bırakmayarak burada bulunmuş ve zaman zaman da yapılan bu

¹⁵⁴ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.80.

¹⁵⁵ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.82.

¹⁵⁶ Seyahat boyunca İmparatoru maiyetinde bulunan ve İmparatoriçeye eşlik eden dame d'honneur olarak ifade edilen bu sözcük Almanca olarak nedime, maiyetinde bulunan Hanım anlamını taşımaktadır. Detaylı bilgi için bak: Karl Steuerwald, **Deutsch-Türkisches Wörterbuch**, 1988, s.137.

¹⁵⁷ *Malumat*, 7 Teşrin-i Evvel 1898, s.3.

sohbete dâhil olmuştur¹⁵⁸. II. Abdülhamid İmparatoriçe'nin harem ziyareti için daha önceden kızlarını konuşma adabı konusunda uyarmıştır. Fakat Sultanlar II. Abdülhamid'in yapmış olduğu bu uyarıyı dikkate almayarak bazı yanlış söylemlerde bulunmuşlardır. Bunun üzerine konuşma esnasında II. Abdülhamid de İmparatoriçeye “*Hemşirelerimin kusuruna bakmayın biraz sinirlidirler*” ifadesini kullanmıştır¹⁵⁹.

İkinci Gün (19 Ekim 1898): Alman İmparator'u İstanbul da bulunduğu bu ikinci gün de İstanbul'un tarihi surlarını gezmek istemiştir. Tatbik edilen programa uymak için İmparator sabahın erken saatlerinde ikâmet ettiği daireden çıkarak askeri kortej eşliğinde Dolmabahçe Sarayı iskelesine gelmiştir. İmparator kendisine hazırlanmış olan Sultaniye vapuru'na binerek ilk önce Tophane'ye mevkiine ulaşmış buradan hareketle de Karaköy ve Haliç'e gelmiştir. Haliç iskelesin de fazla kalmayan Alman İmparator'u ve maiyeti buradan da Sultan Eyüp iskelesine geçiş yapmıştır. Daha önce iskelede hazır bulunan bando takımı Teşrifîye vapurunun iskeleye yanaşması ile marşlar çalmaya başlamıştır. Ardından da İmparator'a askerler tarafından resmi selam töreni gerçekleştirilmiştir.

Tören sonrasında Alman İmparator'u surları gezmek istemiştir. Ardından İmparator büyük bir askeri kortej eşliğinde yola çıkmıştır. Yolculuk sonrasında Edirne kapıya gelinmiş sur gezisi ardından Yedikule mevkiine ulaşılmıştır¹⁶⁰. Kaiser II. Wilhelm'in gezisi için cadde ve sokaklarda birtakım düzenlemeler de yapılmıştır. Düzenleme çalışmaları Faik Paşa ve Rahmi Sabah Paşa'nın tayin ettiği iki memur tarafından yapılmıştır. Özellikle İmparator'un Kariye camiye yapacağı ziyaretine ayrı bir ehemmiyet gösterilmiştir. Ziyaret için caminin içerisin de bulunan parke taşları yeniden düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra yol güzergâhında bulunan Koşuyolu şoseleri de Haydar Paşa tarafından onarılmıştır¹⁶¹. Alman İmparatoru gezi akabinde Edirnekapı'ya ulaşmıştır. Buradan da İmparator ve maiyeti Fatih, Saraçhane başı, Vezneciler, Divan yolu ve Babıali gibi yol güzergâhlarını kullanarak Sirkeci

¹⁵⁸ Ayşe Osmanoglu, **Babam Sultan Abdülhamid**, İstanbul 2008, s.52.

¹⁵⁹ Ayşe Osmanoglu, **A.g.e.**, s.53.

¹⁶⁰ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.83.

¹⁶¹ **BOA, Y.PRK. ŞH**, 8/40.

iskelesine ulaşmışlardır¹⁶². İskeleye ulaşan İmparator Teşrikiye vapuruna binerek, Dolmabahçe Sarayı'na geri dönmüştür. Ardından da Dolmabahçe Saray iskelesinden Yıldız Sarayına geçiş yapmıştır¹⁶³.

İskeleden yola çıkan II. Wilhelm ve heyeti Yıldız Sarayı'na gitmek üzere yola çıktıklarında yol güzergâhında bazı aksilikler yaşanmıştır. Güzergâh da İmparator'un maiyetinde bulunan bir askerin aklına gelmeyip de başına gelen bir olay meydana gelmiştir. Yol güzergâhı boyunca Alman İmparator'u askeri kortej eşliğinde ilerlerken, maiyetinde bulunan bir Alman askeri ise korteji takip etmiş fakat önünde olan çukuru göremeyerek ayağı takılmış ve çukurun içerisine düşmüştür. Askerin yardım çağrısını duyan Osmanlı yetkilileri duruma hemen müdahale etmiş akabinde, Alman askerini çukurdan çıkarılarak, yarasının tedavi edilmesi sağlanmıştır¹⁶⁴.

Ayrıca Alman İmparator'u Yıldız Sarayı'na dönmeden önce bugün ki gezi programına dâhil edilmese de Rum Büyükelçiliğinin açılışına da katılmıştır. Londra Belediye Reisi'nin vereceği ziyafet ardından açılışı gerçekleştirilecek olan büyükelçiliğe İmparator gelerek açılışa yer almak istemiştir¹⁶⁵. II. Wilhelm'in bugünkü seyahat programı bu çerçevede şekillenmiş, Alman İmparatoriçesi ise İmparator'dan ayrı olarak bir gezi programı gerçekleştirmiştir.

Agusta Victoria sabahleyin saat dört de dame d'honneur'larla birlikte ikâmet ettiği daireden çıkıp, Beşiktaş yol güzergâhını kullanarak Beylerbeyi Sarayı'na gelmiştir¹⁶⁶. İmparatoriçe burada askerler tarafından resm-i selam ile karşılanmıştır. İmparatora gerçekleştirilmiş gibi yapılan ön karşılama töreni ardından İmparatoriçe Beylerbeyi Sarayı'na giriş yapmış akabinde ise biraz istirahat etmiştir. Dinlenme sonrasında Alman İmparatoriçe'si Bulgurlu ve Çamlıca semtlerini görmek istediğini dile getirmiş bunun ardından da Çamlıya 'ya doğru yola çıkmıştır.

Çamlıca'nın eşsiz güzelliğine hayran olan Alman İmparatoriçesi ve dame d'honneur burada biraz dinlenmişlerdir. Bu sırada İmparatoriçe'ye çay ikram

¹⁶² Fatmagül Demirel, **A.g.e**, s.67.

¹⁶³ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.83.

¹⁶⁴ *BOA, Y.PRK. HH*, 30/69.

¹⁶⁵ *BOA, Y.PRK. PT*, 18/69.

¹⁶⁶ *BOA, Y.PRK. ASK*, 145/73.

edilmiştir. Ardından Çamlıca tepesi gezilmiştir. Gezi sonrasında Alman İmparatoriçe'si ve dame d'honneur'leri yine aynı yol güzergâhını kullanarak, Beylerbeyi Sarayına geri dönmüştür¹⁶⁷.

İmparatoriçeyi karşılayacak olan Osmanlı Devlet adamlarına daha önceden telgraf çekilerek haber verilmiştir. Telgraf üzerine iskele de Alman İmparatoriçesi'ni karşılamak için Dokuzuncu Daireyi Belediye Başkanı Müdürü, Üsküdar Alay Beyi, Piyade Askeri Bölüğü, Üçüncü Alay Beyi gibi devlet adamları hazır bulunmuştur. Akabinde İmparatoriçe karşılanmış ve kendilerine bir tören düzenlenmiştir. Ardından Saray bahçesine geçilmiş ve Augusta Victoria burada biraz istirahat etmiştir. Bu surada Osmanlı devlet adamları ve İmparatoriçe arasında kısa bir sohbet gerçekleşmiştir. Sarayda biraz dinlenen İmparatoriçe ve dame d'honneur'leri ile birlikte Beylerbeyi Sarayından ayrılarak, Dolmabahçe Sarayına geri dönmüştür.

Saraya gelen İmparatoriçe kendisine tahsis edilen arabaya dame d'honneur'u ile binerek, Yıldız Sarayı'na gitmek üzere yola çıkmıştır¹⁶⁸. Yıldız Sarayın da bulunan Alman İmparatoru ise öğle saatlerinde Yıldız Köşkün de diğer milletlerin elçileri ve eşleri ile bir görüşme yapmıştır¹⁶⁹. Toplantı sonrasında İmparator İmparatoriçe ile birlikte kendisi adına Sultaniye vapurun da verilen akşam yemeğine katılmak için yola çıkmıştır. İskeleyle gelen İmparator ve İmparatoriçe Hohanzeller yatına geçiş yapmışlardır. Maiyetinde ki heyette Lorey vapuru'na binmişlerdir. İmparator'a mihmandarlık yapan görevliler ise başka bir vapur da yer almışlardır¹⁷⁰.

Sultaniye vapurun da verilen ziyafete gitmek için en önde Hohanzeller zırhlı gemisi bulunmuştur. Arkasında bulunan vapurların seyri ise şu şekilde gerçekleşmiştir. Lorey vapuru önde onun önünde Abdi Bey'in kumandanlığı yaptığı Teşrikiye vapuru, onun arkasında ise Ahmet Efendi'nin kumandanlığını yaptığı Şerifiye vapuru bulunmaktadır¹⁷¹. Hohanzeller vapuru Arnavutköy mevkiine gelince top atışları atılmaya başlamıştır. Atışlar sonrasında Hohanzeller vapuru ve diğer

¹⁶⁷*İkdam*, 8 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

¹⁶⁸*İkdam*, 8 Teşrin-i Evvel 1898, s.1. Ayrıntılı bilgi için bak: İbrahim el-Esved'in eserinde de İmparatoriçe'nin yapmış olduğu bu Çamlıca ziyaretine yer verilmiştir.

¹⁶⁹ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.84.

¹⁷⁰*İkdam*, 8 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

¹⁷¹*İkdam*, 8 Teşrin-i Evvel 1898 s.1.

vapurlar Alman Büyükelçiliği'nin bulunduğu Tarabya mevkiine doğru yola devam etmişlerdir. Akabinde ise vapurlar Bebek sahiline ulaşmışlardır.

İmparator ve heyeti Bebek sahilindeki iskeleden karaya çıkmışlardır. Burada bulunan Ortodoks Alman okuluna bir ziyaret yapılmıştır. Okulun bahçesin de coşkuyla karşılanan İmparator ve İmparatoriçe okulun içerisini de dolaşmak istemiştir. Bu sırada kendilerine çay ikram edilmiştir. İkram arasında okul öğrencileri Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'ne şarkılar söylemişlerdir. Akabinde ise okul görevlilerinden olan Yedinci Daire Müdürü Ali Bey İmparator ve İmparatoriçe'nin yanına gelmiş ve yapmış oldukları ziyaret için kendilerine teşekkür etmiştir¹⁷².

Sultaniye vapurun daki ziyafete geç kalmamak isteyen Alman İmparator'u saatin geç olduğunu fark etmiş ve Abdi Bey'e emir vererek Teşrikiye vapuru'nun Alman Büyükelçilik binası önündeki iskeleye gelmesini emretmiştir. Ardından rıhtıma ulaşan vapura binen Alman İmparatoru ve İmparatoriçe'si ziyafetin verileceği Sultaniye vapuruna gitmek üzere yola çıkmışlardır. İmparator ve İmparatoriçe yolda iken Sultaniye vapuruna ilk gelen misafirler ise II. Wilhelm'in maiyetinde bulunan kişiler olmuştur. Sultaniye vapurun da ayrıca II. Wilhelm ve Augusta Victoria'ya kullanmaları için özel bir mekân da tahsis edilmiştir. Yolculuk akabinde vapura ulaşan Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi vapura geçiş yapmıştır. Centilmenlik gösteren İmparator ilk önce İmparatoriçe'nin vapura geçmesini beklemiş daha sonra kendisi vapura geçiş yapmıştır.

Bu sırada vapur da bulunan çocuk korusu Lö Möborand Bey'in odasından İmparator ve İmparatoriçe'ye Alman marşları çalmaya başlamıştır. İlk karşılama töreni vapurun kaptanlığını yapan Mehmed Paşa tarafından yapılmıştır. Bunun yanı sıra vapur da bulunan görevliler ile askerler de İmparator ve İmparatoriçeye resm-i selam da bulunmuşlardır. Vapur da hazır bulunan Osmanlı devlet adamlarından Turhan Paşa, Teşrifat Nazırı İbrahim Bey ve Maarif Nazırı Ali Bey de karşılama törenin de yer almışlardır. Törenin bitmesiyle birlikte İmparator ve İmparatoriçe

¹⁷² İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.85.

biraz istirahat etmiş ve ardından da ziyafete iştirak etmek istemişlerdir¹⁷³. Sultaniye vapurun da verilen ziyafet menüsü ise şu şekildedir:

Tablo 5

Alman İmparatoruna Sultaniye Vapurunda Verilen Ziyafet Menüsü

Çorba	Sülün ve Keklik Kebabı
Salçalı Börek	Salata
Nemçe Böreği	Alaturka Bildircimli Pilav
Enginarlı Koyun Filesi	Kaymaklı Tatlı
Trüflü Soğuk Çulluk	Elmasiye
Salçalı Kuşkonmaz	Dondurma
Punç	Yemiş

Kaynak: *İkdam* gazetesi 20 Ekim 1898, s.1.

İmparator ve İmparatoriçe istirahat ederken, ziyafet için tüm hazırlıklar tamamlanmaya çalışılmıştır. Ziyafet sırasında İmparator'a tercümanlık yapmak üzere Graf Övlinbörz Bey görevlendirilmiş ve yemek için bütün protokol kuralları harfi harfine yerine getirilmiştir. İmparator ve İmparatoriçe'nin oturacağı masanın düzenlenmesi yapıldıktan sonra, Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi salona giriş yapmışlardır. Masalara geçilmesinin ardından misafirlere kendi masalarına geçmiştir. Masa da oturma şekline göre İmparatoru'nun bir tarafın da Turhan Paşa diğer tarafında ise Alman elçisinin eşi madam Mörşill bulunmaktadır. Masanın karşısın da yer alan İmparatoriçe'nin ise bir tarafında Tefvîk Paşa diğer tarafında İstanbul Alman Büyükelçisi yer almıştır. Mükemmel bir şekilde hazırlanan bu ziyafette İmparator misafirlere bir konuşma yapmıştır. Konuşma ardından Alman İmparatoru ve İmparatoriçe'si vapurun güvertesine çıkmış ve burada kısa bir süre dinlenmişlerdir.

Ziyafet bu şekilde devam ederken, basın ve İstanbul ahalisi de İmparator adına düzenlenen ziyafeti ilgiyle takip etmiştir. Özellikle İstanbul halkı verilen ziyafeti görmek için küçük kayıklarla Sultaniye vapurunun etrafında yer almıştır.

¹⁷³ *İkdam*, 8 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

Bunun yanı sıra vapurun yanından geçen Şirketi Hayriye'nin on sekiz ve on dokuz numaralı vapurların da bulunan insanlar Sultaniye vapurun da verilen ziyafeti görünce buldukları vapurlardan İmparator'a "hurara!" tezahüratları yapmışlardır¹⁷⁴. Ziyafet bitimiyle birlikte Alman İmparatoru ve İmparatoriçe'si ikâmet ettikleri daireye gitmek üzere Sultaniye vapurundan Lorey vapuruna geçiş yapmıştır. Bu sırada etrafta bulunan vapurlardan İmparatora özel olarak maytaplar atılmıştır. Dolmabahçe Sarayı'nın rıhtımına gelen II. Wilhelm ve İmparatoriçe burada mihmandarlarla birlikte kendilerine hazırlanan arabaya binerek ikamet ettikleri daireye geri dönmüşlerdir¹⁷⁵.

Üçüncü Gün (20 Ekim Perşembe): İmparator ve İmparatoriçe sabahleyin ikâmet ettikleri daireden ayrılarak Çamlıca'ya gelmişlerdir. Çamlıca da ufak bir gezinti yapılmış ve ardından tekrar Merasim Dairesi'ne dönmüş, Ardından da Dolmabahçe Sarayına geçiş yapılmıştır. Yol güzergâhında İmparator ve İmparatoriçeye Beşiktaş mevkiine kadar Alman elçisi ve eşi refakat etmiştir. Dolmabahçe Sarayının rıhtımına ulaşan II. Wilhelm ve Agusta Victoria kendileri için hazır bekletilen Teşrifîye vapuruna binerek Haydarpaşa'ya gitmek için yola çıkmışlardır¹⁷⁶.

Bu sırada ahaliden bazı kişiler arasında İmparator'un yapmış olduğu seyahatin ticari maksat ile yapıldığına dair bazı konuşmalar yapılmıştır. Özellikle Alman İmparatoru için Haydarpaşa rıhtımının imtiyaz hakkını elde etmeye çalıştığına dair söylentiler çıkmıştır. Çıkan dedikodu haberlerine karşılık Osmanlı Devleti seyahatin kamuoyun da kötü tepkilere yol açmaması için konuyu gizli tutmuştur. Hatta imtiyazın verilmediğine dair haberler yayılmıştır. Muhtemelen bu tavırla devletlerin tepkileri engellenmke istenmiştir. Nitekim Amerika konsolosuyla Fransız konslosluğu arasında yapılan yazışmada imtiyazın ileride verilme ihtimalinde olmadığı yazılmaktadır¹⁷⁷.

¹⁷⁴*İkdam*, 8 Teşrin-i Evvel 1898, s.1. Ayrıntılı bilgi için bak: Alman İmparatoru adına Sultaniye vapuru'nda verilen ziyafetteki yemek listesi ise *İkdam* gazetesi'nin 8 Teşrin-i Evvel 1898 sayılı nüshasında ayrıntılı olarak verilmiştir.

¹⁷⁵*İkdam*, 8 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

¹⁷⁶ *Malumat*, 9 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

¹⁷⁷ *BOA, Y.PRK. PT, 18/97.*

Açıklama akabinde İstanbul ahalisi Haydarpaşa'ya gelen İmparator ve İmparatoriçe'yi coşku ile karşılamıştır. Coşkunun miktarı o kadar fazla olmuştur ki İmparator ve İmparatoriçe'nin güvenliğinin sağlanması için iskelede ayrı bir yol yapılmıştır. Güvenlik önlemleri açısından iskelede bir tabur itfaiye bölüğü ile bir tabur da piyade askeri de hazır bulunmuştur. Hazırlıklar bunlarla sınırlandırılmamış ayrıca bir de İmparatora özel olarak rıhtımda zafer takı da inşa edilmiştir. Estetik görünüm açısından zafer takı nın üzerine Osmanlı ve Alman armaları konulmuştur. İkinci bir zafer takı ise iskelenin yakınında bulunan Protestan mezarlığı'nın yanında otuz metre civarında inşa edilen zafer takıdır. Rıhtımda ayrıca Alman İmparatoru için Mızıka-yı Hümâyun bando takımı da bulundurulmuştur. İmparator ve İmparatoriçe iskeleye geçiş yaparken bando takımı tarafından marşlar çalınmıştır. Bu şekilde iskelede karşılanan Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi Hereke İpek fabrikasına gitmek üzere kendilerine hazırlanan trene binmişlerdir¹⁷⁸.

İmparator'un ziyaret için kullanacağı tren ise sekiz vagon dan meydana gelmektedir. Birinci vagon İmparator ve İmparatoriçeye özel olarak tahsis edilmiştir. Ayrıca vagonların içerisin de iki tane salon bulunmaktadır. Salonlar İmparator ve İmparatoriçe'nin hizmetine sunulmuştur. Salonların iç mekân tasarımı oldukça şaşaalıdır. Birinci vagon İmparator ve İmparatoriçeye tahsis edilirken ikinci vagon da İmparator'un seyahatine eşlik eden heyete tahsis edilmiştir. Üçüncü vagon ise II. Wilhelm'in maiyetinde bulunan kişilere ayrılmıştır. Hereke İpek fabrikasını ziyarete giden II. Wilhelm için trenin içerisin de bulunan halılar bile buradan temin edilmiştir. Trenin dördüncü vagonu ise İmparator'un özel misafirlerine ayrılmıştır. Bu misafirler arasında Anadolu Demiryolları Şirketi'nin görevlileri de bulunmaktadır. Vagon da özel misafirlerin yanı sıra yerli ve yabancı basın mensupları da bulunmaktadır. Ayrıca trenin içerisin de misafirlerin kullanması için bir büfe de inşa edilmiştir¹⁷⁹. Alman İmparatoruna tahsis edilen bu tren Anadolu Demiryolu Şirketi tarafından hazırlanmıştır¹⁸⁰.

¹⁷⁸İkdam, 9 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

¹⁷⁹İkdam, 9 Teşrin-i Evvel 1898, s.1. Ayrıntılı bilgi için bak: Fatmagül Demirel, **A.g.e.**, s.120.

¹⁸⁰Murat Özyüksel, **The Berlin Baghdad Railway and the Ottoman Empire, Industrialization, Imperial Germany and the Middle East**, London 2016. s.49. Ayrıntılı bilgi için bak: Niall Ferguson, **Empire How Britain Made The Modern World**, London 2003, s.302. sayfasında bu hat için Alman

İmparator'un bu yolculuğu'nda Haydarpaşa da bulunan heyette dikkat çeken isimlerden bir tanesi de Anadolu Şimendifer Kumpanyası reisi olan Doktor Siyemen'dan olmuştur. Kendisi İmparator ile trenin kalkış saatinden önce görüşmüştür. Alman İmparatoru yapılan görüşme sırasında Monsieur Siemen'dana seyahat için yapılan her şeyden oldukça memnun olduğunu belirtmiştir. Böylece Monsieur Siemen'dan İmparator'un takdirini kazanmıştır. Akabinde ise bir takdim töreni gerçekleşmiştir. Alman Büyükelçisi demiryolu şirketi'nin meclis idare heyetinde bulunan kişileri II. Wilhelm'e takdim etmiştir¹⁸¹.

Takdim törenin de akıllarda kalan sorulardan bir tanesi de Anadolu Demiryolu meselesi olmuştur. Konuşma esnasında her ne kadar bu konunun görüşülüp görüşmediği bilinmese de Sultan II. Abdülhamid denge politikası'yla Alman İmparatoru'nun yapacak olduğu Kudüs ziyaretinden sonra Anadolu Demiryolu imtiyaz hakkını Almanlara vermek isteği ortaya çıkacaktır. Bu sırada diplomatik yollarla imtiyaz hakkı elde etmek isteyen Rusya Devleti de İstanbul'a Hariciye Nâzırı Müşavirini göndermiş ve II. Abdülhamid den konu hakkında görüşme talep etmiştir. Görüşme sonrasında II. Abdülhamid'in imtiyaz hakkını Almanya Devleti'nden yana kullanmak istediği ortaya çıkmıştır. Alınan karar da Rusya Devleti'ne bildirmiştir¹⁸².

Trene geçiş yaparken II. Wilhelm'e ve İmparatoriçe giydikleri kıyafetlerle de basının odak noktası olmuşlardır. İmparator üzerindeki askeri üniformada birçok nişan bulundururken İmparatoriçe ise başına siyah kuş tüyünden olan beyaz bir şapka takmayı tercih etmiştir¹⁸³.Trenin kalkış esnasında ise İmparatoriçeye Rum tebaasından olan Monsieur Zökomol Efendi'nin henüz 12 yaşında bulunan kızı elinde tuttuğu bir buket çiçeği İmparatoriçe'ye takdim etmiştir. Bu hediyeden oldukça memnun olan Alman İmparatoriçe'si de kızın ismini Hariciye Nâzırı olan Monsieur Blöftan'a sormuş ve kızcağıza bir hediye verilmesini istemiştir¹⁸⁴.Alman

İmparatorunun İstanbul'a ve doğuya yapmış olduğu iki ziyareti sonucunda finans kaynaklarının yer aldığı belirtilmiştir. Deutsche Bank'ın ise yapılan ilk ziyaret akabinde bu hattın finans editörlüğünü üstlenmek istediği eserde yer verilmiştir.

¹⁸¹ *İkdam*, 9 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

¹⁸² *BOA, Y.PRK. TŞF*, 5/50, Lef 4.

¹⁸³ *İkdam*, 9 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

¹⁸⁴ *Malumat*, 9 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

İmparator'un Hereke İpek fabrikası gezisini haber alan George von Siemens de II. Wilhelm ile görüşebilmek için İstanbul'a gelmiş ve yolculuğa katılmıştır. Von Siemens yapacak olduğu yolculuğu oldukça önemli görmüş ve ileride Osmanlı Devleti ile Almanya Devleti arasında yapılacak olan Berlin-Bağdat Demiryolu Projesi'nin kilidinin bu yolculukla açılabileceğini düşünmüştür. Siemens nitekim İstanbul da bulunduğu süre zarfında Sultan II. Abdülhamid'le ile görüşmüştür. Von Siemens görüşmeden istediği cevabı almıştır. Fakat bu görüşmenin yapılmasını onaylamayan kişiler de bulunmaktadır. Siemens Sultan II. Abdülhamid'den ve Almanya İmparatorundan aldığı yanıtlardan memnun olurken kendisini desteklemeyen Almanya Maliye Bakanı Miquel'in Deniz Ticaret Bankası'na karşı kendisinin desteklendiğini fark etmiş ve bu olaya göz yummayı tercih etmiştir¹⁸⁵.

İmparator'un doğu seyahatin de ayrıca Osmanlı Devleti'ni temsilen Alman İmparatoru'na mihmandarlık görevi üstlenmiş Şakir Paşa ve Ahmed Ali Paşa da bulunmuştur Bunun yanında Alman Büyükelçisi, Alman İmparator'u heyeti de seyahatte yer almıştır. Yapılan tören ardından İmparator ve İmparatoriçe saat ona on kala Haydarpaşa'dan ayrılarak Hereke'ye gitmek üzere yola çıkmışlardır. II. Wilhelm'in bulunduğu trenden yirmi beş dakika sonra ise Dâhiliye Nâzırı Mehmed Paşa ile Yaveran Şehriyardan olan birkaç memur da hususi olarak ayrı bir trene binerek Hereke'ye gitmek için yola koyulmuşlardır. Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'nin ilk mola verdiği istasyon Pendik istasyonu olmuştur. Ardından yola devam edilmiştir¹⁸⁶.

II. Wilhelm ve İmparatoriçe'nin ziyareti için Sultan II. Abdülhamid önceden hazırlıklar yaptırmaya başlamıştır. II. Abdülhamid özellikle Hereke de İmparator ve İmparatoriçe'nin ikâmet etmeleri için bir köşk inşa ettirmiştir. Hereke İpek fabrikası

¹⁸⁵Murat Özyüksel, **Osmanlı Alman ilişkileri gelişim sürecinde Anadolu ve Bağdat Demiryolu**,1988,s.119-120.Fakat Murat Özyüksel'in 2016 yılında çıkan **The Berlin Baghdad Railway and the Ottoman Empire Industrialization, Imperial Germany and the Middle East** adlı eserinde bu konu daha ayrıntılı ve daha farklı bir şekilde ele alınmıştır. Tahsin Paşa'nın konu üzerine malumatı ve Bülow 'unda bu konu üzerindeki görüşleri okuyucuya farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır.

¹⁸⁶ *İkdam*, 9 Teşrin-i Evvel 1898, s.1. Ayrıntılı bilgi için bak: Alman İmparatorun Hereke seyahati için Fatmagül Demirel, **A.g.e**, s.120. Ö. Kürşad Karacagil, "Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Hereke Fabrikasını Ziyareti", **Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarih Sempozyumu- II**, 2015, s.913-924.

ziyareti boyunca İmparator ve İmparatoriçe bu köşkte konaklamışlardır¹⁸⁷.Sultan II. Abdülhamid tarafından yaptırılan köşk methal bir salon dairesi şeklinde inşa edilmiştir. Bunun yanı sıra köşkün içerisine iki salon konulmuş ve Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'nin hizmetine sunulmuştur. Ayrıca II. Wilhelm ve İmparatoriçe'nin istasyondan köşke kadar gidecek olduğu yol güzergâhına da kırmızı çuhadan yapılmış bir pây-ı endaz çekilmiştir¹⁸⁸.

Hazırlıklar bu şekilde devam ettirilerek istasyonun her bir tarafı bayraklarla donatılmıştır. Tren garında bulunan ağaçların üstü bile bayraklarla süslenmiştir¹⁸⁹. Tren garına ilk ulaşan grup Ohannes Efendi ve Ser Mefruşatı Hümâyun ressamı Monsieur Matis Bey, Polis Amiri Mehmed Ali Bey, görevli olan beş polis memuru ve bunun yanında görevli olan beş asker olmuştur¹⁹⁰. Saat on iki de gelmesi planlanan İmparator'un treni için istasyonda Hazine-yi Hassa Nazırı Ohannes Efendi, Hereke fabrika müdürü Akif Bey ve diğer Osmanlı devlet adamları istasyonda hazır bulunmuşlardır. Saat on iki de istasyona tren gelmiştir. Ardından Osmanlı devlet adamları tarafından bir karşılama töreni yapılmıştır. Tören sonrasında ise İmparator ve İmparatoriçe kendileri için hazırlanan köşke geçmişlerdir. Köşkte biraz dinlendikten sonra ise II. Wilhelm ve İmparatoriçe Ohannes Efendi ve Akif Bey'in refakatlerinde Hereke İpek Fabrikasını gezmek istemişlerdir.

Gezi sırasında İmparator ve İmparatoriçe burada çalışan ustabaşı ve amirlerle tercüman aracılığıyla bir süre sohbet etmişlerdir. Alman İmparatoru ustabaşı ve amirlerle sohbet ederken İmparatoriçe ise bir taraftan fabrika da elde edilen kumaşları incelemiş ve kumaşların kalitesini görerek takdire şayan olduklarını ifade etmiştir¹⁹¹. Ayrıca fabrikanın özel bölümleri de İmparator ve İmparatoriçe tarafından gezilmiş ve incelemeler yapılmıştır. Hereke İpek Fabrika

¹⁸⁷ Yaşar Yılmaz, "Osmanlı'nın Hediye Sunumlarında Önem Taşıyan Bir Fabrika Hereke Fabrika-i Hümayunu ve Hereke Köşkü", **İki Dost Hükümdar, Sultan II. Abdülhamid Kaiser II. Wilhelm**, TBMM Millî Saraylar Daire Başkanlığı Yayın No:53, İstanbul 2010, s.135.136.

¹⁸⁸ İkdâm, 9 Teşrin-i Evvel 1898, s.1. Ayrıntılı bilgi için bak: *Malumat* gazetesi muhabiri olan Buragaki'nin 9 Teşrin-i Evvel 1898 sayılı *Malumat* gazetesi'nin ikinci sayfasındaki köşe yazısında ise bu köşkün Arap mimari tarzda yapıldığı belirtilmiştir.

¹⁸⁹ İkdâm, 9 Teşrin-i Evvel 1898, s.1-2.

¹⁹⁰ *Malumat*, 9 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

¹⁹¹ *İkdâm*, 9 Teşrin-i Evvel 1898, s.1-2.

da II. Wilhelm'e ve Agusta Victoria'ya özel olarak iplik, yolluk halı, seccade ve kumaşlardan oluşan bir sergi açılışı da gerçekleştirilmiştir.

Açılış sonrasında, saat sekizde II. Wilhelm ve İmparatoriçe kendileri adına verilen öğle yemeğine katılmışlardır. Basının ilgi odağı olan Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi bu ziyaret için özenle hazırlanmıştır. II. Wilhelm ziyarette Hisar Alayı Miralay üniforması'nı giymeyi tercih ederken, İmparatoriçe ise açık renkte bir elbise giymiştir. Fabrika gezilirken farklı manzaralar da yaşanmıştır. Özellikle halı dokuyan kızların olduğu daireye giren İmparator ve İmparatoriçe buradaki manzara karşısında şaşkınlığını gizleyememiştir. Agusta Victoria halı dokuyan bir kızın üzerinde sanayi madalyasını görünce bu madalyayı neden taşıdığını ve ne sıfatla aldığını merak ederek kıza bir soru yöneltmiştir. Halı dokuyan kız ise soruya karşılık vererek Alman İmparatoriçesi'ne, imâl ettiği halılar için Sultan II. Abdülhamid tarafından kendisine bu madalyanın verildiğini söylemiştir. Alınan bu cevap karşısında İmparatoriçe oldukça memnun olmuş ve kızı takdir etmiştir¹⁹².

Bunun akabinde Alman İmparatoru da dairede çalışan kızların isimlerini isteterek, kızlara özel bir hesap açtırılmasını istemiştir. Ve hesaba da kendi adına kızlara hediye olarak beş yüz frank miktarı'nda paranın yatırılmasını emretmiştir¹⁹³. Gezi sırasında Alman İmparatoru Hereke İpek fabrikasını oldukça beğendiğini Ohannes Efendi'ye ve Fabrika Müdürü Akif Bey'e ifade etmiştir¹⁹⁴. Ziyaret sırasında Sultan II. Abdülhamid de Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'nin fabrikada beğendikleri herhangi bir eşya olursa kendilerine hediye olarak takdim edilmesini istemiştir. Akabin de beğenilen tüm eşyalar Alman İmparatoru ve İmparatoriçesine hediye edilmiştir.

¹⁹² *Malumat*, 9 Teşrin-i Evvel 1898, s.2. Ayrıntılı bilgi için bak: *İkdam* gazetesi ve *Malumat* gazetesinin 9 Teşrin-i Evvel 1898 sayılı nüshalarında İmparatorun Hereke İpek fabrikası ziyareti sırasında halı dokuyan ve üzerinde sanayi madalyası bulunan kız için iki gazete farklı beyanat vermiştir. İkdam gazetesi bu kız ile konuşan kişinin Alman İmparatoru olduğunu yazarken *Malumat* gazetesi ise İmparatoriçenin bu kız ile konuşan kişi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Ö. Kürşad Karacagil 'in **A.g.m**'sinde de kişinin Alman İmparatoru olduğu söylenmektedir. İmparatorun katıldığı bu öğle yemeğinin listesi *Malumat* gazetesinin 9 Teşrin-i Evvel 1898 sayılı nüshasında detaylı olarak verilmiştir. Alman İmparatoruna verilen ziyafetler için detaylı bilgi olarak: Demet Coşansel, **A.g.e**, s.109-123.

¹⁹³ İbrahim el-Esved **A.g.e**, s.88.

¹⁹⁴ *Malumat*, 9 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

Bu sırada fabrika müdürü Akif Bey tarafından bir konuşma yapılmıştır. Konuşma metninde Akif Bey İmparator'a fabrikayı ziyaret ettiği için oldukça memnun olduğunu ifade ederek kendilerine teşekkür etmiştir. Ohannes Efendi tarafından Fransızca olarak kaleme alınan bu konuşmanın ayrıca tercümesi de yapılmıştır¹⁹⁵. Ayrıca gezi sırasında Alman İmparatoru bu ziyaret için Sultan II. Abdülhamid'e teşekkürlerini ifade eden bir telgraf göndermiştir. Buna karşılık olarak ta Sultan II. Abdülhamid İmparatora bir telgraf göndererek, göndermiş olduğu telgraf için müteşekkir olduğunu ifade etmiştir¹⁹⁶.

Gezi bitimin de ise İmparator ve İmparatoriçe saat dokuz buçukta iskele de kendisini bekleyen Lorey vapuru'na binerek İstanbul'a doğru yola çıkmıştır. Fakat kısa bir gecikme yaşanmış Lorey vapuru iskele de yarım saat bekledikten sonra demir almıştır. Büyük bir kalabalık da rıhtımda İmparator ve İmparatoriçeyi "Yaşa İmparator!" ve "Padişahım çok yaşa!" tezahüratlarıyla uğurlamıştır. Kendilerine refakat etmeyen Ohannes Efendi ve Osman Bey ise vapurda yer almayarak İstanbul'a trenle geri dönmüşlerdir.¹⁹⁷

Alman İmparatoru'na gezi sonrasında Sultan II. Abdülhamid tarafından kendisine hediye edilen eşyalar II. Abdülhamid'i temsilen Şakir Paşa tarafından takdim edilmiştir. Takdim edilen hediyelerden İmparator ve İmparatoriçe de memnun olmuştur¹⁹⁸. Hediye edilen eşyalar Ohannes Efendi ve Osman Bey'in bulunduğu trende ki vagonlara özenle yerleştirilerek, İstanbul'a gönderilmiştir. Takdim edilen hediyeler arasında otuz adet iplik, yolluk halı, seccade, elli parça iplik kumaşı bulunmuştur. Alman İmparatoru da kendisine yapılan bu jسته karşılık vererek kendisi ve Alman İmparatoriçesi adına Sultan II. Abdülhamid'e doksan dört cm boyutlarında bir heykel takdim etmiştir.

Bu heykel Cezal Alman Konsolosu tarafından İmparator adına Sultan II. Abdülhamid'e takdim edilmiştir. Ayrıca Alman İmparatoru Cezal Alman Konsolosu yapacağı takdim için altın ve gümüş madalya hediye ederek kendisini

¹⁹⁵ BOA, Y.PRK. HH, 30/70.

¹⁹⁶ İbrahim el-Esved, A.g.e, s.88.

¹⁹⁷ Malumat, 9 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

¹⁹⁸ BOA, Y.A. HUS, 388/18.

onurlandırılmıştır. Bunun yanı sıra Alman İmparatoru gezi sonrasında Osmanlı devlet adamlarına da hediyeler takdim etmiştir. Hereke'ye yapılan bu ziyaret ileride de görsel bir nitelik kazansın diye Beyoğlu fotoğrafçısı Bregoran tarafından ziyaretin resimleri çekilmiştir. Ziyaretin hatırası olarak da resimler İmparatora Alman Büyükelçisi tarafından İstanbul da takdim edilmiştir¹⁹⁹.

*Dördüncü Gün (21 Ekim 1898):*İmparator İstanbul da bulunduğu bu üç günde bazı siyasal temaslar içerisinde olmuş olsa da bugün gezi programın da yer alan Topkapı Sarayı'nı ve Ayasofya cami ziyareti yer almıştır. Kendisine bu programda Alman İmparatoriçesi de eşlik edecektir. Sabahleyin bu ziyaretleri gerçekleştirmek için Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi ikamet ettikleri daireden ayrılıp Beşiktaş güzergâhını kullanarak Dolmabahçe Sarayı iskelesine gelmişlerdir. Rıhtımda kendilerini bekleyen vapura binerek boğazın karşı yakasına geçmiş ve buradan Topkapı Sarayına ulaşmışlardır²⁰⁰.

Sarayın önüne gelen İmparator ve İmparatoriçe Topkapı Saray muhafızlarından olan Hasan Bey tarafından karşılanmıştır. Rehber eşliğinde sarayın içerisi İmparator ve İmparatoriçe tarafından gezilmiş ve saray hakkında bilgi alınmıştır. Gezi sonrasında Ayasofya camisine geçilmiştir. Elçilik görevlisinin rehberliği eşliğinde cami ziyareti yapılırken bir taraftan da mabet hakkında bilgi alınmıştır. Ziyaret akabinde Müze-yi Hümâyun ziyareti de gerçekleştirilmiştir²⁰¹.

Günün ilk yarısı İmparator ve İmparatoriçe için bu şekilde tamamlanırken, günün diğer yarısı ise Sultan II. Abdülhamid'in Alman İmparatoru'nun İstanbul'da bulunması hasebiyle bizzat düzenletmiş olduğu resmigeçit törenini izlemek ile tamamlanacaktır. Sabahleyin hazırlıklarının başlatıldığı tören için tören alanı baştan sona kadar düzenlenmiştir. Basının ilgi odağı olan seyahatin bu bölümü için Sultan II. Abdülhamid yapacak olduğu resmigeçit töreniyle dünya kamuoyuna bir gövde gösterisinde bulunmak istemiştir. Bu yüzden de hazırlıkların eksiksiz bir şekilde tamamlanmasını emretmiştir. II. Abdülhamid'in emriyle hazırlıklar ilk olarak tören alanının da başlatılmıştır.

¹⁹⁹Malumat, 9 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

²⁰⁰Malumat, 10 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

²⁰¹İbrahim el-Esved, A.g.e, s.90.

Törenin yapılacağı yerin sağ tarafında bulunan direğe padişahın tuğrası asılmıştır. Alanın diğer kısmı ise Alman İmparatoruna mahsus olan 1870 tarihli Alman bayrakları ile donatılmıştır. Bunun yanı sıra alanda Mabeyni Hümâyün bando takımı da yer almış ve çalmış olduğu Alman ve Hamidiye marşları ile alan da farklı bir atmosfer katmıştır²⁰². Bu mihvalde Sultan II. Abdülhamid tarafından yapılacak olan resmigeçit töreni için bir program hazırlanmıştır. Hazırlanan program iki devletin lisanına çevrilmiştir. Program metninde tasarım olarak ay ve yıldız tasviri kullanılmıştır. Programın basımı ise Matbaa-i Amire tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu program metni Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'ne tören başlamadan önce takdim edilmiştir. Yapılan tüm bu ön hazırlıktan sonra resmigeçit töreni'nin başlaması için beklenilmiştir²⁰³.

Hazırlıklardan haberdar olan Sultan II. Abdülhamid bu gün öğleden önce Cuma selamlığını gerçekleştirmek için Yıldız Sarayı'ndan çıkarak askeri kortej eşliğinde Hamidiye Camisi'ne gelmiştir. Sultan II. Abdülhamid gövde gösterisi ile camiye ulaşırken Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi ikamet ettikleri daireden ayrılarak Cuma Selamlığının yapılacağı mekâna gelmişlerdir. Ardından da mekânda kendilerine hususi olarak ayrılan bölümlere geçerek Selamlık törenini izlemeye başlamışlardır. Selamlık çıkışında Sultan II. Abdülhamid kendisine bugün için özel olarak hazırlattığı at arabasını kullanmış ve burada bulunan tebaasını selamlayarak farklı bir mizansenin ortaya koymuştur. Tören sonrasında ise II. Abdülhamid Yıldız Sarayına dönmüştür. İmparator ve İmparatoriçe ise yapılacak olan resmigeçit törenini izlemek için Malta köşküne geçmişlerdir²⁰⁴.

İmparator ve İmparatoriçe köşke geçiş yaptıkların da içeride dekor olarak kullanılmış olan bir tablo Alman İmparatoru'nun dikkatini çekmiştir. Tablonun tasviri ise oldukça dikkat çekmektedir. Tablo da yer alan Osmanlı süvari askeri ve Alman askeri tasviri İmparator tarafından takdir edilmiştir. II. Wilhelm'in İstanbul'a gelmeden önce ikamet edeceği yer olan Şale Köşkünde yapılan hazırlıklarda salonlarda bulunan tabloların değiştirildiğini Alman İmparatorunun İstanbul'a gelişi

²⁰² *Malumat*, 10 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

²⁰³ *İkdam*, 10 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

²⁰⁴ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.91.

ve yapılan hazırlıklar bölümünde değinmiştik. Yukarıda verilen örnek üzerinden de siyasal müttefikliğin görsel malzeme ile anlam kazandığı birkez daha ortaya çıkmıştır²⁰⁵.

İmparator ve İmparatoriçe Malta köşkünde bulunurken resmigeçit töreni ise II. Fırkayı Hümayun kumandanı olan Şevket Paşa'nın askerlere "selam dur" emrini vermesiyle saat sekizde başlamıştır. Bu sırada Mızıkayı Hümayun tarafından Hamidiye marşı çalınmıştır. Burada bulunan ahaliden ise alkış sesleri duyulmuştur. Törende yer alan askerlerin geçişi ise; Alanın sağ tarafında Şevket Paşa sol tarafında Sadettin Paşa arkalarında ise birçok Osmanlı devlet adamı ile yapılmıştır. Tören bu şekilde gerçekleşmiştir. Abdülkadir ve Ahmet Efendilerin kumandanlığı yaptığı süvari alayları'nın geçmesiyle tören sona ermiştir. Töreni büyük bir heyecanla izleyen ahaliden tekrar tekrar "Padişahım çok yaşa!" nidaları duyulmuştur. Ahalinin bu coşku dolu tezahüratlarına tanık olan İmparator tebaa ve hükümdar arasında olan bağın ne kadar güçlü olduğunu bir kez daha anlayarak Sultan II. Abdülhamid'e yapılan tezahüratlardan oldukça memnun olduğunu dile getirmiştir.

Tören sırasında ise iki hükümdar arasında kısa bir sohbet yapılmıştır. Burada Alman İmparatoru askeri bir kumandan edasıyla törende yer alan Osmanlı alay ve taburları hakkında nüktedan sözler söylemiştir. İmparator'un söylemiş olduğu bu sözlere karşı II. Abdülhamid Alman İmparatoru'na doğru dönerek yüzündeki ifade ile cevap vermiştir. Bu sırada tercümanlık yapan Münir Paşa II. Abdülhamid'in İmparatorun söylemiş olduğu bu nüktedan sözlere memnun olduğunu İmparatora tercüme etmiştir²⁰⁶.

İki hükümdar arasında bu konuşma gerçekleşirken törenin görsel malzemesini oluşturmak adına Osmanlı Devleti ve Almanya Devleti tarafından bazı kişiler görevlendirilmiştir. Osmanlı Devletini temsilen Zeki Bey ve Rafet Bey, Almanya Devletini temsilen de iki Alman askeri törenin resimlerini çekmiştir²⁰⁷. Törenin bitiminin hemen akabinde Malta köşküne geçilmiştir. Osmanlı Devletini temsil etmek üzere birçok devlet adamı köşke gelerek Alman İmparatoru ve

²⁰⁵*İkdam*, 10 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

²⁰⁶*İkdam*, 10 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

²⁰⁷*İkdam*, 10 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

İmparatoriçesi'ni köşkün kapısının da karşılamışlardır. Karşılama töreni ardından köşkün salon bölümüne geçilmiş ve İmparator adına verilen ziyafet başlatılmıştır²⁰⁸. Yemek sırasında misafirlere saz takımı tarafından musiki icra edilmiştir. Bu jest İmparator ve İmparatoriçe'nin oldukça hoşuna gitmiştir. Ziyafet bittikten sonra Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi köşkten ayrılmıştır. Nitekim İmparator ve İmparatoriçe bugün ziyaret programlarına devam ederek Alman Büyükelçiliği'ne ve Alman hastahanesi'ne gitmek üzere yola çıkmışlardır. İlk ziyaret mekânını büyükelçilik olarak belirleyen Alman İmparatoriçesi yol güzergâhında bulunan Alman evleri'nin Osmanlı ve Alman bayraklarıyla donatıldığını görünce memnun olmuştur. Memnuniyeti de Osmanlı devlet adamları tarafından fark edilmiştir.

Yolculuk sonrasında büyük bir askeri kortej eşliğinde büyükelçiliğe gelen Alman İmparatoriçesi buradaki ahali tarafından sevgi gösterileri ile karşılanmıştır. Elçilik önünde İmparatoriçeye bir karşılama töreni yapılmış ve tören sonrasında elçiliğe geçen Augusta Victoria burada bir saat kalmıştır. Elçilik sonrasında çarşuyu da gezmek isteyen İmparatoriçeye güvenlik önlemleri açısından izin verilmemiş fakat çarşı esnafından birkaç kişi elçiliğe getirilerek satmış oldukları eşyaları İmparatoriçe'ye takdim etmişlerdir. İmparatoriçe ise çarşı esnafından olan Osman Bey'in, Hüseyin Efendi'nin ve Agop Efendi'nin eşyalarını oldukça beğendiğini ifade etmiştir. Nitekim İmparatoriçenin beğendiği eşyalar alınarak elçiliğin birinci katında sergilenmiştir²⁰⁹.

Bu ziyaret ardından İmparatoriçe Taksim'de bulunan Alman hastahanesi'ne gitmek üzere yola çıkmıştır. Saat on iki de hastahaneye gelen İmparatoriçe'yi Alman hastahanesi müdürü Rahip Şole ve Alman rahipleri karşılamıştır. Hastahanenin salonuna geçmeden önce hastahane müdürü Monsieur Şole tarafından İmparatoriçe'ye bir nutuk okunmuştur. Akabinde İmparatoriçe hastahaneyi gezmiştir. Ayrıca Augusta Victoria hastahanenin ilk ziyaretine oranla daha iyi bir durumda olduğunu ifade etmiştir. Bu sözler ardından İmparatoriçe'ye ziyaret defteri albümü takdim edilmiştir. Hastahane ziyaretinde yer alan diğer kişilerde bu deftere imzalarını atmışlardır. Ziyaret sonrasında ise Alman İmparatoriçesi kendisine eşlik eden askeri

²⁰⁸ *İkdam*, 10 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

²⁰⁹ *İkdam*, 10 Teşrin-i Evvel 1898, s.3.

kortejle birlikte taksim ve Ayas Paşa güzergâhını kullanarak Yıldız Sarayı'na geçmiştir²¹⁰.

Yapılan bu resmigeçit töreni ile Sultan II. Abdülhamid dünya kamuoyuna vermek istediği mesajını iletmiştir. Tören sonrasında Sultan II. Abdülhamid tarafından asker ve kumandanlara nişan takdimi yapılmak istenmiş, fakat takdim merasimi gerçekleşmeyerek daha sonra yapılmıştır. Alman İmparatoru resmigeçit töreninde yer alan askerlere birinci ve ikinci rütbeden nişanlar armağan etmiştir²¹¹. Nitekim İmparator'un vermiş olduğu hediyeler bunlarla sınırlı değildir. Alman İmparatoru Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'ya kendi elinden yapmış olduğu bir sigara tabakası hediye etmiştir. Tabakanın üzerinde Alman İmparatoru'nun brilanttan yapılmış olan işlemeli bir tasvirde yer almıştır. Bu sırada Alman İmparatoru kendi maiyetinde bulunan Alman Büyükelçiliği'nde görevli olan Monsieur von Schöz ile Alman Büyükelçiliği baş tercümanı Monsieur Testa'ya da hediye ita etmiştir²¹².

Resmigeçit töreninin ardından II. Abdülhamid'in isteği üzerine Yıldız Sarayın da II. Wilhelm ve İmparatoriçe adına bir akşam yemeği organize edilmiştir. İmparator ve İmparatoriçe ziyafete katılmak Yıldız Sarayı'na gelmişlerdir. Ziyafete yüz kişi davet edilmiştir. Her zaman olduğu gibi ziyafet esnasında Mızıka-yı Hümâyun tarafından Alman marşları ve Hamidiye marşları çalınmıştır. Ziyafet masasındaki oturma şekli protokol kurallarına göre belirlenmiştir. Yemek sonrasında ise İmparator ve İmparatoriçe dairelerine geri dönmüşlerdir²¹³.

Beşinci Gün (22 Ekim 1898): Doğu seyahati'nin İstanbul bölümü'nün son gününde Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi Sultan II. Abdülhamid tarafından kendilerinin İstanbul'dan ayrılması hasebiyle organize ettirmiş olduğu ziyafete katılmışlardır. Öğle saatinde gerçekleşen ziyafete yerli ve yabancı birçok devlet adamı iştirak etmiştir²¹⁴. İmparator ve İmparatoriçe Sultan II. Abdülhamid ile birlikte on yedi atlı arabaya binerek ikâmet ettikleri Yıldız Sarayı'ndan ayrılıp, Dolmabahçe Sarayı'na gitmek için yola çıkmışlardır. Bu sırada sarayın kapısının da bulunan ahali

²¹⁰ *İkdam*, 10 Teşrin-i Evvel 1898, s.3.

²¹¹ *İkdam*, 10 Teşrin-i Evvel 1898, s.2. Ayrıntılı bilgi için bak: Fatmagül Demirel, **A.g.e**, s.79.

²¹² *İkdam*, 10 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

²¹³ *İkdam*, 10 Teşrin-i Evvel 1898, s.2. Ayrıntılı bilgi için bak: *Malumat*, 10 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

²¹⁴ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.95.

İmparator ve İmparatoriçeye “Hurara!” ve “Padişahım çok yaşa!” tezahüratları yapmıştır. Dolmabahçe Sarayına geçiş güzergâhında tezahüratlar devam etmiştir. Saraya ulaşan II. Wilhelm ve İmparatoriçe yapılan karşılama töreni ardından sarayın giriş kapısından içeriye girerek teşrifat salonuna geçmişlerdir²¹⁵. Fakat Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi hemen ziyafet salonuna iştirak etmemiştir. Daha önce İmparatoriçe harem ziyaretin de bulunmuştur. Burada Sultan II. Abdülhamid’in validesiyle görüşmüştür. Kendilerinden iyi temenniler aldıktan sonra da ziyafet salonuna teşrif etmiştir²¹⁶.

İmparator ise Agusta Victoria’dan daha önce salona gelerek devlet adamları’ndan Ethem Paşa ile konuşmuş ve kendisine iltifat dolu sözler söylemiştir²¹⁷. Ardından Sultan II. Abdülhamid salona teşrif etmiştir. Daha sonra Sultan II. Abdülhamid İmparator ve İmparatoriçe’yle görüşmüştür²¹⁸. Böylece ziyafet başlamış, konuklar yerlerini almıştır. Bir saat kadar süren ziyafet sonrasında Sultan II. Abdülhamid, Alman İmparatoru ve İmparatoriçesiyle birlikte teşrifat salonuna geçerek, biraz istirahat etmişlerdir. Bu sırada kendilerine şerbet ikram edilmiştir²¹⁹.

Özellikle bugün İmparatoriçe’nin doğum günü olması nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır. İmparatoriçe’nin doğum gününü kutlamak için surlardan ve kalelerden top atışları atılmış, bunun akabinde ise Alman Büyükelçiliğin de İmparatoriçe adına bir tören düzenlenmiştir. Ayrıca Osmanlı devlet adamları da İmparatoriçeye çiçek takdim etmişlerdir. Takdim sırasında Sultan II. Abdülhamid’in kızı olan İsmet Hanım da yer almış ve İmparatoriçe’ye hususi bir şarkı söylemiştir²²⁰. Daha sonra Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi Sultan II. Abdülhamid’in refakatlerinde Dolmabahçe Sarayı’nın rıhtımına geçiş yapmışlardır. İskelede II. Wilhelm, Sultan II. Abdülhamid ve İmparatoriçe arasında kısa bir sohbet yapılmıştır. Sohbet sırasında Alman İmparatoru Sultan II. Abdülhamid’e doğu seyahati’nin daha ilk bölümünde kendilerine göstermiş oldukları ilgi ve alakadan dolayı teşekkürlerini sunmuştur. Yine aynı şekilde İmparatoriçe de kendilerine gösterilen ilgiden dolayı

²¹⁵ *İkdam*, 11 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

²¹⁶ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.95.

²¹⁷ *İkdam*, 11 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

²¹⁸ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.95.

²¹⁹ *İkdam*, 11 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

²²⁰ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.94.

müteşekkiri olduklarını II. Abdülhamid'e ifade etmiştir. Konuşma sonrasında rıhtımda Alman İmparatoru ve İmparatoriçesine özel olarak bir de teşrifat töreni yapılmıştır. Törende birçok Osmanlı devlet adamı da yer almıştır. Ayrıca İstanbul ahalisi ve boğazdan geçen Şirketi Hayriye vapur yolcuları da töreni ilgiyle takip etmişlerdir²²¹. Akabinde Sultan II. Abdülhamid tarafından Alman İmparatoruna hazırlatılan, ziyaretin hatırası olması için üzerinde İmparator'un İstanbul ziyaret tarihinin ve iki dost hükümdarın isimlerinin yer aldığı bir levha İmparatora takdim edilmiştir²²². Ardından tören sona ermiş ve II. Wilhelm ve İmparatoriçe Sultan II. Abdülhamid'e veda ederek, iskeleden kendilerine tahsis edilen saltanat kayığına binmiş ve Hohanzeller yatına geçiş yapmışlardır²²³.

Alman İmparatoru'nun İstanbul seyahat programı bu şekilde tatbik edilmiştir. Fakat İmparator'un İstanbul'da bulunduğu son gün de harp okullarını da ziyaret etmek istediği bilinmektedir. Fakat ziyaret yapılamamıştır²²⁴. İmparator'un okula yapacak olduğu ziyaret düşünülerek okulda daha önce hazırlık yapılmıştır. Okulun ikinci ve üçüncü katlarında gerekli olan düzenlemelerin yapılması için gerekli kurumlara başvuru yapılmıştır. Her ne kadar bir cevap alınamasa da tekrar tekrar başvurular yinelenmiştir²²⁵.

Saltanat kayığıyla Hohanzeller vapuruna gelen Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi vapura geçiş yapmışlardır. Kendilerine yolculuk süresince Osmanlı devlet adamları'ndan bazı kimseler ile maiyetlerinde bulunan kişiler de eşlik etmiştir. Osmanlı devlet adamları Sultan II. Abdülhamid tarafından tahsis edilmiş olan İzmir vapuruna geçerken, İmparator'un maiyetinde bulunanlar ise Herta ve Hella Kruvazörlerine geçiş yapmışlardır. Bu kişilerin yanı sıra İmparatora yolculukta eşlik eden kişiler arasında Alman Büyükelçisi de bulunmaktadır. Büyükelçi Lorey vapuruna geçmiş ve Hohanzeller vapuru'nun kalkış vaktini beklemiştir²²⁶.

²²¹*İkdam*, 11 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

²²² İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.96.

²²³*İkdam*, 11 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

²²⁴*İkdam*, 10 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

²²⁵ *BOA, Y.MTV*, 182/152.

²²⁶ *BOA, Y.EE*, 81/3.

Hohanzeller vapuru'nun kalkış saati her ne kadar saat beş de yapılmak istenmiş olsa da planlanan saate uyulmayarak daha erken bir saatte hareket edilmiştir. Rıhtımdan havanın gayet güzel olduğu görülmüştür. Bu güzel havada Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi Hohanzeller vapuruyla, İmparatora eşlik edenlerde Herta, Hella, Lorey ve İzmir vapurlarıyla Hayfa'ya doğru hareket etmişlerdir²²⁷. Sultan II. Abdülhamid yolculukta İmparator ve İmparatoriçeyi korumak adına başka vapurları da görevlendirmiş ve yolculukta yer almasını sağlamıştır²²⁸.

Alman İmparatoru'nun Filistin seyahatine birçok Alman ve Osmanlı devlet adamı da iştirak etmiştir. Bu devlet adamları'nın isimleri şu şekildedir. Almanya heyetinden; Hariciye Nâzırı, Bahriye Nâzırı, Ticaret ve Nâfia Bakanları ve askeri görevliler yer almıştır. Bunun akabindeseyahatin organizasyonu üstlenen Kok Kumpanyası Müdürü Monsieur Jack ve eşi de heyette bulunmuştur²²⁹. Osmanlı heyetinden ise Erkân-ı Harbiye Müşiri Şakir Paşa, Hariciye görevlisi İbrahim Bey, Berlin Sefiri Tevfik Paşa²³⁰, Ahmed Ali Paşa, Nasır Paşa, Miralay Mustafa Natık ve Zekai Bey, Kaymakam Ziya Bey, Mehmet Ali Bey, Cevat Bey, Askeri Görevli Binbaşı İshak Bey, Ahmet Şakir Bey, Berlin Sefareti Ateşemirliği'nden Kaymakam Sami ve Yüzbaşı Onur Bey, yine askeri görevlilerden Selahattin Bey yer almışlardır²³¹. Osmanlı heyetin de yer alan kişiler arasında görev değişikliği yapan devlet adamları da olmuştur. Örneğin; seyahat için görev tevcihi yapılan Fuat Paşa'nın rahatsızlığından dolayı seyahate katılamayacağı bildirilmiş ve kendisi

²²⁷ BOA, Y.EE, 81/3. Ayrıntılı bilgi için bak: İbrahim el Esvedin eserinde s. 95 de Alman İmparatoru'nun Hayfa'ya gidişi saat beş buçukta olduğu söylenmiştir.

²²⁸ BOA, Y.PRK. ASK, 145/1.

²²⁹ BOA, Y.PRK. TKM, 41/2, Lef:1.

²³⁰ Sinan Kunalalp, A.g.e, s.45. Berlin Sefiri Tevfik Paşa (Aralık 1885-1886) yılları arasında görev almıştır.

²³¹ İkdam, 23 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

Ayrıntılı bilgi için: Şirin Devrim, **Şakir Paşa Ailesi Harika Çılgınlar**, Şubat 1996, s.20-21. Eserden öğrendiğimiz kadarıyla, Alman İmparatoruna mihmandarlık görevi için tayin edilen Şakir Paşa'nın yerine ilk olarak Cevat Paşa tayin edilmek istenmiştir. Fakat Berlin kongresinde II. Wilhelm ile olan yakınlığı sonucunda Alman İmparatorunun mihmandarlık için Cevat Paşa'yı istemesi Sultan II. Abdülhamid tarafından kuşku ile bakılmıştır. Kendisine bir komplo düzenlenebileceğini düşünen II. Abdülhamid Cevat Paşa'yı Girit'ten Beyrut'a göndermiştir. Seyahat boyunca da II. Wilhelm ile karşılaşmaması sağlanmıştır. Sultan II. Abdülhamid Cevat Paşa o kadar kızmış olacak ki seyahatin Şam bölümünde Alman İmparatoru "*Nerede benim dostum ve irtibat subayım Cevat*" demiştir. Bunun üzerine Sultan II. Abdülhamid de Cevat Paşayı Kudüs'e göndermiştir. Seyahatte İmparator ile hiç karşılaşmayan Cevat Paşa en son olarak da Beşinci Ordu kumandanı olarak Şam'a gönderilmiştir.

yerine seyahate başka bir devlet adamı'nın katılacağı ifade edilmiştir²³². Bunun yanı sıra seyahatte yer alanlar arasında Osmanlı Devletini temsilen Febos fotoğrafhanesinin sahibi Paul T. Cabul Efendi de Alman İmparatoru'nun ve İmparatoriçesinin resimlerini çekmek üzere seyahatte yer almıştır²³³.

Alman İmparatoru doğu seyahatinin ilk bölümünü bu şekilde tamamlamıştır. İmparatorun yapmış olduğu bu seyahate verdiği önemi ise Alman Büyükelçiliğin de bulunduğu sırada yaptığı konuşmadan anlamak mümkündür. Konuşma metni ise şu şekilde ibraz edilmiştir.

*“İstanbul ziyaretinde bulunduğum için oldukça memnun ve müteşekkirim. Benim büyükbabam meslek olarak siyaseti seçmişti. Bende büyükbabamdan aldığım bu mesleği devam ettirmekteyim. Mesleğimin gereği olarak Osmanlı Devleti'ndeki politikam ise, her ne kadar II. Abdülhamid'le ırk ve din olarak ayrı olsak da iki devlet münasebeti için oldukça iyi bir yol izlemekteyiz.”*²³⁴.

Bu sözler ile Alman İmparatoru kutsal doğu gezisi'nin ilk bölümü olan İstanbul dan itibaren ileride kurulacak olan Osmanlı-Alman ilişkilerinin temel yapı taşlarını oluşturmak istemiştir.

1.2.1.İmparator'un Gezi Programı'nın Uygulanması

Yukarıda zikredilmiş olan programın uygulanma kısmı ise aşağıda verilen şekliyle hayata geçirilmiştir. Karşılama heyeti'nin İzzettin vapuru'nda gerçekleştirdiği törenden sonra 18 Ekim Salı günü Alman İmparatoru Hohanzeller yatıyla maiyetinde bulunanlar ise Hella ve Herta kruvazörleriyle İzzettin vapurunun da kendilerine refakat etmesiyle birlikte Yeşilköy'e kadar gelmişlerdir. İmparator'un maiyetiyle birlikte İstanbul sularında gözükmeye boğazda bir yoğunluğun yaşanmasına neden olmuştur. II. Wilhelm'in Kumkapı'ya ulaşması ile deniz de yaşanan yoğunluğun arttığı gözlemlenmiştir. İmparatoru karşılamak için İstanbul halkı birçok irili ufaklı tekne ile Kumkapı da beklemişlerdir²³⁵.

²³² BOA, Y.PRK. ASK,144/94.

²³³ BOA, Y.A.HUS, 389/95.

²³⁴ *İkdam*, 10 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

²³⁵ Fatmagül Demirel, A.g.e, s.58.

Karşılama töreni akabinde Alman İmparatoru Hohanzeller vapuru'ndan inmiştir. Ardından da İmparator İmparatoriçeyle birlikte Bahriye Nazırı Hüsnü Paşa ve Sultan'ın yaveri olan Fuat Paşa eşliğinde II. Abdülhamid'in tahsis ettirmiş olduğu saltanat kayığına binmiştir²³⁶. II. Wilhelm'in maiyetinde bulunan kişiler ise başka kayıklara binerek, Tophane iskelesine gitmek için yola çıkmışlardır. İskeleye ilk varan misafirler Alman İmparatoru'nun maiyetinde bulunan kişilerdir. Misafirler iskeleye ulaştıktan sonra II. Wilhelm'in iskeleye gelmesini beklemişlerdir. Bu sırada diğer gemilerden top atışları başlamış ve İmparator'un gelişi "yaşa!" sedalarıyla kutlanmıştır. Dolmabahçe Sarayı'nın önünde Osmanlı devlet ricali'nden Gazi Mabeyn Hümâyun Müşiri Osman Paşa, Harbiye Nazırı, Bahriye Nazırı ve Tophane Nazırı, iskeleye ilk gelen misafirleri karşılamışlardır²³⁷.

Hohanzeller Zırhlı gemisi beklenirken bazı garip olaylarda yaşanmıştır. İskelede bekleyen karşılama heyeti uzaktan gördüğü bir vapuru Alman İmparatoru'nun vapuru sanıp ona göre hazırlık yapmaya başlamıştır. Bu olay üzerine gönderilen telgrafların önemi bir kez daha anlaşılmış ve İmparatorun vapuru'nun iskeleye doğru yanaşacağı haberinin yanlış olabileceği sorusunu akla getirmiştir. Vapura memurlar gönderilerek tetkik edilmiştir. Fakat sandallarla vapura yaklaşan görevliler bu vapurun ancak bir seyyah vapuru olabileceğini kanaat getirmişlerdir. Olay bu şekilde tasdik edildikten sonra yeniden bir telgraf gönderilerek vapurun bir seyyah vapuru olduğu ve İmparator'un vapuru'nun henüz iskeleye yanaşmadığı ifade edilmiştir. Asıl vapur için bekleyiş devam etmiştir²³⁸.

Sultan II. Abdülhamid de şahsi dostluk gösterisi olarak Alman İmparatoru II. Wilhelm'i Dolmabahçe Sarayının önünde karşılamak istemiştir. İmparator'un bulunduğu saltanat kayığı'nın iskeleye yanaşmasıyla birlikte iskelede karşılama töreni yapılmıştır. Törende dikkat çeken bir nokta ise iki önemli devlet İmparatoru'nun her ne kadar kişisel dostlukları olsa da askeri üniformalarıyla adeta birbirlerine karşı gövde gösterisinde bulunmasıdır. Karşılama töreninde ayrıca bir bando Mızıkayı Hümâyunu da bulundurulmuştur. Özellikle Hamidiye marşı ve

²³⁶ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.74.

²³⁷ BOA, **Y.PRK. PT**, 18/15 Lef 2.

²³⁸ BOA, **Y.PRK. ASK**, 145/51.

Alman marşı çalan Mızıkay-ı Hümâyün törene farklı bir ahenk katmıştır²³⁹. Sultan II. Abdülhamid'in isteği üzerine karşılama töreni'nde İmparatora takdim edilmek üzere özel bir tablo yaptırılmış ve tablo Alman İmparatoru'na takdim edilmiştir²⁴⁰. Törenin dikkat çekici diğer bir diğer noktası ise Alman İmparatoru'nun eşi olan Agusta Victoria'nın saltanat kayığı'ndan inerken kendisine II. Abdülhamid tarafından yardım edilmiş olmasıdır²⁴¹.

II. Abdülhamid'in bu centilmenlik gösterisi farklı anlatımlara konu olmuştur. Özellikle seyahati dikkatle takip eden Avrupa kamuoyu'nda konu sükse yapmış ve kamuoyunda farklı algılar oluşturmuştur. Avrupa kamuoyunda o güne kadar Sultan II. Abdülhamid için oluşturulan algı kısmen değişmiş II. Abdülhamid tarafından sergilenmiş olan bu jest Avrupa kamuoyunun gözünde nezaket ile yapılan bir hareket olarak görülmüştür²⁴². Askeri kortej eşliği'nde Dolmabahçe Sarayının avlusuna çıkan Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi yapılan ön karşılama töreni ardından saraya giriş yapmışlardır. Karşılama töreninin de ayrıca yarım bölük mızraklı hassa alayı da bulunarak askeri kortej görevini yerine getirmiştir. Törende bulunan bando Mızıkay-ı Hümâyün II. Wilhelm'e "İmparator!" marşı eda etmiştir. Bu ön protokol ardından İmparatorve İmparatoriçe kendilerine tahsis edilen arabaya binmiş ve Merasim Köşküne gitmek üzere yola çıkmıştır. Araba yolculuğun da İmparatora eşlik etmek üzere Osmanlı devlet adamlarından olan Harbiye ve Bahriye Nâzırları da bulunmuştur²⁴³.

Saray kapısından giriş salonuna kadar olan bölümünde II. Abdülhamid İmparatora refakat etmiştir. Saraya giriş yapan İmparator ve İmparatoriçe biraz istirahat etmek istemiş ve daha sonra takdim törenine katılmışlardır. Alman II. Wilhelm ve İmparatoriçe salona geçmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in kendilerine takdim ettiği Osmanlı devlet adamlarıyla tanışmıştır. İmparator ile görüşme imkânı

²³⁹ BOA, Y.PRK. ASK, 145/51.

²⁴⁰ BOA, Y.PRK. ASK, 144/89.

²⁴¹İbrahim el-Esved, A.g.e, s.74-75. Ayrıntılı bilgi için bak: Fatmagül Demirel'in A.g.e adlı eserinde bu konu ile ilgili 59. sayfasın da verilen dipnotta *The Times* gazetesinin 19 Ekim 1898 tarihli sayısında Sultan II. Abdülhamid'in İmparatoriçenin elini öptüğünü yazmayarak sadece rihtima çıkmasına yardımcı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca *Malumat* Gazetesinin 7 Teşrin-i Evvel 1898 sayısının ikinci sayfasında bu konu ile ilgili bilgi bulunmaktadır.

²⁴² Ö. Kürşad Karacağil, A.g.m, s.79.

²⁴³ BOA, Y.PRK. PT, 18/15 Lef 3.

bulan Osmanlı devlet adamları olduğu gibi ilk günde İmparator ile görüşemeyen devlet adamları da olmuştur. Takdimi gerçekleştirilmeyen bir kısım Osmanlı devlet adamı ise diğer günler de İmparator ile görüştürülmüştür.

Merasimin ardından Alman İmparatoru, Sultan II. Abdülhamid'e iade-i ziyarette bulunmuştur. Görüşme sonrasında II. Wilhelm Dolmabahçe Sarayından ayrılarak, Yıldız Sarayı'na gitmek için yola çıkmıştır²⁴⁴. Askeri kortej eşliğinde yolculuğuna devam eden Alman İmparatoru'nu ve İmparatoriçesi'ni yol güzergâhı boyunca on sekiz tabur piyade ile iki süvari alayı korumuştur. Bunun yanı sıra İmparatorun yol güzergâhında bulunan talimhane kasrı mevkiinde olası bir resmigeçit töreni düzenlenirse diye ayrıca iki nişancı, on iki piyade taburu, deniz kuvvetlerinden sekiz tabur da hazır bulundurulmuştur. Nitekim daha önce askerler tarafından olası bir resmigeçit töreni düzenlenirse diye de talim yapılmış, törenin provası da gerçekleştirilmiştir²⁴⁵.

Alman İmparatoru'nun Dolmabahçe Sarayından, Yıldız Sarayına geçişi için ayrıca bir program metni hazırlanmıştır. Dolmabahçe Sarayından yola çıkan Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi yol güzergâhı boyunca görevli pek çok asker tarafından korunmuştur²⁴⁶. Fakat İmparator ve İmparatoriçeye bu güzergâhta suikast girişimi de yapılmak istendiği rivayet edilmektedir. Suikast girişimi Ermeni Komiteleri tarafından tertiplendiği dönemin kayıtlarına girmiştir. Ancak suikast girişimi gerçekleşmemiştir. Yaşanabilecek bu tehlikeyi daha önce haber alan Washington da ki elçilik görevlilerinden Ali Ferruh Bey²⁴⁷ ile Tahsin Bey istihbaratlarını İstanbul'a bildirmişlerdir. Alınan haber üzerine ise devlet harekete geçmiş ve alınan güvenlik önlemlerini iki katına çıkarmıştır²⁴⁸.

İmparator'un yolda yaşanmasına muhtemel bu olay üzerine, Yıldız Sarayı'na gelen Alman İmparatoru, Sultan II. Abdülhamid tarafından karşılanmıştır. Bu karşılaşmanın saraya geçiş kısmında Osmanlı devlet adamları Sultan II.

²⁴⁴ BOA, Y.PRK. PT, 18/15 Lef 3.

²⁴⁵ BOA, Y.PRK. ASK, 144/82.

²⁴⁶ BOA, Y.PRK. PT, 18/15 Lef 4.

²⁴⁷ Sinan Kunalp, A.g.e, s.48. Ali Ferruh Bey Washington Büyükelçisidir. (1897-1900) yılları arasında görev almıştır.

²⁴⁸ BOA, Y.EE, 136/97, Lef 2.

Abdülhamid'e eşlik etmişlerdir. Saraya gelen II. Wilhelm protokol kuralları'na göre karşılanmıştır. Tören ardından İmparator bir den fazla görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmelerin bazılarının da Osmanlı devlet adamları yer almıştır. Yapılan toplantılarda ise Osmanlı devlet adamları Alman İmparatoru ile sohbet etme imkânına kavuşmuşlardır²⁴⁹.

Yıldız Sarayın da gerçekleşen takdim merasimin de İmparatorun maiyetinde ki devlet adamları da merasim de yer almıştır. Karşılıklı yapılan takdim merasiminden sonra, öğle yemeğini yemek üzere elçilik Merasim Köşküne geçilmiştir İmparatorun Yıldız Sarayı ziyaret programı bu şekilde gerçekleşmiştir. İmparator için hazırlanan ve daha önce verdiğimiz program aynen tatbik edilmiştir. II. Wilhelm'in İstanbul seyahatinde yapacak olduğu diğer günlerin gezi programı ise yerli ve yabancı basın tarafından takip edilmiştir. Diğer günlerin program metni de ona göre belirlenmiştir²⁵⁰.

²⁴⁹ BOA, Y.PRK. PT, 18/15 Lef 3.

²⁵⁰ BOA, Y.PRK. PT, 18/10 Lef 4.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALMAN İMPARATOR'U II. WİLHELM'İN FİLİSTİN VE SURIYE SEYAHATI

2.1.ALMAN İMPARATORU II. WİLHELM'İN FİLİSTİN SEYAHATI

2.1.1. Hayfa Ziyareti

Tarihte birden fazla devletin egemenliği altında bulunan Hayfa, Osmanlı Devleti topraklarına Mısır Seferi'nin (1516) ardından Filistin coğrafyası'nın fethiyle katılmıştır. Harabe halinde ele geçirilen bu şehir Osmanlı Devleti tarafından verim elde edilemeyen bir bölge olarak adlandırılmıştır. Hayfa Osmanlı Devlet'i tarafından 1887 yılında kaza haline getirmiş, Ardından da şehir 1887 yılı sonrasında Beyrut vilayeti'nin Akka sancağı'na bağlanmıştır²⁵¹. Ticari ve zirâi açıdan gittikçe gelişmeye başlayan Hayfa Alman İmparatoru'nun ziyareti için yeniden düzenlenecektir.

İmparator'un gelişi için Hayfa Kasabası'nın bazı noktalarında değişiklikler yapılmıştır. Ticaret ve Nâfia Bakanlıkları bölgede gerekli olan düzenleme çalışmaları için araştırma yaptırmıştır. Araştırmalar sonucunda kasabanın rıhtım kısmında bir takım değişikliklerin yapılmasına karar verilmiştir. Nitekim değişiklik yapılmak istenen yer Hohanzeller vapurunun yanaşacağı iskele olarak belirlenmiştir. İskelenin yapılacağı yerde Alman Büyükelçisi'nin evinin bulunması birtakım problemleri ortaya çıkarmıştır. Fakat devlet büyükelçi'den gerekli izni alarak, iskelenin yapım çalışmasını başlatmıştır²⁵².

²⁵¹ Mustafa L. Bilge, "Hayfa", (DİA), 1998, C.17, s.42.

²⁵² BOA, BEO, 1121/84004.

Rıhtımın konumu kayalık bir yerde olduğu için burada yapılacak olan iskelenin malzemesi de ona göre seçilmiştir. Harbiye Miralayları'ndan Abdürrahim Bey ve Mühendis Monsieur Robilant Bey iskelenin ahşaptan yapılması gerektiğini düşünerek, kararlarını devlete bildirmişlerdir. Akabinde uzmanlardan alınan görüş ile birlikte buraya iki bin beş yüz lira tutarında bir kargir iskele yapılmıştır²⁵³. İskele düzenlemesi ardından Hayfa Kasabası'nda düzenleme çalışmaları da devam ettirilmiştir.

II. Wilhelm'in ziyaret edeceği mahallerdeki şoseler tekrar gözden geçirilip yenilenmiştir²⁵⁴. Buna karşılık Osmanlı Devleti de çalışmaları yapan kişilere hizmetlerinin karşılığı olarak daha fazla maaş itasında bulunmuştur²⁵⁵. Ayrıca kasabanın belirli güzergâhlarında İmparatorun ziyaret esnasında kullanacak olduğu yollar tekrar gözden geçirilmiştir. Beyrut Valisi Reşit Bey, yol yapım çalışmalarının Hayfa ile Nasıra bölgesi arasında yapılması yerine Hayfa ile Yafa arasında gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu isteğini de İstanbul'a telgrafla haber vermiştir. Telgraf da yirmi gün süre içinde yol yapım çalışmaların bitirilmesi gerektiğini ifade eden Reşit Bey en kısa zaman zarfında çalışmaların bitirilmesi gerektiğini de belirtmiştir²⁵⁶.

Osmanlı Devleti, İmparatoru karşılamak için şehirde bu tür düzenlemeler yaparken, Alman İmparatoru da Hayfa'ya ulaşmadan önce bir arazinin mülkiyetini almak için hazırlık yaptırmaya başlamıştır. Bu arazi Kudüs ve Hayfa civarında bulunan Rem adıyla müsemma olan bir mahallede yer almaktadır. Arazinin mülkiyeti ise Orlanda ailesinin üzerindedir. Arazinin mülkiyeti almak isteyen Almanya Devleti, ise Osmanlı Devletine başvurmuş ve arazinin yüz yirmi frank karşılığında Alman İmparatoru'na tahsis edilmesini istemiştir. Ancak arazi sahibi ile devlet arasında mülkiyet hakkı gereğince bir problemin çıkmasına engel olmak isteyen hükümet meselenin çözümü için Tevfik Paşa'yı aracı kılmıştır. Fakat Alman İmparatoru

²⁵³ BOA, İ.HUS, 65/15.

²⁵⁴ BOA, BEO, 1121/84004.

²⁵⁵ BOA, BEO, 1146/85908.

²⁵⁶ BOA, Y.PRK. UM, 44/40, Lef 4. Ayrıntılı bilgi için bak: Ruth Kark Michal Oren-Nordheim **Jerusalem and Its Environs, Quarters, Neighborhoods, Villages (1800-1948)**, USA 2001, adlı eserin s.34 de Hayfa da yapılan tüm bu hazırlıklara II. Abdülhamid'in Alman İmparatoru'na yapmış olduğu büyük bir şov olarak nitelendirilmiştir.

arazinin mülkiyetinin kendisine verilmesi konusunda ısrarcı olmuş ve seyahat süresince de araziye görmek istemiştir²⁵⁷. Bunun üzerine Sultan II. Abdülhamid İmparatorun isteğini geri çevirmeyerek söz konusu araziye kendisine hediye etmiştir. Nitekim Alman hükümeti hediye edilen arazi hakkında daha fazla bilgi edinmek istemiştir²⁵⁸. Vakıf arazisi statüsünde olan bu arazi hakkında İstanbul Alman Büyükelçiliği, Kudüs Alman Büyükelçiliğini haberdar etmiştir. Arazi hakkında detaylı bilgi sahibi olmak isteyen Almanya Devletine ise arazinin fotoğrafları gönderilmiştir. Ayrıca Almanya Devleti, Kudüs Mutasarrıflığıyla da iletişimini sürdürmüştür²⁵⁹.

Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'ni karşılamak adına bu tür hazırlıklar yapılırken, İmparator ise Hayfa'ya ulaşmak için Hohanzeller vapuruyla, maiyetinde bulunan ise diğer vapurlarla birlikte ilk önce Yeşilköy'e gelmişlerdir. Ardından da II. Wilhelm ve İmparatoriçe Midilli ve Burgaz yoluyla İstanköy'e ulaşmışlardır. İstanköy'den de yola çıkan Alman İmparatoru ve heyeti Rodos güzergâhını kullanarak da Odesa'ya varmışlardır. *İkdam* gazetesi muhabiri İsmail Zühtü Bey ise bu konuyu gazete yazısında şöyle ihtiva etmiştir. *Rodos'a ulaşıldığında kısa bir mola verilmiştir ve vapurdan inilmiş Rodos'ta kısa bir gezinti yapıldıktan sonra tekrar yola çıkılmıştır. Ardından Linposun şehrine ulaşılmıştır. Tekrar Hayfa 'ya doğru yola devam edilmiştir*²⁶⁰.

Alman İmparatoru, İmparatoriçesi ve heyeti 22 Ekim günü İstanbul'dan yola çıkarak, üç gün süren bir yolculuğun ardından da 25 Ekim Salı günü Hayfa limanına ulaşmışlardır²⁶¹. Hohanzeller vapuru limana yaklaştığında Hella ve Herta kruvazörlerinden top atışları başlamıştır. Ardından da Akka kalesinden atılan yirmi tane top ateşinin sesleri duyulmuştur. İmparator'un vapuru limana yaklaşırken rıhtımda kendilerini bekleyen bir grup devlet adamının olduğu görülmüştür. Bu devlet adamları; Suriye Vilayet Valisi Hüseyin Nazım Paşa²⁶², Almanya'nın Beyrut

²⁵⁷ BOA, Y.PRK. EŞA, 31/41.

²⁵⁸ BOA, Y.PRK. EŞA, 31/60.

²⁵⁹ BOA, Y.A.RES, 96/9.

²⁶⁰ *İkdam*, 23 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

²⁶¹ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.97.

²⁶² Hüseyin Nazım Paşa (1854-1927) yılları arasında yaşamıştır. Komutanlık ve Valilik gibi önemli görevlerde bulunmuştur. Sinan Kunalp, **A.g.e**, s.39.

konsolosu Monsieur Schlumfine Hayfa da ki Filistin konsolosu Monsieur Kler, Abdullah Paşa, Beyrut Valisi Reşit Bey, daha önce Akka da görev yapmış olan Akka Mutasarrıfı Hüseyin Bey, Hayfa Kaymakamı Ahmet Şükrü Efendi, Beyrut Vilayeti Maarif Müdürü Mahmud Celalettin Efendi, Beyrut Yabancı işlerden sorumlu Mişel Efendi, Vilayet Ser Mühendisi Beşir Efendi, Arzt Schlupfine gibi bürokrat zümreye mensup kişiler yer almıştır. Resmi üniformalarıyla rıhtımda bekleyen devlet adamları İmparator ve İmparatoriçe'nin iskeleden karaya çıkmasını beklemişlerdir²⁶³.

Bu sırada İmparator, İmparatoriçe ve dame d'honneur'u Hohanzeller vapuru'ndan inerek kendilerine tahsis edilen (ortasında camdan bir bölmenin yer aldığı) saltanat kayığı'na geçmiştir ve kısa bir süre sonra da iskeleye ulaşmışlardır. Askerler de iskelenin bulunduğu yolun iki tarafında sıra halinde dizilmiş Kaiser II. Wilhelm'i ve İmparatoriçe'yi karşılamak için beklemişlerdir. Ardından karşılama törenine geçilmiştir. Tören sırasında İmparator burada bulunan devlet adamlarının tek tek elini sıkmıştır. Selamlaşma töreninde Hayfa Kaymakamı ile Alman İmparatoru arasında yapılan konuşma dikkat çekmiştir. Konuşma sırasında Alman İmparatoru Hayfa Kaymakamı'na *"memleketiniz küçük olduğu halde gerçekten güzelmiş"* sözlerini ifade etmiştir. Bu sözler karşısında memnuniyetini gizleyemeyen Hayfa Kaymakamı ise mütevazı bir şekilde *"Evet memleketimiz küçüktür, fakat sizin bu ziyaretinizle büyüyecektir."* Majesteleri cevabını vermiştir²⁶⁴.

İkinci bir konuşma ise Osmanlı devlet ricalinden Abdi Paşa ve Alman İmparatoru arasında gerçekleşmiştir. Abdi Paşa İmparatora Sultan II. Abdülhamid'in selamını arz ederek, seyahatte yer almayan Cevat Paşa'nın burada olmadığını kendisinin Yafa ziyareti sırasında seyahatte yer alacağını ifade etmiştir. Sohbet sonrasında ise Alman İmparator'u Sultan II. Abdülhamid'in göndermiş olduğu selamı aldığını belirtmiş ve kendilerine şükranlarının arz edilmesini istemiştir²⁶⁵. Fakat dikkat çeken nokta ise Alman İmparatoru'nun bu konuşmada Cevat Paşa'yı sorup sormamasıdır. Konuşmanın içeriğinden bunu tam olarak tespit edememiş olsak

²⁶³ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.97.

²⁶⁴ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.97.

²⁶⁵ *İkdam*, 23 Teşrin-i Evvel 1898, s.2. Ayrıntılı bilgi için bak: *İkdam* gazetesi yazarı İsmail Zühtü Bey karşılama heyetinde bulunan kişiler arasında Cevat Paşa'nın bulunmadığını belirtmiştir. *Malumat* gazetesi ise karşılama heyetinde bulunanlar arasında Cevat Paşa'nın, yer aldığını 14 Teşrin-i Evvel 1898 gazete sayısının ikinci sayfasında dile getirmiştir.

da Şam ziyareti sırasında Wilhelm'in *Nerede benim dosttum ve irtibat subayım* Cevat sözlerini ifade ettiği bilinmektedir. Tören sonrasında da Kaiser II. Wilhelm Hayfa' ya ulaştığını ve seyahatin gayet güzel geçtiğini ifade eden bir telgrafi Sultan II. Abdülhamid'e göndermiştir. II. Abdülhamid ise telgrafi kısa sürede yanıtlamış ve Alman İmparatoru'nu seyahatinin iyi geçmesinden dolayı tebrik etmiştir²⁶⁶.

Kaiser II. Wilhelm, bu telgraf ardından İmparatoriçe ve maiyetiyle birlikte İsa Peygamberin makamının bulunduğu Karmel dağı ziyaret etmek istemiştir. Çünkü bu dağ Hristiyanlık dinince kutsal kabul edilmektedir. İmparatoriçe ile İmparator kutsal dağı dinleri gereğince tavaf ettikten sonra tekrar limana geri dönmüşlerdir. Rıhtımda kendilerini bekleyen devlet adamlarıyla selamlaştıktan sonra II. Wilhelm Alman İmparatoriçesi ile birlikte Hohanzeller yatına geçmiştir. Bu gece Alman İmparatoru Hayfa da bulunduğu ilk gün olması hasebiyle Hohanzeller vapuru'nda bir akşam ziyafeti organize ettirmiştir. Bu ziyafete şehrin ileri gelenleri ve Osmanlı devlet adamlarından birçok kişi davet edilmiştir. Vapura geçiş yapan misafirler Alman İmparatoru'na Hayfa da bulduklarından memnun olduklarını iletmişlerdir. Bu olayı izlemek isteyen Hayfa ahalisinden on bin kişi ise iskelede bulunmuştur. Burada önemli olan ise kasabadaki kalabalığın daha önce hiçbir şekilde böyle bir araya gelmemiş olmasıdır.

İmparatorun gelişi için ayın yirmi dört ve yirmi beşinde telgraf hattında büyük bir yoğunluk yaşanmıştır. Gönderilen telgraflar o kadar çok olmuştur ki kırk binden fazla kelime ile birçok ülke ve bölgeden telgraf çekilmiştir²⁶⁷. Ziyafet esnasında İmparatorun misafirlerle özenle ilgilenmesi ilgi çekmiştir. Özellikle Osmanlı Devlet adamlarıyla yapmış olduğu siyasi konuşma dikkat çekicidir. Konuşma sırasında Alman İmparatoru bu dönemde Osmanlı Devleti'nin uğraştığı Girit ve Ermeni sorunları'nda diğer devletlerin Osmanlı'yı yalnız bıraktığını belirtmiştir. İmparator'un ifadeleri ise ziyafete damga vurmuştur.

İkinci yapılan konuşma ise Alman İmparatoru ve Suriye Valisi Hüseyin Nazım Paşa arasında vapurun güverte bölümünün de gerçekleşmiştir. Bu görüşme yaklaşık iki buçuk saat sürmüştür, Konuşmanın içeriğini Girit meselesi oluşturmaktadır.

²⁶⁶ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.97.

²⁶⁷ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.98.

İmparatora göre bu problemin arkasında olan kişiler İngiltere Devletinden başkası değildir. Bir örnekle Nazım Paşa'ya bu olayı açıklamak isteyen Alman İmparatoru İngiliz Büyükelçileri'nden almış olduğu malumatları Hüseyin Nazım Paşa'ya iletmiştir. *İmparator* kapalı kapılar ardında yapılan görüşmeler de ne tür entrikaların oynandığını Paşa'ya anlatmıştır. İmparator kendisinin İngiltere ve Rusya'nın Osmanlı Devletin deki Müslüman tebaa hakkında yapacak oldukları girişimlerden haberdar olduğunu belirtmiştir. Her zaman bu meselelerde hukuktan yana olduğunu da konuşmasında ifade eden Kaiser II. Wilhelm, ayrıca Osmanlı Devleti'nin yanında yer alacağını da sözlerine ilave etmiştir²⁶⁸. İmparatorun sözünün bitmesini bekleyen Nazım Paşa ise konu hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir.

Meselelerin oldukça farkındayım. Lakin devlet sadece dışarıdan değil de içeriden de oyulmaya çalışılmaktadır. Özellikle büyükelçiliklerde devlet için oldukça mühim olan yazışmaların tercümanlığını yapan Ermeni konsolos görevlileri'nin kendi görevlerini suiistimal ettikleri anlaşılmıştır. Bu yüzden de büyükelçiliğe gönderilen evraklarda farklı düzenlemeler yapıp devlete bu şekilde iletmeye çalışılmıştır. Bütün bunların farkında olduğu Alman İmparatoruna ifade eden Nazım Paşa, yaşanmış olan olayları bir örnek üzerinden değerlendirmek istemiştir. Örneğin; Majesteleri'nin konsolos görevlileri'nin Osmanlı Büyükelçiliği'ne göndermiş olduğu telgraflarda bir takım değişiklikler yapılmıştır. Konsolos görevlilerinin yapmış oldukları suistimali Kudüs seyahati üzerinden anlatan Nazım Paşa, Alman İmparatoru'na elçilik görevlilerinin yapmış olduğunuz bu seyahat hakkında gönderilen telgraflardaki ifadeleri değiştirerek, hac yolculuğu ile yola çıkmış olmanıza rağmen Kudüs'e farklı amaçlar için geldiğinizi ifade eden kelimeleri koyduklarını söylemiştir. Ayrıca bu ifadelere devam eden Hüseyin Nazım Paşa, Kudüs'e neden bir Müslüman mabedi yerine bir Protestan kilisesi'nin açılışı yapılacağını belirterek, konsolos görevlilerin bu ifadeleri bir propaganda aracı olarak kullandıklarını da dile getirmiştir²⁶⁹.

Konuşma bitiminin akabinde tekrar ziyafet salonuna geçilmiş ve yemek ardından da misafirler ziyafet için teşekkür ederek Hohanzeller vapurundan

²⁶⁸ BOA, Y.PRK. UM, 43/129. Lef 1.

²⁶⁹ BOA, Y.PRK. UM, 43/129. Lef 2.

ayrılmışlardır. Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi ise vapurda kalarak geceyi burada geçirmişlerdir. Hayfa da geçirilen bu ilk günün ardından ikinci günün sabahın da iskelede Nazım Paşa ve Reşid Bey hazır bulunarak Alman İmparatoru'nun karaya çıkmasını beklemişlerdir. Karşılama töreni için bir bando Mızıkayı Hümâyunda iskelede bulundurularak İmparator ve İmparatoriçe'nin iskeleye çıkması halinde orkestra marşlar çalmıştır. II. Wilhelm ve İmparatoriçe'nin bulunduğu saltanat kayığının iskeleye yanaşması ile birlikte tören başlamış ve Hayfa ve Akka kalelerinden top atışları yapılmıştır²⁷⁰.

Karşılama töreni'nin hemen akabinde İmparator ve İmparatoriçe Alman Büyükelçiliği'ne geçmiştir. Sıkı güvenlik önlemleri altında büyükelçiliğe ulaşan Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi bahçeye geçerek burada biraz istirahat etmişlerdir. Askeri görevliler bahçe kapısını da bırakılarak içeriye sadece Kaiser II. Wilhelm ve İmparatoriçe dışında maiyetinde bulunan kişiler ve tercümanlar alınmıştır. Ayrıca yerli ve yabancı basında büyükelçiliğin bahçesine alınmışlardır. İçeride Kaiser II. Wilhelm'i ve İmparatoriçe'yi karşılayan ilk kişiler Alman mektebi'nde okuyan kız ve erkek öğrencilerdir. Bunun yanı sıra Hristiyan piskoposlarından olan Browser ve Peder Biftör adlı iki din adamı da İmparator ve İmparatoriçeyi karşılayanlar arasındadır²⁷¹.

Dikkat edilmesi gereken nokta ise din adamlarının sıradan bir din görevlisi olmayışı idi. Bu kişiler Protestan Templer cemaat üyeleri²⁷² ve Alman Katolik cemaat mensubu olan kişilerdir²⁷³. Bu sırada büyükelçilik binasının bahçesin de cemaat önderleri tarafından bir konuşma yapılmıştır. İkinci olarak Alman mektebi müdürü tarafından bir konuşma gerçekleştirilmiştir²⁷⁴. Ardından da Alman İmparatoru tarafından bir nutuk irad edilmiştir. *İmparator yapmış olduğu bu*

²⁷⁰ İbrahim el Esved, **A.g.e** s.99.

²⁷¹ İbrahim el Esved, **A.g.e**, s.99.

²⁷² Ya'akov Morris, "Jerusalem", (**Encyclopaedia International**),Canada 1970, C. 10, s.3.

Templer cemaati Filistin'e yedinci yüzyıl da Kral Solomon zamanı'nda gelmiş olan bir cemaattir. Filistin coğrafyası'na yapılan ilk göç dalgasını da bu cemaat tarafından gerçekleştirilmiştir.

²⁷³ Bayram Soy, **A.g.m**, s.126. Ayrıntılı bilgi için bak: Kevser Topkar, **Osmanlı Filistin'inde Alman Kolonileri (1869-1917)**, İstanbul 2005, s.168. Mahmoud Yazbak, **Haifa in the late Ottoman Period (1864-1914) A Muslim Town in Transition**, Brill, Leiden, 1998. Ayrıca cemaat hakkında, Oachim Jeremias, "Jerusalem in the time of Jesus", London 1969, s.342 sayfasında da yeterli bilgiye ulaşmak mümkündür.

²⁷⁴ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.100.

konuşmayla burada bulunan ve Alman tebaasına mensup olan kişilere hitaben, her ne kadar Almanya dışında yaşasanız da bilin ki her zaman Majesteleri'nin koruması altındasınız sözleriyle kendi tebaasına mensup olan kişilere güven aşılama çalışmıştır. Konuşmanın ilerleyen dakikaları'nda tebaasına mensup olan kişilerin Filistin'e vermiş oldukları katkıdan dolayı da kendilerini tebrik etmiştir²⁷⁵. Nitekim İmparator bölgede yer alan Templer cemaati'nin diğer ülke cemaatleri'ne oranla Filistine daha fazla katkı sağladıkları ifade etmiştir²⁷⁶.

Görüşmenin bitimin de Alman İmparatoriçesi'ne iki hanımefendi zeytin ağacından yapılmış, şark mistik tarzı'nın yansıtıldığı bir kart hediye etmiştir. Bunun akabinde büyükelçilikte II. Wilhelm'e bir hediye takdimi gerçekleştirilmiştir. Dönemin önemli gazetelerinden olan Sürur gazetesi sahibi Abdülmesih Efendi harflerin süslü bir şekilde yansıtıldığı, Rika hattıyla kaleme alınan bir şiir tablosunu da Alman İmparatoru'na takdim etmiştir²⁷⁷. Büyükelçilik ziyareti sonrasında İmparator ve İmparatoriçe Stella Maris Carmelite manastırını ziyaret etmişlerdir²⁷⁸. Mabet ziyareti sırasında İmparatorun maiyetinde bulunan Monsieur Döbülöv da Alman İmparatorundan ayrı olarak Senbururuma Alman Katolik rahibi yetimhanesine bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaretin akabinde ise Monsieur Döbülöv Alman Protestan mektebi tarafından düzenlenmiş olan şenliğe katılmıştır²⁷⁹.

Alman İmparator'u şehir ziyaretlerinde bulunurken, Sultan II. Abdülhamid ise Hayfa da bulunan Alman cemaat mensuplarının durumu hakkında malumat almak isteyerek, İmparator'a bir telgraf göndermiştir. Telgrafın muhtevası ise şu şekildedir. Sultan II. Abdülhamid Hayfa da yer alan Alman tebaa mensuplarının Osmanlı Devleti içerisinde memnun bir şekilde yaşaması için Osmanlı Devleti'nin elinden gelen gayreti gösterdiğini ifade etmiştir. Ardından da II. Abdülhamid *misafirü el ha'sül has* olarak nitelendirdiği Alman İmparatoru'nun sağlık ve sıhhati hakkında kendisine bilgi verilmesini istemiştir. Bunun yanı sıra Sultan Hamid, Hayfa'nın

²⁷⁵ Bayram Soy, **A.g.m**, s.126.

²⁷⁶ Alex Carmel, **Ottoman Haifa A History of four Centuries under Turkish Rule**, London 2011, s.92.

²⁷⁷ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.101

²⁷⁸ BOA, Y.EE, 81/3, Lef 1.

²⁷⁹ *İkdam*, 23 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

oldukça sıcak bir yer olduğunu hatırlatarak Alman İmparatorundan hava şartlarına göre gerekli önlemler alması gerektiğini de dile getirmiştir²⁸⁰.

Kaiser II. Wilhelm Hayfa ziyaretlerini tamamlarken İmparator'dan birgün sonra Hayfa'ya İzmir vapuru gelmiştir. İmparator, Kayseriyye²⁸¹ ziyaretinde iken İzmir vapuru limana yeni demir atmaya başlamıştır²⁸². Vapurda yer alan kişilerin isimleri şu şekildedir. Hüseyin Efendi, Abdülkadir Efendi, Hamdi Efendi bunun yan sıra basın mensupları'ndan olan *İkdam* gazetesi muhabiri İsmail Zühtü Bey ve yine *Malumat* gazetesi muhabiri Ahmet Rasim Bey bulunmaktadır. İmparatorun seyahatte mihmandarlığını yapan Şakir Paşa ise Hayfa'ya uğramamış direkt olarak Yafa'ya gitmiştir²⁸³. Hayfa'ya geç gelen İzmir vapurun daki muhabirler doğal olarak İmparatorun Hayfa da gerçekleştirmiş olduğu ziyaretleri öğrenememiş akabinde de gazetelerine haber gönderememişlerdir. Ayrıca Şakir Paşa gibi bazı devlet adamları da Hayfa'ya uğramayarak Yafa'ya geçiş yapmış ve İmparatoru burada karşılamak üzere görevlendirilmişlerdir²⁸⁴.

Vapur da ayrıca II. Wilhelm'in seyahat içerisinde kullanacak olduğu alet ve edevatlar da bulunmaktadır. Seyahatin organizasyonu her ne kadar Kok Kumpanyası tarafından yapılmış olsa da bunlara ek olarak Alman İmparatoru, İmparatoriçesi ve maiyetlerinde bulunan kişilerin kullanması için de bazı araç ve gereçler de takviye edilerek İzmir vapuruyla Hayfa'ya getirilmiştir²⁸⁵. Nitekim Alman İmparatoru'nun ve İmparatoriçesi'nin Hayfa seyahatinde güvenlik önlemleri de en üst seviyede tutulmakta idi. Bunun içinde İmparator ve İmparatoriçeyi korumak adına dört atlı bedevî askeri görevlendirilmiştir. Askerlerin her birinin elinde II. Wilhelm ve İmparatoriçe'yi korumak adına uzun bir mızrak bulunmaktadır. Bedevî olan bu askerlerden birinin vaktiyle İmparator Ferdinand'ın (II. Wilhelm'in Babası) Prenslığı

²⁸⁰ BOA, Y.PRK. NMH, 7/95.

²⁸¹ Kayseriyye, Hayfa ile Yafa arasında bulunan, milattan yirmi beş sene önce inşa edilmiş olan kadim bir şehirdir. Ayrıntılı bilgi için bak: *İkdam*, 15 Teşrin-i Evvel 1898,s.1.

²⁸² *İkdam*, 23 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

²⁸³ *İkdam*, 23 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

²⁸⁴ *İkdam*, 23 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

²⁸⁵ BOA, Y.EE, 81/3, Lef 2.

zamanın da Kudüs'e yapmış olduğu gezide kendisini korumak için görevlendirildiği bilinmektedir²⁸⁶.

Karmel dağı istikametinden ilerledikten sonra Kayseriye şehrine ulaşılmıştır. Kayseriye tarihi harabeleri ile meşhur olan bir kent niteliğindedir. Bu yüzden de Alman İmparatoru buradaki harabeleri gezmek istemiştir²⁸⁷. Ardından İmparator buradaki çadırlarda kendisini bekleyen ahali ile görüşmüştür. Daha sonra da Kaiser II. Wilhelm sevgi gösterileri eşliğinde halk tarafından yolcu edilmiştir²⁸⁸.

Ziyaret esnasında Kayseriye kentinin içerisinde bulunan Atlit köyüne de uğranılmıştır. Köyün içerisinde yer alan harabeler İmparator ve İmparatoriçenin ilgisini çekmiştir. Bu kısa ziyaret ardından II. Wilhelm Kayseriye güzergâhında bulunan Tanture²⁸⁹ köyünü de ziyaret etmek istemiştir. Saat on bir civarında kasabaya ulaşan İmparator ve İmparatoriçe karye de kısa bir mola vermiştir²⁹⁰. Molanın akabinde II. Wilhelm ve İmparatoriçe şehrin tiyatro ve harabelerini gezmiş daha sonra da yola devam etmişlerdir. Ayrıca yol güzergâhın da bulunan Manura Avveresi de ziyaret edilmiştir²⁹¹.

Ardından güzergâhta bulunan eski Sadrazam Kamil Paşa'nın köyüne gelinmiştir. Alman İmparatoru ve İmparatoriçe'si karye de bir gün kalmıştır. Sabahleyin ise karye'den Yelfa²⁹² şehrine geçiş yapılmıştır. Şehirde kısa bir süre kaldıktan sonra Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi yol güzergâhında bulunan Nebi Emin köyüne geçmiştir. Saat on ikide köye ulaşan İmparator ve İmparatoriçe köy halkı tarafından büyük coşku ile karşılanmıştır. Karşılama için köy halkı tarafından hazırlıklar yapılmış köyün girişinde bulunan direklere Almanca ve Arapça yazılar asılmıştır.

²⁸⁶ *İkdam*, 24 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

²⁸⁷ *BOA, Y.EE*, 81/3, Lef 2.

²⁸⁸ *İkdam*, 22 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

²⁸⁹ Tanture köyü bin beş yüz nüfuslu bir sahil köyüdür. Bu köye 22-23 Mayıs 1948'de İsraililer bir saldırı düzenlemiştir. Çok sayıda esir alınmış ve birçok insan öldürülmüştür. Köydekiler ise ilk önce el-Fureydis köyüne gönderilmiş daha sonra ise insanlar İsrail sınırlarının dışarısına sürülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bak: Rochelle A. Davis, *A.g.e*, s.221.

²⁹⁰ İbrahim el-Esved, *A.g.e*, s.101.

²⁹¹ *İkdam*, 21 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

²⁹² Yelfa şehri Orişelim'e kırk mil uzaklıkta olan Rum denizi kenarın da bulunan ve manzarası oldukça güzel olan bir şehirdir. İbrahim el-Esved, *A.g.e*, s.102.

Ardından İmparator ve İmparatoriçe halk tarafından kendilerine verilen öğle yemeğine katılmışlardır²⁹³.

Ziyaret akabinde Alman İmparator'u seyahatin ikinci akşamını geçirmek üzere Kok Kumpanyasının hazırladığı programa katılmıştır. Ardından ise İmparator ve heyeti Karakol karargâhının önünde kurulan çadırlar da konaklamışlardır. Alman İmparatoru bu gece parola olarak "II. Wilhelm ve Abdülhamid" sözcüklerinin kullanılması istemiştir²⁹⁴. Kaiser II. Wilhelm ve İmparatoriçe 26 Ekim Perşembe günü saat dokuzda maiyetleriyle birlikte Alman tebaasının "hurara!" sedalarıyla Yafa'ya doğru yola çıkmışlardır. Bir bölük süvari alayı da İmparatora yolculukta refakat etmiştir²⁹⁵.

Yol güzergâhı olarak ise eski Benyaman ve Buda hududu seçilmiştir. Benyaman da İmparator ve İmparatoriçe'ye köy ahalisi tarafından ziyafet verilmiştir. Ardından Yafa'ya doğru yola devam edilmiştir²⁹⁶. Ayrıca İmparator ve İmparatoriçe'ye bu yolculukta Alman heyeti'nden, Alman Hariciye Nazırı Monsieur Döbülöv, Teşrifat Nazırı Graf Öllöbör, İmparatorluk Daire Başkanı Graf Vedöl, Doktor Baron, Linyön ve ikinci doktor olarak Eldikötör Eylibör, Din görevlisi Döryand, Müsteşar Monsieur Lokanis, Graf Imrirol, Baron Sanden Biron, Alman Büyükelçisi Baron Marshall, Baş Tercüman Elçisi Graf Mövlin, İmparatoriçenin maiyetinde bulunan dame d'honneur'lardan Gräfin Mörder, Kerisendöf, İmparatorluk teşrifatçılarından Gräfin Brenköf ve Merbah ve Baron Kenz Bey eşlik etmişlerdir²⁹⁷.

2.1.2. Yafa Ziyareti

Yafa tarih de birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan kadim bir şehirdir. Şehrin önemi ise Remlenin başkent seçilmesi ardından ortaya çıkmıştır. Remle'nin başkent olması ile birlikte Yafa hem sosyal hem de iktisadi açıdan gelişme gösteren bir şehir olma niteliği kazanmıştır²⁹⁸. Bu gelişmeler akabinde İmparatorun Yafa'ya yapacak olduğu ziyaret oldukça önemli bulunmuştur. Kaiser II. Wilhelm'in Yafa

²⁹³ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.102.

²⁹⁴ *BOA*, **Y.EE**, 81/3, Lef 2.

²⁹⁵ *İkdam*, 21 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

²⁹⁶ *İkdam*, 21 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

²⁹⁷ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.102.

²⁹⁸ Ebru Altan, "Yafa", (**DiA**),2013, C.43, s.172.

ziyareti öncesinde hazırlık çalışmaları yapılmak istenmiştir. Bu sebepten dolayı da Kudüs Mutasarrıflığı kazanın ileri gelenlerinden bölge hakkında malumat toplamıştır. Alınan malumatlar ise şu şekildedir.

1) Alman İmparatoru Yafa 'ya gelince limanda çıkabileceği bir iskele var mıdır?

Yafa 'da bir iskelenin mevcut olmadığı ancak güzel ve daha sakin havalarda buraya gelen vapurların limana üç yüz metre uzaklığında bulunabildiği ifade edilmiştir. Hava şartları'nın iyi olduğu zaman vapurların durumu bu halde iken fırtınalı havalarda ise vapurlar limana kesinlikle yanaşamamaktadır. Bu sebeple İmparator'un gelişi içinde en kısa zamanda buraya bir iskele inşa edilmesi istenmiştir²⁹⁹.

2) İskele ile demiryolu arasında bulunan bir yol var mıdır?

Hohanzeller vapuru'nun iskeleye yanaştıktan sonra Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'nin istasyona gidebilmeleri için çarşı güzergâhını kullanması gerekmektedir. Ayrıca araba yolu da kullanılamayacak bir haldedir. Üç yüz metrelik bir yol inşa faaliyeti başlatılmış olsa da yapılan bu faaliyet yeterli miktarda değildir. Söz konusu yol araba için daha iyi bir hale getirilebilir.

3) Alman İmparatoru Yafa'ya geldiği zaman şehirde nerede misafir edilecektir?

Yafa şehrinde İmparatoru misafir etmek için muntazam şekilde yapılmış olan oteller bulunmaktadır. Bunun yanı sıra alternatif yerlerde düşünülmüştür. Hükümet konağı bu mekânlar arasında en iyi konumdadır.

4) İmparator Yafa ziyareti sırasında ziyaret edeceği Alman mahalleri'nin yol durumu nasıldır?

Bu bölgenin yollarının kullanılabilir nitelikte değildir. En kısa zamanda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır³⁰⁰.

Alınan malumatlar üzerine gerekli çalışmalar başlatılmıştır. Böylece şehir Alman İmparatoru için yeniden düzenlenmiştir. 26 Ekimde Hayfa şehrinden yola çıkan

²⁹⁹ BOA, Y.PRK. TŞF, 5/25, Lef 1.

³⁰⁰ BOA, Y.PRK. TŞF, 5/25, Lef 1.

Alman İmparatoru, Agusta Victoria ve İmparator heyeti yaptıkları yolculuk sonrasında ilk olarak *Sezarya (Casarea)* kalıntılarının yer aldığı bölgeye ulaşmışlardır. Burada kısa bir mola verdikten sonra Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi *Sezarya da* bir gün konaklamak istemişlerdir³⁰¹. Yolculuk sırasında Alman İmparatoru II. Abdülhamide bir telgraf göndermiştir. Telgrafta belirtildiği üzere Alman İmparatoru *Sezarya* kalıntılarında konaklama düşüncesini II. Abdülhamide ileterek, İmparator seyahatin bu kısmından oldukça memnun kaldığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra İmparator, II. Abdülhamid'e Yafa'ya ulaşmadan önce şehrin çevresinde bulunan köyleri ziyaret etmek istediğini belirterek, seyahatin sorunsuz bir şekilde devam etmesinden duymuş olduğu memnuniyetini dile getirmiştir. Ardından da II. Wilhelm seyahatin sorunsuz bir şekilde tamamlanmasının temennisinin de bulunmuştur³⁰².

Telgrafta da belirtildiği üzere Alman İmparatoru şehrin etrafında yer alan Alman koloni karyelerini ziyaret etmek istemiştir. Bölgede ilk ziyaret edilecek olan yer ise Sarona köyü³⁰³ olarak belirlenmiştir³⁰⁴. Bölgede Alman kolonisi olarak kurulmuş olan karyeler Filistin coğrafyası için oldukça önem taşımaktadır. Alman kolonisi olan karyelerin önemini daha iyi anlayabilmek için ise karyelerin bölgeye ilk yerleştikleri zaman aralığına bakmak gerekmektedir³⁰⁵.

Bölgede ilk koloni şeklinde yerleşim yeri kuran Amerika Devletidir. Sarona karyesine koloni olarak yerleşen Amerikalılar burada tutunmak istemişlerdir. Fakat bölgenin iklim şartları, arazinin verimli olmaması ve daha birçok nedenden dolayı da Amerikalılar bölgede tutunamamış ve topraklarına geri dönmüştür. Amerikalılardan boşalan araziye ise 1869 yılında Alman Templer kolonisi üyeleri yerleştirilmiştir³⁰⁶.

³⁰¹ Bayram Soy, **A.g.m**, s.127.

³⁰² *BOA, Y.PRK. NMH*, 7/94.

³⁰³ Sarona karyesi de Yafa yakınlarında bulunan 1871 yılında bölgedeki Alman kolonileri tarafından kurulmuştur. Ortodoks Rum manastırlığından mülkiyeti alınan karye atmış hektarlık bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bak: Kevser Topkar, **A.g.e**, İstanbul 2015, s.108.

³⁰⁴ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.103.

³⁰⁵ Alex Carmel, **A.g.e**, 2011, s.92.

³⁰⁶ Yasemin Avcı, "19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Filistin'in Limanı Yafa", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı: XXX/2, 2015, s.390. Ayrıntılı bilgi için bak: Mark Levine *Overthrowing Geography, Jaffa, Tel-Aviv and the Struggle for Palestine (1880-1948)*, Berkeley, Los Angeles, London 2005. Ruth Kark, **American Consuls in the Holy Land (1832-1914)**, Jerusalem 1994, s.233. adlı eserin bu sayfasında ilk olarak bölgeye gelen Amerikalıların kolonileşme süreci anlatılmaktadır.

Koloninin ilk faaliyeti cemaat liderinin köyde mülkiyet sahibi olmak için yaptığı çalışmalar olmuştur. Çalışmalar akabinde mülkiyet sahibi olan koloni mensupları ilerleyen yıllarla birlikte karye de bulunan hane sayılarını artırmıştır. Bölgeye ilk yerleşen hanelerdeki kişi sayısı iki yüz elli dört iken iki yıl sonra rakamlarda bir artış görülmüş ve kişi sayısının üç yüz on bire yükseldiği tespit edilmiştir. Nitekim kişi sayısına doğru orantılı olarak refah seviyesinin de bir artış görülmüştür. Öyle ki kişilerin hayat standartlarına bakıldığı zaman bir karyede bulunan otuz hanenin yirmisinin de lüks hayat standartlarına sahip olan insanların yaşadığı belirlenmiştir. Verilen bu bilgilere bakılarak İmparatorun bölge seyahati öncesinde burada ki kolonilerde bir artış meydana geldiği gözlemlenmiştir. Fakat ziyaretten sonra ise Alman koloni sayısında bir düşüklük meydana geldiği tespit edilmiştir³⁰⁷.

Alman İmparatoru bölgede aktif rol oynayan ülkelerin başında yer alabilmek için karyede bulunan arazilerin mülkiyetini almak istemiştir. Akabinde ise koloniler üzerinden bölgede söz hakkı sahibi olmaya çalışmıştır. Bunun gereği olarak İmparator karyelerin arazi satın alma işlemlerinin bir an önce gerçekleştirilmesini istemiştir³⁰⁸. Alman İmparatoru'nun Yafa ziyaretini duyan karye ahali İmparatoru en iyi şekilde karşılamak adına hazırlık yapmıştır. Bu hazırlıklardan bazıları şu şekildedir:

Yollar İmparator ve İmparatoriçe için Alman bayrağı ve çiçekler ile donatılmıştır. Ahalinin önde gelen kişilerinden dördü karyenin girişin de bekleyerek, Alman İmparatoru ve İmparatoriçesini karşılamışlardır. İlk karşılanan kafile arasında İmparatorun maiyetinde bulunan Alman Büyükelçisi Monsieur Die Somiten, büyükelçilik görevlileri ve Tercüman İlyas Efendi yer almıştır³⁰⁹. Kafilenin hemen akabinde II. Wilhelm ve İmparatoriçe görülmüş ve resmi karşılama töreni gerçekleşmiştir. Kısa bir aradan sonra da Alman İmparatoru ahaliye bir konuşma

³⁰⁷ Alex Carmel, **A.g.e.**, 2011, s.92.

³⁰⁸ *BOA, Y.MTV*, 178/52.

³⁰⁹ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.103. Ayrıntılı bilgi için bak: Kevser Topkar'ın **A.g.e** adlı eserinin 108. sayfasında Saron köyü pekte sağlıklı bir bölge olmayan sıtma hastalığının oldukça fazla yaygın olduğu, hane sayısı olarak 41 evin bulunduğu bir köy olarak ifade edilmiştir. Bu köyde 1889 yılında 269 kişinin yaşadığı belirtilerek köy ahalesinin tarımla ve zirai ürün yetiştirerek geçimlerini sağladığı söylenmektedir. Ayrıca, Alex Carmel, **A.g.e.**, 2011, s.224. adlı eserde de bu konu hakkında ayrıntılı bilgi bulmak mümkündür. Nitekim Ruth Kark, **A.g.e** adlı eserin s.112-113-114-115 de Templer cemaati hakkında yeterli bilgiye sahip olmak mümkündür.

yapmıştır. *Konuşma esnasında söylemiş olduğu sözler ile Alman İmparatoru burada bulunan ahalinin her zaman kendi desteği altında olduğunu ifade etmiştir. Ardından İmparator bölgeye yapmış oldukları katkıdan dolayı da kendilerini tebrik ederek konuşmasını bitirmiştir*³¹⁰.

Konuşmanın hemen akabinde İmparatoriçe ile birlikte İmparator ahalinin kendilerine adına vermiş olduğu ziyafete katılmıştır. Ziyafete davet edilen yaklaşık yirmi bin kişi ise ziyafet boyunca iki hükümdarın dostane münasebetleri'nden söz etmişlerdir. Konuklar arasında bu tür konuşmalar gerçekleşirken Kaiser II. Wilhelm'e jest yapan Alman büyükelçi içki bardağını kaldırarak *Majestelerine* “*Size bir Alman eli'nden hazırlanmış olan bu içki bardağını takdim etmekteyim. Sözlerini ifade etmiştir. Bu jسته karşılık olarakta Alman İmparatoriçesi büyükelçiye hitaben bende size bir Alman eli'nden toplanan bu nadir çiçekleri takdim etmekteyim. Sözlerini söylemiştir. Nitekim yapılan jestlere kayıtsız kalmayan Alman İmparatoru kendisine takdim edilen içki bardağını alarak ziyafette yer alan misafirlere hitaben Sultan II. Abdülhamid ile olan yakın dostluğunu ifade etmiş ve bunun akabinde de içkisini yudumlamıştır*”³¹¹.

Karye ziyaretleri ardından Alman İmparatoru Sultan II. Abdülhamid'e bir telgraf göndermiştir. Telgrafta yer alan habere göre *II. Wilhelm Yafa'dan Bab'ül-Vadi'ye kadar olan yolculuğunun güzel geçmesinden duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Bunun akabinde ise İmparator karye ziyaretleri'nde yapmış olduğu konuşmalar ve edinmiş olduğu gözlemler sonucunda seyahatin gerçek amacı'nın yerine getirildiğini, karyelerde bulunan ahali'nin ise seyahatten oldukça memnun kaldığını belirtmiştir. Nitekim İmparator seyahatte gösterilmiş olan misafirperverlikten dolayı da Sultan II. Abdülhamid'e teşekkürlerini iletmiştir*³¹².

Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi seyahatlerini Yafa yakınlarındaki karye ziyaretleri ile devam ettirirken, Yafa da ise Alman İmparatorunun gelişi için hazırlık çalışmaları yapılmaktadır. Şehir baştan sona Alman bayrakları ile donatılmıştır. Şehre gelmek üzere yola çıkan Alman İmparatoru ve İmparatoriçesini karşılamak

³¹⁰ Bayram Soy, **A.g.m**, s.127.

³¹¹ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.104-105.

³¹² **BOA, Y.PRK. NMH**, 7/94, Lef 4.

için Osmanlı devlet ricali'nden Kudüs Mutasarrıfı Tevfik Bey, Âsîâne Heyet Başkanı Hasan Bey, Kudüs Devlet Şura Azası Neşet Bey, Kudüs Kumandanı Mahmud Bey, Yafa Kaymakam Vekili Zühdü Bey ve Muhammet Efendi gibi kişiler İmparatoru karşılamak üzere tören alanında hazır bulunmuşlardır³¹³. Ayrıca Hayfa da kendisini karşılayan heyette yer alan Abdi Paşa'da altı yüz kişilik Osmanlı taburuyla Yafa'ya gelmiş ve burada Alman İmparatoru'nu karşılayan heyetin içerisinde yer almıştır. Hayfa'dan Yafa'ya geçen tabur General Von Vadel tarafından denetlenmiştir. Ardından General Vadel Hayfa'ya geri dönmüş Abdi Paşa da taburuyla birlikte Yafa'ya geçiş yapmıştır³¹⁴.

Bunun yanı sıra tören alanında bulunan şehir ahalisi de İmparator ve İmparatoriçe'yi karşılamak için beklemiştir. Şehrin giriş güzergâhında görülen II. Wilhelm ve Augusta Victoria burada bulunan ahali, tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Coşkulu kalabalık eşliğinde şehrin merkezine doğru giden İmparator ve İmparatoriçe bir taraftan da ahaliyi selamlamıştır. Misrara köprüsüne varıldığı zaman Alman İmparatoru ve İmparatoriçesini ilk karşılayan kişiler ellerinde Alman bayraklarını sallayan Alman mektebinin erkek ve kız öğrencileri olmuştur³¹⁵.

Yolculuk esnasında Kaiser II. Wilhelm'e heyetinin yanı sıra Sultan II. Abdülhamid'in seyahat için görevlendirdiği mihmandarlar ile bir grup süvari alayı da eşlik etmiştir³¹⁶. Şehre ulaşan İmparator ve İmparatoriçe kendilerine tahsis edilen otele geçmeden önce ufak bir gezintiye çıkmışlardır. Günler öncesinden hazırlıkların başlatıldığı bu otel baştan sona yeniden tasarlanmıştır. Ayrıca otelin etrafı da ayrı bir şekilde İmparator için hazırlanarak birçok zafer takı ile donatılmıştır. Yafa ahalisi ise Alman İmparatoru'nun otele geleceğini öğrenerek, İmparator ve İmparatoriçeyi karşılamak için otelin önünde beklemişlerdir³¹⁷.

Gezinti akabinde otele geri dönen II. Wilhelm ve Augusta Victoria otele giriş yapmadan bahçe kapısında hazırlanan karşılama törenine katılmışlardır³¹⁸. İmparator

³¹³ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.104.

³¹⁴ *BOA, Y.PRK. PT*, 18/23.

³¹⁵ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.104.

³¹⁶ *BOA, Y.EE*, 81/3, Lef 3.

³¹⁷ *BOA, Y.EE*, 81/3, Lef 3.

³¹⁸ *İkdam*, 24 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

ve İmparatoriçenin güvenliğinin sağlanması için bahçe kapısında birçok asker bulunmuştur. Ayrıca bando Mızıkayı Hümâyun da kapıda yer alarak Alman marşı çalmıştır. Nitekim Kaiser II. Wilhelm ve Augusta Victoria'yı "hurara!" ve "yaşa!" tezahüratları ile alkışlanarak otele giriş yapmışlardır³¹⁹.

Tören ardından İmparator ve İmparatoriçe biraz istirahat etmişlerdir. Alman İmparatoru ise akşamleyin bölgede bulunan Alman Templer Cematine mensup olan kişilerin yer aldığı cematın lideri Christoph Hoffman'ın da bulunduğu heyetle özel bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmede konuşulan konular ise Alman İmparatoru'nun Alman koloni karyelerin de yaptığı konuşmanın bir benzeridir. İmparator burada bulunan heyete bölgeye verdikleri katkıdan dolayı teşekkür etmiş ve kendilerini takdir etmiştir. Kaiser II. Wilhelm'in yapmış olduğu konuşma ardından Templer Cemaati İmparator'dan aldıkları güvence ile bölgedeki nüfuzlarını kullanarak, diğer yerel otoritelere karşı farklı tutum sergilemeye başlamışlardır. Bu davranış şekilleri ise İngiliz Büyükelçiliği'nin raporlarına yansiyacak kadar önemli bir hale gelmiştir³²⁰.

Sultan II. Abdülhamid Alman kolonilerinin seyahat akabinde böyle bir tavır takınabilecekleri anlamış ve seyahatte yer alan mihmandarlarını da bu konu hakkında uyarmıştır. Şehrin yerel otoritesi gibi davranmaya çalışan kolonilerin İmparatorun seyahati ile daha fazla güç kazanabileceği gören II. Abdülhamid ayrıca mihmandarlarından kolonilere yapılacak ziyaret için gerekli tedbirleri almaları gerektiğini ifade etmiştir³²¹. Seyahat sonrasında ise II. Abdülhamid'in koloniler hakkındaki düşüncelerinin doğruluğu ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine seyahatte yapılan konuşma olumlu sonuç vermiş olacak ki 1902 yılında Templer Cemaati tarafından burada bir üçüncü Alman kolonisi daha kurularak koloni masraflarının da bir kısmının Alman İmparatoru tarafından karşılandığı görülmüştür³²².

II. Wilhelm'in Yafa 'da bulunduğu ilk günde şehir baştan sona ışıklandırılmıştır. Yafa'da Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi adına yirmi bir adet top atışı

³¹⁹ *İkdam*, 24 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

³²⁰ Bayram Soy, *A.g.m* s.127.

³²¹ *BOA*, **Y.EE**, 81/3, Lef 3.

³²² Yasemin Avcı, *A.g.m*, s.395.

yapılmıştır. Alman İmparatoru ahalinin göstermiş olduğu büyük karşılamanın memnuniyeti niteliğinde Sultan II. Abdülhamid'e bir telgraf göndermiştir. *Gönderilen telgrafta Alman İmparatoru Yafa 'da kendisi ve İmparatoriçe adına yapılan karşılama töreni'nin oldukça güzel olduğunu belirterek, hazırlıklar arasında belediye binasında yapılan ışıklandırmanın göz alıcı olduğunu ifade etmiştir. Nitekim İmparator II. Abdülhamid'e yapılan tüm hazırlıklar için müteşekkir olduğunu beyan etmiştir*³²³.

Yafa da bir gün geçiren Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi sabahleyin maiyetleriyle ve mihmandarlarıyla birlikte şehirden ayrılmışlardır. Yolculuk sırasında Alman İmparatoru kendisine tahsis edilen Arap atları'ndan birine binmiş, İmparatoriçe ise araba ile yolculuğa devam etmiştir³²⁴. Hareketten kısa bir süre sonra Yahudilerin bu bölgede yerleşim alanı olarak kullandığı Mikveh bölgesine ulaşılmıştır³²⁵. Bu kasaba özellikle seyahati başından bu yana takip eden Dr. Theodore Herzl için oldukça önemlidir.

Alman İmparatoru'nun burayı ziyaret edeceğini öğrenen Herzl birkaç gün öncesinden yola çıkarak buraya gelmiştir. Yolculuk esnasında Hayfa'ya uğrayan Herzl şehri iyi bir şekilde gözlemlemek istemiştir³²⁶. Nitekim Theodore Herzl, İmparatorun şehre ulaşmasından daha önce bütün Kudüs topraklarını baştan sona gezmiştir. Theodore Herzl, Kudüs'ü eski şehir halinden ayırarak yeni bir şehir haline getirme arzusu içerisinde olduğunu tutmuş olduğu hatıra defterine kaydetmiştir. Herzl 'in planladığı düşünceye göre eski şehrin bütün araç ve gereçleri kaldırılacak, kurulacak olan yeni şehir de sadece mabetlere yer verilecektir. Herzl'in düşüncesine göre şehir de ki diğer devletler tarafından kurulmuş enstitülerin de devam etmesi gerekmektedir³²⁷. Bu düşüncelere sahip olan Theodore Herzl bölgeyi oldukça beğenmiş olsa da şehrin ekonomik açıdan sıkıntılar yaşadığını görünce üzüntüsünü

³²³ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s. 105.

³²⁴ **BOA, Y.EE**, 81/3, Lef 3.

³²⁵ Bayram Soy, **A.g.m**, s.127.

³²⁶ Haya Harel, "A Homeland Visit Herzl's Tour of Eretz Yisrael, Jaffa and the Colonies" **Illustrierte Neue Welt Gegründet 1897 Von Theodor Herzl, Sonderausgabe**, 2010, s.4.

³²⁷ Haya Harel, **A.g.m**, s.5. Nitekim bu eserde Haya Harel, Dr. Theodor Herzl 'in yeni bir şehir için kullanmış olduğu "Tombs of the Kings" ifadesi gelecekteki Kudüs'ün inşa faaliyetleri için önemli bir detayı ihtiva etmektedir.

dile getirmiştir. Kasabaya geldiğinde Herzl ilk iş olarak kasaba da yer alan *Mikveh İsrail okulunu* ve “*Rishon lesion, Ness ziona ve Rekovot kolonileri*”ni ziyaret etmiştir.

Bu ziyareti ile koloniler hakkında derin bilgiye sahip olmak isteyen Theodore Herzl İmparatorun ziyareti öncesinde kasabada biraz araştırma yaparak bilgi toplamıştır³²⁸. Edindiği bilgiler akabinde Herzl kolonilerde yaşanan durumlardan pek te hoşnut olmadığını dile getirmiştir. Kendisinin istediği gibi bir düzene sahip olmayan bu koloniler onda bir hayal kırıklığı yaşatmıştır. Araştırma yapmak için kolonileri ziyaret eden Dr. Theodore Herzl kolonilerin sadece deney maksadıyla kullanılabilmesine kanaat getirmiştir. En iyi koloniyi ise Baron Rothshild tarafından kurulan Herzl “Rishon Lesion” kolonisini olarak belirlemiştir. Yapmış olduğu ziyaretler sonrasında Theodore Herzl İmparatorun uğrayacağı Mikveh kasabasına gitmek için yola çıkmıştır³²⁹.

Kısa bir yolculuk akabinde Mikveh’e ulaşan Herzl burada Alman İmparatoru’nu beklemeye başlamıştır. Ayrıca İmparatorun ziyareti için kasaba da hazırlık yapılmıştır. Alman ziraat okulu II. Wilhelm’in ziyareti için yeniden düzenlenip süslenmiştir³³⁰. İmparator ve İmparatoriçe maiyetleriyle birlikte kasabaya ulaştıklarında hazırlanan karşılama törenine iştirak etmişlerdir. Törende yer alan Theodore Herzl, İmparatorun dikkatini çekmiştir. Alman İmparatoru Herzl’in yanına çağırılmasını emrederek kendisiyle kısa bir görüşme yapacağını ifade etmiştir. Ardından Theodore Herzl ise Alman İmparatoruyla kısa bir görüşme gerçekleştirmiştir.

Konuşma esnasında Herzl Alman İmparatoruna *Majesteleri’nin seyahati bugüne kadar nasıl geçmiştir?* Sorusunu yöneltmiştir. Bu soruya karşılık veren İmparator ise *gözlerini kırparak çok sıcak bir şekilde gerçekleşmiştir. Fakat bu ülkede istikbal var cevabını vermiştir. Bu sözlere karşılık ise Theodore Herzl şuan için hastadır efendim suya ihtiyacı var suya çok ihtiyacı var. Evet, majesteleri bir büyük ölçüde de*

³²⁸ Haya Harel, **A.g.m**, s.4.

Ayrıntılı bilgi için bak: Isaiah Friedman, **German, Turkey and Zionism (1897-1918)**, Oxford England 1977, s.461.

³²⁹ Haya Harel. **A.g.m**, s.4. Ayrıntılı bilgi için bak: Norman H. Finkelstein **A.g.e**, s.12. eserin bu sayfasında bölgede kurulmuş olan koloniler hakkında bilgi almak mümkündür.

³³⁰ Ergun Göze, **A.g.e**, s.200.

kanalizasyona cevabını vermiştir. II. Wilhelm ise tekrar *İstikbali olan bir ülke* cevabını yinelemiştir³³¹.

Konuşma biter bitmez Alman İmparatoru daha fazla Mikveh de bulunmak istemeyerek hızlı bir şekilde atına binmiş İmparatoriçe ve maiyeti ise İmparatoru takip ederek bölgeden ayrılmışlardır. Mikveh ahalisi bu hal ve tavırdan oldukça rahatsız olmuştur. İmparatorun arkasından kendileri ile görüşebilmek için ahaliden birkaç kişinin gittiği görülmüştür. Yaşanan bu sahne ahaliyi hayal kırıklığına uğratmış olacak ki İmparatorun arkasından giden kişinin kim olduğu sorulmuştur. Aldıkları cevap üzerine bu kişinin Kaiser II. Wilhelm olduğunu öğrenen ahali buna pekte inanmak istememiştir³³².

Alman İmparatoru bu köyleri ziyaret ederken, bugün İsmail el- Hüseyini'ye ait olan şark evine de bir ziyarette bulunmuştur. Daha önceleri Yahudi yerleşimi olan bu ev Filistin toprakları için oldukça önem taşımıştır³³³. 28 Ekim Cuma günü sabahın da İmparator, İmparatoriçe ve heyeti Yafa'dan Kudüse gitmek üzere yola çıkmışlardır³³⁴. İmparator kendisine tahsis edilen beyaz bir Arap atının üzerinde yolculuğunu sürdürmüştür. İmparatoriçe ve dame d'honneur'u ise kendilerine tahsis edilen arabaya binerek yolculuğa devam etmişlerdir. Yolculuk sırasında Hüseyin Nazım Paşa'nın da bulunduğu bir grup heyet Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'ne Remle ye kadar refakat etmişlerdir.

Remle Yafa dan iki saat uzaklıkta bulunan bir bölgededir. İlk menzil olarak Remle bölgesini seçen Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi bölgenin meşhur beyaz camisinin önüne kadar gelerek burada kendilerine yapılan karşılama törenine katılmışlardır. İmparator atından indiği sırada bir taraftan bando Mızıkay-ı Hümâyün marşlar çalmaya başlamışken diğer taraftan ise Osmanlı burçlarından atılan topların sesleri duyulmuştur. Karşılama esnasında farklı diyalogların yaşandığı da

³³¹ Ergun Göze, **A.g.e**, s.203.

³³² Ergun Göze, **A.g.e**, s.204.

³³³ Ruth Kark, Michal Oren-Nordheim, **A.g.e**, s.125.

³³⁴ İbrahim el-Esved, **A.g.e** s. 106.

görülmüştür. Örneğin İngilizce lisanıyla Mahmud Efendi, Şemsettin el-Hüseyni Efendiye Remle'nin hava durumu hakkında bir takım sorular sormuştur³³⁵.

Remle çöl arazisi üzerinde bulunduğu için hava sıcaklığı da oldukça yüksek derecelere ulaşmaktadır. Bu hava koşullarına pekte alışık olmayan İmparatoriçe ve dame d'honneur'u sıcaklıktan rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir. Çöl de kısa bir mola veren Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi burada kendileri için hazırlanan çadırlarda bir müddet dinlenmiş, öğle yemeğini yedikten sonra ise yola devam etmişlerdir³³⁶. İkinci menzil olarak ise Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi Remle'ye dört saat uzaklıkta olan Latron (Atron) karyesine gelmişlerdir.

İmparator karyenin girişine geldiği zaman karye de meşhur olan Selim Ağa'nın ve Şeyh Salah'ın attığı zafer okunun isabet ettiği yerin altından geçmiş ve köye giriş yapmıştır. Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi akşam yemeklerini bu köyde yiyerek maiyetleri ile birlikte de geceyi burada geçirmişlerdir. Bir akşam burada kalan İmparator karye ahali tarafından oldukça güzel ağırlandı. II. Wilhelm ve İmparatoriçe için bütün karye ışıklarla donatılmıştır. Civar karyelerde bulunan hanelerde aynı şekilde ışıklarla süslenmiştir³³⁷.

Sabahleyin bu köyden altı atlı bir arabaya binerek yola çıkan İmparator ve İmparatoriçe yapılan yolculuk sonrasında "Ebu Ğavş" köyüne ulaşmıştır. Karyenin girişinde ahaliden bir grup atlı kişi İmparatoru karşılamıştır. Karşılama sonrasında bu grup tarafından İmparatora kılıç ve okların kullanıldığı özel bir gösteri sunulmuştur. Bir saat kadar süren gösteri akabinde ise Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi karye'den ayrılarak Kudüs'e doğru yola çıkmışlardır³³⁸. İmparatorun bu köye kadar olan yolculuğunun bütün fotoğraflarını ise Paul T. Febos Efendi tarafından çekilmiştir. Yolculukta çekilen resimler ise İmparatorun isteği üzerine bir albüm de toplanmıştır³³⁹.

³³⁵ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s. 106.

³³⁶ *BOA*, **Y.EE**, 81/3, Lef 3.

³³⁷ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.107. Ayrıntılı bilgi için bak: Gad G. Gilbar, **Ottoman Palestine (1800-1914)**, Leiden 1990, s.94. adlı eserde Latron da kurulan köy için bilgi bulmak mümkündür.

³³⁸ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.108.

³³⁹ *BOA*, **BE0**, 1211/90798.

2.1.3.Kudüs Ziyareti

Alman İmparatoru'nun Osmanlı Devleti'ne yapmış olduğu doğu seyahatinin asıl sebebi olan Kudüs için hazırlıklar günler öncesinden başlatılmıştır. Bu sebeple de Kudüs Mutasarrıflığı hazırlık çalışmaları için ziyaretten daha önce bölgede malumat toplatmıştır. Mutasarrıflık konu hakkında kazanın ileri gelenlerine birkaç soru sormuştur. Sorulan soruların bazıları ise şöyledir:

- 1) Alman İmparatoru Kudüs şehrine ulaştığında ikamet etmesi için yapılan bir yapı var mıdır? Bir yapı yok ise İmparatorun ikamet edeceği mekânlar nelerdir?

İmparator'un Kudüs ziyareti için bulunan hükümet konağı II. Wilhelm ve İmparatoriçe'ye özel olarak hazırlanmıştır. Eğer II. Wilhelm hükümet konağı'nda misafir edilemezse ahaliden evi müsait olan birinde İmparator ve İmparatoriçe konuk edilebilir. Ayrıca alternatif olarak Yafa 'da olduğu gibi Kudüs'te de birçok otel bulunmaktadır. Fakat hükümet konağı veya ahaliden birinin evi yerine Alman İmparatoru ve İmparatoriçesini otellerden birinde misafir etmek daha uygun olacaktır.

- 2) Alman İmparator'un ziyarette kullanabileceği bir araba var mıdır?

Yüz elli iki kadar araba şehirde bulunmaktadır. Fakat İmparatoru ve İmparatoriçeyi ağırlayabilecek kadar iyi bir araba mevcut değildir³⁴⁰.

- 3) Seyahat süresince İmparatorun kullanacağı güzergâhlardaki yolların durumu nasıldır?

İmparator'un Kudüs'e geleceği haberiyle burada birçok şose yapımı başlamıştır. Fakat İmparator'un Kudüs'e gelme sebebi olan Halaskar kilisesi'nin açılışı ve Cedid kilisesi'ne yapacak olduğu ziyareti için yol güzergâhları pekte müsait değildir. Bu yüzden araba ile güzergâhlardan geçiş yapılması gerekmektedir. Yolların zemini arabanın geçmesi için uygun değildir. Lut denizi'ne kadar olan yollar Sultan II.

³⁴⁰ BOA, Y.PRK. TŞF, 5/25, Lef 2.

Abdülhamid'in emriyle yeniden düzenlenmiş ve yollara şose yapımı başlatılmıştır. Lut nehrinden Beytullahim'e kadar olan bölüm de araba yolu için tamir edilmiştir³⁴¹.

3) Alman İmparatoru'nu karşılayacak bir Belediye Başkanı var mıdır?

Ne yazık ki Kudüs'te II. Wilhelm'i karşılayacak heyet arasında bir Belediye Başkanı yoktur. Ahali'nin oluşturduğu birkaç kişilik bir heyet bulunmaktadır. Heyet İmparatoru Babı Halil bölgesi civarında karşılamak için bekleyecektir. Fakat bir problemle karşılaşmıştır. Tören de Kudüs'te ve Beytü'l-lahm de görev alacak olan zabıt ve polis memurlarının giyecek oldukları üniformaların biran önce temin edilmesi gerekmektedir³⁴². Ayrıca diğer bir sorun ise İmparatorun Kudüs'te ziyaret edeceği mektep binalarının fiziksel koşullarının iyi olmamasıdır³⁴³.

5) Alman İmparatoru'nun Kudüs şehrine yapacağı seyahatin herhangi bir tutanağa kaydı yapılacak mıdır?

Maalesef seyahat için herhangi bir tutanak tutulamayacaktır. Fakat bunun yerine Suriye vilayetinden Reşit Paşa'nın Kudüs'e gelirken maiyetinde olan bazı teşrifat müdürleri seyahatin kaydını tutmaya çalışacaklardır³⁴⁴.

Alınan malumatlarla birlikte Kudüs Mutasarrıflığı İmparator'un seyahati için hazırlıklara başlamıştır. İlk olarak İmparator'un Zeytin dağına ziyareti için dağ güzergâhında bir araba yolu inşa edilmiştir. Diğer güzergâhlarda bulunan yollar için de yol inşa faaliyetleri başlatılmıştır³⁴⁵. Hayfa ile Yafa arasındaki yol çalışmalarını sürdüren Miralay Abdürrahim Bey bu yol yapım çalışmalarının Yafa ile Kudüs arasında da sürdürülmesini istemiştir. Talep doğrultusunda gerekli çalışmalar yapılmıştır. Fakat Yafa ile Kudüs arasında bulunan yol arazisinin araba yoluna müsait olmadığı anlaşılmıştır. Arazi koşullarının yeterli olmaması nedeniyle çalışma Hayfa dan Nasıra'ya ve daha sonra da Taberiye ye kadar devam ettirilmiştir³⁴⁶.

³⁴¹ BOA, Y.PRK. TŞF, 5/25, Lef 2.

³⁴² BOA, Y.PRK. TŞF, 5/25, Lef 2.

³⁴³ BOA, Y.PRK. TŞF, 5/25, Lef 3.

³⁴⁴ BOA, Y.PRK. TŞF, 5/25, Lef 3.

³⁴⁵ BOA, Y.PRK. TKM, 41/2, Lef 2.

³⁴⁶ BOA, İ.HUS, 66/4, Lef 2. Ayrıntılı bilgi için bak: Ruth Kark Michal Oren-Nordheim A.g.e. adlı eserin s.34 de detaylı olarak bilgi bulmak mümkündür.

Bu yol yapım çalışmalarına altı bin lira bütçe ayrılmıştır. Ayrıca bütçeye ek olarak Ticaret ve Nâfia Nazırlıklarından belirli bir miktar para daha istenmiştir³⁴⁷. Fakat çalışmalar için istenilen bu miktarın sadece bin lirası gönderilebilmiştir³⁴⁸. Bütçenin yeterli olmaması nedeniyle tekrar Ticaret ve Nâfia Nezareti'nden dokuz yüz elli bir bin kuruş miktarında para daha istenmiştir. Bu paranın da yüzde kırkının Kudüs sancağından, üç yüz dokuz bin kuruşunun ise Ziraat Bankası sermayesinden karşılanması talep edilmiştir³⁴⁹. Ziraat Bankası'na yatırılması istenilen paranın, ise iki yüz elli bir bin kuruşunun yol masrafları için kullanılacağı Nezarete haber verilmiştir³⁵⁰.

Her ne kadar yol yapım çalışmalarına başlanılsa da yapılan araştırmalar göstermiştir ki Kudüs'te yolların durumu hiçte iç açıcı değildir. Yol durumu iyi olmayan bölgelerden biri ise Bahri Lut bölgesin de yer alan Nehr-i Şeria'ya giden yoldur. Güzergâhlar da yaşanan sıkıntılar dolayısıyla ahaliden hiç kimse bu yolları kullanmak istememiştir. Bu koşullar altında yol güzergâhlarında İmparatorun ziyareti için yeniden düzenleme çalışmaları yapılmıştır³⁵¹. Ayrıca İmparatoru karşılamak için cadde ve sokaklar süslenmiştir. Yol kenarlarına Osmanlı tuğrası ile nakşedilmiş olan iki dost hükümdarın resimleri asılmıştır. Hazırlıklar sadece bir grup tarafından yapılmamıştır. Farklı dinlere mensup vatandaşların yaşadığı kozmopolit şehirde seyahat hazırlıkları diğer din mensupları tarafından da sürdürülmüştür. Yahudi vatandaşları İmparator'un Kudüs şehrine gelişini kendi kültürlerine göre kutlamışlardır. Bunun içinde Yahudiler Alman İmparatoru'nun geçeceği yol güzergâhlarda ki hazırlık çalışmalarına katılmışlar ve çalışmalara kendi kültürlerini yansıtmışlardır³⁵².

İmparatorun Kudüse hangi araçla gireceği tartışmaları da yaşanmaktadır. Zira Osmanlı Devleti İmparatorun araba ile geçeceği yollar tamir etmek istemiştir. Fakat Belediye arazisi üzerinde olan bu yollarda mülkiyet problemleri ortaya çıkmıştır. Bu sebeple gerekli olan düzenlemeler yapılamamıştır. Akabinde çalışmaların devam

³⁴⁷ BOA, Y.A HUS, 384/101.

³⁴⁸ BOA, Y.A HUS, 384/101.

³⁴⁹ BOA, BEO, 1138/8531, Lef 2.

³⁵⁰ BOA, BEO, 1140/85445.

³⁵¹ BOA, Y.A HUS, 384/101.

³⁵² İbrahim el-Esved, A.g.e, s.114.

etmesi için yol üzerinde bulunan dükkânlar kaldırılmak istenmiştir. Konu Dâhiliye Nezaretine bildirilmiş, ancak olumlu bir sonuç alınmamış ve yol yapım çalışmaları da başlatılamamıştır³⁵³. Çalışmalarda birtakım problemler yaşanmış olsa da İmparatorun seyahatte kullanacağı yollar için gerekli hazırlık çalışmaları sürdürülmeye devam edilmiştir. Nitekim sokaklar ve caddeler için de düzenleme çalışmaları yapılmıştır. II. Wilhelm'in ziyaret süresince kullanacak olduğu yol güzergâhlarında da değişikliğe gidilmiş, farklı alternatif yollar oluşturulmak istenmiştir. Sonucu tam olarak tespit edilememiş olsa da bu bilgilere sahip olan İmparatorun da Kudüse at üzerinde girmek istemesi muhtemeldir.

Bu konuda birkaç fikir beyan edilmiş ise de dikkat çekici fikir Monsieur Franke Efendi'den gelmiştir. Franke Efendi Alman İmparatoru'nun Kudüs seyahati sırasında ulaşım vasıtası olarak demiryolu kullanılmasının daha iyi olacağını söylemiştir. Yafa'dan trene binilerek Kudüs'e ulaşmanın daha kolay olabileceğini söyleyen Franke, *aynı şekilde seyahatin Şam ve Beyrut bölümlerinde de demiryolunun kullanılması ziyaretin daha erken ve daha kolay yapılabilmesini sağlayacaktır*. Sözlerini ifade etmiştir. Bu teklifini ise Franke Efendi Ticaret ve Nâfia Nezaretine iletmiştir. Nezaret teklifi olumlu karşılamıştır. Ticaret ve Nafia Nezareti konu hakkında kendisinden araştırma yapmasını istemiştir. Buna karşılık olarak Franke Efendi de araştırma çalışmalarına başlamıştır. Çalışmalar akabinde Franke Efendi üç demiryolu şirketi ile görüşmüş olsa da, bu görüşmelerden herhangi bir sonuç alamamıştır³⁵⁴.

Bu görüşmelerden istediği sonucu alamayan Osmanlı Devleti bölgedeki alt yapı çalışmalarına önem vermiştir. Yapılan çalışma faaliyetlerini daha iyi anlayabilmek için ise birkaç örnek vermekte fayda vardır. İlk olarak devlet Kudüs'te bulunan Şeria Nehri'nin su kuvvetinden faydalanmak isteyerek, bir elektrik santrali kurmak istemiştir. Bu çalışmayla da Yafa şehrine elektrik verebileceği ifade edilmiştir. Santral kurma işlemi için de Salur Şirketi Osmanlı Devleti'ne başvurmuştur. Fakat sonuçların akıbeti bilinmemektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti demiryolu çalışmalarına

³⁵³ BOA, İ.HUS, 66/33.

³⁵⁴ BOA, BEO, 1121/ 84004, Lef 2.

da ağırlık vermiştir. Nitekim Kudüs ile Beytül-Lahm arasında bir tramvay hattı kurmak istemiştir³⁵⁵.

Yapılan bu hazırlıkların yanı sıra şehir de İmparatorun ziyaret edeceği bazı mekânlarda da restorasyon yapılmıştır. Örneğin; Mescid-i Aksâ yeniden restore edilmiştir. Devletin bütçesinden restorasyon faaliyetleri için yedi bin lira harcanmıştır³⁵⁶. Ayrıca tramvay hatından ayrı olarak Sultan II. Abdülhamid'in isteği üzerine Yafa ve Kudüs arasında demiryolu inşa edilmek istenilmiştir³⁵⁷. Bu hat çalışmaları için Mühendis Monsieur Henry bölgeye gönderilmiştir. Kendisinden gerekli araştırmaları yapması istenilmiştir. Henry araştırma sonucunda inşa faaliyetlerinin başlatılmasına herhangi bir sorun olmadığını dile getirmiş ve çalışmaların başlatılabilmesi için bölgeye gerekli eşyaların biran önce gönderilmesi gerektiğini ifade etmiştir³⁵⁸.

Seyahat için demiryolu çalışmalarına devam edilmiştir. Yafa ile Kudüs arasındaki şimendifer hattında düzenlemeler yapılmış, İmparatorun seyahat boyunca kullanması için içerisinde büyük salonlar bulunan üç tane vagon tahsis edilmiştir³⁵⁹. Ulaşım hazırlıklarından sonra, Osmanlı Devleti bölgedeki güvenlik önlemleri içinde gerekli olan çalışmaları yapmıştır. İlk etapta Kudüse iki süvari alayı gönderilmiştir. Alaylar İmparatorun seyahati boyunca farklı bölgelerde yer almıştır. Birinci alay Kudüs için ikinci alay ise Suriye için yola çıkarılmıştır. Alayların bölgeye gönderilmesi konusu epey vakit almış olsa da askeri komisyon tarafından belirlenen mazbatalara göre, ilk olarak beşinci Ordu-yu Hümâyun tarafından tayin edilen Süvari Alayı bölgeye gönderilmek istenmiştir. İkinci olarak da Ertuğrul Süvari Alayı Kudüs'e sevk edilmek istenilmektedir. İki alayda Kudüse gönderilmeden önce titiz bir çalışmadan geçirilmiştir. Yapılan çalışmalar sonrasında Sultan II. Abdülhamid'in emriyle de Hafif Ertuğrul Alayının ve elli kıta süvari askerinin Kudüs'e gönderilmesine karar verilmiştir. Ayrıca alaylara Mızıkay-ı Hümâyun da eşlik

³⁵⁵ BOA, Y.MTV, 285/162. Ayrıntılı bilgi için bak: Vahdettin Engin, A.g.e, s.90-91.

³⁵⁶ BOA, Y.PRK. TKM, 41/2, Lef 2.

³⁵⁷ BOA, Y.A. HUS, 234/115 Lef 1.

³⁵⁸ BOA, Y.A. HUS, 234/115, Lef 2.

³⁵⁹ BOA, Y.PRK. TKM, 41/2, Lef 2.

etmiştir³⁶⁰. Ertuğrul Alayına ek olarak da ayrıca bölgeye elli kıta süvari askeri de sevk edilmiştir³⁶¹.

Kudüs'e İmparatorun güvenliğini sağlamak için asker gönderilmiş ise de bu askerler için orduda bazı dedikodu haberleri yapılmaktadır. Bazı donanma kumandanlarının ziyaretten haberi olmadığı anlaşılmıştır. Özellikle Hayri ve Halil Paşanın kumandanlığını yaptığı askeri bölüklerin ziyaret için herhangi bir malumat almadıkları tespit edilmiştir. Askeriye'den ziyaret adına bir emir almayan kumandanların alayları ihtiyaç duyulmayan araç ve gereçlerle birlikte Selanik'e gönderilmiştir. Nitekim Halil Bey'in kumandanlığı yaptığı alayın İstanbul da kalması istenilmiştir³⁶².

Güvenlik önlemlerini artırılmak amacıyla Osmanlı Devleti ayrıca bin yüz seksen üç polis memurunu da Hüseyin Efendi ve Digos Efendi refakatlerin de Kudüs'e göndermiştir. Memurlar bu görev için devletten maaş itasında bulunmuştur. Akabinde de devlet memurların maaşlarını iki katına çıkarmıştır. Nitekim diğer bölgelerde ki memurlarının maaşları da arttırılmıştır³⁶³. Kudüs'e gönderilen polis ve komiserler bazı testlere tabi tutulmuştur³⁶⁴. Memurlar da aranan özellikler arasında sadık ve dikkatli olma şartları aranmıştır. Yine Hayfadan, Nasıradan ve Taberiye bölgelerinden de polisler Kudüs'e gönderilmiştir³⁶⁵. Bölgeye bu kadar pek çok asker sevkياتının yapılması insanların dikkatini çekmiştir. Hatta bu konu ile ilgili ahali arasında yeni bir savaş hazırlığını yapıyor ya da seferberlik mi ilan edildi gibi konuşmalar yapılmaya başlanmıştır. Konuşmaların daha fazla artmaması için İstanbul'dan Berlin Büyükelçiliği'ne bir telgraf gönderilmiştir.

Alınan telgraf üzerine, Devlet böyle bir şayanın çıkmasının doğal olduğunu, lakin böyle bir şayanın ancak mizahi bir yönünün olabileceğini ifade etmiştir³⁶⁶. Bunun yanı sıra İmparator'un Kudüs ziyaretinde kendisine mihmandarlık yapmak için Berlin Büyükelçisi Ahmet Tevfik Paşa da Arapça ve Almanca lisanslarına hâkim

³⁶⁰ BOA, Y.MTV, 182/112, BOA, Y.PRK. MM, 1/89.

³⁶¹ BOA, Y.PRK. MM, 1/89.

³⁶² BOA, Y.PRK. ASK, 144/102.

³⁶³ BOA, DH. MKT, 2157/106.

³⁶⁴ BOA, ZB, 30/15.

³⁶⁵ BOA, DH. MKT, 2109/121.

³⁶⁶ BOA, Y.PRK. PT, 18/57.

olan Askeri Ateşemiliteri olan Sami Bey'in seyahatte yer almasını istemiştir³⁶⁷. Ayrıca Dâhiliye ve Hariciye Nezareti tarafından bazı vilayetlerden de lisan bilen komiserler de Kudüs'e gönderilmek istenilmiştir. Fakat özellikle komiserler arasında bulunan iki kişinin iyi lisan bildiği için seyahatte yer alması daha çok istenilmektedir³⁶⁸. Devlet bu talep doğrultusunda lisan bilen iki kişi ve ayrıca yedi polis memurunu daha Kudüs'e göndermiştir³⁶⁹.

Polis memurlarına ek olarak İstanbul'dan altı yüz kişilik bir taburunda bölgeye sevki yapılmıştır. Seyahat için gerekli olan eşyalar her ne kadar Kok kumpanyası tarafından organize edilmiş olsa da bunun yanı sıra Sultan II. Abdülhamid tarafından İstanbul'dan Kudüs'e Alman İmparatoru'nun ve maiyetinin kullanması için araba, çadır ve binek hayvanın da gönderildiği bilinmektedir³⁷⁰. Gönderilen malzemeler arasında olan otuz adet araba ve doksan bin hayvanın satın alma işlemi için ilk önce seyahatin organizasyonunu üstlenen Kok kumpanyasına başvuru yapılmıştır.

Osmanlı Devleti eşyalar için Kok kumpanyasına yarım İngiliz lirası tutarında bir fiyat önermiştir. Fakat seyahatin zamanı ve günü tam hesaplanmadığından karışıklıklar ortaya çıkmıştır. Almanya Devleti seyahat süresini yirmi üç gün olarak hesaplamış fakat Berlin hükümetinin aldığı karar ile sürenin otuz sekiz güne çıkarıldığı söylenmiştir. Sürenin yirmi üç güne indirilmesi akabinde yirmi altı araba ile yüz elli hayvanın seyahat için kullanabileceği Kudüs Mutasarrıflığı tarafından Almanya Devletine bildirilmiş ve süre için bir rakam belirtilmesi istenilmiştir.

Fakat Osmanlı Devleti tarafından sürenin yirmi üç gün olması takdirinde üç bin yedi yüz katar sipariş edeceğini eğer sürenin otuz sekiz güne uzaması halinde ise masrafın daha fazla artacağı ifade edilmiştir. Hesaplamalara göre bu masraflar altı bin üç yüz elli altı İngiliz lirasına tekabül etmiştir. Paranın da Osmanlı Devleti Maliye Nezâreti tarafından karşılanacağını dile getirmiştir³⁷¹. Ancak Sultan II. Abdülhamid'in yapmış olduğu bu jestlere karşılık olarak Berlin sefiri Ahmet Tevfik Paşa İstanbul'a bir telgraf göndermiş ve Alman İmparatoru'nun Kudüs ziyaretinde

³⁶⁷ BOA, Y.PRK. EŞA, 31/63.

³⁶⁸ BOA, Y.EE. KP, 8/736.

³⁶⁹ BOA, DH. MKT, 2109/121.

³⁷⁰ BOA, Y.PRK. TKM, 41/2, Lef 2.

³⁷¹ BOA, İ.HR. 360/37.

kullanılacak olan bu eşyaların Kok kumpanyası tarafından karşılanacağını, kumpanyayla da Almanya Devleti'nin bir kontrat imzaladığını haber vermiştir. Ayrıca Ahmet Tevfik Paşa, Sultan II. Abdülhamide gönderilen eşyalara lüzum olmadığını belirtmiş ve Alman İmparatoru'nun kendilerine müteşekkire olduklarını ifade etmiştir³⁷².

Her ne kadar eşyalar istenilirse de Sultan II. Abdülhamid özel misafirini en iyi şekilde ağırlamak istemiştir. Maiyetinde bulunan misafirler içinde aynı özeni gösteren II. Abdülhamid heyetin kullanacağı araba, katar, alet ve edevatın da gümrüklerden muaf tutularak geçilmesine izin vermiştir³⁷³. Bunun yanı sıra Sultan Abdülhamid, İmparator'un maiyetinin kullanması için gerekli olan araç ve gereçleri de Kudüs'e göndermiştir. Devlet sadece bu masraflar için seksen iki bin yüz üç frank miktarında bir para harcamıştır³⁷⁴. Gönderilen eşyaların Hayfa'ya ulaşması için bir vapur tahsis edilmesi istenilmektedir³⁷⁵.

Kudüse gönderilecek olan eşyaların ilk önce Hayfa'ya gitmesi için iki vapur tahsis edilmiş olsa da eşyaların taşınması için en iyi vapur seçilmiştir. Seyahatin organizasyonunu Kok Kumpanyası yapmış olsa da gönderilecek eşyalar için Leviden kumpanyası da talepte bulunmuş ve eşyaların kendileri tarafından Hayfa'ya taşınmasını istemişlerdir. Fakat eşyaların hangi kumpanya ile taşındığı tam olarak bilinmemektedir³⁷⁶. Bunun yanı sıra kırılacak olan eşyalar ise Kudüs'e tren ile gönderilmişlerdir³⁷⁷. Ayrıca II. Abdülhamid heyette yer alan kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir memur tayin edilmesini emretmiştir. Başvuru yapacak olan memurlardan ise lisan bilme şartı aranmıştır³⁷⁸.

İmparator'un Kudüs seyahatinde haberleşme imkânları da Osmanlı Devleti tarafından karşılanmıştır. Bu nedenle Dâhiliye Mektubî Kalemî, Hassa Telgraf Bölüğünden yeni bir hat döşemesini istemiş ve hattın masrafları için de iki bin üç yüz

³⁷² BOA, Y.PRK. EŞA, 30/74.

³⁷³ BAO, BEO, 1154/86550.

³⁷⁴ BOA, İ.HUS, 68/33.

³⁷⁵ BOA, Y.PRK. UM, 44/40, Lef 1.

³⁷⁶ BOA, Y.PRK. UM, 44/40, Lef 2.

³⁷⁷ BOA, BEO, 1154/86550.

³⁷⁸ BOA, BEO, 1159/86895 Lef 2.

frank parayı devletten talep etmiştir³⁷⁹. Kurulacak Yeni hat Kaiser II. Wilhelm'in Kudüs'te ikamet edeceği yer üzerinde yapılmak istenmiş akabinde buraya bir memur tayini edilmesi arzu edilmiştir. Ayrıca bu yeniliklere kayıtsız kalmayan Almanya Devleti de Osmanlı Devleti'nden Kudüs'te kendilerinin kullanabilecekleri bir telgraf hattı döşenmesini istemiştir. Almanya Devleti hattın masraflarını da Osmanlı Devletinden talep etmiştir³⁸⁰. Burada ilginç olan nokta şudur ki Alman İmparatoru'nun seyahatte İstanbul'a göndereceği herhangi bir telgraf İngiltere'den alınan kablolar üzerinden bölgeye gönderilecektir. Telgraflar ilk önce bu kablolar vasıtasıyla Bozcaada'ya gidecek buradan da İstanbul'a ulaşacaktır. Dikkat çeken nokta ise gönderilen telgrafların İngiliz kabloları vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne ulaşacak olmasıdır. Böylece İngiltere Devleti seyahatte çekilecek olan bütün telgraflardan haberdar olacaktır³⁸¹.

Telgraf hattın daki gelişmeler bunlarla sınırlı değildir. Yafa, Kudüs ve Beyrut'ta bulunan Alman Büyükelçileri de elçilikler arasında telgraf üzerinden görüşme yapmak istemişlerdir. Bu taleplerini de Hariciye Nezâretine bildirmişlerdir³⁸². Nezâret, bu talebi olumlu karşılamış ardından da elçilerin haberleşme imkânını sağlamıştır³⁸³. Seyahat için yapılan tüm bu hazırlıkların yanısıra bazı problemler de yaşanmıştır. Bu problemlerin bazıları ise şu şekildedir. Hazırlık çalışmaları devletin mali bütçesini aşınca çalışmalar için ahali ve Osmanlı askerleri arasında konuşmalar yapılmış ve devlet bu yönden eleştirilmiştir. Eleştiri yapan kesim arasında bulunan Osmanlı askerleri İmparator ve İmparatoriçeye takdim edilen hediyelerin fazlalığından şikâyet etmişlerdir. Ayrıca yol yapım çalışmalarının da kullanılan harcamalar için de II. Abdülhamid'i suçlamışlardır³⁸⁴.

Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi Yafa'dan 28 Ekim Cuma günü hareket ederek, Latron, Babül Vade, Ebu Gayş ve Katuniya bölge ziyaretleri ardından,³⁸⁵

³⁷⁹ BOA, DH. MKT, 2458/28.

³⁸⁰ BOA, Y.A. RES, 95,55 Lef 2.

³⁸¹ BOA, Y.PRK. ASK, 145/47.

³⁸² BOA, Y.A.HUS, 388/18. Lef 1.

³⁸³ BOA, Y.A.HUS,388/18. Lef 2.

³⁸⁴ Burhan Oğuz, **Yüzyıllar Boyunca Alman Gerçeği ve Türkler**, İstanbul 1983, s.145.

³⁸⁵ *İkdam*, 15 Teşrin-i Sani 1898, s.1 Ayrıntılı bilgi için bak: İsmail Zühtü Bey "Kudüs Hatıraları" olarak tefrika ettiği mektuplarında İmparatorun Kudüs seyahat bilgisini daha geç bir tarihte vermiştir.

kendilerine eşlik eden maiyetiyle birlikte 29 Ekim Cumartesi günü saat beşte Kudüs'e ulaşmışlardır³⁸⁶. Şehir de ilk olarak onları Yahudi cemaat önderleri ve vatandaşları karşılamıştır. İmparator ve İmparatoriçe Şeyh Bedir³⁸⁷ mevkiine geldikleri zaman ilk karşılama töreni yapılmıştır. Ardından İmparator ve İmparatoriçe din görevlisi iki haham tarafından yapılan özel ayine katılmışlardır. Ayinde okunan dua da ise İmparator ve İmparatoriçe'yi İsrail tarihinde önemli yere sahip olan bu kutsal şehre yapmış oldukları ziyaret için tebrik eden cümlelere yer verilmiştir³⁸⁸. Ardından da Alman İmparatoru Sultan II. Abdülhamid'e Kudüs'e geldiklerini, seyahatin iyi bir şekilde devam ettiğini ifade eden bir telgraf göndermiştir.

Şeyh Bedir mevkiinde ilerleyen Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi Berlin Sefiri Tevfik Paşa, çeşitli dinlere mensup olan din adamları ve Osmanlı Devlet ricalinin de bulunduğu kalabalık bir grup tarafından karşılanmıştır. İlk resmi karşılamanın içerisinde bando Mızıkça-yı Hümâyün da bulunarak İmparator'a Alman marşları eda etmiştir. Ayrıca askerler tarafından İmparatora resmi selam ita edilmiştir³⁸⁹. Gönderilen telgrafa cevaben, Sultan II. Abdülhamid de İmparatora bir telgraf göndermiştir. Telgrafta ise II. Abdülhamid, İmparatorun Kudüs'e sağ salim bir şekilde ulaşmasından duyduğu memnuniyeti belirtmiştir. Ayrıca Sultan II. Abdülhamid İmparatora, Kudüs'te kendisine yapılan karşılama töreninden oldukça memnun olduğunu ifade etmiştir. Ardından da Sultan Abdülhamid, Alman İmparatoru'na seyahatin ilerleyen bölümlerinde de herhangi bir problemle karşılaşmamasını temenni etmiştir³⁹⁰.

Resmi karşılaşmanın ardından İmparator ve İmparatoriçe Kudüs'te kendileri için hazırlanan daireye gitmek üzere yola çıkmıştır. Burada ki hazırlık çalışmaları için İmparatorun ikamet edilebilecek olduğu mekânlar hakkında malumat vermiştik.

³⁸⁶ BOA, Y.EE. 81/3, Lef 3.

³⁸⁷ Rochelle A. Davis, **Yerinden Edilenlerin Coğrafyaları Filistin Köy Tarihleri**, Çev. Hayrullah Doğan, İstanbul 2016, s.216-217. Şeyh Bedir mevki Lİfta köyüyle, Kudüs arasında kalan mevkiidir. Yahudiler ise bu bölgeye Rumeyne adını vermişlerdir. Burada yaşayanların çoğu Araplar gibi benzer bir hayat tarzı içerisinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

³⁸⁸ İkdâm, 15 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

³⁸⁹ İkdâm, 15 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

³⁹⁰ BOA, Y.PRK. NMH, 7/97 Lef 9.

Alınan kararlarla şehrin dışarısında Alman tebaasına mensup birinin evinin bahçesinde yer alan konak, Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi için tahsis edilmiştir. Konak birçok yönüyle dikkat çekmektedir. Etrafı demir parmaklıklarla örülmüş olan konağın yanında II. Wilhelm'in heyetinde ki kişiler için Kok kumpanyası tarafından hazırlanmış çadırlar bulunmaktadır. Çadırların organizasyonu ise Osmanlı memuru Faik Bey tarafından yapılmıştır. Ayrıca Kaiser II. Wilhelm ve İmparatoriçe'nin kalacağı dairenin önünde Alman polis memurları yer almıştır³⁹¹.

Alman İmparator'u sabahleyin konaktan ayrılarak, İmparatoriçe ve maiyetinde bulunan kişilerle Babil-İbrahim yolu istikametinde Kameme kilisesi'ne gitmek üzere yola çıkmıştır. Alman İmparatoriçesi bugün yapacak oldukları kilise açılışı için özel olarak diktirdiği beyaz elbisesini giymiş ve başına bir tül şapka takmıştır. Ardından da dame d'honneur'u ile birlikte dört atlı arabaya binerek şehre doğru ilerlemiştir. Alman İmparatoru ise kilise açılışı için askeri üniformasını giymeyi tercih etmiş ve başına da bir kefiyye dolamıştır. Atının üzerinde ve kendisini takip eden askeri kortej ile birlikte şehre giriş yapmak için ilerlemiştir. Ayrıca İmparator'a eşlik edenler arasında, Teşrifat Nâzırı ve Alman Büyükelçisi de bulunmaktadır. Alayda dikkatleri çeken bir nokta da İmparator'un arkasında bulunan heyette ki bir görevlinin hükümdar alametlerinden olan bayrağı taşıyor olmasıdır. Halilürrahman kapısı'na doğru ilerleyen alay, askeri yol güzergâhını kullanarak Kudüs'e giriş yapmıştır³⁹².

İmparatorun ziyareti öncesinde Bab-ı Halil yolu üzerinde birtakım yol yapım çalışmaları yapılmıştır. Yol üzerinde bulunan ahşap dükkânlar kaldırılmış ve Kudüs Mutasarrıflığı'na ait olan arazinin askeriye'ye devredilmesi istenmiştir. Dükkânların bulunduğu arsanın hazinneyi hassaya ait olması ise Mutasarrıflık ve devlet arasında küçük bir krize sebep olmuştur. Yaşanan krizi atlatmak için gerekli işlemler yapılmıştır. Akabinde de yolun bir kısmına kadar araba ile gidilebileceği söylenmiştir. Fakat burada önemli olan husus ise İmparator'un Yafa kapısı'ndan geçerek şehrin merkezi'ne ulaşacak olması idi.

Kaiser II. Wilhelm'in Kanuni Sultan Süleymanın yaptırdığı surları Yafa Kapısından geçmesi öngörülmüştü. Ancak bu kapının İmparatorluk kapısı sayılması

³⁹¹*İkdam*, 15 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

³⁹²*İkdam* 15 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

ve bir yabancı İmparatorun buradan bir Fatih gibi geçmesini uygun görülmediği anlaşılmaktadır. Bu yüzden Osmanlı Devleti Kaiser II. Wilhelm şehre ana kapıdan değilde kapının bulunduğu taraftan bir gedik açılmasına karar vermiştir. Devlet özellikle İmparator ve İmparatoriçe'nin şehre ana kapıdan değil de açılan gedik üzerinden giriş yapmasını istemektedir. Alman İmparatoru beyaz atının üzerinde gedikten geçmiş, Alman İmparatoriçesi ise dame d'honneur'larla birlikte binmiş olduğu arabayla şehre giriş yapmıştır³⁹³.

İmparatorun Kudüs'e girişinde göz ardı edilmeyecek bazı noktalara değinmek gerekmektedir. Bunlardan ilk ki İmparator'un Kudüs seyahati sırasında şehre girişinin at üzerinde olacağını Osmanlı Devleti'ne bildirilmiş olmasıdır. Bu olarak, İmparator'un at üzerinde şehre girmesi bazı siyasi söylemlere konu olmuştur. Fakat burada önemli olan hadisenin iki ülke arasında yaşanabilecek diplomatik problemlere yol açacak olmasıdır. Yaşanabilecek problemi önlemek adına Sultan II. Abdülhamid'de Yafa kapısını da bir gedik açtırmıştır. Herhangi bir soruna neden olmadan kriz atlattırılmış Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi açılan gedik üzerinden şehre giriş yapmışlardır³⁹⁴.

İmparator daha şehre gelmeden önce başlatılan hazırlıklar tören öncesinde de devam ettirilmiştir. Alan Alman ve Osmanlı bayrakları ile süslenmiş ve İmparatorun gelişini karşılamak adına Kamame kilisesi'nin yanında davul çalınmıştır. Nitekim tören alanının da birçok kişi de bulunmaktadır. Alan da ayrıca İmparatoru Osmanlı Devleti'ni temsilen Hüseyin Nazım Paşa, Kudüs Mutasarrıfı Tevfik Bey, Belediye Başkanı ve Ordu kumandanı da yer almıştır³⁹⁵. Ayrıca güzergâhta bulunan yollar baştan sona süslenmiş ve birçok zafer takı kurulmuştur³⁹⁶. İnşa edilen zafer takılarının dikkat çeken bir noktası ise iki yanına konulan minarelerdir³⁹⁷.

Hazırlıklar ardından alana gelen II. Wilhelm ve Agusta Victoria'ya resmi karşılama töreni düzenlenmiştir. Daha sonra İmparator ve İmparatoriçe Kamame

³⁹³ BOA, İ.DH, 1357. Ayrıntılı bilgi için bak: Erdem Demirkol, **A.g.e**, s.145. Yehoshua Ben-Arieh, **Jerusalem in the 19th Century: The Old City**, Palgrave Macmillan,1985.

³⁹⁴ Erdem Demirkol, **A.g.e**, s.145.

³⁹⁵ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.113.

³⁹⁶ BOA, Y.EE,81/3, Lef 4.

³⁹⁷ Zeynep Çelik, **İmparatorluk Mimari ve Kent Osmanlı-Fransız Karşılaşmaları (1830-1914)**, Nisan 2012 Salt, s.307.

kilisesini³⁹⁸ ziyaret etmiştir. İnşa çalışmalarını bizzat Almanya Devleti tarafından yapıldığı bu kilise de İmparator ve İmparatoriçe ayine katılmışlardır³⁹⁹. Seyahat muhabiri İsmail Zühtü Bey de gazete tefrikasının da kilise hakkında detaylı bilgi vermektedir. İsmail Zühtü Bey ziyaret sırasında bizzat kendi kiliseye girmiş ve kilise içerisinde gerekli olan incelemeleri yaparak “Kudüs Hatıraları” yazı dizisinin de bu konuya yer vermiştir⁴⁰⁰.

Kilise de Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi’ni ilk karşılayan kişi Katolik cemaat lideri Kardinal Piavidir. Diğer cemaat liderleri ise İmparator ve İmparatoriçeyi kilisenin içerisinde yer alan mezheplerince kutsal arz edilen bölgede karşılamıştır. Fakat karşılama töreni sırasında kiliseyi harap bir şekilde gören Alman İmparatoru kutsal olan mabedin bu hale gelmesinden üzüntü duymuştur⁴⁰¹. Kilise ziyareti sırasında nişan takdimi de yapılmıştır. İmparator sadece kendisinin Protestan mezhebinin lideri olmadığını aynı zamanda Katolik mezhebinin de bir lideri olduğunu göstermek amacıyla Katoliklerin ruhani reisi Kardinal Paivie en yüksek nişanlardan biri olan *Rother Adlerorden* nişanını takdim etmiştir⁴⁰².

Her ne kadar Alman İmparatoru takdim ettiği nişan ile Katolik vatandaşlarının da dini lideri olduğunu göstermeye çalışsa da buradaki Protestan dinine sahip vatandaşlarında Katolik veya Ortodoks kilisesine gidip dini inançlarını yerine getirmesine müsaade etmemiştir. İmparatorun emriyle bölgede gerekli çalışmalara hız verilmiş ve yardım evleri açılarak insanların başka bir mezhebin mabedine gidip de ibadet etmeleri engel olunmuştur. Bu konuda Almanya da çalışmalar başlatılmıştır. Yapılan çalışmalar için de elli bin marktan daha fazla miktarda para toplanmış ve Kudüs’e gönderilmiştir. Kiliseye hac vazifesini yerine getirmek için

³⁹⁸ Erdem Demirkol, A.g.e, s.76. Kamame kilisesi üç semavi dinde farklı isimlendirilmiş özel bir kilise olarak bilinmektedir. Kilisenin isimlendirilmesi de bu üç semavi din için farklı olmuştur. Müslüman ve bölgedeki Hristiyanlar kiliseyi “*Kiyame*”, olarak adlandırırken, bütün dünya Hristiyanları ise kiliseyi “*St. Sepulcre*” olarak adlandırmışlardır. Özelliklerin saymakla bitiremeyeceğimiz bu kilise Hz. İsa’nın kabri kabul edilen yerin üzerine inşa edilmesi bakımından oldukça önem taşımaktadır. Şehirde yer alan eski surların olduğu bölgenin dışında kalan ve tarihte idam cezalarının burada gerçekleştirildiği tepede yer alan Kamame kilisesi Hristiyanlarca Hz. İsa’nın *çarmıha* gerildiği yerin burası olduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden kilise bölgesi Hristiyanlar tarafından kutsal kabul edilmiştir. Bölgenin İbrani dilinde ki adı ise “*Golgotha*”dır.

³⁹⁹ BOA, Y.EE, 81/3, Lef 4.

⁴⁰⁰ *İkdam*, 15 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

⁴⁰¹ Bayram Soy, A.g.m, s.128.

⁴⁰² İlber Ortaylı, A.g.e, s. 67.

gelen hacılar da yardım evlerinden yararlanarak, bu evlerden her yerde övgüyle bahsetmişlerdir. Nitekim çizilen tabloya göre Protestan mezhebi mensubu Almanların da din üzerinden bölgede otorite kazanmaya çalıştıkları görülmektedir. Öyleki bu otorite mücadelesin de yer alan Almanya Devleti bölgede ki diğer din mensuplarını da etkilemeye çalışmıştır. Bunun örneğini de Yahudi vatandaşları üzerinde görmek mümkündür. Bölgede bulunan birçok Yahudi vatandaşının kendi ana dili İbranice yerine daha çok Almanca lisasını ile konuştukları tespit edilmiştir⁴⁰³.

Resmi açılışın yapılacağı “*Lutherian Church of Redeemer (Erlöserkirche)*”⁴⁰⁴ kilisesi açılışı öncesinde İmparator ve İmparatoriçe şehirde gezintiye çıkmışlardır. Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi maiyetinde ki erkân ile birlikte Lut gölünü görmek istemişlerdir. İmparator ve İmparatoriçe gelmeden önce gölün etrafında birçok kişi bulunmuştur. Kaiser II. Wilhelm ve Augusta Victoria bu geziden memnun kalmışlardır⁴⁰⁵. Gezi sonrasında İmparator ve İmparatoriçe yola devam ederek pazar günü Kudüs şehrine gitmeden önce şehirden bir saat uzaklıkta olan Beytullahim kasabasını ziyaret etmişlerdir. Ardından kasaba da ki kilise de dua edilmiş ve tekrar yola çıkılmıştır. Güzergâhta bulunan Alman kolonileri de unutulmayarak seyahat programına eklenmiştir. Öğle yemeğini burada yiyen II. Wilhelm ve İmparatoriçe akşamüzeri Cebel-i Zeytun’a⁴⁰⁶ gitmek üzere hareket etmişlerdir. Gece Cebel-i Zeytun mevkiine gelen İmparator ve İmparatoriçe kendileri için kurulan çadırlarda kalmış ve sabahleyin tekrar yola çıkmışlardır⁴⁰⁷. Fakat buraya kadar anlatılan Zeytin Dağı programın tam olarak ihtiva edilip edilmediği bilinmemektedir. Ziyaret vesika

⁴⁰³ Yehoshua Ben- Arie, **A.g.e.**, s.252-253.

⁴⁰⁴ Erdem Demirkol, **A.g.e.**, s.145.

⁴⁰⁵ **BOA, Y.EE.** 81/3, Lef 4.

⁴⁰⁶ Zeytin dağı geçmişte birçok mezhep çatışmasının yaşandığı kutsal bir bölge de yer almaktadır. Özellikle bu dağ Alman ve Amerikan vatandaşları için ayrı bir öneme sahip olmuştur. Tarihsel süreçle birlikte Amerikan mezarlarının zeytindağına taşınması Alman ve Amerikalıların arazi üzerinde mülkiyet problemi yaşamasına neden olmuştur. Akabinde Amerikan ve İngilizlerin arazi üzerindeki çatışmaları devam etmiş ve problemlerin giderek artmasına neden olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bak: **BOA, Y.EE.**81/3, Lef 4.

⁴⁰⁷ **BOA, Y.EE.**81/3, Lef 4.

da tespit edilmiş olsa da tam olarak programın uygulandığı hakkında her hangi bir bilgiye rastlanılmamıştır⁴⁰⁸.

31 Ekimde Erlöserkirche (Halaskar Kilisesi) kilisesinin açılışını yapacak olan Alman İmparatoru'na bir grup Osmanlı muhalifinin açılışı provoke etmek amacıyla bir gösteri düzenlemek istedikleri bilinmektedir. Fakat Beyrut Valisi Mebusan Meclisi eski başkanı Kont Brendiz hac yolculuğu sırasında Kudüs ile Yafa arasındaki bir bölgede bulunduğu sırada yolda beş yüz kişinin İmparator'un Protestan kilisesi açılışında bir gösteri yapacaklarını duymuştur. Ardından da yapılacak muhalif gösteri için İstanbul'a haber vermiştir. Akabinde devlet gerekli tedbirleri almış ve yapılmak istenen gösteriye engel olmuştur⁴⁰⁹.

Gösterinin de engellenmesi ile Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi 31 Ekim Pazartesi günü saat dokuzda hem hac vazifelerini yerine getirmek hem de Erlöserkirche kilisesinin açılışını yapmak üzere yola çıkmışlardır. Nitekim kilise de hazırlık çalışmaları başlatılmıştır. Güvenlik önlemleri en üst seviyede tutulmuş kilisenin doğu ve batı kısımlarında birçok memur yer alarak güvenliği sağlamıştır. Halkta ayrıca kilise'nin yakınında bulunarak İmparator ve İmparatoriçenin gelmesini beklemiştir⁴¹⁰. Topluluk arasında farklı dinlere mensup olan din adamları da yer almıştır. Özellikle Rum Ortodoks kilisesi kâhinleri toplulukta dikkat çekmiştir. Yirmi din adamının yanı sıra Almanya ve Osmanlı Devletini temsilinde birçok devlet adamı da kilisenin önünde yer almıştır. Kaiser II. Wilhelm ve İmparatoriçe'nin kiliseye gelmesiyle birlikte ilk karşılama töreni yapılmıştır.

Tören ardından ilk önce din adamları daha sonra da İmparator ve İmparatoriçe kiliseye girmişlerdir. Kilise de bir açılış töreni düzenlenmiştir. Tören sırasında bir din adamı söz alarak konuşma yapmıştır. Akabinde de Alman İmparatoru ahaliye hitaben bir konuşma gerçekleştirmiştir. İmparator konuşmasında Kudüs'e geliş sebebini söylemiş ve kendisi için en önemli olan konunun hac vazifesini yerine getirmek olduğunu ifade etmiştir. Konuşmanın diğer bölümünde ise Alman İmparatoru kutsal mekânların din üzerindeki etkisini bir kez daha hatırlatarak, Hz. İsa'nın da buradan

⁴⁰⁸ Yehoshua Ben Arie, **A.g.e**, s.251.

⁴⁰⁹ *BOA, DH. MKT*, 2114/114.

⁴¹⁰ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.125.

göğe yükseldiğini dile getirmiştir. Sözlerinin sonunda ise Kaiser II. Wilhelm Kudüs şehrin de sağlanmış olan barışın ileride de devam etmesi gerektiğini temenni etmiştir. Konuşma sonrasında ise kilisenin açılışı yapılmıştır⁴¹¹.

Bu açılış hakkında Prens Bernhard von Bülow yazmış olduğu hatıratında şu şekilde bahsetmiştir: *İrad ettiği nutuk biter bitmez, İmparator yerinden fırladı. Mihraba doğru gitti ve cebinden uzun bir kâğıt çıkararak okumaya hazırlandı. İmparatoriçe'nin ise benzinin attığını gördüm. II. Wilhelm'in bir nutuk daha söylemek istediğinden anlaşılan haberi yoktu. Bana endişeli gözlerle baktı. Kocasının, bulunduğu yerin kutsiyeti ve sıcağın te'siriyle vecde gelerek kendisine hâkim olamamasından korkuyordu. Lakin kadıncağz çok geçmeden sükûnet buldu. Zira II. Wilhelm Lucanus de Bosse tarafından kaleme alınmış olan güzel ve mu'tedil bir yazı okumuştur*⁴¹².

Açılış ardından İmparator ve Suriye Valisi Hüseyin Nazım Paşa arasında bir konuşma gerçekleştirilmiştir. Sohbet sırasında İmparator, Nazım Paşa'ya Ermeniler hakkında ufak bir değerlendirme yapmıştır. Daha önce de Ermeniler tarafından kendisine gönderilen arzuhallerden haberi olduğunu belirten Alman İmparatoru arzuhallerin hiçbir şekilde dikkate alınmadığını ve bundan sonrada Ermeniler tarafından gönderilecek hiçbir arzuhalin dikkate alınmayacağını ifade etmiştir. Konuşma ardından karar Osmanlı Devleti'ne telgraf ile haber verilmiştir⁴¹³.

Açılıştan sonra Alman İmparatoru saat on buçukta İmparatoriçe ve maiyetleriyle birlikte kendilerine Sultan II. Abdülhamid tarafından hediye edilen araziye ziyaret etmek istemiştir. Hediye edilen arazi ise II. Wilhelm adına Alman Katolikleri'ne hediye edilmiştir. Arazi üzerinde çalışmaları görmek isteyen. Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi araziye geldiklerinde Alman Deniz Kuvvetleri Mızıkay-ı Hümayun bandosunun çaldığı Alman marşlarıyla karşılaşmıştır. Ardından da askerler İmparatora resm-i selam ita etmiştir. Ayrıca İmparator burada Almanca bir konuşma gerçekleştirmiştir.

⁴¹¹ İbrahim el Esved, **A.g.e**, s. 216-217.

⁴¹² Fatma Rezan Hürmen, **Bürokrat Tevfik Biren'in Sultan II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Hatıraları**, Nisan 2006, C.1, s.168.

⁴¹³ **BOA, Y.PRK. UM**, 44/6.

Konuşmasında İmparator Sultan II. Abdülhamid'e hitaben, babasının zamanında Sultan Abdülaziz tarafından kendilerine verilen arazi üzerinde yapılan kilisenin açılışını bugün gerçekleştirdiği ifade etmiştir. Ayrıca Sultan II. Abdülhamide İmparator, Alman Katoliklerine hediye ettiği bu arazi içinde müteşekkir olduğunu dile getirmiştir. Konuşmasına teşekkür ve iltifatlardan devam eden İmparator arazinin iki dost hükümdarın dostlukların bir nişanesi olarak kalacağını da belirtmiştir⁴¹⁴.

Konuşma akabinde İmparator ve İmparatoriçe arazinin hemen yanında bulunan Hz. Davut Peygamberin makamının olduğu yeri ziyaret etmişlerdir. Ziyaret sonrasında ise Kaiser II. Wilhelm ve Agusta Victoria Ermeni kilisesinin önünden geçmiş, bu sırada Ermeni Patriği Ertemis Bey Alman İmparatoru'nu görerek Majestelerini kiliseye davet etmiştir. Daveti kabul eden İmparator ve İmparatoriçe kiliseye görmek hem de birkaç dakika da olsa dinlenmek adına kiliseye girmişlerdir⁴¹⁵. Akabinde Ertemis Bey kilise ziyareti için Alman İmparatoru ve İmparatoriçesine teşekkür ederek, kendilerine her zaman dua edeceğini söylemiştir⁴¹⁶.

Konuşma ardından kilise de Alman İmparatoru tarafından bir nutuk beyan edilmiştir. Nutukta ise Kaiser II. Wilhelm Ermeni vatandaşlarını da kendi ailesinin bir ferdi olarak gördüğünü ifade etmiştir. Bunun yanı sıra mekân da kendi resminin asıldığını gören İmparator memnuniyetini dile getirmiştir. Bu sırada İmparatoriçe ise Ermeni Patriği ile İngilizce lisanında bir sohbet gerçekleştirmiştir. Alman İmparatoru yapmış olduğu konuşma ile her ne kadar Ermeni vatandaşlarına olan düşüncelerini dile getirmiş olsa da İmparatorun asıl amacının seyahatin ileriki günlerinde Patrik ile yapacak olduğu özel görüşmeden anlamak mümkün olacaktır⁴¹⁷. Fakat bu konu hakkında şunu da belirtmekte fayda vardır. Alman İmparatoru seyahati gerçekleştirmeden önce bölge üzerinde saha çalışması yaptırmıştır. Bunun yanı sıra

⁴¹⁴ BOA, Y.PRK. MYD, 21/89 Lef 1. Ayrıntılı bilgi için bak: Erdem Demirkol **A.g.e**, s.240. Arazi hakkında yeterli bilgiyi bu kaynaktan edinmek mümkün iken Fatma Rezan Hürmen, **A.g.e** adlı eserinde de arazinin mülkiyeti konusunda gerekli bilgiye ulaşmak mümkündür.

⁴¹⁵ BOA, Y.PRK. MYD, 21/89 Lef 2.

⁴¹⁶ BOA, Y.PRK. AZN, 19/71.

⁴¹⁷ BOA, Y.PRK. HR, 26/73 Lef 2. Ayrıntılı bilgi için bak: Işıl Işık Bostancı, "Almanya'nın Filistin Bölgesine Yönelik Politikası ve Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Bölgeye Ziyareti", **XVI. Türk Tarih Kongresi**, Eylül 2010 Ankara, C: IV. s.553.

Ermeni ve Rum kiliseleri'nin kutsal olarak kabul ettikleri kitapları incelemek için Almanya vatandaşı olan ve Berlin'de öğretmenlik görevi yapan Monsieur Ruberuh'u Kudüs'e göndererek kendisinden kitaplar hakkında bilgi edinmesini istemiştir⁴¹⁸.

Birçok dine ev sahipliği yapmış olan bu kâdim şehir de ayrıca din üzerinden egemenlik savaşı da yaşanmaktadır. Savaş, dini boyut altın da kurulan fakat ileride daha farklı boyutlara taşınabilecek niteliktedir. Bu yüzden şehirde bulunan her cemaat İmparator için farklı bir önem taşımaktadır. Bu önemi daha iyi anlayabilmemiz için İmparatorun Kudüs ziyaretin de kendisinin de Kudüste olduğu fakat isminin de gizli tutulmasını isteyen bir zatın, Hariciye Müsteşarlığına göndermiş olduğu "*kıta politikası muhtırası*" olarak adlandırdığı rapordan anlamaktayız⁴¹⁹.

Rapora göre İmparatorun Kudüs de bulunduğu sırada Alman Büyükelçisi'nin aracılığıyla Rum Patriğiyle görüştüğü ifade edilmiştir. Yarım saat süren bu görüşme de İmparatorun seyahat ziyaretleri arasında yer alıp alınmadığı tam olarak bilinmese de görüşmeden rahatsız olan bazı gruplar da olmuştur. Dikkat edilmesi gereken bir nokta ise Latin Patriğinin bölge hâkimiyetinde yer alan Fransa Devleti yerine artık Almanya Devletinden yana görüş bildirmeye başlamış olmasıdır. Yapılan bu tercihten oldukça memnun olan Kaiser II. Wilhelm'in verilen karardan oldukça memnun olduğu bilinmektedir.

Görüşmeden rahatsız olan Fransa Devleti ise Papadan yardım almak suretiyle Kudüs'te bulunan patrik rütbesinin yerine kardinal rütbesine geçilmesi için Roma da bulunan Papaya bir mektup yollamıştır⁴²⁰. Bu sırada Fransızlar patriğin yerine geçecek kişinin kendi tarafından biri olması yönünde Papa'ya ısrar etmişlerdir. Çünkü Alman İmparatoru yapmış olduğu seyahat ile bölgede kısmen hediye yoluyla kısmen de kendi satın almış olduğu araziler ile mülkiyet hakkı kazanmaya başlamıştır. Bunun akabinde de dini yönden kozmopolit olan şehir de araziler üzerinde kilise inşa faaliyetleri başlamış ve Almanya Devleti bölgede başat güç olma yolunda ilerlemiştir.

⁴¹⁸ BOA, BEO, 1179/88360.

⁴¹⁹ BOA, Y.PRK. HR, 26/73, Lef 1.

⁴²⁰ BOA, Y.PRK. HR, 26/73. Lef 1.

Ayrıca Alman İmparatoru Kudüs'e sadece hac vazifesini yerine getirmek için değil bunun yanı sıra ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarla da bölgede nüfuz sahibi olmak istemiştir. Kilise faaliyetleri'nin yanı sıra İmparator eğitim ve sağlık alanlarına yaptırmış olduğu yatırımlarla da bölgede nüfuz sahibi olma isteğini göz önüne sermiştir. Sultan II. Abdülhamid'in kendisine hediye ettiği arazi üzerine bir Alman Katolik kilisesi inşa etmek isteyen Alman İmparatoru bölgede yer alan Fransız hâkimiyetini yok saymaya başlamıştır⁴²¹.

Fransa Devleti bölgede hâkimiyet gücünü Almanya Devletiyle paylaşmak zorunda kalmıştır. Fakat Kudüs de bulunan bazı bölgeler Fransa'nın hâkimiyet alanı içerisinde yer almaktadır. Fransa Papa dan destek alabilmek için bu bölgeler hakkında kendilerine görüş bildirmesi istemiştir. Papa ise bu konu hakkındaki görüşünü Fransa Devleti aleyhine kullanmış ve Katolik kilisesi tesisi için Almanya Devleti'nden yana olduğunu açıklamıştır. Papanın görüşü akabinde artık bölgedeki Katoliklerin hamisi Almanya Devleti olmuştur. Tam da bu noktada Sultan II. Abdülhamid'in isteği gerçekleşmiş, bölgede bulunan Fransız hâkimiyet gücü kırılmaya başlanmıştır⁴²². Ayrıca ermeni vatandaşları da İmparatora tekrar Osmanlı Devletinden şikâyetçi olduklarına dair yazmış oldukları arzuhalleri iletmek istemişlerdir. Fakat bu girişim devlet tarafından önlenmiştir⁴²³.

Bölgede yaşanan siyasi ve sosyal sorunlar ardından Alman İmparatoru gezi programına Siyon dağına ziyaret ederek devam etmiştir. Davut Peygamberin yeri olarak adlandırılan Siyon dağı Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi için oldukça önemli bir konumda yer almaktadır. Nitekim İmparator buradan bir arazi satın almak istemiş ve buraya verdiği önemi göstermiştir⁴²⁴. Akabinde Almanya Devleti Osmanlı Devleti'ne arazi satın alma işlemi için başvuru yapmış ve arazinin bedeli olarak belirlemiş olduğu yüz yirmi bin frank parayı satın alma işlemini başlatmak için Osmanlı Devleti'ne bildirmiştir. Konu hakkında detaylı bilgi almak isteyen Almanya

⁴²¹ BOA, Y.PRK. HR, 26/73. Lef 1.

⁴²² BOA, Y.PRK. HR, 26/73. Lef 2.

⁴²³ BOA, Y.PRK. HR, 26/44.

⁴²⁴ İbrahim el-Esved, A.g.e, s.129.

Devletine, Osmanlı Devleti arazinin Sultan II. Abdülhamid'in de emriyle Alman İmparatoru'na hediye olarak takdim edildiği haberini vermişlerdir⁴²⁵.

Arazinin hediye edilme işlemleri arasında bir takım pürüzlerde meydana gelmiştir. Sultan II. Abdülhamid ileride doğabilecek sorunlara karşılık olarak arazinin mülkiyetini Berlin sefiri Tefik Paşa üzerinden vermek istemiştir. İki yüz metre karelik bu arazi için devlet ile Kudüs Mutasarrıflığı arasında bazı anlaşmazlıklar çıkmış olsa da arazinin mülkiyeti bir sefir üzerinden gerçekleşmiştir⁴²⁶. Ayrıca Alman Katoliklerine hediye edilen bu arazi üzerinde Alman İmparatoru altmışaltı metre uzunluğunda, altmış metre genişliğinde ve otuz sekiz metre yüksekliği olan bir mabet inşa ettirmiştir. Mabetin içerisine bir saat kulesi ile buna ek olarak da Alman tebaası ve ruhaniyesine ait olan bir misafirhane de konulmuştur⁴²⁷.

Frankeş Latin Katoliklerine ait olarak yapılan mabetin etrafında yer alan Amerikan Protestan Mezarlığı da inşa edilecek olan kilise arazisine dâhil edilmek istenmiştir. Bunun içinde Frankeş Latin Katolik Patriğine haber verilmiş gerekli olan kaydın yapılması gerektiği belirtilmiştir⁴²⁸. Mabet inşası esnasında bazı olumsuzluk hadiselerde meydana gelmiştir. Özellikle mabetin yakınında Hz. Davut Peygamberin makamının yer alması bölgede yaşayan Müslüman halkı ve Hristiyan halkı rahatsız etmiştir. Bunun yanı sıra kilisenin doğu kısmında yer alan kapı alameti ile Hristiyanlar tarafından kutsal kabul edilen taşların burada yer alması gibi konularda çeşitli sorunlara sebep olmuştur. Sorunları çözmek için her iki devlette çözüm yolu aramıştır⁴²⁹.

Arazi hakkında verilen bilgiler akabinde Alman İmparatoru Siyon dağı ziyareti sırasında ayrıca bir konuşma da yapmıştır. Konuşma sırasında Alman İmparatoru açılışını yaptığı Erlöserkirche kilisesi ardından, Sultan II. Abdülhamid tarafından yeni bir kilisenin inşa edilmesi için kendisine hediye edilen arazinin büyük

⁴²⁵ BOA, İ.DH. 1358/52.

⁴²⁶ İbrahim el-Esved, A.g.e, s.130.

⁴²⁷ BOA, Y.A. RES, 111/30.

⁴²⁸ BOA, Y.PRK. EŞA,32/86. Ayrıntılı bilgi için bak: Erdem Demirkol, A.g.e, s.150-151.

⁴²⁹ BOA, Y.A.RES,111/30. Yaşanan bu problemlerde daha ayrıntılı bilgi edinmek için Erdem Demirkol'un, A.g.e kitabında gerekli olan bilgileri bulmak mümkündür.

anlamlar taşıdığını ifade etmiş ve II. Abdülhamid'e olan memnuniyetini dile getirmiştir. Konuşma metnini tamamlayan İmparator hediye edilen arazi üzerinde yapılacak olan Alman Katolik kilisesi için Papa'ya haber niteliğinde bir telgraf göndermiştir. Bu yönüyle İmparator arazilerin mülkiyeti üzerinden ileride doğabilecek olan mezhepsel ittifakların veya mezhepsel çatışmaların da zemini hazırlamıştır⁴³⁰.

Siyon Dağı ziyareti ardından İmparator ve İmparatoriçe saat onda kendilerine tahsis edilmiş olan arabaya binerek zeytin dağına gitmek üzere yola çıkmışlardır⁴³¹. Zeytin Dağın da İmparator ve İmparatoriçe Rus Konsolos Vekili Arşmond Rafiel tarafından karşılanmıştır. II. Wilhelm ve İmparatoriçe gezilerine devam ederken, fotoğrafçılar da manzaranın resimlerini çekmişlerdir. Temaşa ardından Kaiser II. Wilhelm ve İmparatoriçe akşamüzeri cemaat önderleri tarafından verilen hutbeyi dinlemişlerdir. Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi hutbe akabinde dua etmiş ve zeytin bahçelerini görmek üzere yola çıkmışlardır⁴³².

Zeytin dağı ziyareti ardından Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi kadim şehirde Müslümanlar için ayrı öneme sahip olan Mescid-i Aksâ'yı ziyaret etmişlerdir. İmparator ve İmparatoriçe'yi Mescidi Aksâ'nın doğu kapısında Ensari lakabıyla da bilinen Şeyh Abdülkadir el-Denef karşılamıştır. Karşılama töreni ardından II. Wilhelm ve İmparatoriçe mescidin içerisi gezmişlerdir. Gezi sırasında bir taraftan da İmparator ve İmparatoriçeye mescid hakkında bilgi verilmiştir⁴³³. Ardından da Alman İmparatoru İstanbul ve Mikveh'te yapmış olduğu görüşmeler sonrasında ısrarla kendisiyle bir defa daha görüşmek isteyen Dr. Theodore Herzl ile görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşme öncesinde Herzl kaleme almış olduğu

⁴³⁰İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.130.

⁴³¹BOA, **Y.PRK. UM**, 48/8.

⁴³² İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.131-132. Ayrıntılı bilgi için bak: İbrahim el-Esved eseri'nde vermiş olduğu dipnotta burada bulunan zeytin bahçelerinin tarihçesine değinerek ayrıntılı bir şekilde konuyu anlatmıştır. İbrahim el-Esved'in eserinde zeytin bahçeleri ile ilgili dipnotta verdiği bilgiler oldukça dikkat çekicidir. Meryem ve Betül adlı iki öğrencinin bu bahçeleri görmeye geldiklerinde burada bulunan diğer milletlerden olan kişilerin evlerini gördükleri zaman hayret içerisinde kalmışlardır. Çünkü bu hane sahipleri Osmanlı devletine o kadar bağlı ve o kadar samimiyet beslemiştir ki burayı ziyarete gelen öğrencilerin dikkatinden kaçmamıştır.

⁴³³ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.133.

günlüğüne yapılacak olan görüşme hakkında önemli notlar kaydetmiştir. Herzl 'in günlüğünde şu sözler bulunmaktadır.

*“Ne kadar zaman geçecek olursa olsun görüşme Yahudilerin tarihine geçecek olan önemli bir görüşme olarak kaydedilecektir”*⁴³⁴.

Ardından Alman İmparatoru görüşmede belirli bir noktaya kadar Siyonist davasının son derece önemli olduğunu, Kudüs de bir Siyonist delegasyonu ile tanışmaya hazır olduğunu Herzl'e ifade etmiştir. İmparatora göre, Yahudiler hem bir müttefik olması hem de Sultan II. Abdülhamid'e ekonomik kazanç sağlaması yönünden önemlidir. Fakat bir taraftan İmparator eğer Yahudi vatandaşları'nı açıkça destekler ise Alman nüfusunun da bundan rahatsız olacağını da düşünmüştür. Her ne kadar Alman İmparatoru için Yahudi sermayesi ekonomik kazanç olarak görülmüş olsa da İmparator bu gücün dünya güçlerine karşı bir tehdit oluşturabileceğini fark etmiş ve sermayeden faydalanmak istememiştir⁴³⁵.

Kaiser II. Wilhelm, Herzl ile Kudüs'te ikamet ettiği konağın yanında ki çadırda görüşmüştür. Herzl bu sırada İmparatora İstanbul da dile getirmiş olduğu nutkunu okumaya başlamıştır. Nutkun bitmesi ile *İmparator konuşmaya başlayarak bu memleket her şeyden önce suya ve gölgeye muhtaçtır. Benim gördüğüm sizin ve Alman kolonilerinin bu memlekette neler yapabilecekleridir. Buraya sadece su ve gölge getiriniz sözlerini ifade etmiştir.* Konuşmanın devamında ise Theodore Herzl İmparatorun konuya ne sıcak ne de soğuk bakmadığını görmüştür⁴³⁶.Konuşma ardından dışarıya çıkan Herzl kapıda kendisini geçiren kişinin Yafa şehrinde bu yana kendileri ile alakadar olan ayrıca Yahudi olduğunu her fırsatta dile getiren Mendel Kramer'in olduğunu fark etmiştir. Aslında Kramer II. Abdülhamid tarafından görevlendirilmiş gizli bir istihbaratçıdır. Bu bilgiye öğrenen Herzl ise büyük bir şaşkınlık yaşamıştır. Ayrıca Theodore Herzle çıkışta nutkunun bir nüshası da verilmiştir. Herzl 'in şaşkınlık geçirdiği ikinci bir olay da nüshanın altında yazan *Tevfik Paşa, Grand Hotel* yazısının bulunmasıdır⁴³⁷.Olumsuzluklara rağmen Herzl

⁴³⁴ Haya Harel, **A.g.m**, s.5.

⁴³⁵ John. C. G. Röhl, **A.g.e**, s.949-950.

⁴³⁶ Ergün Göze, **A.g.e**, s.212-213.

⁴³⁷ Ergün Göze, **A.g.e**, s.213.

için Alman İmparatoru ile yapmış olduğu görüşme kurulacak olan Yahudi Devleti için atılan ilk adımdır⁴³⁸.

Tevfik Paşa Alman İmparatoruyla bu konu hakkında daha önce görüşmüş ve Sultan II. Abdülhamid'in özellikle bu konuda oldukça hassas olduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine İmparator ilk başta Yahudileri desteklemiş olsa da konuşma üzerine bu fikrinden vazgeçmiştir⁴³⁹. Sonuç itibariyle de Dr. Theodore Herzl İmparator ile yapmış olduğu görüşmesinden diplomatik açıdan bir başarı sağlayamamış ve seyahatin diğer kısmında yer almayarak Motza'ya gidip burada bir Selvi ağacı dikmiştir. Daha sonra Hayfa'ya geçerek tekrar Avrupa'ya geri dönmüştür⁴⁴⁰.

Görüşme sonrasında Kaiser II. Wilhelm Alman mekteb ziyaretini gerçekleştirmiştir. İmparatoriçe Augusta Victoria ise İmparator'dan ayrı olarak Alman yetimhanesine ziyarette bulunmuştur. İmparatoriçe yetimhanede bulunduğu sırada burada bulunan öksüz ve yetim çocuklarla ayrı ayrı ilgilenmiştir. Çocuklar hakkında da detaylı olarak bilgi almıştır⁴⁴¹. Bilgi almaya ise Alman İmparatoru seyahat öncesinde başlamıştır. Beytü'l-lahm kasabası civarında Alman cemiyetine ait olan arazide Osmanlı Devleti'nden almış olduğu izinle bir erkek yetimhanesi kurdurmuştur⁴⁴². Yetimhane'nin mülkiyeti ise Osmanlı Devleti Kudüs'te ki Alman Büyükelçiliği'ne bırakarak, mülkiyet hakkında gerekli olan iletişimin Kudüs Mutasarrıflığı ile yapılmasını istemiştir⁴⁴³. Yetimhaneye birçok köyden öğrencide nakledilmiştir. Nakledilenler arasında on bir yaşın da olan ermeni çocukları da bulunmaktadır. Çocuklar Diyarbakır, Mardin ve Siverek gibi yerlerden yetimhaneye gönderilmişlerdir⁴⁴⁴.

⁴³⁸ Haya Harel, **A.g.m**, s.5.

⁴³⁹ Fatma Rezan Hürmen, **A.g.e**, s.167.

⁴⁴⁰ Haya Harel, **A.g.m**, s.5. Ayrıntılı bilgi için bak: Motza kasabası Kudüs şehri'ne yakın olan bir mekanda bulunmaktadır.

⁴⁴¹ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.134.

⁴⁴² **BOA, İ.HUS**, 62/89. Ayrıntılı bilgi için bak: Vesika da Alman cemiyeti'ne ait olan bu arazinin tapusu cemiyet lideri olan patrik üzerine yapıldığı dikkat çekmektedir.

⁴⁴³ **BOA, BEO**, 1098/82330.

⁴⁴⁴ **BOA, DH. TMIK. M**, 53/8.

Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi bugün yaptıkları ziyaret ardından ertesi gün mezar ziyareti ve vakıf ziyaretinde de bulunmuşlardır. Ziyaret akabinde ise İmparator ve İmparatoriçe burada bulunan tarihi eserleri gezmişlerdir. Bugün ki gezi programını tamamlayan Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi tekrar açılışını yapmış oldukları Erlöserkirche kilisesine geri dönmek için yola çıkmışlardır⁴⁴⁵. Kilise güzergâhına gelen İmparator ve İmparatoriçe seyahatin ikinci bölümünü tamamlayarak Beyrut'a gitmek üzere Yafa 'ya geçiş yapmışlardır⁴⁴⁶.

4 Kasım Cuma günü Yafa 'ya gelen Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi Osmanlı devlet adamları tarafından karşılanmıştır. Karşılama heyetinin içerisinde yer almış olan İran Şebbenderi bütün dikkatleri üzerine toplamıştır. Liman da kendilerini kalabalık bir heyet karşılamıştır. Ardından da İmparator ve İmparatoriçe saltanat kayığına binerek Hohanzeller yatına geçiş yapmıştır. Büyük tezahüratlar eşliğinde yata geçiş yapan II. Wilhelm ve İmparatoriçe akşamüzeri Yafa dan Beyrut'a gitmek üzere hareket etmiştir. Hohanzeller yatına ayrıca İzmir vapuru da eşlik etmiştir⁴⁴⁷.

2.2. ALMAN İMPARATORU II. WILHELM'İN BEYRUT VE ŞAM SEYAHATI

2.2.1. Beyrut Seyahati

Doğu Akdeniz bölgesinde yer alan, Ortadoğu coğrafyası'nın önemli liman şehirlerinden olan Beyrut'un tarihi serüveni Fenikeliler dönemine kadar uzanmaktadır. Beyrut'un Osmanlı Devleti topraklarına katılması ise bölgede hâkimiyet sağlamış olan Dürzi Şeyhlerinin elinden alınan topraklar ile gerçekleşmiştir. Tarih boyunca liman şehri olarak da anılan Beyrut hem ticari

⁴⁴⁵ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.134.

⁴⁴⁶ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.135.

⁴⁴⁷ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.136. Ayrıntılı bilgi için bak: A.L. Tıbawı, **British Interests in Palestine (1800-1901) A study of Religious and Educational Enterprise** 1961, adlı eserinin s.213-214-215 sayfalarında Alman İmparatorun Kudüs seyahatinin ana hatları ile okuyucuya sunmuştur. Seyahatin kısaca özeti verilerek İmparatorun Kudüs seyahati içerisi'nde yapmış olduğu ziyaretlerden bahsetmiştir.

anlamda hem de sosyal anlamda kendini geliştirmiş olan kâdim şehirlerden biri olarak bilinmektedir⁴⁴⁸.

Kâdim şehre seyahat etmek isteyen Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi 5 Kasım'da Yafa şehrinden ayrıldıktan bir gün sonra 6 Kasım sabahın da maiyetlerinde bulunan Hella, Herta, Lorey ve Asar-ı Tefvik zırhlısı ile Beyrut limanına ulaşmışlardır. İskele de İmparator ve İmparatoriçeyi karşılamak adına birçok kişi yer almıştır⁴⁴⁹. Hohenzeller yatının iskeleye ulaşması ile birlikte Beyrut Cezal Alman konsolosu ile Beyrut Vilayet Kaymakamı yata geçiş yaparak ilk karşılama törenini gerçekleştirmişlerdir. Tören ardından İmparator ve İmparatoriçe hemen karaya çıkmayacaklarını bildirmiş yatta biraz istirahat ettikten sonra karaya çıkacaklarını söylemişlerdir⁴⁵⁰. İstirahat ardından II. Wilhelm ve İmparatoriçe kendilerine tahsis edilen saltanat kayığına binerek iskeleye ulaşmışlardır. İskele de kalabalık halkın yanı sıra Osmanlı Devlet adamları'ndan Ahmet Kamil Efendi, Saffet Bey, Abdülkadir Efendi, Mehmet Celal Efendi Kaymakam Nasır ve Hayri Beyler, Vilayet mühendisi Beşir Efendi ve Ortodoks kilisesi okul öğrencileri de bulunmuşlardır. Bu kişilerin haricinde iskelede İmparator ve İmparatoriçeyi bekleyen yaklaşık iki yüz bin kişinin olduğu da tespit edilmiştir⁴⁵¹.

Rıhtımda yapılan tören sonrasında İmparator Sultan II. Abdülhamid'e teşekkürlerini ileten bir telgraf göndermiştir. Telgrafta ise, İmparatorun Kudüs ziyareti ardından Beyrut'a sağ salım bir şekilde ulaştığı söylenerek, II. Wilhelm'in seyahat boyunca sağlık ve sıhhatinin de oldukça yerinde olduğu ifade edilmiştir⁴⁵². Bunun yanı sıra İmparator telgrafta Dolmabahçe Sarayı'nın rıhtımına çıkıp da Sultan II. Abdülhamid'le karşılaştığı o günden bu yana seyahatinin mükemmel bir şekilde geçtiğini ifade etmiş, İmparatoriçe ise seyahati hiçbir vakitte söylenmeyecek bir hatıra niteliğinde bulduğunu söylemiştir. Güvenlik ve mihmandarlık konusuna da değinen Alman İmparatoru özellikle Tefvik Paşadan övgüyle söz etmiş ve askeri kortejde her daim yanında bulunan iki süvari alayından da gayet memnun olduğunu

⁴⁴⁸ Davut Dursun, "Beyrut", (DİA), 1992, C.6, s.81-82.

⁴⁴⁹ İbrahim el Esved, A.g.e, s.137-138.

⁴⁵⁰ BOA, Y.EE. 81/3, Lef 6. Ayrıntılı bilgi için bak: *İkdam* gazetesi muhabiri İsmail Zühtü Bey'de Alman İmparatorun Beyrut seyahati'ni gazete yazısında oldukça detaylı bir şekilde ihtiva etmiştir.

⁴⁵¹ İbrahim el-Esved, A.g.e, s.140-141

⁴⁵² İbrahim el-Esved, A.g.e, s.137-138.

ifade etmiştir. Akabinde İmparator Sultan Abdülhamide teşekkürlerini yinelemiş ve seyahatin diğer bölümleri içinde aynı memnuniyeti duyacağını ümit ettiğini dile getirmiştir⁴⁵³.

Beyrut tarihten bu yana hep kozmopolit bir yapıya sahip olmuştur. Bu yüzden şehir de dini yönden mozaik bir yapı oluşmuştur. İskelede yapılan karşılama töreninde Katolik, Ortodoks ve Yahudi din adamları'nın yer alması bunun en açık göstergelerinden biridir⁴⁵⁴. Törende yer alan Alman ve Fransız vatandaşların bir arada olması da dikkat çekmiştir. Bu manzara karşısında herhangi bir olumsuzluğa sebebiyet vermek istemeyen Osmanlı Devleti ise güvenlik tedbirlerini arttırmıştır⁴⁵⁵. Tören sonrasında ise İmparator ve İmparatoriçe Beyrut'ta ilk ziyaret edecekleri yere gitmek için kendilerine tahsis edilen arabaya binmişlerdir. Fakat daha önce İmparatorun *yanına Mühendis Yusuf Efendi gelerek II. Wilhelm'e araba ile geçeceğiniz burçlardan Sultan II. Abdülhamid den sonra ilk defa siz geçeceksiniz Majesteleri demiştir. Sözlerine ek olarak da Yusuf Efendi İmparatora verilen bu ayrıcalığın da herkese nasip olamayacağını ifade etmiştir*. Konuşma ardından İmparator ve İmparatoriçe yola çıkmış güzergâh boyunca da köylerde yaşayan insanlar tarafından coşku ile karşılanmışlardır⁴⁵⁶.

Köy ziyaretleri ardından Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi yatlarına geri dönmüşlerdir. Akşamleyin İmparator adına Hohanzeller yatın da bir akşam yemeği tertip edilmiştir. Davet edilenler arasında birçok ülke üyesi, Osmanlı Devlet adamları, İmparator'un maiyetinde bulunan kişiler yer almıştır. Yemek akabinde misafirler yatın güvertesinden havai fişek gösterisini izlemiştir. Bu sırada Alman İmparator'u ressamı ile görüşmüştür. Resme ve sanata olan düşkünlüğü ile tanınan Alman İmparatoru ressamından Beyrut'un eşsiz manzarasının resmini çizmesini istemiştir.

Güvertede bulunan Osmanlı Devlet adamlarından birkaç kişi ise konuşmayı duymuşlardır. Bunun üzerine İmparator devlet ricalinden birini yanına çağırarak II.

⁴⁵³ BOA, Y.PRK. NMH, 7/94.

⁴⁵⁴ İbrahim el-Esved, A.g.e, s.140-141

⁴⁵⁵ BOA, Y.EE, 81/3, Lef 5.

⁴⁵⁶ İbrahim el-Esved, A.g.e, s.142-143.

Abdülhamid'e hediye edilmek üzere iki tane yağlı tablo yapılmasını istediğini ifade etmiştir. Ardından bu konu hakkında İmparator Osmanlı Devlet adamlarından birinin fikrini almıştır. II. Wilhelm devlet adamına Sultan II. Abdülhamid'in bu konu hakkında ne düşüneceği sormuştur. Devlet adamı ise Sultan II. Abdülhamid'in bu jestten oldukça hoşnut kalacağını ifade etmiştir. İmparator aldığı cevap üzerine oldukça memnun olmuş ve yapılacak olan tabloların Monsieur Die Mörk tarafından Sultan II. Abdülhamid'e takdim edilmesini istemiştir⁴⁵⁷.

Sabahleyin, Alman İmparatoru'nun yapmış olduğu jestine karşılık Beyrut Belediye Başkanı ve Kaymakamı da İmparatorun yatına giderek kendilerine bir hediye takdim etmişlerdir. Hediye takdiminde oldukça memnun olan İmparator Belediye Başkanını ve Kaymakamı sabah kahvaltısını davet ederek birlikte kahvaltı yapmalarını istemiştir. Bunun akabinde İmparator ve İmparatoriçe Hohanzeller yatından iskeleye ulaşmış ve bugün yapacak oldukları ziyaretler için yola çıkmışlardır⁴⁵⁸.

Beyruttaki ziyaret programına Kaiser II. Wilhelm ve Agusta Victoria ilk olarak Yuhanna Hastahânesini ziyaret ederek başlamıştır. Yuhanna Hastahânesi şehrin en önemli sağlık merkezidir. Ziyaret sırasında hastalarla tek tek ilgilenen Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi bir taraftan da hastahâne hakkında bilgi almıştır. Akabinde II. Wilhelm hastahane de bulunan birkaç kişiye nişan takdim etmiştir. Ziyaret sonrasında İmparator ve İmparatoriçe Yahudi vatandaşları'nın kutsal kabul ettikleri Yahudi kubbelerini ziyaret etmişlerdir. Kubbe de Alman İmparatoru'na cemaat önderleri tarafından dua seremonisi yapılmıştır. Seronomi sonrasında haham tarafından Alman İmparatoru'na Yahudilerin kutsal kitabı olan Tevrat takdim edilmiştir. Ayrıca haham bölgede bulunan Yahudi vatandaşları için İmparatora bir bilgilendirme yapmış ve ziyaret için kendilerine olan minnettarlığını dile getirmiştir⁴⁵⁹.

⁴⁵⁷ BOA, Y.EE, 81/3 Lef 6. Ayrıntılı bilgi için bak: Alman İmparatoru'nun bu resim merakı hakkında daha detaylı bilgi edinmek için, John C. G. Röhl, **A.g.e**, 2001, s.848-887.

⁴⁵⁸ BOA, Y.EE, 81/3, Lef 7.

⁴⁵⁹ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.144-145. Ayrıntılı bilgi için bak: Hastahane hakkında detaylı bilgi için Seyahatte Alman İmparatoru'na mihmandarlık yapan Şakir Paşanın yazmış olduğu raporda ayrıntılı bilgi bulmak mümkündür.

Kudüs'te yaptığı ziyaretler ile dikkatleri üzerinde toplayan Alman İmparatoru Beyrut'ta bulunan yetimhaneleri de ziyaret etmiştir. Yetimhanenin girişinde bulunan kapı levhasına “*Allah Hohanzeller ailesini mübarek etsin*” yazısı yazılmıştır. Böylece Almanların bölgedeki etkinliklerin ne kadar fazla olduğu bir kez daha anlaşılmıştır⁴⁶⁰. Okulun girişinde kendilerini karşılayan kız ve erkek öğrenciler İmparator ve İmparatoriçeye kendi yapmış oldukları hediyeleri takdim etmişlerdir. Yetimhanenin içerisinde yer alan mabette Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi tarafından ziyaret edilmiştir. Bahçede öğrenciler İmparator ve İmparatoriçe'ye yazmış oldukları şiirleri okumuşlardır. Ziyaret sonucunda Kaiser II. Wilhelm'e yapmış olduğu mektep ziyareti için de teşekkür edilmiştir⁴⁶¹. Ardından da Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi okulda bulunan öğrenciler ve öğretmenler tarafından uğurlanmıştır⁴⁶².

Karma bir yapıya sahip olan mektep de dikkat çeken nokta ise öğrencilere verilen eğitimidir. Burada bulunan öğrenciler dini eğitimin yanı sıra birçok lisan dersleri de almaktadır. Özellikle İmparatorun yapmış olduğu ziyaret sırasında öğrencilerin Fransızca, İngilizce ve Almanca lisanlarıyla konuşması İmparator'un dikkatini çekmiştir. Böylece mektepte verilen eğitimin kalitesi ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra okul hocalarından olan Abdül Rezzak Efendi bu dillerin haricinde öğrencilerin aldıkları Arapça derslerinde de başarılı olduklarını söylemiştir⁴⁶³. İmparatoriçe mektep ziyaretine devam etmiş Alman İmparatoru ise mektepten ayrılarak askeri kışla ziyaretin de bulunmuştur.

II. Wilhelm'in kışlaya ulaşması ardından bir resmigeçit töreni düzenlenmiştir. Tören sırasında ayrıca top atışları yapılmıştır. Akabinde İmparatora kışla hakkında gerekli olan bilgiler verilmiştir. Bu yorucu günün ardından şehirde birçok yeri ziyaret eden İmparator biraz istirahat etmek istemiştir. Kendisine hazırlanan dairede biraz dinlenen II. Wilhelm kendisine tahsis edilen arabaya binerek kışladan ayrılmıştır. Seyahat sırasında çokça bahçe gezen Alman İmparatoru bu seferde Beyrut'ta

⁴⁶⁰ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.145.

⁴⁶¹ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.146. Ayrıntılı bilgi için bak: Alman İmparatoru'nun ziyaret etmiş olduğu bu okul Şakir Paşa'nın raporunda Feza mektebi olarak adlandırılmıştır.

⁴⁶² İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.147.

⁴⁶³ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.147.

bulunan meşhur Fıstık ağaçlarını gezmek istemiştir. Kendisi buraya geldiğinde İmparatoriçe de mektep ziyaretinin tamamlamış ve Fıstık ağaçlarının olduğu bölgeye gelmiştir. Bahçe gezisi sonrasında birazda olsa dinlenen İmparator ve İmparatoriçe belediye ziyareti için yola çıkmışlardır⁴⁶⁴.

Belediye binasının önüne geldikleri zaman İmparator ve İmparatoriçeyi Belediye Başkanı Abdülkadir Efendi karşılamıştır. Binanın içerisine geçen Alman İmparatoru bina hakkında ve Beyrut Belediyesi hakkında Abdülkadir Efendi'den bilgi almıştır. Bu sırada İmparator ve Mühendis Yusuf Efendi arasında bölgede bulunan diğer belediyeler hakkında bir konuşma yapılmıştır. Yusuf Efendi bölge hakkında Alman İmparatoru'na malumat verirken Katı' Cebelü'l Kays ve Küçük Lübnan da bulunan belediyelerin Naum Paşa Mutasarrıflığına bağlı olarak çalıştıklarını söylemiştir⁴⁶⁵. Alınan bilgiler sonrasında Alman İmparatoru İmparatoriçeyle birlikte tekrar limana geri dönmüş buradan da Hohanzeller yatına geçmiştir. Yatta bir gece daha konaklayan İmparator ve İmparatoriçe daha sonra Şam seyahatlerini gerçekleştirmek için hazırlık yapmışlardır⁴⁶⁶.

Yolculuk öncesinde de Beyrut limanında da hazırlık çalışmaları yapılmıştır. Binlerce kişi limanda bulunarak İmparator ve İmparatoriçeye düzenlenen törende yer almışlardır. Bunun yanı sıra törende Osmanlı devlet adamları ve Alman mektep öğrencileri de bulunmuşlardır. Alman İmparatoru'nu ve İmparatoriçesi'ni yolcu etme merasiminde ayrıca bir de askeri tören düzenlenmiştir. Askerler İmparator ve İmparatoriçeyi iskelede karşılamış ve resmi selam ita etmişlerdir. Bunun yanı sıra limanda bulunan her ırk ve dine mensup olan insanlarda törende yerlerini almıştır.

İskele de bulunan ahali İmparator ve İmparatoriçe'ye sevgi gösterisinde bulunmuştur. Rahibeler ise İmparatoriçeye ayrı bir özen göstermiş kendilerine ipek kurdele üzerine bağlı olan iki demet çiçek takdim etmişlerdir. Böylece 7 Kasım Pazartesi günü Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi Beyrut'tan ayrılmıştır⁴⁶⁷. Ardından da II. Wilhelm ve Agusta Victoria tren istasyonuna gitmek üzere yola

⁴⁶⁴ BOA, Y.EE, 81/3, Lef 7.

⁴⁶⁵ İbrahim el-Esved, A.g.e, s.148.

⁴⁶⁶ BOA, Y.EE, 81/3, Lef 7.

⁴⁶⁷ İbrahim el-Esved, A.g.e, s.148-149.

çıkılmıştır. Büyük bir askeri kortej eşliğinde istasyona gelen İmparator ve İmparatoriçeye tekrar bir tören düzenlenmiştir. Tören de Osmanlı Devlet adamları da yer almıştır. Ardından Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi Şam'a gitmek üzere yola çıkmışlardır⁴⁶⁸.

2.2.2. Şam Seyahati

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine on altıncı yüzyıl da katılmış olan Şam on sekizinci yüzyılla birlikte Azımzade ailesinin valiliğine bırakılmıştır. Özellikle Azımzade Esad Paşanın hizmetleriyle şehir yeni bir görünüme kavuşmuştur⁴⁶⁹. Şam bütün Avrupa devletlerinin ilgi odağı olan önemli bir ticaret merkezidir. Bölge de Fransızlar nüfuz kurmak adına pekçok defa sorun çıkarmışlardır. II. Wilhelm ve Agusta Victoria da doğu seyahatlerinin bir bölümünü oluşturan Şam şehrini ziyaret etmek istemişlerdir. Bu arzu bir noktada Fransızlara karşı bir mesaj niteliğindedir. Yolculuk şu şekilde gerçekleşmiştir.

Beyrut İstasyonundan yola çıkan tren Lübnan dağlarının eteklerin de yer alan tren istasyonun da durmuştur. Bu bölge Naum Paşa Mutasarrıflığının da bulunmaktadır. Nitekim bölge Alman İmparatoru'nun ziyareti ile daha da anlam kazanacaktır. İmparatorun uğrayacağı bu istasyon da hazırlıklar daha önceden başlatılmıştır. Naum Paşa'nın organize ettiği hazırlıklar ardından Alman İmparatoru'nun istasyona gelmesi beklenilmiştir. Ayrıca istasyon da Osmanlı Devlet adamları'ndan Binbaşı Süleyman Bey, Yüzbaşı Hüseyin Bey, Mühlhem Efendi, Mehmet Efendi de bulunmaktadır.

İstasyona gelen trenden inen II. Wilhelm ve Agusta Victoria'yı ilk karşılayan kişi Naum Paşadır. Karşılama töreninde ayrıca Osmanlı Devlet adamları da yer almıştır⁴⁷⁰. Tören sonrasında ise İmparator ve İmparatoriçe ile birlikte Naum

⁴⁶⁸ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.150.

⁴⁶⁹ Ş. Tufan Buzpınar, "Şam (Osmanlı Dönemi)", (**DİA**),2010, C.38, s.316.

⁴⁷⁰ İbrahim el Esved, **A.g.e.**, s.151-152-153. Ayrıntılı bilgi için bak: İbrahim el Esvedin eserinde ilk mola verilen istasyon ve bu bölge ile ilgili detaylı bilgi eserin dipnotun da bulmak mümkündür. Nitekim bunun yanında Şakir Paşanın raporunda da mevcut bilgi yer almaktadır. İbrahim el Esved'e göre Lübnan dağlarında bir yer olarak tasvir edilen istasyon Şakir Paşa'ya göre Cebel-i Lübnan bölgesinde yer alan İstasyon olarak tasvir edilmiştir.

Paşa'nın hazırlanmış olduğu çadırlara geçilmiştir⁴⁷¹. İstasyona gelen ikinci tren ise İmparatora mihmandarlık yapan kişilerin bulunduğu trendir. Trenden inen Şakir Paşa, Kamphofer Paşa, Ferik Abdullah Paşa, Mustafa Paşa gibi devlet adamları da İmparatorun bulunduğu çadıra geçmişlerdir. Yemek ve istirahat arından İmparator ve heyeti tekrar trene binmiş ve yola devam edilmiştir⁴⁷².

Demiryolu ile seyahatine devam eden İmparator için Osmanlı Devleti yaşanabilecek herhangi olumsuz bir olaya sebebiyet vermemek adına gerekli önlemleri almıştır. Çünkü istasyonlar da kaçakçılık ve hırsızlık gibi olaylar meydana gelmektedir. Bu sebeple Osmanlı Devleti gerekli tedbirleri aldırılmış ve tahkikatler başlatmıştır. Bu önemi daha iyi anlayabilmek için devletin Şam ile Beyrut arasında sefer yapan Posta Nezaret memurlarına başlatmış olduğu tahkikatten anlamak mümkündür. Tahkikat yapılmasının asıl sebebi Beyrut'tan Şam'a giden bir yolcunun kotasında büyük kıtadan oluşan sahipsiz bir poliçe çantası bulunmasıdır. Çanta devlet görevlileri tarafından açılmış ve içerisinde büyük rulolara sarılmış bir defter bulunmuştur. Defterin içerisi görevliler tarafından incelenmiş ve yazılan kâğıtların arasında bazı isim listelerinin olduğu tespit edilmiştir. Listelerde yer alan isimlerin kim olduğu hakkında Osmanlı Devleti araştırma başlatmış ve isimlerin Posta katarlarıyla Şam ile Beyrut arasında silah kaçakçılığı yapan kişiler olduğu anlaşılmıştır.

Bu kişilerin ise Beyrut'ta Mükim Emin Efendi adın da bir zatın himayesin de oldukları ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine devlet tarafından Emin Efendi'nin ikamet ettiği evlerin ve dükkânlarının aranması için emir çıkarmıştır. Ayrıca ikinci önemli konu ise Posta memurlarının da yapılan bu işe kayıtsız kalmasıdır. Olaylar sonucun da ise Osmanlı Devleti bölge deki hafiye ve Polis teşkilatını arttırmış ve istasyonlar da güvenlik önlemleri aldırılmıştır⁴⁷³.

Alman İmparatoru ve heyetinin İkinci mola verdiği yeri ise Salıköy bölgesidir⁴⁷⁴. Bu istasyon da İstasyon'un etrafında bin bir çeşit meyvelerden oluşan

⁴⁷¹ BOA, Y.EE, 81/3. Lef 7.

⁴⁷² İbrahim el-Esved, A.g.e, s.153.

⁴⁷³ BOA, Y.PRK. UM, 43/39. Ayrıntılı bilgi için bak: William Manchester, **The Arms of Krupp (1587-1968)**, Boston 1964, s.1016.

⁴⁷⁴ BOA, Y.EE, 81/3. Lef 7.

iki ile dört metre arasında ağaçlar bulunmaktadır. Ayrıca İmparator ve İmparatoriçe için tren garı Alman bayrakları ile donatılmıştır. Bu manzaradan memnun olan II. Wilhelm ve Augusta Victoria'ya ikinci bir karşılama töreni de bu istasyon da yapılmıştır. İmparatoru ilk karşılayan kişi ise Baron İntor Efendidir. Bunun yanı sıra Osmanlı Devlet adamları, komutanlar ve bölge deki önemli Dürzi şeyhleri de tören yer almışlardır⁴⁷⁵. Karşılama töreni ardından Kaiser II. Wilhelm ve İmparatoriçe Kok kumpanyası'nın hazırlamış olduğu çadırlar da bir süre dinlenmiş ve öğle yemeğinin akabinde de istasyondan ayrılmışlardır⁴⁷⁶.

Yolculuktan kısa bir süre sonra tekrar mola verilmiştir. Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi Osmanlı Devlet adamları ve ahaliden birçok kişinin bulunduğu kalabalık heyet tarafından karşılanmışlardır. Uzun bir süre istasyon da beklenilmemiş bir iki dakika burada kalınmıştır. Bu sırada Said Paşa ve II. Wilhelm arasında küçük bir sohbet gerçekleşmiştir. *Sohbet arasında Alman İmparatoru Said Paşa'ya burada yer alan okullarda verilen dini eğitimin ne kadar önemli olduğunu ifade etmiştir. Bunu bir örmekle göstermek isteyen Alman İmparatoru okulların birinde bir öğrencinin kendisine konu hakkında "burası sadece bizim okulumuz değil aynı zamanda evimiz, dini derslerin yanın da birçok başka dil eğitimi veren de bir yerdir." cevabını vermiştir. İmparator ise almış olduğu bu cevaptan etkilendiğini dile getirmiştir*⁴⁷⁷.

Bölgede bulunan yerel otorite sahiplerinin de mektepler üzerindeki etkisi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. II. Wilhelm'i karşılama merasimin de yer almış olan Dürzi Şeyhleri bölge de etkin bir güce sahiptir. Üç kola ayrılarak bölgede yerel otorite sahibi olan Dürziler eğitim alanın da da otoritelerini göstermektedirler. Devlet gücünün hissedilmediği bölge de Dürzi gücü'nün daha etkin olduğu görülmeye başlanmıştır. Öyle ki Dürziler bölge de askeri kuvvet bulunduracak kadar güçlü bir mekanizmaya sahiptirler. Ayrıca Dürzi Şeyhleri haricinde bölge de faaliyet gösteren

⁴⁷⁵ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.154.

⁴⁷⁶ BOA, **Y.EE**, 81/3. Lef 7.

⁴⁷⁷ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.155.

İngiliz misyonerleri de bulunmaktadır. Misyonerler eğitim alanının da etkin güç olmak için gerekli çalışmaları yapmışlardır⁴⁷⁸.

Dördüncü istasyonda mola veren Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi burada sadece beş dakika gibi kısa bir süre kalınmıştır. İstasyon da, din adamlarından Hacı Mehmet Abdullah Ağa, Mehmet el-Şedigat ve Mehmet el-Hüseyn ile birlikte Alman İmparatoru fotoğraf çekilmiştir. Ayrıca İmparator bölgenin de fotoğrafının çekilmesini istemiştir. Ardından da Alman İmparatoru Dürzi Şeyhleriyle beş dakika görüşme yapmıştır. Tekrar yola devam edilmiştir⁴⁷⁹.

Tren hareket ettiğinden belirli bir süre sonra durulan ilk istasyon Alman İmparatoru'nun babası III. Frederick'in bundan yirmi dokuz sene önce misafir olduğu istasyon olmuştur. Burada yine Alman İmparatoru'na ve İmparatoriçesi'ne karşılama töreni düzenlenmiştir. Geleneksel kıyafetleri içerisinde bulunan halktan bir grup meşhur Arap, geleneksel Arap danslarını kılıç ve def eşliğinde İmparatora sunmuşlardır. Gösteri sonrasında da ise yirmi beş dakika bir ara verilmiş akabinde de tekrar yola çıkmıştır. Diğer istasyonlarda da İmparator ve İmparatoriçe tören düzenlenmiş askerler tarafından resmi selam ita edilmiştir. Bunun yanı sıra törenlerde bando Mızıkay-ı Hümâyun da bulundurulmuş ve II. Wilhelm'e özel olarak Alman ve Hamidiye marşları da çalınmıştır. Ayrıca Alman fotoğrafçılar, yerli ve yabancı basın mensupları ve birçok kişi de önemli kareleri fotoğraflayarak İmparatorun seyahatine görsel malzeme kazandırmışlardır⁴⁸⁰.

Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi Şama gitmek için uğramış oldukları son iki istasyondan birisi de Zahle'nin Maalaka istasyonudur. İstasyona İmparator ulaşmadan önce Maalaka da bulunan ahali tren istasyonuna gelmek için yola çıkmıştır. Öyleki Kaiser II. Wilhelm'i görebilmek adına burada bulunan ahali araba yolunda trafiğe neden olabilecek kadar kalabalık bir grupla istasyona gelmeye çalışmışlardır. Bunun yanı sıra Zahle hükümeti ise İmparatorun gelişi adına Ahvaş da büyük bir karşılama töreni hazırlatmıştır. Tören hazırlıkları içerisinde göze çarpan nokta ise İmparatorun gelişi adına alanın yanında ki yolun sağ tarafında Arapça yazı

⁴⁷⁸ BOA, Y.PRK. UM, 43/92.

⁴⁷⁹ İbrahim el-Esved, A.g.e, s.156.

⁴⁸⁰ İbrahim el-Esved, A.g.e, s.156-157-158.

ile “Yaşasın! Sultanımız Abdülhamid Han” ve yine aynı şekilde yolun sol tarafında “Yaşasın! İmparator ve İmparatoriçe” yazılarının bulunmuş olmasıdır. Ayrıca yine yol güzergâhı da Osmanlı ve Alman bayraklarıyla süslenmiştir. Tren garın da ise Belediye meclis üyeleri, Belediye Başkanı İlyas Bey ve Osmanlı Devlet adamlarından birkaç kişi de II. Wilhelm’i karşılamak için hazır bulunmuşlardır⁴⁸¹.

Güvenlik önlemleri en üst seviyede tutulmuş birçok polis istasyonda görev almıştır. Görev alan bir kısım asker ise Zahle hükümeti’nin eski Belediye Başkanı olan Halil Efendi’nin yanında yer almıştır. Bir kısım polis memuru da kalabalık ahalinin önünde durmuş ve herhangi bir izdihama sebep olmamak için de yolun diğer tarafında da bulunmuşlardır. Zahle Alman İmparatoru’nun gelişi ile farklı bir havaya bürünmüştür. Sokaklar bayraklarla ve çiçeklerle süslenmiştir. Evler iki devletin bayraklarıyla donatılmıştır. İmparatoru görmek için insanlar evlerinin çatılarına kadar çıkmışlardır⁴⁸².

Hazırlıklar bu şekilde devam ederken öğlen saat on bir de istasyona ulaşan ilk tren Osmanlı Devlet adamları’nın yer aldığı tren olmuştur. Trenden inen Suriye Valisi Nazım Paşa, askeriyeden önemli kumandanlar, askeri amirler resmi üniformaları içerisinde İmparatorun istasyona gelişini beklemişlerdir. Bir taraftan bu bekleyiş sürerken Hüseyin Nazım Paşa da yapılacak olan askeri gösteriler için hazırlıkların tamamlanıp tamamlanmadığını kontrol etmiştir⁴⁸³. Yapılan hazırlıklar sonrasında ise Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi’nin bulunduğu trenin istasyona giriş yaptığı görülmüştür. Ardından top atışları başlamıştır.

Trenden inen İmparator ve İmparatoriçe kendilerini görmeye gelen ahaliyi selamlayarak, Zahle hükümet binasına geçmişlerdir. Hükümet binasının da İmparator ve İmparatoriçeyi ilk karşılayan kişi beş yaşın da adı Loris olan ve Alman bayrakları rengindeki elbisesi ile göz dolduran küçük tatlı bir kızdır. Alman İmparatoru’nu ve İmparatoriçesi’ni gören Loris elinde bulunan çiçek demetini II. Wilhelm ve İmparatoriçeye takdim etmiştir. Bunun ardından da Loris, İmparator ve İmparatoriçeye atfetmiş olduğu, sekiz tane şiiri okumak istemiştir.

⁴⁸¹ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.158-159.

⁴⁸² İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.159-160.

⁴⁸³ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.160.

Loris şiirlerden dört tanesini II. Wilhelm'e diğer dört şiiri ise Agusta Victoria'ya takdim etmiştir. Loris'in takdim ettiği çiçeklerin üzerinde yazmış olduğu şiirlerden bir tanesi fark eden II. Wilhelm ve Agusta Victoria yapılan bu jestten oldukça memnun olmuştur. İmparator ve İmparatoriçe Loris'i bu ince düşüncesinden dolayı tebrik ve takdir etmişlerdir⁴⁸⁴. İstasyon da on beş yirmi dakika mola veren İmparator ve İmparatoriçe ahaliyi selamladıktan sonra trene geçiş yapmış ve yola devam etmiştir. İkinci trenle istasyona gelen Suriye Valisi Hüseyin Nazım Paşa da İmparatorun bulunduğu tren de yer almış ve II. Wilhelm'e Şam'a kadar eşlik etmişlerdir. Ayrıca aynı vagon da yolculuk yapan Alman İmparatoru ve Nazım Paşa arasında da kısa bir görüşme gerçekleşmiştir. Görüşme akabinde Nazım Paşa ikinci trene geçiş yapmıştır. Yolculuk bu şekilde devam etmiş üç dört saat ardından ise son istasyon olan Berameke'ye varılmıştır⁴⁸⁵.

Alman İmparatoru istasyona ulaşmadan daha önce gerekli hazırlıklar yapılmış, Şam Valisi Hüseyin Nazım Paşa ile Şakir Paşa başta olmak üzere birçok bürokrat istasyonda İmparatoru karşılamak için hazır bulunmuşlardır. Devlet erkânının yanı sıra birçok mektep talebesi de tören için istasyonda yer almıştır. Trenden inen Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'ni Osmanlı Devlet adamlarından iki nazır karşılamış ve resmi törene geçilmiştir. Ardından tören alanından at üzerinde ayrılan Kaiser II. Wilhelm dinlenmek üzere ikamet edeceği daireye geçmiştir. Alman İmparatoriçesi ise dört atlı arabaya binerek daireye ulaşmak için yola çıkmıştır. Askeri kortej eşliğinde ilerleyen İmparator ve İmparatoriçe yolculuk sonrasında askeri karargâh içerisinde bulunan yere gelmişlerdir⁴⁸⁶.

İlk karşılama töreni rüştiye mektebine giden Ortodoks, Protestan, Rum ve Yahudi dini inancına sahip olan on üç mektep talebesi tarafından yapılmıştır. İlginç

⁴⁸⁴ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.161.

⁴⁸⁵ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.162-163-164. Ayrıntılı bilgi için bak: Şakir Paşanın yazmış olduğu raporda da İmparatorun Suriye seyahati hakkında geniş bilgi edinmek mümkündür.

⁴⁸⁶ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.165-166 Ayrıntılı bilgi için bak: İbrahim el-Esvedin eserini verirken başta Alman İmparatoruna olan derin sevgisinden ve yazmış olduğu kasideden söz etmiştik. İmparatorun Suriye ziyaretinin de de el-Esved eserinde vermiş olduğu dipnotlarda şiire yer vermesi yine İmparatora olan derin sevgisini ifade etmektedir. Fakat bu eserin tam olarak tarafsız bir şekilde ele alınıp alınmadığı da ayrı bir konuyu ihtiva etmektedir. Çünkü İbrahim el-Esved eserinde sürekli İmparator ve İmparatoriçenin seyahat boyunca yapmış oldukları ziyaretleri pozitif bir bakış açısıyla eserine yansıtmıştır. Olumsuz bir olaya pek te rastlamak mümkün değildir.

olan kısım ise bu talebeler arasında Müslüman mektebinden bir öğrencinin yer almamış olmasıdır. Talebelerin İmparator ve İmparatoriçeye çiçek takdimi ardından, Augusta Victoria talebelerin öğretmeni olan Mihail Efendi'ye yapılan nazik davranış için teşekkür etmiştir. Ayrıca tören sırasında ünlü şair Necip Efendi de yer almıştır. Tören de ise Necip Efendi ünlü şiirlerinden birtanesini Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'ne okumuştur. Tören akabinde Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi istirahat etmek istemişlerdir. Ardından II. Wilhelm ve Agusta Victoria Şam seyahatlerinde ikamet edecekleri Selim Besravi'ye ait olan otele geçiş yapmışlardır⁴⁸⁷. Nitekim Kaiser II. Wilhelm adına otel de akşamleyin bir ziyafet organize edilmiştir. Altmış dört kişinin çağırıldığı bu özel gece için hazırlanan masa da her şey en ince ayrıntısına kadar düşünülmüştür. Özellikle Sultan II. Abdülhamid tarafından ziyafette kullanılmak üzere İstanbul'dan özel yemek takımları gönderilmiştir. Hazırlanan ziyafet menüsü ise şu şekildedir⁴⁸⁸.

Tablo 6

Alman İmparatoru'nun Şam Ziyafet Menüsü 1

Sebze Çorbası	Portakallı Ördek
Avnikol Lokması	Tereyağı, Taze Fasulye
Salçalı Balık	Osmanlı Pilavı
Türlü, Dana Külbastısı	Elmalı Kaymaklı Börek
Tavuk, Hindi	Dondurma
Ceylan Kebabı	Meyve

Kaynak: *İkdam* gazetesi 21 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

Ziyafet sonrasında Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi Şam'a gitmek üzere yola çıkmıştır. Şam da ise II. Wilhelm'in ziyareti için hazırlık yapılmaya başlanmıştır. İlk olarak İmparator ve İmparatoriçe'nin Şam'da konaklayacakları daire de hazırlık çalışmaları yapılmıştır. Karşılama törenin de görev alması için bir bölük

⁴⁸⁷ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.166-167.

⁴⁸⁸ *İkdam*, 21 Teşrin-i Sani 1898, s.1. Ayrıntılı Bilgi İçin Bak: *İkdam* gazetesi seyahat muhabiri İsmail Zühtü Bey'in "Suriye Hatıraları" adlı gazete tefrikasında detaylı bilgi bulmak mümkündür.

asker Şam'a gönderilmiştir⁴⁸⁹. Ayrıca yapılacak olan resmigeçit törenin de görev almak için Ferik Paşa'nın taburun da bulunan altı piyade askeri, bir süvari alayı ve iki topçu da bölgeye sevk edilmiştir⁴⁹⁰. Beyrut'tan Şam'a tren ile gelecek olan Alman İmparatoru'nun istasyon güzergâhların da herhangi bir problemle karşılaşmaması istenilmektedir. Bu yüzden özellikle İtalyan ve Fransız memurları hakkında bilgi toplanmıştır. Ayrıca Kudüs ile Yafa arasında bulunan memurların da bilgileri Kudüs Mutasarrıflığından alınmıştır⁴⁹¹.

Hazırlıklar sürerken bir taraftan da İmparatorun Şam ziyareti için yanında yer alacak olan iki süvari alayından birinin seyahat boyunca kullanacak olduğu beş yüz adet hayvanın acilen bölgeye sevk edilmesi Şam telgraf müdürlüğü tarafından İstanbul'a bildirilmiştir. Fakat gönderilen telgraflarda bir karışıklık yaşanmıştır. Bunun üzerine Şam telgraf müdürlüğü en azından on beş yirmi gün içerisinde iki yüz hayvanın bölgeye sevk edilmesi gerektiği ifade etmiştir⁴⁹². Ayrıca telgraf müdürlüğü İmparatorun Suriye de yapacak olduğu seyahati için de kırk tane Arap atının Şam'a gönderilmesi gerektiğini ifade etmiştir⁴⁹³.

Alman İmparatoru'nun Şam seyahati süresince ziyaret edecek olduğu mekânlar da bazı düzenleme çalışmaları da yapılmıştır. Örneğin; İmparatorun Şam idadi mektebine yapacak olduğu ziyaret düşünülmüş ve mektepte bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Düzenleme çalışmaları için mektep müdürü Maarif Nezaretine başvuru yapmış ve beş yüz kuruş'un çalışmalar için gönderilmesini istemiştir⁴⁹⁴. Ayrıca devlet seyahatte yaptığı tüm harcamalara da dikkat etmiştir⁴⁹⁵.

Ziyaretler sırasında Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'nin güvenliğinden sorumlu olmak üzere bölgeye birden fazla polis ve zabitan da gönderilmiştir. Görevli memurlara Beyrut ile Şam arasındaki bağlantıyı iyi bir şekilde sürdürmeleri söylenerek, merkez ve vilayet arasındaki iletişimde en iyi şekilde sağlamaları

⁴⁸⁹ BOA, Y.PRK. MYD, 21/91.

⁴⁹⁰ BOA, Y.MTV,183/75.

⁴⁹¹ BOA, Y.MTV, 182/72.

⁴⁹² BOA, BEO, 1211/90765.

⁴⁹³ BOA, BEO,1202,90116.

⁴⁹⁴ BOA, MF. MKT, 427/7.

⁴⁹⁵ BOA, MF. MKT, 427/8.

gerektiği ifade edilmiştir⁴⁹⁶. İmparatorun Şam da bulunacağı ilk gün için gece yakılmak üzere bir milyon lamba, elli bin mum ve bunlara ek olarak da birkaç gaz lambası alınmıştır. Her evin kapı ve camları Alman ve Osmanlı bayraklarını ile donatılmıştır. O kadar çok bayrak kullanılmıştır ki bayrak kumaşı için ticaret piyasası dahi oluşmuştur. Bir metre kırmızı kumaşın fiyatı on katı daha fazla parayla satılmıştır. Şam şehri bir uçtan diğer uca kadar süslemelerle donatılmıştır. Sadace şehrin ana merkezi değil çevre köylerde de aynı hazırlık çalışmaları sürdürülmüştür. Şam'ın ünlü Paşalarından Ahmed Şema Bey'in şehrin merkezi'nde bulunan konağının yanı sıra Dummar da bulunan evi bile aynı süslemelerle donatılmıştır⁴⁹⁷.

Kaiser II. Wilhelm'in ziyareti öncesinde şehirde bazı olaylarda yaşanmıştır. Örneğin; bölgeye keşif yapma amacıyla gelen Alman, İngiliz ve Amerikan vatandaşları'nın şehirde bulunma maksatları'nın farklı olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar kişiler Şam'a gelme sebepleri'nin seyyahlık olduğunu ifade etmiş olsalar da birkaç gün süre zarfında asıl geliş sebepleri ortaya çıkarılmıştır. Yaşanan olaylar sonucunda ise devlet gerekli olan tedbirleri almıştır⁴⁹⁸.

Bunun yanı sıra Alman İmparatoru'na Şam da iken tekrar bir suikast girişimi yapılmak istenmiştir. Yapılacak olan girişim hakkında tam olarak ismi bilinmese de Sultan II. Abdülhamid'e sadık bir vatandaş olarak düşünülen isminin gizli kalmasını isteyen bir kişi bu girişimini devlete haber vermiştir. Kendisi İskenderiye'de bulunduğu sırada limanda Osmanlı vapurunu beklerken Ermeni cemaatine mensup olan bir grubun kendi aralarında ki konuşmalara kulak misafiri olduğunu ifade ederek, yirmi komite mensubunun Alman İmparatoru'na Şam ziyareti esnasında bir suikast yapma girişimi içerisinde olacaklarını belirtmiştir. Verilen bu haber üzerine de Osmanlı Devleti gerekli tedbirleri almış ve suikast girişimini önlemiştir.

Alınan haber üzerine devlet bölgedeki polis teşkilatıyla haberleşmiş ve kişiler hakkında yakalama kararı çıkarmıştır. Yakalanan Ermeni Komite mensupları İskenderiye'den hareket eden Posta Harp gemisine bindirilerek Beyrut'a gönderilmiştir. Ayrıca yirmi kişilik grup üyelerinden on üç kişinin vapur da yer alıp

⁴⁹⁶ BOA, Y.MTV, 181/67.

⁴⁹⁷ İbrahim el-Esved, A.g.e, s.168-169.

⁴⁹⁸ BOA, Y.MTV, 174,40.

almadığı konusunda Osmanlı Devleti bilgilendirme raporu talep etmiştir. Yapılan sayım sonucunda bir kişinin vapurda olmadığı anlaşılmış ve kendisinin kaçak yollarla Şam'a gidip Alman İmparatoru'na burada suikast yapma teşebbüsünde bulunacağı tespit edilmiştir. Kişinin isminin tespit edilmesi için gerekli çalışmalar yapılmıştır. Fakat konu hakkında hassas davranan Mabeyn-i Hümayun ise kendilerine derhal bu kişi hakkında malumat verilmesini istemiştir⁴⁹⁹.

Son istasyondan yola çıkan İmparator ve İmparatoriçe güvenli bir şekilde Şam'a ulaşmışlardır. Şehre gelen II. Wilhelm ilk olarak Sultan II. Abdülhamid'e bir telgraf göndermiştir. *Telgraf ta ise İmparator, Şam'a ulaşmış olduğu bu ilk günde kendisine müthiş bir karşılama töreni yapıldığını ve bölgeyi ziyaret edecek diğer ülke İmparatorlarının da aynı şekilde karşılanmasını temenni ettiğini belirtmiştir*⁵⁰⁰. Telgraf sonrasında coşkulu kalabalığı selamlamak üzere dışarı çıkan II. Wilhelm büyük topluluk karşısında şaşkınlığını gizleyememiştir. Kendisinin yanına gelen, kalabalığın da temsilcisi sayılan zatın elini sıkmıştır. Ardından da sözlerine şu şekilde devam etmiştir. *Keşke Berlin halkı da bu kalabalığı görmüş olsaydı. Sözlerinin ardından İmparator bu coşkulu kalabalığı selamlamıştır*⁵⁰¹.

Tören sonrasında Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi 8 Kasım da Şam ziyaret programına başlamıştır. İlk ziyaret edilen yer Şam'ın ünlü Emevi Camisi olmuştur. Alman İmparatoru cami güzergâhı boyunca da yol üzerinde bulunan askerler tarafından selamlanmıştır⁵⁰². Cami ziyaretin de İmparator ve İmparatoriçeye Osmanlı Devlet ricalinden Tefik Paşa, Şefik Bey, Neşet Bey ve İmparatorun heyeti de eşlik etmiştir⁵⁰³. Yol güzergâhın da gerekli olan güvenlik önlemleri alınmıştır. Ordu kumandanları ve taburları da Alman İmparatorunu ve İmparatoriçesini takip ederek herhangi bir sorunun çıkmasına engel olmuşlardır.

Camiye askeri kortej eşliğinde ulaşan II. Wilhelm ve İmparatoriçe 'ye Belediye mühendisi Oberi Efendi rehberlik etmiştir. Caminin iç mekânı gezilirken bir taraftan da İmparator ve İmparatoriçeye Oberi Efendi Emevi camisi'nin tarihi

⁴⁹⁹ BOA, Y.PRK. A, 12/10.

⁵⁰⁰ İbrahim el-Esved, A.g.e, s.169.

⁵⁰¹ BOA, Y.EE, 81/3. Lef 7.

⁵⁰² BOA, Y.EE, 81/3. Lef 7.

⁵⁰³ İkdâm, 21 Teşrin-i Sani 1898, s.1

hakkında bilgi vermiştir. Ardından ziyaret sona ermiştir. Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi ise yapılan bu geziden oldukça memnun kalmışlardır⁵⁰⁴. İmparator bu kutsal mekândan övgü dolu sözlerle bahsetmiştir. Caminin içerisini gezen Kaiser II. Wilhelm henüz restorasyonu tamamlanmamış olsa da mimari açıdan camiyi mükemmel bulmuş ve içerisinin temiz ve ferah oluşunu takdir etmiştir⁵⁰⁵. Ancak Kaiser II. Wilhelm gezmiş olduğu kutsal mekân sonrasında ufak bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Kendisi Kudüs'te bulunduğu sırada Kutsal Mezar kilisesi'ni ziyaret ettiğinde içerisindeki kötü kokudan ve rutubetten oldukça rahatsız olmuş ve kilisenin harap bir vaziyette olması da oldukça üzülmüştür. Üzüntüsünü Baden Grandükü I. Friedrich ile paylaşan İmparator burada görmüş olduğu manzara karşısında şaşkınlığını gizleyemeyerek acilen, Grandük I. Friedrich'e bir telgraf göndermiştir. Telgrafta şu sözlere yer verilmiştir. *“Daha önce çok pislik gördüm, ama bu kadar büyük bir yığılı hiç görmemiştim”*. Söзlerini ifade etmiştir⁵⁰⁶.

Ziyaretten sonra İmparator ve İmparatoriçe tarafından caminin hemen yanında bulunan Selahattin Eyyubi makamı da ziyaret edilmiştir. Tarihte Kudüs'ün Müslümanlar tarafından fethedilmesinde önemli katkıları olan Selahattin Eyyubi Kaiser II. Wilhelm için saygınla anılan bir şahsiyettir⁵⁰⁷. Kudüs kahramanı Selahattin Eyyubi'nin makamının Sultan II. Abdülhamid tarafından restore edilmiş olması İmparatorun II. Abdülhamid'e olan saygı ve sevgisinin bir kat daha artırmıştır⁵⁰⁸.

Ziyaret sırasında Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi Kudüs kahramanı'nın kabrine özel olarak yapılmış bir demet çiçek buketi koydurmuşlardır. Demetin üzerine de şu notu eklemeyi unutmamışlardır. *“Alman Kaiser'i II. Wilhelm ve Rusya Kralından kahraman Sultan Selahattin Eyyubi'ye bir hatıra olması temennisiyle”*. Bunun yanı sıra II. Wilhelm tarafından buraya bir taç da konulmuştur. Tacın üzerinde yer alan Almanca kısmın da *Alman İmparatoru II. Wilhelm hazretleri Selahattin Eyyubi'nin Türbe-i şerifleri'nin yadigâr ziyaretleri olmak üzere iş bu tacı teberru ve ahd buyurmuşlardır*. İfadeleri bulunmaktadır. Tacın diğer kısmın da

⁵⁰⁴ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.170.

⁵⁰⁵ BOA, **Y.EE**, 81/3. Lef 7.

⁵⁰⁶ Bayram Soy, **A.g.m**, s.129.

⁵⁰⁷ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.170.

⁵⁰⁸ BOA, **Y.EE**, 81/3 Lef 7.

Maide Suresi'nin 13. ayetin de yer alan *İnnallâhe yuhıbbul muhsînun (Allah iyilik yapanları sever)* yazısı yer almaktadır⁵⁰⁹.

Yıllar önce haçlıların elinden kurtarılmış bu topraklarda yıllar sonra Protestan mezhebine mensup bir İmparator tarafından ziyaret edilmesi ve notta da Alman İmparatoru ve Rusya Kralı ifadeleri'nin geçmesi ortaya tekrar bir haçlı ruhunun çıkabileceği anlamını da taşımaktadır⁵¹⁰. Günün ikinci yarısın da ise İmparator Şam da bulunan Osmanlı bürokrat ailesine mensup olan ayrıca tarihte de önemli işlere imza atmış kişilerin konaklarını ziyaret etmiştir. İlk olarak Alman İmparatoru Esad Paşa'nın konağını⁵¹¹ ziyaret etmiştir⁵¹². Tarihte Şam yerel otoritelerinden birine sahip olan AzıMZade ailesine ait olan konak Şam'ın en meşhur tarihi konaklarından birini temsil etmektedir. Ayrıca bu konak mimari açıdan da önemli bir konak olma özelliğini korumaktadır⁵¹³.

İmparator ve İmparatoriçe yapılan karşılama töreni sonrasında konağın içerisini gezmişlerdir. Gezi sırasında konağın içerisin de bulunan tablolar İmparatoru'nun dikkatini çekmiştir. Ardından İmparator kendisine ayrılan bölüme geçerek burada ki koltuğa oturmuş ve kendisine Arap bedevileri tarafından hazırlanan gösteriyi izlemiştir⁵¹⁴. Ayrıca II. Wilhelm yapılan gösteriyi oldukça beğenmiş ve gösterinin fotoğraflarının çekilmesini emretmiştir⁵¹⁵. Bunun akabinde ise Esad Paşa ve Alman İmparatoru ile İmparator heyeti birlikte misafir salonuna geçiş yapmışlardır⁵¹⁶. Burada II. Wilhelm'e Muhammet Paşa, ziyaret hatırası olarak

⁵⁰⁹ Salih Kış, "Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Haçlı Rüyası ve 1898 Kudüs Seyahati", **SUTAD**, Güz 2017, s.499.

⁵¹⁰ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.170.

⁵¹¹ Esad Paşa'nın konağı şehirde bulunan herhangi birinin konak vasfında değildir. Bundan yirmi dokuz sene önce Alman İmparatoru'nun babası III. Friedrich'in Şam ziyareti'nde bu konak Cibran Efendi'ye aittir. III. Friedrich de seyahati esnasında bu konağı ziyaret etmiştir. Konağın sahibi olan Cibran Efendi ve oğlu İmparatora ev sahipliği yapmışlardır. II. Wilhelm'de babasının izinden gitmiş ve konağı tekrar ziyaret etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bak: İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.172.

⁵¹² İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.171.

⁵¹³ *İkdam*, 21 Teşrin-i Sani 1898, s.1. Ayrıntılı bilgi için bak: Ali Karaca, "Esad Paşa AzıMZade", **(DİA)**, 1995, C.11, s.350-351.

⁵¹⁴ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.171.

⁵¹⁵ *İkdam*, 21 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

⁵¹⁶ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.171.

iki kahve fincanı takdim etmiştir. Yapılan jestte karşılık Alman İmparatoru da Muhammet Paşa'ya hat ile yazılmış bir tablo hediye etmiştir⁵¹⁷.

İkinci konak ziyareti ise Şam da bulunan Alman konsolosu Monsieur Lutiko'nun konağı olmuştur. Saat on birde Esad Paşa konağından çıkan İmparator ve İmparatoriçe Alman konsolosunun evine gelmiş ve burada bir süre dinlenmişlerdir. Burada Alman İmparatoru'na içki ikram edilmiş fakat İmparator çay içmeyi tercih etmiştir. İçeceği geldiğinde İmparator sedef kakmalı bir sehpanın üzerinde duran albümü incelemeye başlamış bir taraftan da çayını yudumlamıştır. Augusta Victoria bu sırada Monsieur Lutiko'nun oğulları için getirmiş olduğu hediyeleri Madam Lutiko'ya takdim etmiştir. Şam seyahati'nin ilk gün ziyaretleri böylece tamamlanmıştır. Büyükelçi'nin konağından ayrılan İmparator ve İmparatoriçe ikamet ettikleri daireye geri dönmüşlerdir⁵¹⁸.

Seyahatin ikinci günün de Alman İmparatoru öğleden sonra Şam da bulunan bahçeleri görmek istemiştir. İmparator kendisine tahsis edilen atına binmiş, kendisine eşlik eden Osmanlı Devlet adamları'da diğer atlara binerek yola çıkmışlardır. Bahçe gezisi ardından Alman İmparatoru ve maiyetinde bulunan kişiler Merce meydanı'na ulaşmışlardır. İmparatora burada askerler resm-i selam ita etmişlerdir. II. Wilhelm'de buna karşılık askerleri selamlamış ve resmigeçit töreninin başlamasını beklemiştir⁵¹⁹. Tören beşinci Ordu-yu Hümâyuna mensup olan askerler tarafından düzenlenmiştir. Ayrıca törenin provası da günler öncesinden yapılmıştır⁵²⁰. Törene katılanlar arasında Hakkı Paşa'nın altı bin piyadesi, Nuri Paşa'nın üç bin süvarisi ve ayrıca üç bin topçu da bulunmaktadır. Bu kişiler haricinde Hac kafilesi emiri olan Abdurrahman Paşa, Bedevi araplardan birkaç kişi, Çerkez ve Havranlılar'dan oluşan iki yüz elli kişilik bir grup askerde törende yer almıştır.

Askerler resmigeçit törenin de ayrıca "*Beni hilal gösterisi*"de yapmışlardır⁵²¹. Diğer gösteri yapan grup arasında ise at üzerinde bulunan arap bedevi askerleri

⁵¹⁷ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.172.

⁵¹⁸ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.173.

⁵¹⁹ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.174.

⁵²⁰ *BOA*, **Y.EE**, 81/3, Lef 7-8.

⁵²¹ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.175.

olmuştur⁵²². Gösteri sonrasında da topçu kumandanı Alman İmparatoruna yaklaşmış ve kendisi ile tokalaşmak istemiştir. Bu nazik davranışa karşılık veren İmparator ise kumandana “*Topların dünyada gördüğüm en güzel toplardan daha güzel*” sözlerini söylemiştir⁵²³.

Resmigeçit töreni ardından İmparator ve İmparatoriçe Şam Valisi Hüseyin Nazım Paşa'nın konağını ziyaret etmişlerdir. Nazım Paşa'nın konağı şehir de mimari yapısıyla ün kazanmış olan ender konaklardan biridir. Bu yüzden de konağı ziyaret edecek olan İmparator ve İmparatoriçe için günler öncesinden hazırlık çalışmaları yapılmıştır. Konağa gelen İmparator ve İmparatoriçe ayrıca Mızıka-yı Hümâyün tarafından marşlar çalınmıştır. Bunun ardından ise Alman İmparatoru kendisine eşlik eden, Alman Hariciye Nazırı Monsieur Döbülöv, Berlin Sefiri Tevfik Paşa ile kendisine düzenlenen törene iştirak etmiştir. Konakta bir saat kalan İmparator ve İmparatoriçe'ye bir de hediye takdimi yapılmıştır.

Nazım Paşa'nın damadı Celalettin Efendi, Nazım Paşa'nın İmparator için özel olarak hazırlanmış olduğu bir resim ile Beyrut'a giderken çekilmiş olan altın varaklarla donatılmış olan resim tablosunu Alman İmparatoru'na takdim etmiştir⁵²⁴. Nitekim Nazım Paşa'da İmparatora bir oda takımı takdim etmiştir⁵²⁵. Bu jestlere karşılık Alman İmparatoru da Nazım Paşa'ya birinci dereceden nişan takdimi etmiştir. İmparator konak ziyaretini bu şekilde tamamlarken, Alman İmparatoriçesi ise Dummar'a gitmiştir. Arap bedevileri'nin yapmış olduğu gösteri sonrasında Alman İmparatoriçesi, İmparator ile birlikte gece yarısı ikamet ettikleri daireye geri dönmüşlerdir⁵²⁶.

Alman İmparatoru'na Şam ziyaretleri sırasında belediye tarafından verilecek olan ziyafet için günler öncesinden hazırlık yapılmaya başlanmıştır⁵²⁷. Ziyafete davet edilen misafirler de dikkat çekmiştir. Osmanlı bürokrat ailesi'nin yanı sıra ziyafete çeşitli milletlerin büyükelçileri, din görevlileri ve önemli şahsiyetleri de davet

⁵²² *İkdam*, 21 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

⁵²³ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.175.

⁵²⁴ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.176.

⁵²⁵ *BOA, Y.PRK. UM*, 44/41.

⁵²⁶ *İkdam*, 21 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

⁵²⁷ *BOA, Y.EE*, 81/3, Lef 8.

edilmiştir. Ziyafet için çağırılan ancak daha sonra yemeğe katılmaktan son anda vazgeçen Şam Rusya konsolosu ise bütün dikkatleri üzerine toplamıştır.

Alman İmparatoru haberi işitince büyükelçinin hemen bir telgraf ile ziyafete neden katılmadığını beyan etmesini emretmiştir. Alınan cevabı hiçte tatminkâr bulmayan İmparator, meselenin arkasında başka birilerinin olduğunu düşünmüştür. Ardından da Kaiser II. Wilhelm meselenin arkasında İngiltere Devleti'nin olduğunu ifade ederek yapmış olduğu entrikalar sayesinde Rus konsolosu'nun ziyafette yer almadığını dile getirmiştir⁵²⁸. Konuklar bu şekilde ziyafete çağırılmışken, ziyafet masası içinde gerekli hazırlıklar yapılmıştır. İki oda da ağırlandıktan istenen misafirler için odalara altmış dört kişilik sandalye takımları yerleştirilmiştir. Bunun yanı sıra Şam işçiliğinin kullanılmış olduğu sedef kakmalı mobilyalarda salonlara konulmuştur. Ayrıca masalarda kullanılacak olan çatal bıçak takımları da saf gümüşten seçilmiştir⁵²⁹. Masanın etrafına dizilmiş olan sandalyelerin üzerinde ise Alman armaları yer almıştır. Ziyafette verilecek olan menünün içeriği ise şu şekildedir⁵³⁰.

Tablo 7

Alman İmparatoru'nun Şam Ziyafet Menüsü 2

Butajal İran	Pilav
Börek	Bezelye
Koyun Kaburgası	Dondurma
Biftek, Salçalı Keklik	Meyve

Kaynak: *İkdam* gazetesi 21 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

Hazırlıklar akabinde akşamüzeri saat yedide İmparator ve İmparatoriçe dairelerinden çıkararak belediye binasının daki ziyafete katılmak üzere yola çıkmışlardır.

⁵²⁸ BOA, Y.PRK. EŞA, 31/10.

⁵²⁹ İbrahim el Esved, A.g.e, s.177.

⁵³⁰ *İkdam*, 21 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

Güzergâh boyunca askerler de Kaiser II. Wilhelm'e resmi selam da bulunmuştur⁵³¹. İmparator'dan önce belediye binasına, davet edilen misafirler gelmiştir. Misafirlerden yarım saat sonra Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi binanın önünde yer almışlardır⁵³². Ziyafete daha önce katılan misafirler arasında Kamphofer Paşa, Tevfik Paşa, İbrahim Bey gibi Osmanlı Devlet adamları da bulunmuşlardır⁵³³. Bunun yanı sıra davetliler arasında Şam Valisi Hüseyin Nazım Paşa, Saadettin Emin Bey, Abdurrahman Paşa, Hamit Fevzi Paşa, Kumandan Halil Efendi, Salim Efendi, Hüseyin Efendi, Binbaşı Azat Bey, İsmail Hakkı Efendi, gibi Şam eşrafı da yer almışlardır⁵³⁴.

Belediye binasına gelen Alman İmparatoru askeri üniformasıyla askerlere selam verdikten sonra binaya giriş yapmıştır. İmparatoriçe ise İmparatora eşlik ederek binaya giriş yapmıştır⁵³⁵. İmparator ve İmparatoriçe için hazırlanmış masada oturma şekli daha önceden belirlenmiştir. II. Wilhelm ve İmparatoriçe'nin bulunduğu masada bazı önemli Osmanlı devlet adamları yer almıştır. Diğer misafirler ise yan tarafta bulunan ikinci odaya alınmış ve burada ağırlandırlardır⁵³⁶. Masalara geçildikten kısa bir süre sonra da orkestra şarkılar çalmaya başlamıştır⁵³⁷.

Yemek masasının da bulunan Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi içeceklerini yudumlarırken İmparatora ziyafette konuşma yapmak isteyen bir iki kişi olduğu iletilmiştir. Buna karşılık İmparator da nazik bir şekilde teklifi kabul etmiş ve bir o kadar da yapılacak olan konuşmayı merak etmiştir. İlk konuşma İmparatorun masasının da yer alan Âlim Selim Efendi el-Kizberi'nin oğlu olan Muhammed el-Kizberi tarafından yapılmıştır. El-Kizberi konuşmasına başlarken *Sayın Alman İmparatoru sizin karşınızda bu konuşmayı yapmak gerçekten onur verici yanlış bir kelime kullanırsam kusuruma bakmayın. Bu halk hiçbir asır sizin gibi Avrupa halkını ayağa kaldıran, Avrupa'yı yüksek medeniyete kavuşturan bir İmparator görmemiştir. Ey yüce İmparator Suriye şehri sizin gelmenizle şereflenmiştir. Yeryüzünün*

⁵³¹ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.178.

⁵³² *BOA, Y.EE, 81/3, Lef 8.*

⁵³³ *İkdam, 21 Teşrin-i Sani 1898, s.1.*

⁵³⁴ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.178.

⁵³⁵ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.178.

⁵³⁶ *BOA, Y.EE, 81/3, Lef 8.*

⁵³⁷ *BOA, Y.EE, 81/3, Lef 8.*

doğusunda ve Batısında yer alan hilafetle birbirine bağlı olan üç yüz milyon Müslümanın muhabbet ve sevgisine nail oldunuz. Burayı ziyaret ettiğiniz için bu insanlar size teşekkür ediyor ve size büyük saygıda bulunuyorlar. Sevgi bağları ile bağlanmış olan bu iki devletin tarihe büyük katkıları ve büyük rolleri olacaktır. Yapmış olduğunuz bu ziyaret Suriye tarihi'ne yazılan en büyük olay olarak kalacaktır. Sözlerini ifade etmiştir⁵³⁸.

Konuşma akabinde Alman İmparatoru da seyahatin amaç ve sonuçlarını ifade eden bir konuşma gerçekleştirmiştir. Metin şu şekilde ihtiva edilmiştir. *Alman İmparatoru konuşmasına İstanbul'dan Şam'a kadar olan seyahat süresince Osmanlı Devleti'nin kendisine göstermiş olduğu hizmetler için teşekkür ederek başlamıştır. Bunun ardından konuşmasına şu sözlerle devam etmiştir. Kahramanların yaşadığı bu şehre her zaman ayrı bir hissiyat içerisinde olmuşumdur. Büyük kahraman Selahattin Eyyubi'nin yaşadığı bu şehir daha başka nasıl olabilirdi ki, Sultan II. Abdülhamid'e ayrıca teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım. Onun bana ve milletime olan samimi muhabbetinden ve güzel iltifatlarından her zaman gurur duymaktayım. Unutulmamalıdır ki bu derin hissiyat ve muhabbet her zaman baki kalacaktır. Dünyanın her tarafında hilafet makamına bağlı olan üç yüz milyon Müslümana Alman İmparatoru sonsuza dek dost kalacaktır. Sözlerini ifade etmiştir⁵³⁹.*

Konuşmanın tercümesini ise Sadık el-Müeyyed Paşa⁵⁴⁰ yapmıştır. Nutkun bitimin de misafirler İmparatoru alkışlamışlar ve konuşmadan da oldukça memnun olduklarını belirtmişlerdir. Konuşma akabinde ise Kaiser II. Wilhelm Şeyh Muhammet ile babası olan Şeyh Selim Efendi'yle başka bir odada görüşme gerçekleştirmiştir⁵⁴¹. Konuşma metninden oldukça memnun olan Sultan II.

⁵³⁸ İbrahim el Esved, **A.g.e**, s.178-179. Ayrıntılı bilgi için bak: Sean McMeekin, "Benevolent Contempt: Bismarck's Ottoman Policy" Çev. M. Hakan Yavuz with Peter Sluglett, **War & Diplomacy The Russo-Turkish War Of 1877-1878 And The Treaty Of Berlin**, Salt Lake City 2011, s.91-92.

⁵³⁹ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.180-181.

⁵⁴⁰ Sâdık el-Müeyyed Paşa (1858-1911) yılları arasında yaşamıştır. Kendisi Şam'da doğmuştur. Mekteb-i Harbiye mezunudur. 1887 yılında Alman İmparatorunun tahta çıkışını tebrik için gönderilen heyetle Almanya'ya gitmiştir. Bulgaristan komiserliği sırasında iken Habeş Seyahatnamesi adlı eserini kaleme almıştır. İdris Bostan, "Sâdık el-Müeyyed Paşa", (**DiA**) , C. 35, İstanbul 2008, s.399-400.

⁵⁴¹ İbrahim el-Esved, **A.g.e**, s.181. Ayrıntılı bilgi için bak: *İkdam* gazetesi yazarı İsmail Zühtü Bey gazete tefrikasında konuşma metnini aynen tatbik etmiştir. Sadece ek olarak II. Abdülhamid'le kazanmış

Abdülhamid İmparatora bir telgraf göndermiştir. Telgrafta yapılan konuşmadan duyduğu memnuniyeti dile getiren II. Abdülhamid, İmparatora şükranlarını da sunmuştur⁵⁴². Kaiser II. Wilhelm'in bu nutku bütün dünyada yankılanmıştır⁵⁴³. Ayrıca nutkun tercümeleleri de yapılmış ve bütün haber ajanslarına ulaştırılmıştır⁵⁴⁴.

Ziyafette dikkat çeken isimlerde yer almıştır. Bunlardan birisi de Şam halkı tarafından pekte sevilmeyen yurtdışında aldığı eğitimi kendi ülkesinde tatbik etmeye çalışan Selim Sabit Efendidir. Selim Sabit Efendi ilk başta devlete yapmış olduğu hizmetlerinden mütevellit mecdi nişanı ile taltiflendirilirken, daha sonra *Tarih-i Osmani* adlı eserinin de Sultan Abdülaziz için yazmış olduğu bölüm sakıncalı bulunduğundan II. Abdülhamid tarafından görevinden uzaklaştırılmıştır⁵⁴⁵. Bununla da kalmayan Sultan II. Abdülhamid eserin toplatılarak yakılmasını istemiş ardından da eser diğer kitaplar ile birlikte imha edilmiştir⁵⁴⁶.

Burada önemli olan nokta ise Selim Sabit Efendi'nin görev azlinden sonra Şam'a ne için ve nasıl gittiğidir. Seyahatin Şam bölümünden anladığımız kadarıyla Selim Sabit Efendi Şam'a gelerek burada bir takım faaliyetlerde bulunmuş ve halk tarafından da pek sevilmemiştir⁵⁴⁷. Ziyafette Selim Sabit Efendi bir nutuk beyan etmek istemişse de II. Abdülhamid bu nutka izin vermemiştir⁵⁴⁸. Ziyafet sonrasında ise hazırlanmasında büyük rol oynamış olan Havalı Seyit Mehmet Abdi ve Şeyh Salih Efendi'ye nişan takdimi yapılmıştır⁵⁴⁹.

Davetin masrafları'nı üstlenen Osmanlı Devleti'ne, Kok kumpanyası nezaket gereğince maddi yardım teklifinde bulunmuştur⁵⁵⁰. Fakat her ne kadar nezaket amacıyla ziyafet masrafları karşılanmak istense de Osmanlı Devleti buna müsaade

oldukları dostluklarının daim olmasını dilemiş ve kendilerine de uzun bir yaşam sürmesi için temennide bulunmuştur.

⁵⁴² BOA, Y.PRK. NMH, 7/97.

⁵⁴³ BOA, Y.EE, 81/3, Lef 8.

⁵⁴⁴ BOA, Y.PRK. EŞA, 31/10.

⁵⁴⁵ BOA, Y.PRK. EŞA, 31/10.

⁵⁴⁶ BOA, DH. MKT, 2294/50.

⁵⁴⁷ Cemil Öztürk, "Selim Sabit Efendi", (DİA),2009, C.36, s.429.

⁵⁴⁸ BOA, Y.PRK. UM. 44/41. Ayrıntılı bilgi için bak: Selim Sabit Efendi ziyafet akabinde şehirde sevilmemeye devam etmiştir. Ahali Sabit Efendi'nin yapmış olduklarından rahatsızlık duymuş ve devlete kendisini şikâyet etmişlerdir. Bununla da yetinmeyen ahali Selim Sabit Efendiye iftiralar atmış ve elinde bulunan mülkiyete sahip olmak istemişlerdir. BOA, DH. MKT, 2219/2.

⁵⁴⁹ BOA, DH. MKT, 2164/18.

⁵⁵⁰ BOA, Y.MTV, 182/72. Lef 2.

etmeyerek, altmış bin kuruşluk ziyafet masraflarını kendi Şam defterdarlığından karşılamıştır⁵⁵¹.

Sona eren gecede İmparator ve İmparatoriçe salona veda ederek binadan dışarıya çıkmıştır. Alman İmparatoru bu sırada Şam Valisi Hüseyin Nazım Paşa'nın elini sıkarak kendisi adına verilen akşam yemeği için teşekkür etmiştir. Akabinde de İmparatoriçe ile birlikte saat dörtte belediye binasından ayrılmış ve kalmış oldukları daireye geri dönmüşlerdir⁵⁵². Cumartesi günü sabahı İmparator ve İmparatoriçe saat dörtte ikamet ettikleri daireden ayrılarak Şam'ın manzarasını seyretmek istemişlerdir. Fakat programda bir değişiklik yaşanmış Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi bir kilise açılışın da bulunmak için gezilerine son vermişlerdir⁵⁵³. Ardından da kilise açılışına katılmışlardır. Akabinde bir saat kilisede kalan İmparator ve İmparatoriçe katılmış oldukları ayin sonrasında tekrar ikamet ettikleri daireye dönmüşlerdir⁵⁵⁴.

Cumartesi gün ki gezi programını böyle tamamlamış olan İmparator pazar günü ise İmparatoriçe ile birlikte Baalbek'te bulunan harabeleri ziyaret etmek istemiştir. Sabahleyin erkenden yola çıkan İmparator ve İmparatoriçe Şam ile Beyrut arasındaki faaliyet gösteren demiryolunu kullanmayı tercih ederek Baalbek şehrine doğru yola çıkmıştır⁵⁵⁵. Malakka istasyonu'na varıldığında ise kısa bir mola verilmiş ve bunun ardından tekrar yola devam edilmiştir⁵⁵⁶. İmparatorun gelişi sebebiyle Baalbek'te⁵⁵⁷ bulunan yollar tekrar gözden geçirilmiştir. Özellikle araba yolu güzergâhın da önemli değişiklikler yapılmıştır⁵⁵⁸. Baalbek yol güvenliği bakımından tehlikeli bir vaziyettedir. Güzergâhda yol kesme, adam öldürme gibi suçlar

⁵⁵¹ BOA, BEO, 1215/91105.

⁵⁵² İkdâm, 21 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

⁵⁵³ BOA, Y.EE. 81/3. Lef 8.

⁵⁵⁴ BOA, Y.PRK. UM, 44/9.

⁵⁵⁵ BOA, Y.EE, 81/3 Lef 8.

⁵⁵⁶ İkdâm, 11 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

⁵⁵⁷ Baalbek şehri tarihi ve coğrafi açıdan oldukça verimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Faaliyetleri bakımından saymakla bitirilemeyen şehir Lübnan'ın Bika vadisinde yer almakta idi. Beyrut'a seksen altı km uzaklığında olan Baalbek Beyrut ile Şam şehrini humusa bağlayan demiryolu hattı üzerinde bulunmasıyla da önemini daha da artırmıştır İdris Bostan, "Ba'lebek", (DİA), 1992, C.5, s.9. Ayrıca Beyrut'un bu küçük şehri etrafında bulunan büyük bahçeler ile de dikkatleri üzerin de toplamıştır. Birçok Arap şaire ilham kaynağı olmuş olan Baalbek taze ve temiz havasının yanında bitki örtüsüyle de Arap yazarlarının takdirini kazanmıştır. <http://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/baalbek>

⁵⁵⁸ BOA, Y.PRK. UM, 43/92.

işlenildiğinden dolayı halk yol güzergâhlarında oldukça tedirginlik yaşamaktadır. Ahali bu sebeple problemin çözüme kavuşmasını istemiş ve gerekli kuruma başvuru yapmıştır. Ardından da olaya müdahale edilmiş ve eşkiyalık yapan kişiler yakalanmıştır. Böyle bir problemin tekrar yaşanmaması adına da bölgede sıkı güvenlik önlemleri alınmıştır⁵⁵⁹.

Demiryolu ile Baalbek'e ulaşan İmparator ve İmparatoriçe burada Kok kumpanyası tarafından hazırlanmış çadırlarda bir süre istirahat etmiş ve daha sonra öğle yemeğini yemişlerdir. Yemek akabinde ise tekrar yola çıkılıp asır bölgesine ulaşılmıştır. Daha sonra ise Asır bölgesinden dört saat uzaklıkta olan Baalbek şehri'ne gelinmiştir⁵⁶⁰. İmparator şehre gelir gelmez Sultan II. Abdülhamid'e bir telgraf göndermiştir. Telgrafta ise Kaiser II. Wilhelm şehre sağ salim ulaştığını söylemiş ve Baalbek'in havasının da oldukça güzel olduğunu dile getirmiştir⁵⁶¹. Bunun akabinde de Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi Bizans zamanında yapılmış güneş mabedi, Jüpiter ve Durnöz olarakta bilinmekte olan harabeleri ziyaret etmişlerdir⁵⁶².

Baalbek harabelerini ziyaret eden Alman İmparatoru taş plaktan yaptırmış olduğu levhanın seyahatin hatırası olarak buraya nakil edilmesini istemiştir⁵⁶³. Hediye edilecek olan plağın üzerinde ise Almanca ve Osmanlıca yazılar yer almıştır⁵⁶⁴. Plağın açılışını yapacak olan Alman İmparatoru bu gece Baalbek'te kalmıştır. Kok kumpanyası tarafından hazırlanan çadırlarda kalacak olan İmparator ve İmparatoriçe için de bölgede sıkı güvenlik önlemleri alınmıştır⁵⁶⁵. Seyahatin dikkat çeken bir başka olayı ise Alman İmparatoru ve İmparatoriçesinin seyahat boyunca kok kumpanyası tarafından kendilerine hazırlanan çadırlara parola ile giriş

⁵⁵⁹ BOA, Y.PRK. ASK, 50/86.

⁵⁶⁰ BOA, Y.EE, 81/3, Lef 8.

⁵⁶¹ BOA, Y.PRK. PT, 18/106.

⁵⁶² BOA, Y.EE, 81/3, Lef 8. Ayrıntılı bilgi için bak: Baalbek hakkında *İkdam* muhabiri olarak seyahate katılan İsmail Zühtü Bey gazete 11 Teşrin-i Sani 1898 gazete tefrikasında yeterli bilgiyi vermektedir. Nitekim bu Jüpiter mabedi hakkında detaylı bilgi edinebilmek için bak: Ya'akov Morris, **Jerusalem (Later History)**, Canada 1970, C.10, s.6.

⁵⁶³ BOA, Y.EE, 81/3, Lef 9.

⁵⁶⁴ *İkdam*, 12 Teşrin-i Sani 1898, s.1. Ayrıntılı bilgi için bak: İki ülke ilişkileri bakımından ve seyahat içerisinde edebi kalacak bir hediye olarak bu plak önem atfetmektedir. Bunun detaylı bilgisini ise, Peter H. Christensen adlı yazarın **German and the Ottoman Railways Art, Empire, and Infrastructure** Ekim 2017, s.78. adlı eserinin de görmek mümkündür.

⁵⁶⁵ BOA, Y.EE, 81/3, Lef 9.

yapıyor olmalarıdır. Herhangi bir soruna mahal vermek istemeyen Alman İmparatoru'nun böyle bir güvenlik önlemi aldırması olacağı ihtimaller dâhilinde yer almaktadır. Kaiser II. Wilhelm'in koydurmuş olduğu parolarlar ise aşağıda verilen tablo da gösterilmiştir.

Tablo 8

Alman İmparatoru'nun Koymuş Olduğu Parolalar

<i>TARİH</i>	<i>KONUM</i>	<i>PAROLA</i>
26 Ekim 1898	Buruj ile Kudüs	Abdülhamid ile Wilhelm
27 Ekim 1898	Varay-ı Ali	Kudüs ile Asır
29 Ekim 1898	Kudüs	Kudüs ile Asriyye
30 Ekim 1898	Kudüs	Beytullahim ile Beni Ravir
31 Ekim 1898	Kudüs	Kaiser ile Abdülhamid
1 Kasım 1898	Kudüs	Cebeli Zeytun ile Ertuğrul
2 Kasım 1898	Kudüs	Babülzehep ile Asır
3 Kasım 1898	Kudüs	Kudüs ile İmparator
10 Kasım 1898	Suriye	Baalbek ile Salahattin

Kaynak: BOA, Y.EE, 81/3. Lef 9.

Gece konaklandıktan sonra sabahleyin Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi yaptırmış oldukları plağın resmi açılış töreni'ni gerçekleştirmişlerdir. Alman marşları eşliğinde güneş mabedi'nin bulunduğu bölgeye yerleştirilen taş plak iki devlet hükümdarının dostluklarının bir nişanesi olmuştur. Alman İmparatoru açılış töreninde de küçük bir konuşmada yapmıştır. İmparator konuşma sırasında Sultan II. Abdülhamid ile olan dostluklarının ne kadar derin olduğunu ifade etmiştir⁵⁶⁶.

Konuşmayı telgraf ile Sultan II. Abdülhamid'e bildirmek isteyen İmparator seyahatin hatırası olarak yerleştirilen bu plağın iki devletin dostluk nişanesi olarak kabul edilmesi temennisinde bulunmuştur. Ayrıca plağın ileride de muhafaza edilmesini istemiştir⁵⁶⁷. Açılış töreni ardından İmparator ve İmparatoriçe saat dört gibi Baalbek şehrinden ayrılmıştır⁵⁶⁸. Alman İmparatoru için Baalbek, seyahat

⁵⁶⁶ BOA, Y.EE, 81/3, Lef 9.

⁵⁶⁷ BOA, Y.PRK. NMH, 7/94.

⁵⁶⁸ BOA, Y.EE, 81/3. Lef 9.

süresince ziyaret ettiği en iyi bölgelerden birini teşkil etmiştir. Alman İmparatoru harabelerde kazı çalışması yapılmasını istemiştir. Bunun için de İmparatorun emriyle Osmanlı Devleti'ne başvurulmuştur. Ayrıca Jüpiter mabedinin karşı cihetinde bulunan sütunlarda çalışma yapılmak istendiği de devlete bildirmiştir. Devletten alınan izin ile de gerekli olan çalışmalar başlatılmıştır⁵⁶⁹. Osmanlı Devleti de çalışmadan haberdar olmak için bölgeye Osman Hamdi Bey'i⁵⁷⁰ göndermiştir⁵⁷¹.

Seyahate devam eden İmparator Baalbekten ayrıldıktan sonra ilk güzergâh olarak Malike bölgesine ulaşmıştır. Çadırlarda bir süre istirahat eden İmparator ve İmparatoriçe öğle yemeği akabinde istasyon da kendileri için hazırlanan trene binerek Beyrut'a gitmek üzere yola çıkmışlardır⁵⁷². Beyrut'a ulaşan İmparator ve İmparatoriçe yirmi beş günlük seyahat programını tamamlayarak Almanya'ya geri dönmek için hazırlanmıştır. Bu sırada limanda ahaliden birçok kişi de bulunmaktadır. Ardından Liman da bulunan Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi maiyetleri ile birlikte Hohanzeller yatına geçiş yapmışlardır. Seyahatin son günü olması hasebiyle de akşamleyin Alman İmparatoru kendi yatında bir ziyafet organize ettirmiştir.

Ziyafette II. Wilhelm seyahat boyunca görmüş olduğu ilgi ve alakadan dolayı Sultan II. Abdülhamid'e teşekkürlerini sunmuştur. Ve kendilerine iletilmesini istemiştir. Bunun akabinde İmparator seyahat boyunca kendisine mihmandarlık yapan kişilere de şükranlarını ifade etmiştir. Sabahleyin ise Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi, Hohanzeller yatıyla, maiyetleri de Hella ve Herta kruvazörlerin de bulunarak Almanya'ya dönmek üzere yola çıkmışlardır⁵⁷³. Doğu seyahati ardından Alman İmparatoru II. Abdülhamid ile dostluğu'nun simgesi olması için Atmeydanın da bir Alman çeşmesi de inşa ettirmiştir. Çeşmenin çizimi M. Spitta tarafından yapılmıştır. Fakat çeşmenin açılışı doğu seyahatinden birkaç yıl sonra 27 Ocak 1901 tarihin de gerçekleşmiştir⁵⁷⁴. Ayrıca açılış törenin de Hariciye Nazırı II. Abdülhamid'in emriyle bir nutuk irad etmiştir. Nutukta belirtildiği üzere çeşmenin

⁵⁶⁹ BOA, Y.PRK. UM, 44/39.

⁵⁷⁰ Filiz Gündüz, "Osman Hamdi Bey", (DİA), İstanbul 2007, C. 33, s.468,469. Osman Hamdi Bey (1842- 1910) yılları arasında yaşamış olan Ressam, Müzeci, Arkeolog ve yazardır.

⁵⁷¹ BOA, Y.PRK. TŞF, 5/69.

⁵⁷² BOA, Y.EE, 81/3, Lef 9.

⁵⁷³ BOA, Y.EE, 81/3, Lef 9-10.

⁵⁷⁴ Semavi Eyice, "Alman Çeşmesi", (DİA), İstanbul 1951, C.2, s.506-507.

açılışı Prusya Krallığı'nın iki yüzüncü senesine denk getirilmiştir. Nitekim Hariciye Nazırının belirttiğine göre, İmparator tarafından yaptırılan bu çeşme iki hükümdarın dostluğunun ömür boyu yaşatılmasına vesile olacaktır⁵⁷⁵.

2.3.OSMANLI GÖZÜYLE SEYAHATİN SONUÇLARI

Seyahatin sonun da Berlin sefiri Tevfik Paşa Alman İmparatoru ile bir mülakat yapmıştır. Bunun akabinde de saraya sunmak amacıyla seyahat hakkında uzun bir rapor kaleme almıştır. Seyahati değerlendiren bu rapor bir nokta da Osmanlı tarafının bakışını yansıtmaktadır. Rapora göre II. Wilhelm doğu seyahatinden oldukça memnun kalmıştır. Memnuniyetini elçi aracılığıyla Sultan II. Abdülhamid'e şükranlarını bildirmiştir⁵⁷⁶. Bunun yanı sıra Alman İmparatoru seyahat boyunca kendisine mihmandarlık yapan görevlilere ve bunun akabinde seyahatle uzaktan yakından ilgilenen herkese teşekkürlerini sunmuştur.

Tevfik Paşa raporunu, İmparator ile yaptığı mülakat sonucunda yazdığı için birinci elden kaynaktır. Rapor seyahatin ana hatlarını ele alarak bizlere tahlil etme imkânını sunmaktadır. Bu rapor her ne kadar Osmanlı gözü ile kaleme alınmış olsa da doğrudan İmparatorun fikir ve niyetlerini anlamak bakımından oldukça önemlidir. Bu açıdan söz konusu rapor seyahatin sonuçları bakımından bize önemli fikirler vermektedir⁵⁷⁷. İmparator ile yapılan görüşme de ele alınan ilk mesele Kuzey Afrika'da meydana gelmiş olan Faşhoda⁵⁷⁸ sorunudur. Fransa Devleti yapılan seyahatten oldukça rahatsızlık duymuş akabinde Osmanlı Devleti üzerinde oynanan oyunlardan kendine paylar çıkarmak istemiştir. Alman İmparatoru'na göre, Fransa Devleti'nin asıl amacı Filistin coğrafyasın da din üzerinden baskı kurarak, Katolik vatandaşları ile de bölge de hâkim güç olmaya çalışmaktır. Fransa bölge de hâkim güç olma yolun da ilerlerken, bölge de bulunan diğer devletlerle de rekabet içerisine

⁵⁷⁵ BOA, Y.PRK. HR, 27/32.

⁵⁷⁶ BOA, Y.EE.81/3, Lef 10.

⁵⁷⁷ BOA, Y.PRK. EŞA, 31/114, Lef 2.

⁵⁷⁸ Faşhoda sorunu Kuzey Afrika da İngiltere ve Fransa Devleti arasında çıkan bir krizdir. 12 Mayıs 1894 yılında İngiltere Kongo Devletleri ile yaptığı bir anlaşma'ya göre Faşhoda'nın güneyine kadar olan topraklarını Kongo Devletine kiralamıştır. Akabinde ise Fransa Devleti ile Almanya Devleti bu anlaşma'ya itiraz etmişlerdir. İngiltere Devleti de bu itirazlara daha fazla dayanamayarak anlaşmayı iptal etmiştir. Fahir Armaoğlu, A.g.e, s.420.

girmiştir. Bu devletlerin başında ise İngiltere bulunmaktadır. Rekabetten geri kalmamak isteyen İngiltere Devleti coğrafya da yapmış olduğu faaliyetlerle dikkat çekmiştir⁵⁷⁹.

Rusya Devleti ise bölge politikası üzerinde rol almak isteyen devletlerarasında yer almaktadır. Rusya bu rekabet ortamında Türk İslam beldelerinde yapmış olduğu askeri harekâtlarla kendini göstermeye çalışmış, bir taraftan da coğrafyada söz sahibi olabilmek için kendine yeni partnerler aramak istemiştir. Ancak Rusya Devleti bölgedeki asayışı ve otoriteyi tek başına sağlayamayacağı düşünerek, Avrupalı Devletlerle ittifak kurmak istemiş ve devletlerden maddi yardım talebinde bulunmuştur. Konu için ilk teklifini İngiltere'ye götüren Rusya Devleti İngiltere'den istediği cevabı alamamıştır. Bunun üzerine İngiltere Devleti bölge politikasının da kendi çıkarlarını düşünerek Faşhoda sorununu Rusya'nın önüne sürmüştür. Tekliften haberdar olan Fransa Devleti ise bölge üzerinde oynanmak istenen oyunlara karşılık gerekli tedbirleri almıştır. Bunun üzerine Fransa, Rusya Devleti'ne karşı farklı bir siyaset benimsemiştir⁵⁸⁰.

Böylece üç ülke arasında yaşanan olaylar bölge de bir çatışma alanı oluşturulmuştur. Bu hadiselerden haberdar olan Osmanlı Devleti ise gerekli tedbirleri almaya çalışmıştır. Devlet konu hakkında Hariciye Nezâretini görevlendirerek devletlerden gelen telgrafları tercüme ettirmiştir. Bu sırada İngiltere Devleti Rusya'dan istediği sonucu alamayınca kıta politikası muhtırasın da yalnız kalmamak istemiş ve ihtimaller dâhilinde de yeni alternatif yollar aramıştır. İki ihtimal üzerinde duran İngiltere Devleti ilk ihtimal olarak, Fransa ile Rusya Devleti'nin bir ittifak yapması halinde Almanya Devleti ile de Osmanlı Devleti'nin bir ittifak içerisinde olacağını düşünmektedir. Bu ihtimal ile de yeni bir savaşın ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır⁵⁸¹. İkinci ihtimale göre de Faşhoda sorunun da Fransa'nın yanında Rusya Devleti yer alırsa, Rusya çıkacak savaş ile Akdeniz bölgesine yerleşecektir. Yerleşim ile de bölgede yeni bir savaşın ortaya çıkma ihtimali gittikçe

⁵⁷⁹ BOA, Y.PRK. EŞA, 31/114, Lef 2.

⁵⁸⁰ BOA. Y.PRK. EŞA, 31/114, Lef 2-3. Ayrıntılı bilgi için bak: Faşhoda sorunu Alman İmparatorunun seyahati akabinde giderek önemli bir hal almıştır. Öyleki bu konu yerli ve yabancı da basın yerini almıştır. Örneğin; *Malumat* gazetesi 6 Teşrin-i Sani 1898 gazete sayısında bu konu hakkında detaylı bilgiye yer verilmiştir.

⁵⁸¹ BOA, Y.A. HUS, 390/112, Lef 2.

güçlenecektir⁵⁸². Rapor da devletlerarası muhtemel ittifaklardan söz ediliyor olması bu seyahatin Osmanlı açısından beklendiği şekilde gerçekleşmesinin bir göstergesidir.

Rapora göre Alman İmparatoru için ikinci önemli konu ise Rusya Devleti'nin seyahate olan bakış açısıdır. Rusya Devleti Fransa ve İngiltereye rağmen seyahate olumsuz bir bakış açısı sunmamıştır. Öyleki İmparatorun Cebel-i Zeyton da ki kilise ziyaretinden oldukça memnun kalan Rus Çarı Alman İmparatoruna memnuniyetini göstermek adına bir telgraf göndermiştir. Telgrafta şu sözlere yer verilmiştir. *Alman İmparatoru'na (hitaben) yapmış olduğunuz bu nazik ziyaret için oldukça müteşekkirim. Rusya Devleti ileride gerçekleşecek olan kıta politikasının da Osmanlıların yanında yer alacaktır.* İfadeleri yer almıştır.

İngiltere bölge üzerinde kurulacak olan ittifaklardan haberdar olmuş ve akabinde ise Almanya ile ittifak kurmak istemiştir. Bu sebeple İngiltere Devleti Almanya Devleti'ne bir teklifte bulunmuştur. Alman İmparatoru yapılan tekliften hiç memnun olmamış aksine Osmanlı Devleti ile arasının açılmaması için Sultan II. Abdülhamid'i konu hakkında bilgilendirmiştir⁵⁸³. Fransa Devleti de bu sırada Faşhoda sorunu üzerindeki siyasetine devam etmiştir. İngiltere Devleti ise yaşamış olduğu problemleri göz önüne alarak Rusya Devleti'nin kendisinin yanında yer almayacağını anlamıştır. Nitekim Faşhoda şehri'nin harita daki büyük parçasını oluşturan Bahri el-Ghazal bölgesini işgal etmiştir. İngiltere'nin bu işgal ile de Fransa bölge de saf dışı bırakmıştır⁵⁸⁴.

Raporun üçüncü önemli konusu, Alman İmparatoru'nun Filistin ve Suriye bölge ziyaretlerin de sıkça karşısına çıkan Ermeni meselesi olmuştur. İngiltere kıta politikasının da yer edinebilmek için konu üzerinde durarak, bölgede kendi lehine birçok faaliyet alanı oluşturmak istemiştir. Kaiser II. Wilhelm'in bu konudaki fikri ise İngiltere'nin göstermiş olduğu çabanın yersiz olduğu yönündedir. Rusya Devleti ise bu konu da Avrupalı Devletler'in alay konusu olmamak için Almanya Devleti'ne yakınlık göstermemiştir.

⁵⁸² BOA, Y.A HUS, 390/112, Lef 3.

⁵⁸³ BOA, Y.PRK. EŞA, 31/114, Lef 3.

⁵⁸⁴ BOA, Y.PRK. EŞA, 31/114, Lef 4.

Rusya Devleti kendine alternatif yol olarak Ermeni vatandaşlarını ve Papa'yı görmüştür. İtalya Devleti ise konu hakkında biraz geç malumat bildirirse de eğer İngiltere'nin yanında durmayı tercih ederse, ihtimaller üzerine Rusya ile Almanya'nın aynı ittifak potası içerisinde olacağını düşünmüştür. Böylece Osmanlı Devleti de kendi çıkarlarını gözeterik bir taraf seçme durumun da olacağını düşünmüştür⁵⁸⁵. Raporun en önemli kısmı İmparatorun Şam seyahati sırasında irad etmiş olduğu nutkudur. Nutukta yer almış olan hilafet makamına ve üç yüz milyon Müslümana daimi dostluğunu ilan etmesi, Osmanlı Devleti tarafından İngilizlere karşı alınmış bşr tavır olarak değerlendirilmektedir. Rapordaki yoruma göre Almanya Devleti daha savaşa girmeden Filistin coğrafyasında nüfuz sahibi olan İngiltere Devleti'ne karşı bir zafer kazanmıştır.

Alman İmparatoru Şam'da bulunduğu sırada Rusya Devletini de Osmanlı Devleti üzerinde yapmış olduğu politikasına yakınlaştırmak istemiştir. İmparator Şam'da iken Çar'a bir mektup yazarak bu düşüncelerinden şu şekilde söz etmiştir. *“Sana bunca kere anlatmış olduğum bütün tahminlerim ve hesaplarım burada tamamen teyid edildi. Osmanlı İmparatorluğu ölmekte olan bir adam değildir. Tersine, tam bir yaşayışla canlıdır. Müslümanların veya Halifelerinin şerefine dokunmaktan sakın”* sözlerini ifade etmiştir⁵⁸⁶. Fakat Rusya Devleti ise Şam'daki ziyafette yer almayan Rus konsolos, üzerinden seyahete olan bakış açısını göstermiştir.

Konsolos, ilk olarak ziyafete katılmak istediğini arz etmiş olsa da daha sonra bu fikrinden vazgeçmiştir. İmparator bunun üzerine kendisinden ziyafette neden yer almadığını belirten bir telgraf yollamasını istemiştir. Gönderilen telgraf ifadelerinden ise II. Wilhelm meselenin arkasında İngiltere Devleti'nin olduğunu anlamıştır. Fransa, İngiltere ve Rusya'nın Almanya üzerinde oynamış olduğu politikaya karşılık, İmparator Şam seyahati sırasında Kudüs kahramanı olan Selahattin Eyyubi'nin makamını ziyaret etmesi onun Osmanlı Devletiyle ittifak içinde olduğunu bir göstergesi olarak değerlendirmiştir.⁵⁸⁷.

⁵⁸⁵ BOA, Y.PRK. EŞA, 31/114 Lef 4.

⁵⁸⁶ Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Ankara 2011, C.VI, s.3384

⁵⁸⁷ BOA, Y.PRK. EŞA, 31/114 Lef 4.

Rapora göre Alman İmparatorun doğu seyahatinin de yer alan önemli bir konu da mezhep ve kiliselerin mülkiyet hakkı üzerinde oluşturulmak istenen çatışma alanıdır. İki ülke arasında gerçekleşen çatışma alanı'na daha sonra Rusya Devleti de dâhil edilmiştir. Fakat gerçek olan şudur ki, İmparatoru'nun seyahat sırasında Katolik Patriğini ziyaret etmesi Fransa Devleti'ni oldukça rahatsız etmiştir. Bununla da yetinmeyen İmparator bir de Kudüs ziyareti sırasında bir Alman Katolik mabedi inşa ettirme isteğini de bulununca Fransa Devleti ile arası daha da açılmıştır.

Mabedin bölgede Ortodoksların hamiliğini üstlendiği Rus kilisesi arazisi üzerinde olması Almanya ile Rusya Devleti'nin arasının açılmasına neden olmuştur. Mülkiyet hakkı üzerinde çatışma yaşayan Fransa ve Rusya Devleti Papayı devreye sokmak istemiş ve Almanların bölgede aktif rol oynamasını engellemeye çalışmıştır⁵⁸⁸. İngilizler ise bölge politikası'nda akıllı hareket ederek, Alman İmparatoru'nun açılışını yaptığı Protestan kilisesi için hiçbir müdahalede bulunmayarak, bölgedeki nüfuzunu kaybetmek istememiştir. Dikkat çeken bir nokta ise Fransa Devleti'nin seyahat boyunca Alman İmparatoru'nun uğramış olduğu tüm bölgelerde ki konsolosluklar'dan raporlar talep etmesidir⁵⁸⁹.

Rapora göre; Kaiser II. Wilhelm'in son olarak değindiği konu ise Osmanlı ile Almanya arasında yapılacak olan ticari faaliyetlerin gelişmesi hakkındadır. İmparatora göre Berlin-Bağdat demiryolu için imtiyaz talep eden Almanya Devleti yapılacak olan hat akabinde Osmanlı Devleti ile olan dostluk ilişkilerini daha da arttıracaktır. Ayrıca İmparator Suriye'ye kadar bir vapur şirketi'nin kurulması ile de Basra Körfezi'nin daha emniyetli bir hal alacağını düşünmektedir. Nitekim körfezden başlayarak İstanbul'a Anadolu'ya ve Berlin'e uzanacak olan bu hattın bir Alman kumpanyası tarafından yapılma isteğini de Alman İmparatoru kendisi dile getirmiştir.

II. Wilhelm körfez politikası ile ilgili düşüncelerini gerçekleştirmek amacıyla böyle bir politika izlemiştir. Hat akabinde Sultan II. Abdülhamid ile olan dostluklarının daha artacağını ifade eden Alman İmparatoru, Sultan II. Abdülhamid'i

⁵⁸⁸ BOA, Y.PRK. EŞA, 31/114 Lef 5.

⁵⁸⁹ BOA, Y.PRK. EŞA, 31/114 Lef 5.

artık “*Büyük Abdülhamid*” olarak benimseneceğini de dile getirmiştir⁵⁹⁰. İmparator un Akdeniz’den Basra Körfezi’ne kadar olan hayalini ise seyahatin ilk bölümün de kendisi ile görüşme fırsatı yakalayan Doktor Theodore Herzl’in yazmış olduğu hatıratda da görmek mümkündür. Hatırlatma mesajı olarak hatıralarına bu konuyu koyan Herzl İmparatora Akdeniz’den başlayarak Basra Körfezine kadar inşa ettirmek istediği kara yolu projesinden bahsedince, Alman İmparatoru’nun düşünceli bir hale bürünüp gözlerinin hafif puslandığını dile getirerek Alman siyasetini vurgulamıştır.⁵⁹¹.

II. Wilhelm’in seyahat sonucunda siyasi konular hakkında söylemiş olduğu sözleri rapor haline getiren Tefvik Paşa’nın raporu haricinde İmparatorun başkalarına vermiş olduğu demeçler de bulunmaktadır. Özellikle Alman İmparatoru yukarıda da belirttiğimiz gibi Faşhoda sorunun da İngilizleri barbarlıkla suçlamış, Fransızları ise müşkül bir duruma düşen bir devlet olarak tanımlamıştır. Bu meselede Fransızları içten pazarlıklı olarak nitelemiş, Ruslara ise yakın bir kıta politikası içerisinde bulunmak istediklerini söylemiştir. Buna karşılık Rusya akıllı bir politika benimseyerek Fransızları parmağında oynatma imkânını yakalamıştır.

Son olarak Alman İmparatoru bu siyasi söylemini devam ettirmiştir. Akabinde ise İmparator İngilizlerin herhangi bir savaşta Fransızlara karşı kullanmış oldukları diplomatik yüz ile galip gelebileceklerini söylemiştir⁵⁹². Raporun bütünlüğüne bakıldığında Berlin sefir Tefvik Paşa Almanyanın diğer devletler karşısında Osmanlının mutlak müttefiki olacağı kanaetini sergilediği görülmektedir. Olayların gelişimine ve daha sonraki tarihi sürece bakıldığında bu öngörünün gerçekleştiği görülmektedir.

Raporun yanı sıra seyahat sonucunda oluşan siyasi ve ekonomik konulara da değinmekte fayda vardır. Önemle arz edilmesi gereken bir konu ise kurulacak olan Berlin Bağdat demiryolu imtiyazı’nın seyahat sonrasında Almanya Devleti’ne verilecek olmasıdır. Gezi sırasında bu konu hakkında bazı söylemler ortaya atılmıştır. Resmi olarak herhangi bir açıklama yapılmasa da sözlü anlamda Sultan II.

⁵⁹⁰ BOA, Y.PRK. EŞA, 31/114 Lef 6.

⁵⁹¹ Ergun Göze, A.g.e, s.198.

⁵⁹² BOA, Y.EE, 81/3 Lef 10.

Abdülhamid'in Bağdat'a kadar uzanacak olan demiryolu projesinin Almanlara vermek istediği bilinmektedir. Yapılan ön görüşmeler akabinde her ne kadar İngiliz hükümeti bu konu hakkında hadise çıkarmaya çalışmış olsa da 23 Aralık 1899 tarihinde Alman Büyükelçi Marshall'ında gayretleri sonucu Deutsche Bank ile Bab-ı Ali arasında bir ön anlaşma imzalanmıştır⁵⁹³. Ayrıca Alman İmparatoru doğu seyahati ile İngilterenin Asya Müslümanları üzerinde kazanmış olduğu nüfuzu kırmak ve Mezopotamya petrolü üzerinde hak sahibi olma isteği de bilinmektedir. Bu isteklerini yerine getirmek isteyen II. Wilhelm seyahat ile Sultan II. Abdülhamidle dostluk kurarak bölge üzerinden ekonomik kazanç sağlamak istemiştir⁵⁹⁴.

Alman İmparatoru ticari ilişkilerini Osmanlı Devleti ile bu yönde geliştirmeye çalışırken seyahat süresince ise Sultan II. Abdülhamid ile silah üreticileri hakkında olumlu konuşmalar yapmaktan da geri durmamıştır. Nitekim bu tarihten sonra Osmanlı Alman silah ticareti daha da hızlanmıştır. Max Meutner'in de verdiği örnek bu konuya oldukça anlam kazandırmaktadır: *Alman İmparatoru ülkesinin silah sanayisini icraatlarıyla desteklemiştir. Bir keresinde Türkiye yurtdışına 100.000 adet mermi siparişi vermek istediğinde bu işe Alman ve Avusturyalı mermi fabrikaları talep olmuşlardı. Türk hükümeti Avusturya temsilcisinin daha uygun fiyat vermesi üzerine bu siparişi tam da söz konusu firmaya vermeye hazırlanırken, II. Wilhelm'in Karlsruhe Mermi fabrikası lehine Abdülhamid nezdinde girişimde bulunması üzerine ihale Alman fabrikasında kalmıştır*⁵⁹⁵.

⁵⁹³ Volkan Ş. Ediger, **Osmanlı da Neft ve Petrol**, Aralık 2005, s.194.

⁵⁹⁴ Volkan Ş. Ediger, **A.g.e**, s.192.

⁵⁹⁵ Fahri Türk, **Türkiye ile Almanya Arasındaki Silah Ticareti (1871-1914)**, 2012, s.131.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SEYAHAT'İN YANKILARI VE SONUÇLARI

3.1.Seyahat'in Yerli Basın'daki Yansımaları

Alman İmparatoru'nun yapmış olduğu seyahat yerli ve yabancı basın tarafından takip edilmiş bütün dünya kamuoyu da basının verdiği bilgiler ile seyahatten haberdar olmuştur. Özellikle yerli basın da *İkdam*, *Malumat*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Sabah*, *Osmanlı*, *Servet-i Fünun* gibi dergi ve gazeteler seyahati ilgiyle takip etmiştir. Gazete muhabirlerinden birkaç kişi de İmparatorun seyahatinin de bizzat yer alarak doğu seyahati hakkındaki haberleri ajanslarına bildirmişlerdir. Yerli basın da seyahat muhabiri olarak görev almış olan *İkdam* gazetesi muhabiri İsmail Zühtü Bey, *Malumat* gazetesi muhabirleri Ahmet Rasim, Mustafa Bey, Malumatçı Tahir Bey ve az yazı kaleme almış olan Buragakin Bey seyahatte bulunarak gazete tefrikaları'nda İmparatorun doğu seyahati'ni detaylı bir şekilde incelemişlerdir. Ayrıca Osmanlı basını tarafından seyahat aylar öncesinden yazılan yazılarla da tüm kamuoyuna duyurulmuştur⁵⁹⁶.

Bu muhabirler Alman İmparatoru'nun doğu seyahati'nin İstanbul bölümü ardından Osmanlı Devlet adamları İzmir vapuruyla Filistin ve Suriye'ye gitmişlerdir. Vapurda dikkat çeken bazı hadiselerde meydana gelmiştir. Özellikle Sultan II. Abdülhamid tarafından görevlendirilen Kamphofer Paşa vapurda basın

⁵⁹⁶*İkdam*, 1-30 Teşrin-i Evvel 1898, s.1-4, *İkdam*, 2-30 Teşrin-i Sani 1898, s. 1-4, *İkdam*, 1-10 Kanun-ı Evvel 1898, s.1-4. *Malumat*, 12-31 Teşrin-i Evvel 1898, s.1-4, *Malumat*, 1-28 Teşrin-i Sani, 1898, s.1-4, *Malumat*, 1-31 Kanun-ı Evvel 1898, s.1-4, *Tercüman-ı Hakikat*, 1-30 Teşrin-i Sani 1898,s.1-4, *Sabah*, 19-29-30 Teşrin-i Evvel 1898, s.1-4, *Sabah*, 3-10 Teşrin-i Sani 1898, s.1-4, *Servet-i Fünun*, 8-15-22 Teşrin-i Evvel 1898,s.1-4, *Servet-i Fünun*, 5-12-26 Teşrin-i Sani 1898, s.1-4, *Osmanlı*, 15 Teşrin-i Evvel 1898, s.1-4, *Osmanlı*, 15 Teşrin-i Sani 1898, s.1-4.

mensuplarıyla özel bir görüşme yapmıştır. Ayırca Paşa, muhabirlere doğu seyahati hakkında yazacak oldukları gazete yazılarına dikkat etmeleri gerektiğini söylemiştir. Ardından da Kamphofer Paşa muhabirlere Sultan II. Abdülhamid ve Alman İmparatoru arasındaki dostluk münasebetlerini bir kez daha hatırlatarak, bu dostluğun yıkılmasına sebep olmayacak bir muhabir olmaları gerektiğini ifade etmiştir⁵⁹⁷.

Seyahate en fazla yer vermiş olan gazete *İkdam* gazetesidir. Seyahatin başlaması'ndan daha önce yazı tefrikası yayınlamaya başlayan *İkdam* gazetesi yazdığı yazılarla her iki milleti de nice ahlak ve hissiyat tarafıyla yaratılmış olduğunu belirterek, iki devleti'nde oldukça cesur ve cengâver olduklarını gazete yazısında dile getirmiştir⁵⁹⁸. Doğu seyahati'nin baş muhabirlerinden olan İsmail Zühtü Bey *İkdam* gazetesi muhabiri olarak İzmir vapuru ile seyahate katılmıştır. Seyahatte kaleme almış olduğu *Kudüs Hatıraları ve Suriye Hatıraları* yazılarıyla da İsmail Zühtü Bey seyahate ayrı bir bakış açısı sunmuştur. Özellikle İsmail Zühtü Bey diğer gazetelere oranla seyahat hakkında vermiş olduğu tafsilattan övgüyle bahsetmiştir.

Yerli basının yanı sıra Avrupalı gazetecilerin bu seyahat hakkında detaylı bilgi vermediğini savunan İsmail Zühtü Bey *Kudüs Hatıraları* yazılarının beşincisinde bu konuyu bir örnekle bizlere açıklamıştır. Avrupa muhabirlerin birçok haber ajansına göndermiş oldukları yazılarda herhangi bir hissiyat duygusuna rastlanmadığını ifade eden İsmail Zühtü Bey bu hissiyatın yerli basın da daha çok cereyan ettiğini ifade etmiştir. Zühtü Bey, Avrupalı gazetecilerin Arap halkını seyahat sırasında tanıtırken insanların elbiselerinden, başlarına takmış oldukları kefiyyelere kadar her türlü ince detaya yer verdikleri söyleyerek nesnel bir değerlendirmede bulduklarını dile getirmiştir. Akabinde de yerli basın da daha öznel değerlendirmeler yapıldığını ifade etmiştir⁵⁹⁹.

Seyahatte yer alan İsmail Zühtü Bey seyahatin bazı bölümlerin de Alman İmparatoru'nun maiyetinde yer alamamış, buradaki haberleri ahaliden aldığı bilgiler

⁵⁹⁷*İkdam*, 23 Teşrin-i Evvel 1898, s.2. Ayrıntılı bilgi için bak: *İkdam* gazetesi muhabiri İsmail Zühtü Bey'in "Kudüs Hatıraları" adlı yazı dizisi. Ö. Kürşad Karacagil 'in **A.g.m** adlı makalesinde de *İkdam* gazetesi muhabiri İsmail Zühtü Bey'in "Kudüs Hatıraları" yazı dizisine yer verilmiştir.

⁵⁹⁸*İkdam*, 6 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

⁵⁹⁹*İkdam*, 15 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

doğrultusunda yazılarına ilave etmiştir. Nitekim İsmail Zühtü Bey'in seyahat hakkında yazmış olduğu yazılarda oldukça detaylı bilgi bulmak da mümkündür. Bunun bir örneğini ise Alman İmparatoru'nun Yafa ziyareti sırasında görmekteyiz. İsmail Zühtü Bey yapılan ziyarette İmparatorun kalacağı otelde ikamet etmek için oldukça yüksek bir meblağ paranın ödenmesi gerektiği yazmış olduğu köşe yazısının da ifade etmiştir.

Seyahatin ekonomik boyutuna işaret eden İsmail Zühtü Bey bir muhabir olarak Yafa şehri'nde ulaşım ve konaklama ihtiyacını karşılayamadığı dile getirmiş ve pahalılıktan dem vurmıştır. *İkdam* muhabiri konu hakkında Hayfa' dan Yafa' ya araba ile gidip gelebilmek için otuz beş ile kırk lira para ödenmesi gerektiğini dile getirmiş ve konaklama için oteli tercih etmiş olanların iki İngiliz lirası ödemesi gerektiğini belirtmiştir. Bir gazeteci olarak bu fiyatlar dâhilinde şehirde kalamayan İsmail Zühtü Bey, Yafa ziyareti'nde bir Rum manastırı'nda ikamet etmek zorunda kalmıştır. Manastır Patriğinin misafirperverliğinden de köşe yazısında bahsetmiş olan İsmail Zühtü Bey Patriğe şükranlarını da sunmayı unutmamıştır. Böylece *İkdam* gazetesi yazarı İsmail Zühtü Bey'in seyahat hakkında en ufak bir bilgiyi dahi atlamadan gazete yazılarına yansıtmaya çalıştığı görülmüştür⁶⁰⁰.

Aynı vapurla Filistin ve Suriye'ye giden *Malumat* gazetesi muhabiri Ahmet Rasim Bey de yazmış olduğu *Hususî Telgraflar* başlığı yazı dizisinde seyahati konu edinmiştir. Fakat Ahmet Rasim Bey'in İsmail Zühtü Bey kadar seyahat hakkında tafsilatlı bir yazı dizisi sunmadığı da görülmüştür. Örneğin; seyahatin İstanbul bölümü'nde İmparatora verilen bir ziyafeti İsmail Zühtü Bey köşe yazısında yer verirken, Ahmet Rasim Bey ziyafet hakkında gazetede herhangi bir yazı kaleme dahi almamıştır⁶⁰¹.

Ahmet Rasim Bey'in kaleme almış olduğu yazı dizisinin de ise *Berlin Posta* gazetesinden alınan habere göre Osmanlı Devleti ile Almanya Devleti sadık dost olan iki devlet olarak gazete yazılarında yer almıştır. Akabinde ise Ahmet Rasim Bey'in de *Malumat* gazetesinde yazmış olduğu köşe yazılarında bu hissiyatı

⁶⁰⁰ *İkdam*, 24 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

⁶⁰¹ *İkdam*, 10 Teşrin-i Evvel 1898, s.2. Ayrıntılı bilgi için bak: *Malumat*, 10 Teşrin-i Evvel 1898, s.2.

yansıttığı görülmüştür⁶⁰². Ahmet Rasim Bey haricinde az da olsa seyahat hakkında malumat veren bir diğer gazeteci de Mustafa Bey olmuştur. Mustafa Bey seyahatin Beyrut kısmında yer almış Ahmet Rasim'in kaleme almadığı bazı bölümleri Mustafa Bey *Hususi Telgraflar* başlığı altında köşe yazısını da dile getirmiştir⁶⁰³.

Bu iki muhabirin akabinde üçüncü olarak seyahat hakkında malumat veren gazeteci ise Malumatçı Tahir Bey olmuştur. Tahir Bey *Kuds-i Şerif Hatırası (Leyli Veda)* yazı dizisi başlığıyla seyahate farklı bir renk katmış, nükte ve mizahi yazı anlayışıyla seyahate olan ilginin artmasını sağlamıştır. Örneğin; Tahir Bey 9 Teşrin-i Sani 1898 gazete sayısında *Leyli Veda* başlığı ile vermiş olduğu yazı dizisinde İmparatorun seyahatini şöyle dile getirmiştir.

Tahir Bey'in Leyli Veda adlı köşe yazısından anladığımız kadarıyla Kudüs'te ahali arasında İmparatorun seyahati konuşmaya başlanmıştır. Tahir Bey de Kudüste bulunduğu sırada ahalinin bir grup etrafında toplandığını görmüş ve kalabalığın yanına gittiğinde ise bu kişilerin Osmanlı devlet adamlarından Tevfik Paşa, Şakir Paşa, Kamphofer Paşa ve Monsieur Cicé olduğunu farketmiştir. Sohbeti dinleyen Tahir Bey köşe yazısında Kamphofer Paşa'nın seyahat hakkında Osmanlı askerleri ile ilgili düşüncelerini övgü dolu sözlerle anlatmış, Şakir Paşa'nın sürekli II. Abdülhamid'i övdüğüne değinmiş, Tevfik Paşa'nın ise Osmanlı-Alman ilişkileri'nin derinliğinden bahsettiğini dile getirmiştir. Ayrıca Tahir Bey, Monsieur Cicé'nin sohbet sırasında Selahattin Eyyubi zamanından bu yana Kudüs'ün kahramanı olan Osmanlı askerlerinden övgü dolu sözlerle bahsettiğini nakl etmiştir. Ardından da Cicé'nin sohbet sırasında kadeh kaldırmasını Tahir Bey, köşe yazısını da nükte dolu sözlerle ifade etmiştir⁶⁰⁴. Nitekim *Malumat* gazetesi vermiş olduğu yanlış haberlerle de seyahatin kamuoyunda farklı algılanmasına sebep olmuştur.

Konu hakkında ise Ahmet Bey şöyle bir değerlendirme de bulunmuştur. Ahmet Bey'in anlatımına göre *Malumat* gazetesi Alman İmparatoru'nun İstanbul seyahati sırasında kendisine takdim edilecek olan mülakat madalyaları hakkında yanlış haber vermiştir. Nitekim bu haberi değerlendiren Ahmet Bey, gazete sayfasını da yer alan

⁶⁰²*Malumat*, 1 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

⁶⁰³*Malumat*, 13 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

⁶⁰⁴*Malumat*, 9 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

köşe yazısına göre madalyaların bir tarafında bulunan Almanca ibarenin yanlış olduğunu ifade etmiştir. Sonuç itibariyle devlet olaya müdahale etmiş ve gerekli tedbirleri de aldırılmıştır⁶⁰⁵. *İkdam* ve *Malumat* gazetesi muhabirleri kaleme aldıkları yazılarla seyahate olumlu bir bakış açısı kazandırırken, *Osmanlı* gazetesi muhabirleri ise seyahati gazete yazılarında olumsuz olarak değerlendirmişlerdir. *Muamele Değildir* başlıklı gazete yazısıyla *Osmanlı* gazetesi Alman İmparatoru'nun Filistin ve Suriye ziyaretini eleştirmişlerdir.

Gazetede çıkan bir yazıya göre İmparatorun İstanbul seyahati sırasında sokaklar düzenlenirken, memurların maaşlarını dahi alamadığı belirtilmiş, ardından da savaş içerisi'nde olan Devlet'in ne kadar zorluk içerisinde olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca *Osmanlı* gazetesi seyahat harcamaları için de hazinenin durumu hakkında eleştiriler de bulunmuştur. Boş olan hazine'nin yiyecek ekmek bile bulamayan köylülerin emekleri ile doldurulduğunu ifade eden *Osmanlı* gazetesi muhabiri Sultan II. Abdülhamid'i seyahat için yapmış olduğu harcamaları yüzünden suçlu görmüştür. Ahalinin tüm bu yapılanlara ses çıkarmamasına da bir anlam veremeyen gazete muhabirleri "Padişahım çok yaşa!" tezahüratlarının da ne için yapıldığını anlamadıklarını gazete yazılarının da dile getirmişlerdir. Köşe yazısının da belirtildiği üzere halk Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'ni görünce ne yapacağını şaşırmış Sultan II. Abdülhamid dururken İmparator ve İmparatoriçeye daha çok saygı ve sevgi gösterildiği belirtilmiştir⁶⁰⁶.

Jön Türkler tarafından yayın hayatına devam etmiş olan bu gazete seyahat hakkında Sultan II. Abdülhamid'e ağır eleştirilerde bulunmaktan da kaçınmamıştır. Bu eleştirilerini köşe yazılarına taşıyan gazete muhabirleri ise Sultan II. Abdülhamid ile yapmış oldukları bir röportajı yazmış oldukları köşe yazılarında yer vermişlerdir. Röportaj şu şekilde gerçekleşmiştir. Üç saat süren röportaj sırasında gazeteciler tarafından II. Abdülhamid'e birçok soru yöneltilmiştir. Yöneltilen sorulardan bazıları şu şekildedir.

İlk olarak Sultan II. Abdülhamid'e Osmanlı askerleri'nin durumu ve yapılacak olan ıslahatlar hakkında bir soru sorulmuştur. Sorunun cevabına sadece kafa

⁶⁰⁵ BOA, DH. MKT, 2120/55.

⁶⁰⁶ *Osmanlı*, 15 Teşrin-i Sani 1898, s.2.

sallayarak cevap veren Sultan II. Abdülhamid konu üzerinde fazla durmak istememiştir. İkinci olarak ise II. Abdülhamide Sultan V. Murat hakkında bir soru yöneltilmiştir. Sultan II. Abdülhamid ilk soruyu cevaplamadığı gibi bu soruya da herhangi bir cevap vermemiş akabinde de röportajı sona erdirmiştir⁶⁰⁷. Gazete yazısı'nda ifade edildiği üzere İmparatorun seyahatine harcanan mali külfetin boşuna olduğu, Almanların seyahatteki asıl amaçları'nın kendi ticaretlerini geliştirerek Osmanlı Devleti'nden imtiyaz hakkı elde etmek çabası olduğu yönündedir. Bu doğrultuda da Almanya Devleti Osmanlı Devleti'ne karşı daha kolay bir politika benimsemiştir. Yalnız burada önemli olan ise Osmanlı Devleti'nin asıl maksadının Suriye bölgesinde bulunan Fransız nüfuzu'nun Almanya Devleti ile kırma düşüncesidir. Osmanlı Devleti yapmış olduğu politika ile bölgede bulunan Alman Katolik nüfuzunun seyahatten etkilenmelerini istemiş ve Alman İmparatorunu Katoliklerin de hamisi gibi görmelerini sağlamaya çalışmıştır⁶⁰⁸. Osmanlı Devleti ikinci olarak ise Almanya'yı seyahat ile elde tutarak, bir taraftan da Rusya Devleti'ni kontrol altına almak istemektedir. Bu amaçlar doğrultusunda ilerleyen Osmanlı Devleti'ne ise *Osmanlı* gazete muhabirleri “seyahatten hiçbir kar elde edememiş olan devlet” tabirini kullanmışlardır.

Muhabirlere göre Osmanlı Devleti sadece hep ver politikasıyla işlerini halletmeye çalışmıştır. Bölge üzerinden yorum yapan muhabirler neden Rumeli bölgesi yerine diğer bölgelerle daha çok ilgilenildiğini merak etmişlerdir. Ayrıca Almanların yatırım yapmak istedikleri alanların bu bölgeler olmadığına da değinen muhabirler Anadolu ve Suriye ile ilgilenen Almanların Osmanlı Devleti'nin yanında gözükmesinin tek sebebinin bu olduğunu ifade etmişlerdir. Gazete de yer alan köşe yazılarına da bu görüş yansıtılmıştır. Nitekim muhabirler, gazete yazıların da Osmanlı Devleti'nin her ne kadar seyahatten farklı sonuçlar elde etmek istemişse de Almanların daha çok ticari faaliyetler üzerinden bir münasebet kurmak istediklerini belirtilmişlerdir. Akabinde ise Osmanlı Devleti'nin sadece seyahat için maddi külfetten başka bir şey yapmadıkları gazete yazıların da dile getirmişlerdir⁶⁰⁹.

⁶⁰⁷*Osmanlı*, 15 Teşrin-i Sani 1898, s.2.

⁶⁰⁸*Osmanlı*, 15 Teşrin-i Sani 1898, s.2-3.

⁶⁰⁹*Osmanlı*, 15 Teşrin-i Sani 1898, s.3.

Seyahat hakkında yayın yapan bir diğere gazete de *Tercüman-ı Hakikat* gazetesidir. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi seyahati *İkdam* gazetesi gibi tafsilatlı bir şekilde gazete yazılarının da konu edinmemiştir. Fakat *Havadis-i Dâhiliye* başlığı altında yayın yapan gazete bazı konularda ise *Malumat* gazetesi gibi yanlış bilgiler vermekten de kaçınmamıştır. Örneğin; Alman İmparatoru'nun seyahat akabinde Mısır'a geçeceğini dile getirerek bunun üzerine bir de yazı kaleme almıştır. Bununla da yetinmeyen gazete Alman İmparatorunun iki gün İskenderiye de kalacağını daha sonra Kahire'ye geçiş yapacağını köşe yazısının da dile getirmiştir⁶¹⁰. Ayrıca Mısır seyahati hakkında detaylı bilgi ihtiva eden gazete Alman İmparatoru'nun Mısırda 17 Kasım ile 9 Aralık tarihlerin de bulunacağını ifade etmiştir. Fakat İmparatorun Mısır seyahati gerçekleşmemiş verilen bilgiler de doğruluğunu korumamıştır⁶¹¹.

Sabah gazetesi ise Alman İmparatoru'nun Osmanlı Devleti'ne yapmış olduğu 1889 yılındaki ilk seyahati hakkında detaylı bilgiler ihtiva etmiş, ikinci seyahat hakkında ise gazete sayılarının da herhangi bir bilgiye yer vermemiştir. Diğer gazetelerin gazete tefrikalarında kullanmış olduğu resimlerin benzerlerine de yer vermiş olan *Sabah* gazetesi seyahati ilgiyle takip eden yerli gazeteler arasında maalesef yer alamamıştır⁶¹². Bunun yanı sıra *Servet-i Fünun* dergisi de seyahati takip eden yerli basın arasında yerini almıştır. Fakat dergi sadece ekim ve kasım sayılarına resim koymuş, seyahat hakkında herhangi bir bilgiye yer vermemiştir⁶¹³.

Yerli basın'da dikkat çeken bir konu da gazete yazılarının da Alman İmparatoru için kullanılan tabirler olmuştur. Bu konu hakkında Alman İmparatoru için *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi ve *Servet-i Fünun* dergisi "*Misafir'ül el hasül has*" tabirini kullanırken, *Malumat* ve *İkdam* gazetelerin de böyle bir tabire yer verilmemiştir.⁶¹⁴ Bu gazetelerin yanı sıra İmparatorun seyahatinin de yer almak için İzmir ve Adapazarının da ikamet eden Ermeni komitelerine mensup kişilerin Kudüs'e

⁶¹⁰*Tercüman-ı Hakikat*, 29 Teşrin-i Evvel 1898, s.1

⁶¹¹*Tercüman-ı Hakikat*, 12 Teşrin-i Sani 1898, s.1.

⁶¹²*Sabah*, Teşrin-i Sani 1898, s.1-2-3-10.

⁶¹³*Servet-i Fünun*, Teşrin-i Evvel 1898, s.8-15-22, Teşrin-i Sani, s.5-15-19-29.

⁶¹⁴*Tercüman-ı Hakikat*, 29 Teşrin-i Evvel 1898, s.1, *Servet-i Fünun*, 15 Teşrin-i Evvel 1898, s.1.

gitmek için Osmanlı Devletinden izin istedikleri de bilinmektedir. Fakat devlet Ermeni Komiteleri'nin seyahatte yer almasına müsaade etmemiştir⁶¹⁵.

Konu hakkındaki gerekli malumatı ise Osmanlı Devleti'nin vatandaşı olan Bükreş'te yaşayan Mans Rij Bey'in Yıldız Sarayı'na göndermiş olduğu evrakta öğrenmekteyiz. Mans Rij Bey Kudüs'e gitmek isteyen ermeni vatandaşları'nın asıl maksadının tebaası olduğu Osmanlı Devleti'nden zulüm gördüklerine dair Alman İmparatoru'na bir arzuhal bildirme isteklerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle Kaçaryum gazetesi'nde yer alan Ermeni Komitecileri'nin listesini arzuhal olarak Mabeyn-i Hümayuna gönderen Mans Rij devleti bu komiteciler için uyarmıştır. Nitekim Mans Rij arzuhalin de kendi vatandaşlığı içerisinde bulunan kişilerin başka bir hükümdarın ülke ziyaretin de şikâyetle bulunma isteklerine de pek anlam veremediğini belirterek, listede yer alan kişilerin birçoğunun gazeteci kimliğiyle bölgede bulunmak istediklerini dile getirmiştir. Akabinde ise Mans Rij devletten konu hakkında gerekli tedbirleri almasını istemiştir⁶¹⁶.

Tablo 9

Kaçaryum Gazetesi'nde Yer Alan

Gazeteci Kimliği'ndeki Ermeni Vatandaşları'nın Listesi

Notlar	İsimler
Ermeni Gazetesi Muhabiri	Caferyan
Sabık Sivas Ticaret Odası Reisi Kıbrıs'ta Bulunan Avukat	Saferyan
Feniks Sigorta Şirketi'nin Vekili	Madyan
Viyana'dan	Onik Takaryan
Paris'ten	Parsemriyan
Bükreş'ten	Mezadoryan Agop Apelya
Kaçaryum Gazetesi Muhabiri	Nasimizof
Cenevre de Mukim	Kereven Takoryon
Londra'dan	Ohannes Papasyan
Ermeni Vatandaşı	Kereven, Mikailyan
Edirne de Neşr Olunan Ayırvarik Gazetesi Muhabiri	Boncıkyan
Şumlu'da Mukim	Kirkor Delelyan
Mahall-i İkameti Meçhul	Grogayan Abraham

Kaynak: BOA, Y.PRK. TŞF, 5/63, Lef 1.

⁶¹⁵ BOA, DH. MKT, 2123/94. Lef:1.

⁶¹⁶ BOA, Y.PRK. TŞF, 5/63, Lef 1.

Yukarıda neşr edilen tablo dışında Mısır bölgesi'nden de Kudüs'e gitmek isteyen bazı ermeni vatandaşları olmuştur. Bu kişilerin maksadı da diğer Ermeniler ile aynı olup İmparatorun seyahatini provoke etmektir. Bu hadiseler sonucunda Osmanlı Devleti gönderilen arzuhal ve alınan haberleri gözönünde bulundurarak Ermeni vatandaşları için özel bir tahkikat başlatmıştır. Tahkikat gereğince de Kudüs'te ve diğer bölgeler de şüpheli görülen Ermeni vatandaşları gözaltına alınmış ve bölgeden uzaklaştırılmıştır⁶¹⁷.

3.2.Seyahat'in Avrupa Basını'daki Yansımaları

Osmanlı basını'nın yanı sıra Alman basını da seyahat hakkında birçok yazı kaleme almıştır. Farklı görüşlere sahip olan Alman basını seyahat öncesinde iki kutba ayrılmıştır. Seyahat hakkında olumlu yayın yapan gazeteler olduğu gibi seyahati eleştiren gazeteler de olmuştur. Özellikle seyahatin Kudüs ayağını ön plana çıkaran Alman gazeteleri, seyahatten bir yıl önce *İmparatorun gelecek yıl ki Kudüs gezisi, sadece oradaki Protestanları değil, bütün Küçük Asya'daki Protestanları çok sevindirecek ve onlara umut verecektir. Bugüne kadar zayıf olan Protestan cemaati güçlenecektir*. Yazılarıyla seyahate olumlu bir bakış açısı sunmuştur. Bunun akabinde seyahati eleştiren gazetelerde bulunmaktadır.

Bu gazetelerden birtanesi de *Badische Landeszeitung* gazetesidir. *Badische Landeszeitung* gazetesi, seyahati eleştiren yazı dizileriyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Yayınlamış olduğu yazılar da *Sultan II. Abdülhamid kastedilerek Elleri Ermeni kanına bulanmış bir adamın elini İmparator nasıl sıkacak? Bu gezide yatın kömürmasraflarını haşmetmeap kendi tahsisatından mı ödüyor?* Başlıklarıyla gazete seyahate olan bakış açısını yansıtmıştır⁶¹⁸.

Alman basını'nın eleştirilerine karşılık iki devlet adamı'nın dostane münasebetleri'nin derinliğini veya karşılıklı zorunluluklarını Alman basını'nda çıkan haberler ve devletin yapmış olduğu hazırlıklardan anlamak mümkündür. Aslında zaman zaman Almanya'da da aleyhte yazılar çıkmış fakat devlet basını kontrol

⁶¹⁷ BOA, DH. ŞFR, 225/18.

⁶¹⁸ Fatmagül Demirel, A.g.e, s.51.

ederek eleştirilerin ileriye vardiırılması önlenmiştir. İlber Ortaylı ise bu konuda şöyle bir örnek nakletmektedir. *Der Arme Konrad* isimli sosyalist parti organı Sultan II. Abdülhamid hakkında *devletin paraziti nasıl yaşıyor* adlı bir yazı kaleme almıştır. Bunun üzerine Alman hükümeti nezdinde Berlin sefiri Tefvik Paşa şikâyetle bulunmuş akabinde de başbakan Hohenlohe-Schillingfust'un tarafından gazete yasaklatılarak ilgili sayısı da toplatılmıştır⁶¹⁹. Nitekim Alman basını seyahate bu tepkileri verirken İmparatorun seyahatinde bizzat görev almak isteyen Alman gazetecilerde olmuştur. Berlin'de *Das Colonia Journal* gazetesini müdürü olan Monsieur Laybukur doğru haber neşr edebilmek için II. Wilhelm'in Filistin ziyareti'nde yer almak istemiş ve bu isteğini de Kudüs mutasarrıflığına göndermiş olduğu bir telgrafta dile getirmiştir⁶²⁰. Bunun üzerine Osmanlı Devleti gerekli araştırmalar yapmış ve Monsieur Laybukur'un isteğini kabul ederek, seyahate gazeteci kimliği ile katılmasına izin vermiştir⁶²¹.

İkinci olarak seyahat hakkında yayın yapan bir diğer basında İngiliz basını olmuştur. Alman İmparatoru'nun seyahatini ilgiyle takip eden İngiltere Devleti İstanbul'a göndermiş olduğu birçok telgrafla İngilizler tarafından seyahatin ne kadar önemsendiğini göstermiştir. Londra dan İstanbul'a gönderilen telgraflara bakıldığında özellikle İmparatorun İstanbul seyahati'nde gerçekleştirmiş olduğu geziler hakkında detaylı bilgilere yer verildiği görülmüştür. Ayrıca İngiliz gazetelerinin de seyahat hakkındaki bu bilgileri İstanbulla paylaştığı bilinmektedir⁶²². Nitekim İngiliz Reuters haber ajansı muhabiri olan Jeur Alman İmparatoru'nun Suriye seyahati'nde yer almış ve gazete köşesi'nde bu bölüm hakkında yazılar kaleme almıştır⁶²³.

İngiliz gazeteleri'nden olan *The Illustrated London News* gazetesini ise 22 October 1898 tarihindeki sayısının da kapak fotoğrafı olarak II. Wilhelm'in Filistin ve Suriye'ye yapmış olduğu seyahatte binmiş olduğu at üzerindeki fotoğrafını

⁶¹⁹ İlber Ortaylı, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Ankara, Türk Tarih Kurumu 15-17 Ekim 1997 Sempozyumuna Sunulan Tebliğler*, Ankara 1999, s.216.

⁶²⁰ BOA, Y.PRK. DH, 10/78.

⁶²¹ BOA, HR. SYS, 39/12, Lef 2. Ayrıntılı bilgi için bak: (Laibaker), Osmanlı da ki ismi Laybukur olarak arşiv vesikası'nda tespit edilmiştir.

⁶²² BOA, Y.PRK. PT, 18/60.

⁶²³ BOA, Y.PRK. PT, 18/101.

kullanarak seyahatin önemini bir kez daha göstermiştir⁶²⁴. Nitekim seyahat hakkında İngiliz gazeteleri yayın yapmaya devam ederken, bazı İngiliz haber ajansları ise seyahatte Osmanlı Devleti'nin Filistin ve Suriye'ye gönderilen İngiliz muhabirlere kötü muamele edildiğine dair beyanat vermişlerdir. Bu konu hakkında ilk girişim *İngiliz Daily Mail* gazetesi sahibi tarafından yapılmıştır. Gazete sahibi muhabirlerine Osmanlı Devleti tarafından kötü muamele yapıldığını belirtmiş akabin de de Alman Büyükelçiliği'ne konu hakkında bir telgraf yollamıştır.

Gazete muhabirlerine iyi davranılması gerektiğini dile getiren gazete sahibi muhabirleri'nin İmparatoru seyahat boyunca adım adım takip ettiklerini ve seyahat hakkında ise haber ajansına yazılar gönderdiğini ifade etmiştir. Bu konuda oldukça hassas davranan gazete sahibi konuyu Alman İmparatoru'na taşımak istemişse de istediği cevabı alamamıştır. Gönderilen telgraf üzerine konu hakkında gerekli çalışmalara başlanılacağını dile getiren Alman Büyükelçiliği ise konunun hassasiyeti'nin anlaşıldığını belirterek Monsieur Bülow da özellikle konu ile alakadar olduğunu ifade etmiştir. Ardından da büyükelçilik gazete sahibi'ne konu hakkında en kısa zamanda ilgileneceklerini söylemiştir⁶²⁵.

İngiliz basını'nın yanı sıra Fransız basını da seyahati dikkatle takip eden Avrupa basını içerisinde yer almıştır. Fakat seyahat hakkında hicivsel bir tarz da yazmış olduğu yazılarla da Fransız basını gündemdeki yerini korumuştur. Bazı Fransız haber ajansları Alman İmparatoru'nun doğu seyahati gazetelerinin kapak fotoğraflarına taşımışlardır. Örneğin; Fransız haber ajansına bağlı olan *The Graphic* gazetesi II. Wilhelm'in doğu seyahati'ni 12 November 1898 ve 26 November 1898 tarihli gazete sayıları'nda İmparator ve İmparatoriçe'nin seyahat esnasında çekilmiş olduğu fotoğraflar üzerinden anlatmıştır⁶²⁶.

Bunun yanı sıra Fransız basını'nda seyahat hakkında makale kaleme aldırın gazetelerde olmuştur. Bu konudaki ilk atılım Paris'te neşr olunan *Le Soleil* gazetesi'nden gelmiştir. Gazete İmparatorun özellikle Suriye seyahatiyle ilgilenmiş konu hakkında da bir makale kaleme aldirmiştir. Makale de dile getirildiğine göre

⁶²⁴ *The Illustrated London News*, 22 October 1898, s.1.

⁶²⁵ *BOA, Y.A.HUS*, 390/119.

⁶²⁶ *The Graphic*, 12 November 1898, 26 November 1898, s.1.

Fransa'nın geçmişten bu yana Filistin ve Suriye de fedakârlıkla inşa etmiş olduğu nüfuzu seyahat akabinde kırılacaktır ifadeleri yer almıştır. Bu bakış açısı diğer Fransız gazeteleri'nin kaleme aldıkları yazılarda da görülmektedir. Muhabirler görüşlerini de yazmış oldukları yazılara yansıtmışlardır. Fakat bu meselenin sadece bu boyutta ele alınmadığını ise Paris'te yaşayan Luvis Sabunci⁶²⁷ adında bir zat Osmanlı Devleti'ne şöyle izah etmiştir. Luvis Sabuncu Fransa Devleti dünyanın herhangi bir yerinde siyaset yapma kararını vermiş ise ilk önce orada bulunan büyükelçilik ile bir görüşme içerisinde olacaktır. Bunun akabinde Fransa Devleti bölgede nüfuz kazanmak için gerekli olan faaliyetlere başlayacaktır. İfadelerini kullanmıştır.

İmparatorun Suriye seyahati'ne de değinen Luvis Sabunci'nin dile getirdiğine göre şehir de herhangi bir hareketlenme meydana gelirse Fransa Devleti bölge deki büyükelçisini geri çekerek buraya yeni bir büyükelçi ataması gerçekleştirir. Ayrıca Sabuncu Fransız Büyükelçisi'nin bölge deki Cezayir Arapları'yla olan münasebetlerine değinmiştir. Fransa Devleti bölge deki yerel otorite sahipleriyle de işbirliği yapmıştır. Bunun örneğini ise Luvis Sabuncu bölgede yaşayan yirmi bin Cezayir Arap ve topluluğun lideri olan Seyit Yusuf el-Murab üzerinden yapmış olduğu değerlendirme de bahsetmektedir. Seyit Yusuf el-Murab bundan beş sene önce Osmanlı Devleti adına gerekli çalışmalar yapmıştır. Fakat daha sonra bölgede güç sahibi olmaya başlayan Fransa Devleti'nden yana bir politika izlemiştir. İki devlet arasındaki bu işbirliği ise *Le Soleil* gazetesi'nde yayınlanan fotoğraflara taşınmıştır. Ayrıca Fransa Devleti bölgedeki nüfuzunu korumaya çalışmış ve alternatif yollara başvurmadan da geri durmamıştır⁶²⁸.

Bu yazılarla yetinmeyen Fransa basını seyahate karşı olan eleştirisini mizah dergilerine taşıyarak da devam ettirmiştir. Bunun en bariz örneğini de *Le Rine (Gülme)* adlı Fransız mizah dergisi'nin 26 Kasım 1898 tarihi'nin 212. sayısının kapağında ki Alman İmparatoru II. Wilhelm'in savaşçı bir Mesih gibi gösterildiği

⁶²⁷ 19. Yüzyılın son çeyreğinde Ortadoğu Arap coğrafyasında Osmanlıca Türkçesine olan ilgi artmıştı. Özellikle Beyruttaki okullarda Arap gençlerine öğretilmek amacıyla bazı ders kitapları basılmıştır. Luvis Sabuncu da (1838-1928) yılları arasında yaşamış ve Beyrutta Arap gençlerine Osmanlı Türkçesi dersleri vermiştir. Ayrıca Fuad ve Cevdet Paşa'nın *Kavaid-i Osmaniyye* adlı eserini de Arapça'ya çevirmiştir. Yuval Ben-Bassat, Eyal Ginio, *Jön Türklerin Filistin'i*, Çev. Erkal Ünal, İstanbul 2016, s.132.

⁶²⁸BOA, Y.PRK. TKM, 40/61, Lef 1-2.

kapak fotoğrafından ve dergi içinde yer alan yazılardan anlaşılmaktadır. Fotoğrafta Wilhelm'in sağ eli kutsayıcı olarak gösterilirken sol eli ise bir top mermisini taşıyor olarak gösterilmiştir. Aynı kapakta yazılan istihzai bir yazı da ise *Bu Alman sayısı yasaktır. II. Wilhelm turnesi, Türkiye'de Filistin 'de Kudüs'te ve kutsal yerlerinde on beş gün yolculuğunun sıkı planlamasından dolayı her şehirde yalnız bir tek gösteri yapılacaktır. Askerlerden yarım ücret alınacaktır. Her türlü danışma için Vebers'e başvurmanız rica olunur.* İfadeleriyle Alman İmparatoru II. Wilhelm'in doğu seyahati bir sirkin turnesi'ne benzetilmeye çalışılmaktadır⁶²⁹.

Bu dergi seyahatin yapıldığı yıllar da önce Fransızca olarak yayınlanmıştır. Amacı Alman İmparatoru'nun bu seyahatini eğlenceli bir dille eleştirmektir. Zira bu yıllar da Avrupa'da büyük bir Alman-Fransız rekabeti yaşanmaktadır. Bu mizah dergisi daha sonraları İngilizlerin Kudüs'ü ele geçirmesi'nden sonra 1918 yılında Amerika da Frank Alvah Dearborn tarafından bir kez daha İngilizce olarak yayınlanmıştır. Bizde bu nüshadan istifade ederek seyahati hicivsel bir tarzda anlatmaya çalıştık. Almanlara karşı propaganda maksadıyla yayınlanmış olan bu eser seyahat hakkında oldukça ağır eleştiriler de bulunmuştur. Bu eleştirilere eserin içeriği kısmında verilen Sultan'ın Yürüyüşü, Bir Kişilik Avrupa Bandosu, Venedik'ten Ayrılış, Umberto'nun Kollarında, İstanbul'u Görüşü, Münakaşa, Onur Yürüyüşü, Kenardaki Küçük Domuz, Ayasofya, Hoşçakal Sultan, Muhammed'in Öpücüğünü Alan Lajer'i, Çöldeki Vaiz, Dinsel Konuşma, Ürdün'de Soğuk Duş, Cüzamın Yeniden Kurtuluşu, Miskinin Yeniden Doğuşu, İsa'nın Göğe Çıkışı başlıkları'nda görmek mümkündür⁶³⁰.

Eserin *View of Constantinople* bölümü'nde Alman İmparatoru'nun İstanbul seyahatin de yapılan hazırlıklar hakkında, evlerin çatılarının yumurta ve soğan şeklinde olduğu, mevsim olarak ılık bir iklimin yaşandığı, Avrupalıların bu ülkeyle

⁶²⁹Jean- Louis Mattei, "Fransız Basınında II. Wilhelm Kızıl Kayser", **Toplumsal Tarih**, Sayı:5, İstanbul 1994, s.23-24.

(Jean-Louis Mattei'nin makalesi'nde bahsetmiş olduğu derginin kapak resmi, aynı şekilde Frank Alvah Dearborn'un *The All Highest goes to Jerusalem Being the diary of the German Emperor's Journey to the Holy Land* adlı eserde de kapak resmi olarak kullanılmıştır. Bu eser *Le Rine* 'nin tercümesidir. Bu tercüme Kudüs'ün İngiliz eline geçtikten sonra 1918 de ABD de yayınlanmıştır.

⁶³⁰ Frank Alvah Dearborn, **The All Highest goes to Jerusalem Being the diary of the German Emperor's Journey to the Holy Land**, New York 1918, s.9.

niye bu kadar diplomasi yapmak istediklerine bir anlam verilemediği gibi ifadelere yer verilmiştir. Bunun yanı sıra, Alman İmparatoru ve II. Abdülhamid arasında yapılan görüşme için Sultan II. Abdülhamid'e orta yaşlarda, halk tarafından çok sevilen fakat sarayı'ndan dışarıya fazla çıkmayan, sürekli önlemler alan bir hükümdar tasviri yapılmıştır⁶³¹. Bu bölümün muhtevasında ayrıca İmparatorun İstanbul seyahati sırasında ikamet edecek olduğu daireyi beğenmediğini kendisine hazırlanan dairede ise örümceklerin yer aldığını, yatak örtülerinin bile altı aydır değiştirilmediği gibi ifadelere yer verilmiştir⁶³².

Eser de yine resmigeçit töreni'nde bulunan II. Wilhelm'in resmigeçit töreni'ni beğenmediği dile getirmiş ve Sultan Abdülhamid'in ise bu askerlerin sahibi benim nitelendirmesi yaptığı belirtilmiştir. Nitelendirme ardından ise Alman İmparatoru II. Abdülhamid'in özgüveninden etkilenecek şu atasözünü ifade etmiştir. *“Eğer biri mülkünü savunmak için askerinin gücüne sahipse, birinin de diğerinin mülküne sahip olmak için bir kaplanı olmalıdır”*⁶³³.

Eserin *At the Door of Saint-Sophia* bölümünde ise cami ziyaretinin de bulunan Alman İmparatorunun camiyi hiç beğenmediğini buna karşılık da mabede ayakkabı ile girilmediğini öğrenince şaşkınlık yaşadığı tezahür edilmiştir. Ayasofya camisini ziyaret eden Alman İmparatoru için cami girişinde Sultan II. Abdülhamid'in kendi ayakkabısını çıkardığını ve Ayasofya'yı ayakkabısız olarak gezdiği belirtilmiştir⁶³⁴. Eserin *Au Revair, Sultan, I Shall Return Without Being Intived* bölümünde de Yafa'dan Latron'a giden Alman İmparatoru'nun konfordan oldukça uzak kutsal tarih ülkesinin de ne işinin olduğundan söz edilmiştir. Eser de yer alan yazıya göre Alman İmparatoru *“Yahudilerin Filistin'e neden restorasyon yapmakta acele etmediklerini anlıyorum. Çünkü bu ülke oldukça değerlidir. Fakat bir ülke hükümdarınının da mutlaka bu tarihi şehre bir seyahat yapması gerekmektedir.”* Sözlerine yer verilmiştir⁶³⁵. Alman İmparatoru'nun Kudüs'e girişine de ağır eleştiriler de bulunan eser de İmparatorun Kudüs'e at ile değil de kendisinin istemiş olduğu bir eşek ile

⁶³¹Frank Alvah Dearborn, *A.g.e*, s.27-28.

⁶³²Frank Alvah Dearborn, *A.g.e*, s. 28.

⁶³³ Frank Alvah Dearborn, *A.g.e*, s.42.

⁶³⁴ Frank Alvah Dearborn, *A.g.e*, s.52.

⁶³⁵ Frank Alvah Dearborn, *A.g.e*, s.59.

giriş yaptığı söylenmektedir. Bu kadarla da kalmayan Frank Alvah Dearborn, ayrıca II. Wilhelm'in tıpkı kendisinden önce Kudüs'e giren hükümdarlar gibi şehre giriş yapmak istediği dile getirmiştir⁶³⁶.

Bunun ardından eser de Yafa kapısı'na eşek üzerinde gelen Alman İmparatoru için kendisine çalınan müziklerin hayvanları korkutacak kadar kötü olduğu belirtilmektedir. Müzik hakkında ayrıca şöyle bir örnekte verilmiştir. Yol üzerinde İmparatoru karşılamaya gelen çocuklardan biri bu müzik sesini duyunca *yaşasın burada bir sirk var* cümlesini söylemiştir. Ayrıca eser de ihtiva edildiğine göre İmparator bu kalabalığı bir turist kafilesine benzetmiş kendisi için bir hediye takdimi bile yapılmadığından söz etmiştir. *Le Rine* karikatür ve mizah dergisi'nden alınarak oluşturulan bu eser Alman İmparatoru'nun Filistin ve Suriye seyahati'ni ağır bir dille kaleme alan bir kaynak olma özelliğini korumaktadır⁶³⁷.

Seyahat öncesinde de Alman İmparatoruna istihzai bir bakış açısı sunulmuştur. Bunun yayın organlığını yapan ise *Moonshine* karikatür dergisidir. Dergi de Alfred Bryan çizmiş olduğu *A Day with the German Emperor* adlı karikatürle İmparatoru mizahi bir bakış açısıyla resmetmiş ve resmi de okuyucunun bilgisine sunmuştur⁶³⁸. Fransız basını'nın önemli gazeteleri arasında yer alan *L'illustration* gazetesi de 22 October 1898 tarihli sayısının kapağın da Alman İmparatoru ile Sultan II. Abdülhamid'i kol kola girmiş iki hükümdar portresi olarak tasvir etmiştir. Betimlenen bu resim aslında Sultan II. Abdülhamid ile Alman İmparatorunun dostluklarının göstergesinden daha çok II. Abdülhamid'in İmparatora karşı olan zorunluğundan resmedilmiş gibidir. Aslında çizimi yapılan bu kapak fotoğrafının hiçbir gerçekliği yoktur. Bu fotoğraf, *L'illustration* yayın organı tarafından hayali olarak çizilen bir kapak fotoğrafıdır⁶³⁹.

Bu kapak fotoğrafının ardından *Le Petit Journal* gazetesi de *L'illustration* gazetesine karşılık daha parlak bir kapak fotoğrafı yayınlamıştır. Daha geç bir tarihte ilk kapak fotoğrafını baz alan *Le Petit Journal* gazetesi çizilen resmin tam boyutunu

⁶³⁶ Frank Alvah Dearborn, **A.g.e**, s.63.

⁶³⁷ Frank Alvah Dearborn, **A.g.e**, s.64.

⁶³⁸ John C. G. Röhl, **A.g.e**, s.890.

⁶³⁹ Hakan T. Karateke, "100 Yıl Önceki Bir "Fotomontaj" II. Abdülhamid II. Wilhelm ile Kol Kola", **Toplumsal Tarih**, s.50-51.

gazete kapağın da yer vermeyi tercih etmiştir. Altına da hicivsel bir tarz da *Bir Çift Arkadaş, Almanya ve Osmanlı Devleti'nin yakınlaşmasının bir referansı* diye bir yazı kaleme aldırılmıştır. İroni sanatının çokça kullanıldığı bu iki haber ajansı ayrıca ilerleyen tarihler de tekrar Sultan II. Abdülhamid üzerinden kamuoyunda bir algı yaratmaya da çalışmıştır⁶⁴⁰.

Berlin Büyükelçiliği'nden alınan habere göre *Rukoloj* gazetesi'nde neşredilen bir köşe yazısı'nda da Fransa Devleti'nin seyahat hakkındaki düşüncelerini görmek mümkündür. Fransa Devleti bölge üzerinde kurmuş olduğu Katolik nüfuzu himayesini seyahat sonucuyla birlikte Almanya Devleti'ne vermek zorunda kalacağına inanmaktadır. Bu yüzden basında sürekli Almanya Devleti aleyhine propaganda yapan makaleler kaleme aldırılmıştır. Fransa basını'nın kaygı duyduğu bir konuda Almanya Devleti ile İngiltere'nin seyahat ile birlikte bir ittifak yapma girişiminde bulunacak olmasıdır. Bunun yanı sıra Fransız basını konu hakkındaki yazılarıyla propagandalarını sürdürmeye devam etmiştir⁶⁴¹. Ayrıca Rus basını da seyahate olumsuz bir bakış açısı sunmuştur. Bunu da 25 Ağustos 1898 tarihli sayılı bir Rus gazetesi'nde yer verilen haberde görmek mümkündür. Habere göre, *İmparatorun Kuds-i Şerif ziyareti koyu bir leke olarak programda yer almıştır. Ayrıca Alman İmparatoru'nun Hristiyan bir hükümdarın kendi mezhebini daima tehlikeye koyan ve birçok günahsız Hristiyan'ın kanını dökmeye vesile olan bir memleket hükümdarıyla mülakata gitmesi* ifadeleri yer almıştır⁶⁴².

3.3.Seyahat'in Arap Basını'ndaki Yansımaları

Alman İmparatoru'nun doğu seyahati Arap basını'nda da büyük yankı yapmıştır. Arap basını seyahat hakkında olumlu ve olumsuz olmak üzere iki ayrı düşünceye sahip olmuştur. Genellikle Osmanlı Arap coğrafyası'ndaki ahali seyahate olumlu tepkiler vermiştir. Buna karşılık Arap basını seyahat hakkında olumlu yazılar kaleme almıştır. Bu tepkinin en önemli örneğini ise Mısır komiserliği'nden alınan bilgilerle

⁶⁴⁰ Edhem Eldem, **Camera Ottomana Photography and Modernity in the Ottoman Empire (1840-1914)**, İstanbul 2015, s.117-118.

⁶⁴¹ *BOA, HR. SYS*, 39/11.

⁶⁴² Ali İhsan Gencer, "Dünya Basınında II. Wilhelm'in Kudüs ve Şam Ziyareti ve Gösterilen Tepkiler", **Sosyoloji ve Coğrafya**, İstanbul 2006, s.283.

anlamak mümkündür. Komiserlikten alınan haberlere göre Mısır halkı'nın İmparatorun seyahati'nden oldukça memnun olduğu akabinde ise Mısır'a yapılacak olan seyahat ile de memnuniyetin kat be kat artacağı ifade edilmiştir. Bu memnuniyetin yanı sıra ahali bu konu da iki kutba ayrılmış olsa da genel itibariyle Arap halkı Alman İmparatoru'nun doğu seyahati'ne karşı olumlu bakış açısı sunmaktadır⁶⁴³.

Arap coğrafyası hakkında farklı makaleler kaleme alınmış olsa da dikkat çeken bir makalede Berlin'de yayın yapan *Berliz Takbilat* gazetesi tarafından neşre edilmiştir. Gazete İstanbul'dan haber almak amacıyla bir muhbir tutmuş muhbirin göndermiş olduğu hilafet tercümesi adlı mektupla da yazılarını oluşturmuştur. Mektupta belirtildiği üzere Mısır'da bazı söylentiler yayılmaya başlamıştır. Söylentilerin doğruluğu konusunda önceleri pek emin olunmasa da seyahatin Kudüs den başlayacağı, Mısır'a uğramayacak olan İmparator için seksen bin lira bütçe ayrıldığı gibi konular konuşulmuştur. Ardından da Osmanlı Devleti suçlanmış ve İmparatorun ikinci seyahati için gerekli özenin gösterilmediği daha çok gelecek olan Romanya Kralı ve Kraliçesi'nin İstanbul'u ziyaretleri için bir hazırlık yapıldığı dile getirilmiştir. Fakat daha sonra söylentilerin doğruluk payı olmadığı anlaşılmış ve Alman İmparatoru'nun doğu seyahati'nden Mısır halkı daha geç bir tarihte haberdar olmuştur.

İkinci olarak mektupta ifade edilen konu ise İngiliz avam kamerası'ndan bazı kişilerin Kudüs'e seyahat tarihi'nde bir ziyaret gerçekleştirdikleri hakkındadır. Ziyaretten memnun olmayan Osmanlı Devleti içinde mektupta *İngilizler her ne kadar bu bölgeye seyahat yapma amacıyla gelmiş olsalar da Osmanlı nazarında bir Alman kadar değeri yoktur* ifadesine yer verilmiştir. Mektupta imtiyaz meselesine değinen muhbir Osmanlı Devleti'nin imtiyaz hakkını Almanlar'dan yana kullanacağı da belirtmiştir.

Mektubu yazan muhbir gazeteden aldığı parayı yeterli bulmadığını ifade ettikten sonra ise, Mısır'daki basının Osmanlı Devlet adamları'ndan olan Münir Bey'in elinde olduğunu dile getirmiştir. Bu sözler ardından ise muhbirlik yapan zat Osmanlı

⁶⁴³ BOA, Y.PRK. MK, 8/68.

Devleti'ne karşı Mısır'da herhangi bir haber yapılamayacağını hatırlatmış ve konuyu Fransız bir memur örneği üzerinden anlatmıştır. Muhbir ifadelerine göre Suriye'de bulunan Fransız memurları'nın nişan takdimleri Osmanlı Devleti tarafından yapılmaktadır. Nitekim mektupta Osmanlı-Rus ilişkisinin ermeni muhacirler etrafında şekil aldığı da dile getirilmiş ve bu hareketlenmelere karşılık Osmanlı Devleti'nin gerekli tedbirleri aldığı da belirtilmiştir. Bu konuda Mutasarrıflığın almış olduğu önlemlerin yetersiz olduğunu savunan muhbir, daha fazla önlem alma konusunda mektubun da bazı ifadelerine yer vermiştir⁶⁴⁴. Ayrıca Alman İmparatoru'nun doğu seyahati'ne engel olmak isteyen Mısır ahalisi'nden bir grup kişi de mevcuttur. İmparatorun Kudüs seyahati sırasında siyasi gösteri yapmak isteyen bu kişiler gösterilerini gerçekleştirememiştir. Kişiler devlet tarafından yakalanarak Mısır'a tekrar geri gönderilmişlerdir⁶⁴⁵.

Seyahatin başından bu yana Alman İmparatoru'nun yanından hiç ayrılmayan Lübnan gazete sahibi İbrahim el-Esved⁶⁴⁶ ise seyahat hakkında kaleme aldığı Osmanlı Beldelerindeki İmparatorluk Adamı adlı eseriyle Arap basını'nın seyahat hakkında vermiş olduğu en güzel eseri ortaya koymuştur. İbrahim el-Esved eserinin önsözünde Alman İmparatoru'na olan muhabbetini, Osmanlı Devleti'ne ve Osmanlı hilafeti'ne duyduğu güveni dile getirmektedir. Bu muhabbet ile eserini kaleme alan Esved, İmparatorun doğu seyahati'nde özellikle seyahatin Şam, Filistin ve Lübnan bölümleri'nde yer alarak eserini adeta bir günlük gibi kaleme almıştır.

Esved II. Wilhelm'in seyahati karşısındaki duygularını eserinin giriş bölümü'nde yer alan kasidesiyle dile getirmiştir. Esved'in bu çalışması İmparatorun Filistin ve Suriye seyahatinin en önemli kaynakları arasında yer almaktadır. İbrahim el-Esved karşılama heyetinde yer alarak bütün geziyi takip etmiştir. El-Esved'in eseri

⁶⁴⁴ BOA, Y.PRK. TKM 40/62, Lef 1. Ayrıntılı bilgi için bak: Berliz Takbilat gazetesi Osmanlı belgesinde yer verilen ismiyle ele alınmıştır.

⁶⁴⁵ BOA, BEO, 1203,90179.

⁶⁴⁶ İbrahim el-Esved (1855-1940) yılları arasında yaşamış olan gazeteci, şair ve tarihçidir. El-Esved Hristiyan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Ayrıca Lübnan gazetesi sahibidir. 1891 yılında Savuf Paşa'nın teşvikiyle birlikte gazeteyi çıkarmaya başlamıştır. Bu gazete Mutasarrıflığın yarı resmi gazetesi sayılmaktadır. Kendisi birçok görevde bulunmuştur. El-Cebel-i Lübnan da mahkeme hâkimliği ve İdari meclis üyeliği görevleri yapmıştır. Kitabü'l Rihle İmparatoriye fi'l-Memaliki Osmaniyye Lübnan 1898 eseri üç kez yayınlanmıştır. Ayrıca ayrı bir de divanı vardır. http://www.almoajam.org/poet_details.php?id=22.

İmparatorun doğu seyahatinin başucu kaynakları'ndan biri olmuş verdiği bilgiler ışığında ise seyahati farklı bir bakış açısıyla anlamının imkânı yaşanmıştır. Arap basını'nın seyahat hakkında en çarpıcı eserini veren İbrahim el-Esved seyahat hakkında yapmış olduğu olumlu değerlendirmeleriyle Arap dünyası'nın seyahate olan bakış açısını bizlere en iyi şekilde göstermektedir⁶⁴⁷.

⁶⁴⁷ İbrahim el-Esved, **A.g.e.**, s.2.

SONUÇ

Alman İmparatoru'nun yapmış olduğu doğu seyahati birçok siyasi meseleyi de beraberinde getirmiştir. Osmanlı Devleti Avrupa Devletleri'nce oluşturulmuş olduğu güç alanların da denge siyaseti izlemiş ve Almanya ile olan dostluk münasebetini sürdürmüştür. Kudüs'e seyahat yapmaya niyetlenen Kaiser II. Wilhelm, II. Abdülhamid'in davetiyle bu ziyareti diplomatik bir seyahate dönüştürmüştür. Seyahat ile artık Osmanlı'nın güney bölgeleri'nde uzun zamandan beri nüfuz sahibi olan İngiltere ve Fransa'nın yanı sıra üçüncü bir aktör olarak Almanya ortaya çıkmıştır. Bloklaşmalardan ve bağlayıcı ittifaklardan uzak duran II. Abdülhamid bu siyaseti'nin aksine Almanya'yı müttefik ilan ederek diğer güçlerin karşısına koymuştur.

Ermeni meselesi, Kuzey Afrika'daki Faşhoda sorunu gibi meseleler üzerinden Filistin coğrafyası'nda da birçok devlet tarafından kıta politikası siyaseti benimsenmektedir. Özellikle Alman İmparatoru'nun Şam ziyareti sırasında yapmış olduğu konuşmada yer alan *üç yüz milyon Müslümanın dostuyum. Ve II. Abdülhamid ile dostluğumuz baki kalacaktır. (Üç yüz islamın melce-i ve penahi olan zatı Hazreti hilafet penahi ile bütün İslamlar Almanya İmparatorunun kendilerine daümül evkat bi-muhubbi sadık kalacaktır. Emin olsunlar.)* Sözleriyle Kaiser II. Wilhelm, diğer devletlerin siyasetlerine karşı Osmanlı Devleti'nden yana benimsemiş olduğu duruşunu açık ve net bir şekilde bütün dünya kamuoyuna duyurarak bir sürpriz yapmıştır. Belki de Osmanlı Devleti'nin bu seyahatten almak istediği en önemli sonuç bu ifadelerde saklıdır.

Seyahat bütün dinler tarafından kutsal kabul edilen bir bölgeye yapılmıştır. Bu açıdan dini boyutu vardır. Kaiser II. Wilhelm özellikle seyahati aracı kılarak bir noktada teopolitik bir siyaset üretmiştir. Bu eksen dâhilinde ise diğer Avrupalı Devletler ile din politikası üzerinden bölgede nüfuz mücadelesi'ne girmiştir. Bu mücadele'nin en bariz örmeği de Fransa ile Almanlar arasında yaşanmıştır. II.

Abdülhamid dış politika da benimsemiş olduğu denge siyaseti ile Kudüs'te bulunan Fransız Katolik nüfuzunu Almanyayla ile kırmıştır. Böylece Sultan II. Abdülhamid üç semavi din için kutsal kabul edilen Kudüs'te din ve kutsiyet üzerinden bölgedeki Osmanlı otoritesini korumuştur. Fakat Osmanlı Devleti seyahat süresince vermiş olduğu arazi ve mülkiyet hakları ile de ileride çıkabilecek olan sorunların zeminini hazırlamıştır.

Bir mabetler şehri olan Kudüs, devletlerin din üzerinden politika üretmelerine mağduru olan bir şehirdir. Özellikle bu coğrafyada farklı güç alanları oluşturup hâkimiyet kuran Avrupalı Devletler'e karşı Kaiser II. Wilhelm yapmış olduğu doğu seyahatiyle kendi dünya siyaseti'ni hem din üzerinden, hem de sosyal alanlar üzerinden bölgede etkinleştirmiştir. Ayrıca Alman İmparatoru seyahat ile hem, halkın sevgisini kazanmış hem de ekonomik açıdan seyahatten devletini kazançlı çıkarmıştır. İmparator seyahat sonucunda Osmanlı Devleti'yle silah ticaretini arttırmış, Berlin-Bağdat Demiryolu imtiyazı elde etmiştir. Bunun yanı sıra Alman İmparatoru Osmanlı Devleti'yle petrol imtiyazı hakkında görüşmeler yapmıştır. II. Wilhelm bunlarla da sınırlı kalmayarak, Suriye ile Basra körfezi arasında bir vapur şirketi kurmak isteyerek, ticari ve siyasi alanlar da bölgede etkin güç olmak istemiştir.

Saltanatı boyunca yaşanan siyasi olaylarda II. Abdülhamid'in yanında yer alan Alman İmparatoru iki devletin dostluk münasebetleri'ni devam ettirmek arzusu içerisindeydi. Bu dönemde Avrupalı Devletler tarafından baskı altına alınan Osmanlı Devleti, Almanyayı diğer devletler karşısında iyi partner olarak görmüş ve bu süreç de I. Dünya savaşı'na taşınmıştır. Kudüs'te nüfuz sahibi olan İngiltere ve Fransa Devleti'ne karşılık Almanya Devleti bölgede sosyal siyasi ve iktisadi alanlar da kendisine yer bulmuş ve seyahat sonrasında ise Kudüs şehrinde bu alanlar daki faaliyetini sürdürmüştür.

II. Abdülhamid zamanında atılan Osmanlı-Alman ilişkileri İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarının ilk yıllarında farklı bir boyuta doğru evrilsede esasında bozulmamıştır. Bunun en önemli göstergesi de Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında I. Dünya Savaşı'na girmiş olmasıdır. Özetle denilebilir ki I. Dünya Savaşı'na giden yol Alman İmparatoru'nun Osmanlı toprakları'na 1898 yılı'nda yapmış olduğu doğu seyahat'inden geçmiştir.

KAYNAKÇA

A) ARŞİV BELGELERİ

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Babialî Evrak Odası

Babialî Evrak Odası Sadaret Evrakı (BEO)

Dâhiliye Nezareti

Dâhiliye Nezareti Mektubî Kalemi (DH. MKT)

Dâhiliye Nezareti Muamelat (DH. TMİK. M)

Hariciye Nezareti

Hariciye Siyasi (HR. SYS)

İradeler

Dâhiliye (İ.Dah)

Hususi (İ.Hus)

Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT)

Yıldız Evrakı

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A. HUS)

Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y.A. RES)

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)

Yıldız Kamil Paşa Evrakı (Y.EE. KP)

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV)

Yıldız Perakende Evrakı Sadaret (Y.PRK. A)

Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK. A)
Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal ve Journaller (Y.PRK. AZJ)
Yıldız Perakende Evrakı Adliye ve Mezahib Nezareti Maruzatı (Y.PRK. AZN)
Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK. BŞK)
Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik (Y.PRK. EŞA)
Yıldız Perakende Evrakı Hazine-i Hassa Nezareti (Y.PRK. HH)
Yıldız Perakende Evrakı Hazine-i Hassa Nezareti (Y.PRK. HR9
Yıldız Perakende Evrakı Müfettişlik ve Komiserlikler Tahriratı (Y.PRK. MK)
Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Müşiriyeti (Y.PRK. MM)
Yıldız Perakende Evrakı Maiyet-i Seniyye ve Yaveran Dairesi Maruzatı
(Y.PRK.MYD)
Yıldız Perakende Evrakı Name-i Hümayunlar (Y.PRK. NMH)
Yıldız Perakende Evrakı Posta Telgraf Nezareti Maruzatı (Y.PRK. PT)
Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Erkânı ve Saray Görevlileri Maruzatı
(Y.PRK.SGE)
Yıldız Perakende Evrakı Şehremaneti Maruzatı (Y.PRK. ŞH)
Yıldız Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiyye ve Mütercimliği (Y.PRK. TKM)
Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahriratı (Y.PRK. UM)
Yıldız Perakende Evrakı Zaptiye Nezareti Maruzatı (Y.PRK. ZB)

B) SALNAME, DÜSTUR VE GAZETELER

İkdam

Malumat

Osmanlı

Sabah

Servet-i Fünun

Tercüman-ı Hakikat

The Graphic

The Illustrated London New

Le Petit Journal

C) SÖZLÜK VE ANSİKLOPEDİLER

AKYILDIZ Ali, “Mahmud Nedim Paşa”, DİA, İstanbul, 2003.

ALTAN, Ebru, “Yafa” DİA, İstanbul, 2013.

BEYDİLLİ, Kemal, “Ahmed Tevfik Paşa”, DİA, İstanbul, 1989.

BİLGE, Mustafa L. , “Hayfa”, DİA, İstanbul, 1998.

BOSTAN, İdris, “Ba’lebek”, DİA, İstanbul, 1992.

BOSTAN, İdris, “Sâdık el-Müeyyed Paşa”, DİA, İstanbul, 2008

BUZPINAR, Ş. Tufan, “Şam (Osmanlı Dönemi) ”, DİA, İstanbul, 2010.

DURSUN, Davut, “Beyrut”, DİA, İstanbul,1992.

EYİCE, Semavi, “Alman Çeşmesi”, DİA, İstanbul,1951.

GÜNDÜZ, Filiz, “Osman Hamdi Bey”, DİA, İstanbul, 2007.

KARACA, Ali, “Şakir Paşa”, DİA, İstanbul, 2010.

KURŞUN, Zekeriya, “Said Paşa”, DİA, İstanbul, 2008.

MORRIS, Yaakov, “Jerusalem”, ENCYCLOPEDIA INTERNATIONAL, Canada
1970.

STEUERWARL, Karl, DEUTCH- TÜRKISCHES WÖRTERBUC, 1988.

TH. BİANGUIS, P. Bearman, BOSWORTH, Ce. , DONZEL, Even, HEINRICHS,
w.p. , “Ba’labakk”, ENCYCLOPEDIA OF ISLAM, 2018.

D) KAYNAK ESER VE İNCELEMELER

AKYILDIZ, Ali, KURŞUN, Zekeriya, Osmanlı Arap Coğrafyası ve Avrupa
Emperyalizmi, İstanbul 2015.

- ALKAN, M. Nail, Hayranlık, Dostluk ve Çıkar Üçgeninde Türk-Alman İlişkileri, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2015, s. 40.
- ALKAN, Necmettin, Dış Siyasetin Bir Aracı Olarak Hükümdar Gezileri: Kaiser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati, Osmanlı Araştırmaları, 2008, s. 9.
- ARMAOĞLU, Fahir, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), İstanbul, 2013.
- AYYILDIZ, Nigâr, II. Abdülhamid Dönemi Saray Merasimleri, İstanbul, 2008.
- AVCI, Yasemin, 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Filistin'in Limanı Yafa, Tarih İncelemeleri Dergisi, 2015, s.390.
- BAYTAR, Ilona, "Kaiser II. Wilhelm'in İstanbul'a Üç Ziyareti ve Hediyeler, İki Dost Hükümdar, Sultan II. Abdülhamid Kaiser II. Wilhelm, Haz. Ilona Baytar, İstanbul, 2009.
- BEN-ARIEH, Yehoshua, Jerusalem in the 19th Century: The Old City, Palgrave Macmillan, 1985.
- BEN-BASSAT, Yuval, GINIO, Eyal, John Türklerin Filistin'i Çev. Erkal Ünal, İstanbul, 2016.
- BEYDİLLİ, Kemal, Büyük Friedrich ve Osmanlılar XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri, İstanbul, 1985.
- . Osmanlı Prusya İttifakı, İstanbul, 1981.
- BEYDİLLİ, Kemal, İlk Prusya- Osmanlı Münasebetleri Hakkında Bazı Kayıtlar ve Düzeltmeler, Jurgowsky- Sattler Seewold, Serta Balcanica Orientalia Monacensia, In Honorem Rudolphı Trofenık Septuagenar, 1981, s.219.
- BORNAİ, Jacob, The Jews in Palestine in the Eigteenth Century, 1992.
- BOSTANCI, Işıl Işık, Almanya'nın Filistin Bölgesine Yönelik Politikası ve Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Bölgeye Ziyareti, XVI. Türk Tarih Kongresi, Eylül 2010, s.553.

- CARMEL, Alex, Ottoman Haifa A History of four Centuries under Turkish Rule, London, 2011.
- CHRISTENSE, Peter H, German and Ottoman Railways Art, Empire, and Infrastructure, 2017.
- COŞANSEL, Demet, 19. YY Değişen Sofra Düzeni ve Alman İmparatoru II. Wilhelm'e Sunulan, Ziyafetler, Haz: Ilona Baytar, İstanbul, 2009.
- ÇELİK, Zeynep, İmparatorluk Mimari ve Kent Osmanlı-Fransız Karşılaşmaları (1830-1914), İstanbul, 2012.
- DAVIS, Rochelle A., Yerinden Edilenlerin Coğrafyaları Filistin Köy Tarihleri, Çev.Hayrullah Doğan, İstanbul, 2016.
- DEARBORN, Frank Alvah, The All Highest goes to Jerusalem Being the diary of the German Emperor's Journey to the Holy Land, New York, 1918.
- DEMİRAY, Gökçe, II. Wilhelm Ziyaretleri ve Hediyeler, Hidayet Yavuz Armağanı, 2009, s.169-182.
- DEMİRAY, Gökçe. Sultan II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı- Alman İlişkileri ve Alman İmparatoru'nun Ziyafetleri, Sanat-Tarih Mimarlık Dergisi, 2010, s.125-134.
- DEMİREL, Fatmagül, Dolmabahçe ve Yıldız Saraylarında Son Ziyaretler Son Ziyafetler, İstanbul, 2007.
- DEMİRKOL, Erdem, Kudüs ve II. Abdülhamid, İstanbul, 2017.
- DEVİRİM, Şirin, Şakir Paşa Ailesi Harika Çılgınlar, Şubat 1996.
- EDİGER, Volkan Ş, Osmanlı da Neft ve Petrol, 2015.
- ELDEM, Edhem, Camera Ottomana Photography and Modernity in the Ottoman Empire (1840-1914), İstanbul, 2015.
- ENGİN, Vahdettin, Pazarlık (II. Abdülhamid ile Siyonist Lider Dr. Theodore Herzl

- Arasında Geçen Filistin'de Yahudi Vatanı Görüşmelerinin Gizli Kalmış Belgeleri), İstanbul, 2010.
- ERÜRETEN, Metin, Osmanlı Madalyaları ve Nişanları Belgelerle Tarihi (Ottoman Medals And Orders Documented History), İstanbul, 2001.
- ESVED, İbrahim el, Kitabü'l Rihle İmparatoriye fi'l- Memaliki Osmaniyye, Lübnan, 1898.
- FERGUSON, Niall, Empire How Britain Made The Modern World, London, 2003.
- FINKELSTEIN, Norman H, Theodor Herzl, New York, London, Toronto, Sydney, 1987.
- FİREDMAN, Issiah, German, Turkey and Zionism (1897-1918), Oxford England, 1977.
- FULBROOK, Mary, Almanya'nın Kısa Tarihi, İstanbul, 2017.
- GILBAR, Gad G. , Ottoman Palestine (1800-1914), Leiden, 1990.
- GENCER, Ali İhsan, Dünya Basınında II. Wilhelm'in Kudüs ve Şam Ziyareti ve Gösterilen Tepkiler, Sosyoloji ve Coğrafya, 2006 s.283.
- DEMİRYÜREK, Halim, EDİZ, İsmail, II. Wilhelm'in Osmanlı Devletini Ziyaretinin İngiliz Basınına Yansımaları, I. Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu. 8-10 Elim 2009, s.195.
- HAREL, Haya, A Homeland Visit Herzl's Tour of Eretz Yisrael, Jaffa and the Colonies, Illustrierte Neue Welt Gegründet 1897 Von Theodor Herzl, Sonderausgabe, 2010 s.4-5.
- HÜLAGÜ, M. Metin, Sultan II. Abdülhamidin Sürgün Günleri, Hususi Doktoru Atıf Hüseyin Bey'in Hatıratı, Temmuz 2003.
- HÜRMENTEN, Fatma Rezan, Bürokrat Tefik Biren'in Sultan II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Hatıraları, 2006.

- İNAN, Uğur, Osmanlı Devleti'nde Almanların Protestan Misyoner Faaliyetleri,
Ankara, 2015.
- İREZ, Feryaz, Belgeler Işığında Son Alman İmparatoru II. Wilhelm'i Konuk Eden
Bir Kasr-ı Hümâyun Şale, İki Dost Hükümdar Sultan II. Abdülhamid Kaiser
II. Wilhelm, Haz. Ilona Baytar, İstanbul 2009, s.47-58.
- İŞIKSAL, Cavide, Alman İmparatoru II. Wilhelm'İN İstanbul'u Birinci Ziyareti,
Belgelerle Türk Tarih Dergisi, 2002.
- JEREMIAS, Oachim, Jerusalem in the time of Jesus, 1969.
- KARACAGİL, Ö. Kürşad, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Hereke Fabrikasını
Ziyareti, Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarih Sempozyumu- II.
Kocaeli, 2015, s.913-924.
- KARACAGİL, Ö. Kürşad, II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatoruğunu Ziyareti ve
Mihmandarı Mehmed Şakir Paşa'nın Günlüğü (1898), Türkiyat Mecmuası,
2014, s.73-97.
- KARAL, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-
1907), Ankara, 1983.
- KARATEPE, Hakan T. ,100 Yıl Önceki Bir "Fotomontaj" II. Abdülhamid II.
Wilhelm ile Kol Kola, Toplumsal Tarih, s.50-51.
- KARK, Ruth, American Consuls in the Holy Land (1832-1948), Jerusalem, 1994.
- KARK, Ruth, NORDHEIM, Michal Oren, Jerusalem and Its Environs, Quarters,
Neighborhoods, Villages (1800-1948), Filistin, 2001.
- KIŞ, Salih, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Haçlı Rüyası ve 1898 Kudüs Seyahati,
SUTAD, Güz 2017, s.499.
- KODAMAN, Bayram, İttihat Terakki ve Almanya, Yeni Türkiye Dergisi Türkoloji
Özel Sayısı, 2002, s.44.

KOLOĞLU, Orhan, Avrupa'nın Kıskaçında Abdülhamid, İstanbul 2008.

Abdülhamid Gerçeği, İstanbul, 2002.

KUNERALP, Sinan, Son Dönem Devlet Erkân ve Ricali (1839-1922), İstanbul 1999.

LEVINE, Mark, Overthrowing Geography, Jaffa Tel-Aviv and the Struggle for Palestine (1880-1948), Berkeley, Los Angeles, London, 2005.

MANCHESTER, William, The Arms of Krupp (1587-1968), Boston, 1964.

MATTEI, Jeani Louis, Fransız Basınında II. Wilhelm Kızıl Kayser, Toplumsal Tarih, 1994, s.23-24.

MCMEEKİN, Sean, Benevolent Contempt: Bismarck's Ottoman Policy, Çev. Hakan Yavuz With Peter Sluglett, War and Diplomacy The Russo-Turkish War Of 1877-1878 And The Treaty Of Berlin, Salt Lake City, 2011.

MOLTKE, Feldmareşal Helmuth Von, Moltke'nin Türkiye Mektupları Çev. Hayrullah Örs, İstanbul, 1969.

OĞUZ, Burhan, Yüzyıllar Boyunca Alman Gerçeği ve Türkler, İstanbul, 1983.

ORTAYLI, İlber, Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu, İstanbul, 1983.

Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Ankara, Türk Tarih Kurumu 15-17 Ekim 1997 Sempozyumuna Sunulan Tebliğler, Ankara 1999

OSMANOĞLU, Ayşe, Babam Sultan Abdülhamid, İstanbul, 2008.

ÖNSOY, Rifat, Türk-Alman İktisadi Münasebetleri (1871-1914), İstanbul, 1982.

ÖZYÜKSEL, Murat, Osmanlı İmparatorluğunda Nüfuz Mücadelesi Anadolu ve Bağdat Demiryolları, İstanbul, 2013.

, Osmanlı Alman İlişkileri Gelişim Sürecinde Anadolu ve Bağdat Demiryolları, 1988.

—, The Berlin Baghdad Railway and the Ottoman Empire Industrialization, Imperial

- Germany and the Middle East, 2016.
- RÖHL, John C. G. ,The Kaiser and his Count Wilhelm II. and the Government of Germany, Cambridge, 1994.
- , Wilhelm II The Kaiser's Personal Monarchy (1888-1900) Çev. Sheila De Bellaigue, Cambridge, 2015.
- SANDER, Oral, Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme, Ankara, 1987.
- SERTOĞLU, Mithat, Mufassal Osmanlı Tarihi, Ankara 2011.
- SİRER, Münir, II. Wilhelm'in II. Abdülhamid'i Ziyaretine Dair Bir Belge, Hayat Tarih Mecmuası, Aralık 1877, s.64-65.
- SOY, Bayram,Kudüs'teki Erlöserkirche'nin Açılışı II. Wilhelm'in İkinci Doğu Seyahatindeki (1898) Dini Motifler,Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar, 2007-2008, s.117.
- TEPEKAYA, Muzaffer,Osmanlı- Alman İlişkileri (1870-1914),Yeni Türkiye Dergisi Türkoloji Özel Sayısı, 2002, s.234.
- TIWABI, A.L., British Interests in Palestine (1800-1914) A study of Religious and Educational Enterprise, 1961.
- TOPKAR, Kevser, Osmanlı Filistin'nde Alman Kolonileri (1869-1917), İstanbul, 2015.
- TÜRK, Fahri, Türkiye ile Almanya Arasındaki Silah Ticereti (1871-1914), 2012.
- ÜREKLİ, Fatma, Sarayın Son Baş Ressamı Fausto Zonaro İkbâlden İdbârâ, İstanbul, 2017.
- YAZBAK, Mahmoud, Haifa in the late Ottoman Period (1864-1914), A Muslim Town İn Transition, Brill, Leiden, 1998.
- YILMAZ, Yaşar, Osmanlı'nın Hediye Sunumları'nda Önem Taşıyan Bir Fabrika

Hereke-i Fabrikayı Hümâyun ve Hereke Köşkü, İki Dost Hükümdar Sultan II.

Abdülhamid Kaiser II. Wilhelm, Haz. Ilona Baytar, İstanbul 2009.

ZONARO, Fausto, Abdülhamid'in Hükümdarlığında Yirmi Yıl Fausto Zonaro'nun

Hatıraları ve Eserleri. İstanbul, 2008.

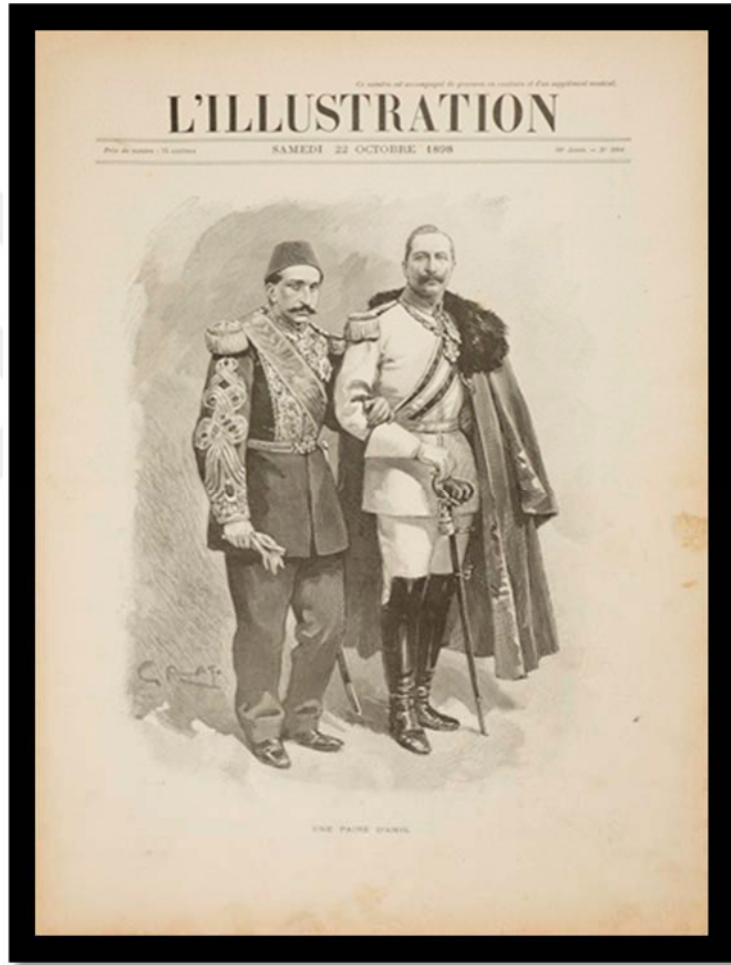
E) İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.almoajam.org/poet_details.php?id=22.

<http://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/baalbek>

EKLER

Ek 1: Illustration gazetesi'nin II. Wilhelm ve II. Abdülhamid kolkola adlı kapak fotoğrafı. Edhem Eldem, Camera Ottomana Photography and Modernity in the Ottoman Empire (1840-1914), İstanbul 2015, s. 119.

Ek 2: Servet-i Fünun dergisi muhabiri Tevfik Efendi'nin gönderdiği, Kudüs'teki Bâb-ı Halil'de İmparator ve İmparatoriçe için yapılan zafer takı'nın fotoğrafı, Servet-i Fünun Dergisi 19 Kasım 1898, s.1.

Ek 3: (Misafir-ü el hâs'ül-has) Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Hohanzeller yatının İstanbul'a gelişi
Servet-i Fünun Dergisi 15 Ekim 1898 s.1.

Ek 4: Kara sularındaki Alman bayrağının tasviri. Servet-i Fünun Dergisi 8 Ekim 1898, s.1.

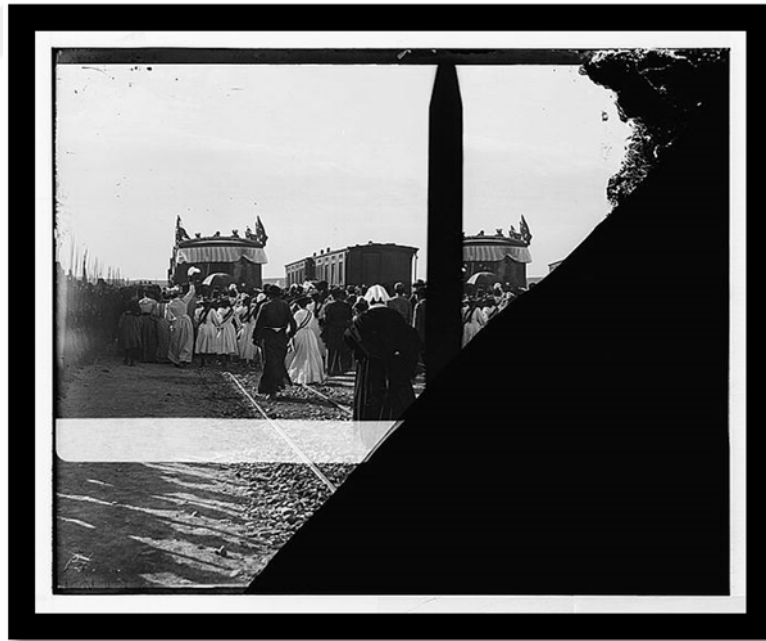
Ek 5: State visit to Jerusalem of Wilhelm II of Germany in 1898. Emperor and Empress walking in street procession, American Colony Jerusalem, Washington University Library (Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 1898 yılında ki Kudüs ziyareti, Alman İmparatoru ve İmparatoriçesi'nin sokak alayı yürüyüşü, Kudüs Amerikan Kolonisi, Washington Üniversitesi Kütüphanesi)

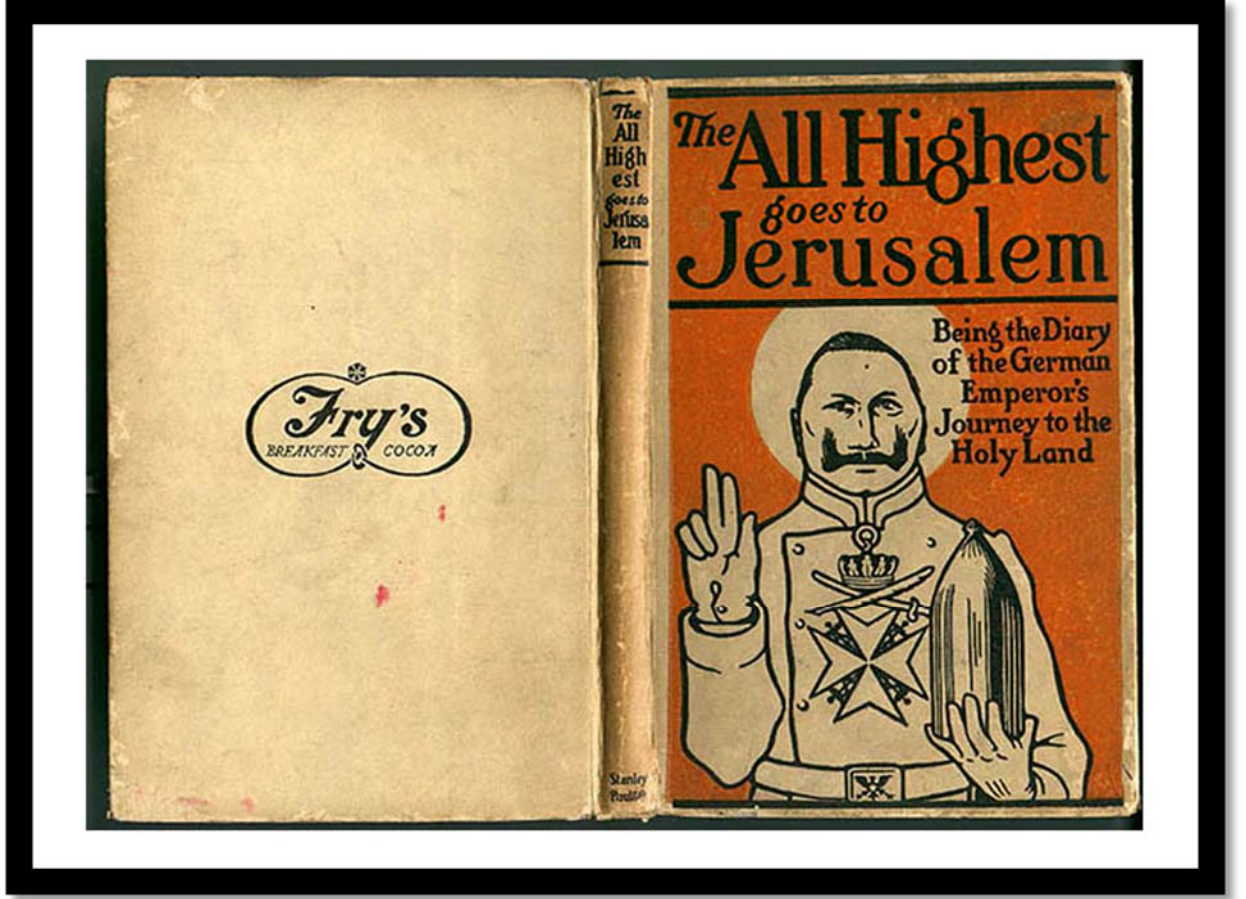
Ek 6: State visit to Jerusalem of Wilhelm II. of Germany in 1898. Emperor and Empress at Mosque of Omar, American Colony Jerusalem, Washington University Library.(Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 1898 yılında ki Kudüs ziyareti, İmparator ve İmparatoriçe'nin Hz. Ömer cami ziyareti, Kudüs Amerikan Kolonisi, Washington Üniversitesi Kütüphanesi)

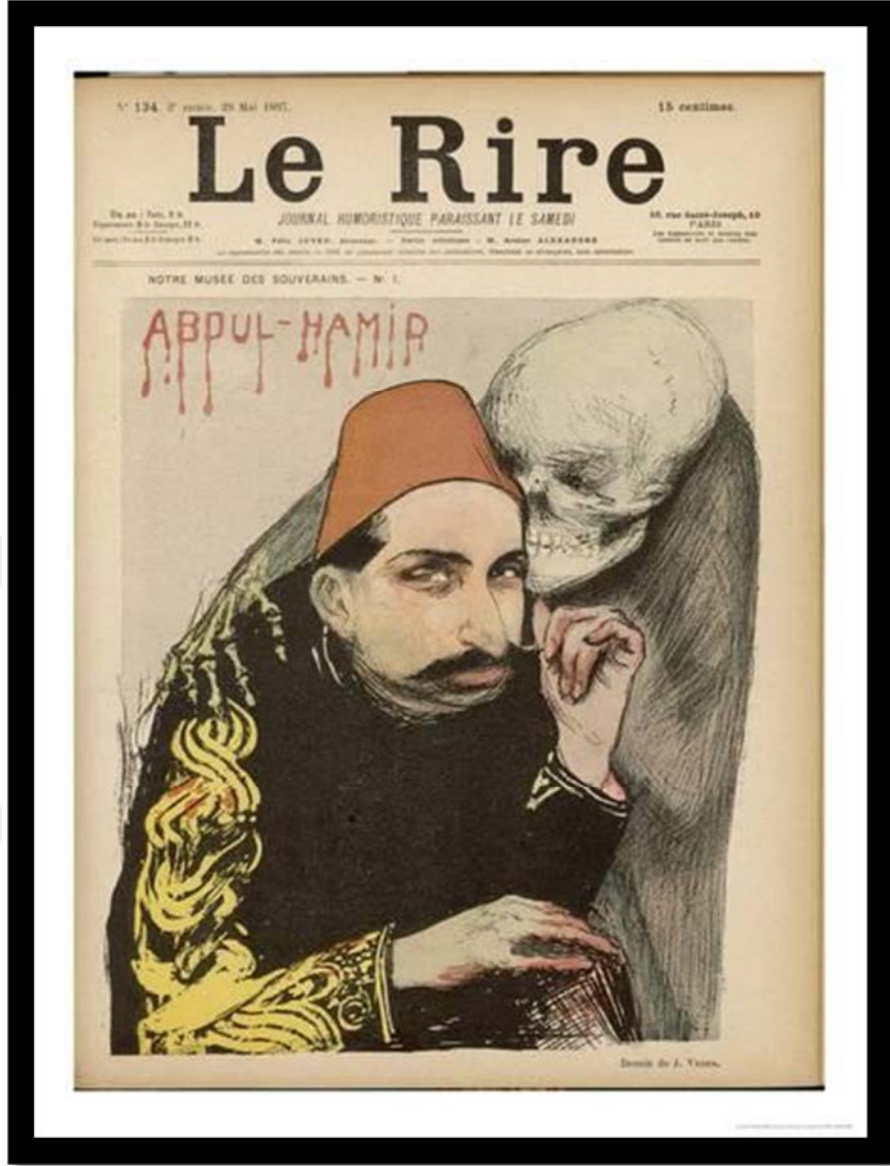
Ek 7: State visit to Jerusalem of Wilhelm II. of Germany in 1898. General View of Jaffa Road, crowded with people and flags, during procession. American Colony Jerusalem, Washington University Library.(Alman İmparatoru'nun Hayfa'ya alay eşliğinde gelişi ve insanların alanda toplanması, Kudüs Amerikan Kolonisi, Washington Üniversitesi Kütüphanesi)

Ek 8: State visit to Jerusalem of Wilhelm II. of Germany in 1898.Crowd at Jerusalem railroad station. American Colony Jerusalem, Washington University Library. (Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 1898 yılında ki Kudüs ziyareti, Kudüs tren istasyonundaki kalabalık, Kudüs Amerikan Kolonisi, Washington Üniversitesi Kütüphanesi)

Ek 9: The All Highest goes to Jerusalem Being the Diary of the German Emperor's Journey to the Holy Land, Frank Alvah Dearborn, New York 1918, s.1. (1918 yılı'nda Amerikada Frank Alvah Learbor tarafından kaleme alınan Kudüseye giden en yüksek İmparator. Alman İmparatoru'nun kutsal topraklara yapmış olduğu seyahat ile ele alınan günlük)

Ek 10: Fransız gazetesi Le Rire'nın Sultan II. Abdülhamid'e propaganda amacıyla yapılmış olan 26 Mayıs 1897 tarihli kapak fotoğrafı, Le Rire Newspaper, 26 May 1897, s.1.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَاللَّهُ أَكْبَرُ

تحریر علی
عدد

۶

داخله قلمی

قصه تریف قصص با الفیاض را حقه قصه خند انعامه بر نامه طبعه طریقه او در سه و خند زاره همه طرفه اندک اشا و شرف قدر با تاریخ نقش ایروان
اجناس را کاندیزه جهت حدیثی علی امالیه کلمه در دور و نقش مغربین به بود کلامه قول خاص سرف خند بر روی لاج او در سه شهن رویی ایروان
متبر جید سده اشفا عطف قدس قوا سلفه با نکره طلب و کلمه سره بود به ناره خنده با بونه در نگاره بانه اولدین و کلمه علی ایروان
معلم و تقوی بولین و جهه مکرر کافر بونه او در سه اول ناره خند طرفه طریقه او در سه اشا اولدین سرف قدر با تاریخ نقش ایروان
اولدین نظر با بون قصه خند بر بون جهت نطقه مناسب بود و اولدین بخت جوانا قوما سلف اشا اولدین لوسه سرف قدر خند بون قوما
تراب اینه سرف و مورینه و کلمه اولدین بولین با ایلیین طرفین در خند سرف اشا اولدین و سرف و سرف حاره لرنه ایله سرف و کلمه سرف ایروان
سرف و مورینه سرف ایلیین و بولین و سرف و کلمه سرف ایروان سرف و مورینه در سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و مورینه
جهت سرف بولنه سرف اولدین سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و مورینه در سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و مورینه
ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان
س ع اولدین سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان
یک سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان
و ترمیمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان
و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان
امور سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان
مما سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان
حصول سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان
و خند و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان
و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان
نوسین و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان
سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان
کاف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان
و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان
تا قصه و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان
زاده سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان
حرفه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان سرف و کلمه سرف ایروان
ارک

۱-DH.1357/1316 R/6
26

İ.DH.01357

Ek 11: Alman İmparatoru'nun Kudüs Ziyareti sırasında şehre at üzerinde girişi için Osmanlı Devleti tarafından Yafa kapısı yanında açılan gedik, BOA, İ.DH,1357, (6 Rebiulahir 1316).

Ek 12: İkdam gazetesini 15 Kasım 1898, s.1. İsmail Zühtü Bey'in "Kudüs Hatıraları" yazı dizisi

HaMigdal

"The Hebrew Kindergarten" is seeking an Assistant to speak to the children in Hebrew

The Tower of David Museum of the History of Jerusalem | Cheshvan 5773 | October 2012 | Special Edition

Kaiser Wilhelm Arrives in Jerusalem

Jaffa Gate, approximately 1898

• Six months before the planned arrival of Kaiser Wilhelm II to Jerusalem, the city began feverish preparations. The official list, the

Ottoman Sultan Abdul Hamid II, replaced the old governor of Jerusalem with a young officer from his own court to clean up the city

A special committee was appointed by the authorities to keep an eye on everything needed to make the journey pleasant for the guests.

and oversee the preparations for the visiting entourage.

Jerusalem municipal officials ordered the markets themselves to remove the piles of refuse that had accumulated in their neighborhoods over decades. City streets were cleaned, buildings near the Jaffa Gate were torn down and the markets were rebuilt. The Temple Mount was renovated and special openings for light were cut into the Dome of the Rock.

Jerusalem's water system was improved and removed after centuries of neglect. Along the route of the planned visit, new roads were paved to allow passage for the Emperor's carriage. For the duration of the Kaiser's visit, beggars who earned the city and barking dogs that bothered residents at night were banished to remote villages.

David Yellin (Yehoshua Yehonatan Yellin) reports that the town clerk who is replying Jaffa's road is trying to limit the amount of dust that rises and hurt's one's eyes, and had decided to bring dirt from Jaffa to pave this road with proper soil. This expenditure will cost 13,000 francs.

A Gap in the Wall

• Ottoman officials considered breaking through part of the Jerusalem city wall in order to create an impressive, broad entrance worthy of the royal couple. The Kaiser rejected the idea declaring, "I hope they do not carry out this barbaric act." The authorities then found an elegant alternative: the reuse of the Citadel wall itself, creating a new road.

Laying the foundation for an opening in the wall of Jerusalem was, without a doubt, one of the most important and important events in the city by filling in the road that lay to the right of the Jaffa gate to allow entry of the Emperor's entourage of horses and carriages. The Ottomans actually opened the city to the new neighborhoods that had begun to develop westward. The various city gates which were actually used until the second half of the 19th century and closed every night were now abandoned.

It should be remembered that back in 1889 the New Gate was opened in order to facilitate access to residents of the nearby French compound but Jaffa Gate was, and still is, the major gateway to the Old City.

Thomas Cook Co. Sets Up Camp

• Despite the fact that several hotels were already established in Jerusalem, it was decided that the Kaiser and his entourage would reside in a specially built encampment during their

reception here. 4 kitchen tents and barracks. Telegraph lines were also installed to link the Kaiser to his country and a line added to coordinate his visit to Jericho (an excursion that was cancelled because of intensely hot weather.) Entrance to the compound was only allowed to visitors with appropriate permits.

Five Facts about "Thomas Cook and Sons"

Thomas Cook was the first travel agency in the world.

Thomas Cook published the first ever travel brochure, which described the journey from London to Liverpool.

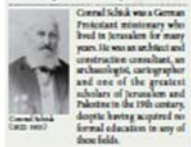
Printed vouchers given to customers to pay for hotel accommodations and meals on tour were a Thomas Cook innovation (1846).

In 1874, the company introduced printed traveler's checks that could be exchanged for local currency across Europe.

John Vero's famous book, Around the World in Eighty Days, was based on a Thomas Cook tour in 1872.

the Thomas Cook Company was attracted by the courts of the Emperor and the Sultan to organize the entire journey itself as well as the establishment of the camp. The area chosen was an empty lot on the Street of the Courts (today, the OET school on Nevein Street) overlooking the Old City. The equipment required for the encampment included everything needed to set up camp and all the transportation for the journey - carriages, horses, and more. These were sent from Germany and Turkey by sea to Jaffa and from there by mule to Jerusalem. The encampment itself consisted of 75 tents, 6

• Many details about the preparations for the visit were found in a report published by the architect, General Klink, in the British publication, the Palestine Exploration Quarterly.

General Klink (1870)

Deep grief descended on the home of Meir Rubin, the model maker and designer of signs and decorations. In the midst of the intense preparations for the Kaiser's visit, his beloved daughter died. Rubin, who was responsible for the construction of two decorative gates in honor of the Kaiser, received a special exemption from Chief Rabbi Salant to continue working throughout the week long mourning period. His friends related that he would leave the home at sunrise and only return at sunset, with earth in his shoes as a sign of mourning.

Excitement in the City

A City Draped in Flags

• Flags, decorations, emblems of the German and Ottoman Empires and welcoming signs adorned the streets and buildings of Jerusalem. The German Colony was swathed in fluttering flags and for the first time ever, for the duration of the visit, lamps lit the streets.

"Mr. Mordechai Einhorn, licensed by the 'Luzonien' 'Tiner' company is distributing large numbers of flags in our houses whose houses are on the main roads, to be hung in their windows."

Nothing New under the Sun

• Middle newspapers, Wednesday October 29 reports that police reinforcements have arrived and are periodically inspecting the hotels to look for the new guests over. The municipal authorities are expediting, and all the investments with no job or livelihood - such as Greeks, Armenians and Italians - will be deported with the understanding of their own country's representatives. Even on the beach in Jaffa they are being very careful about the entrance of every stranger.

Haifa Reporting

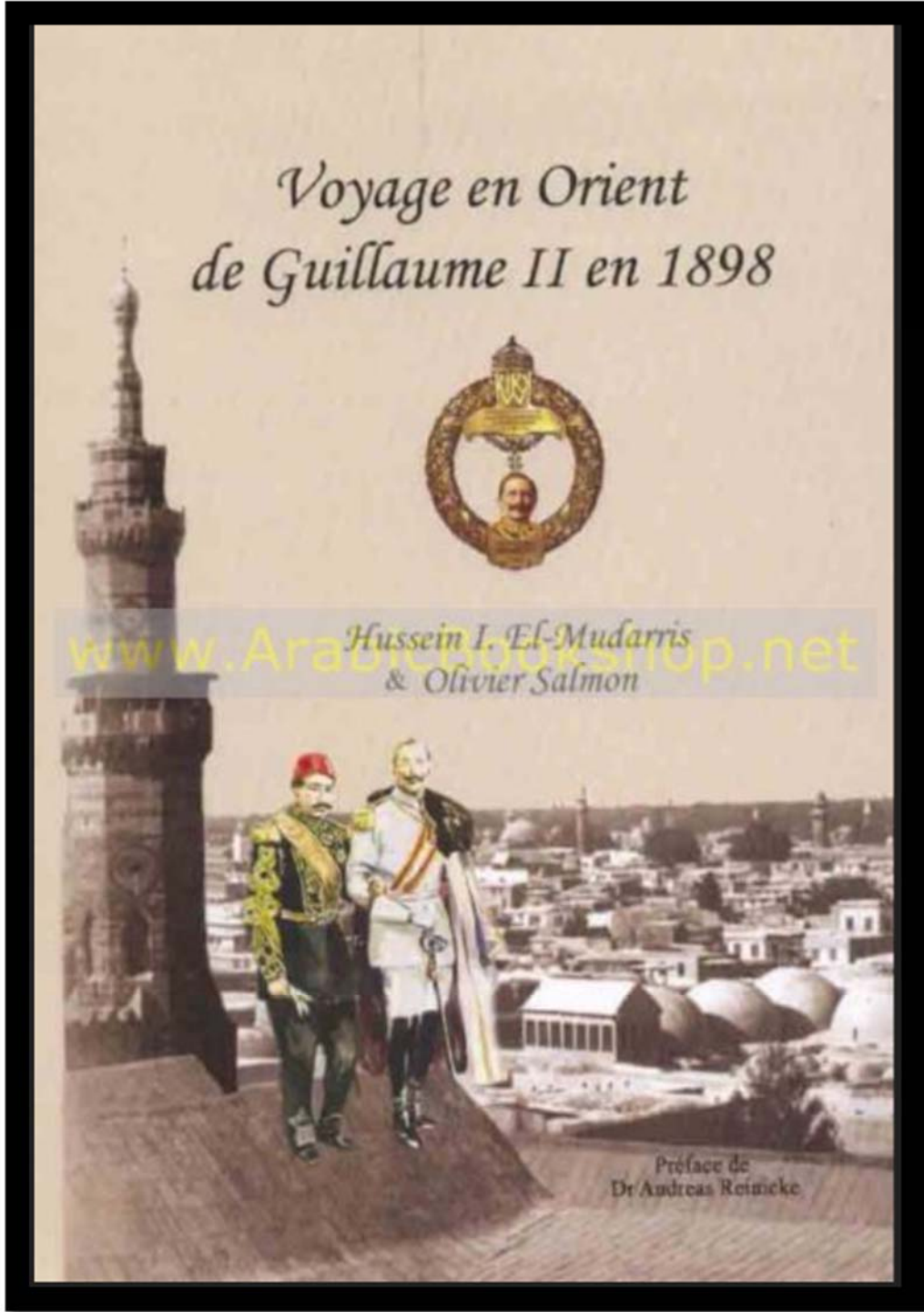
• Preparations for the Kaiser's visit were not confined to Jerusalem alone. A new jetty was constructed in Haifa port, with steps and a railing for the convenience of the Kaiser and his lady as they come ashore from their ship. Gottlieb Salomonson, a member of the city's German Colony (and later renowned as the first excavator of ancient Megiddo), was responsible for the project.

Thousands Have Booked Rooms

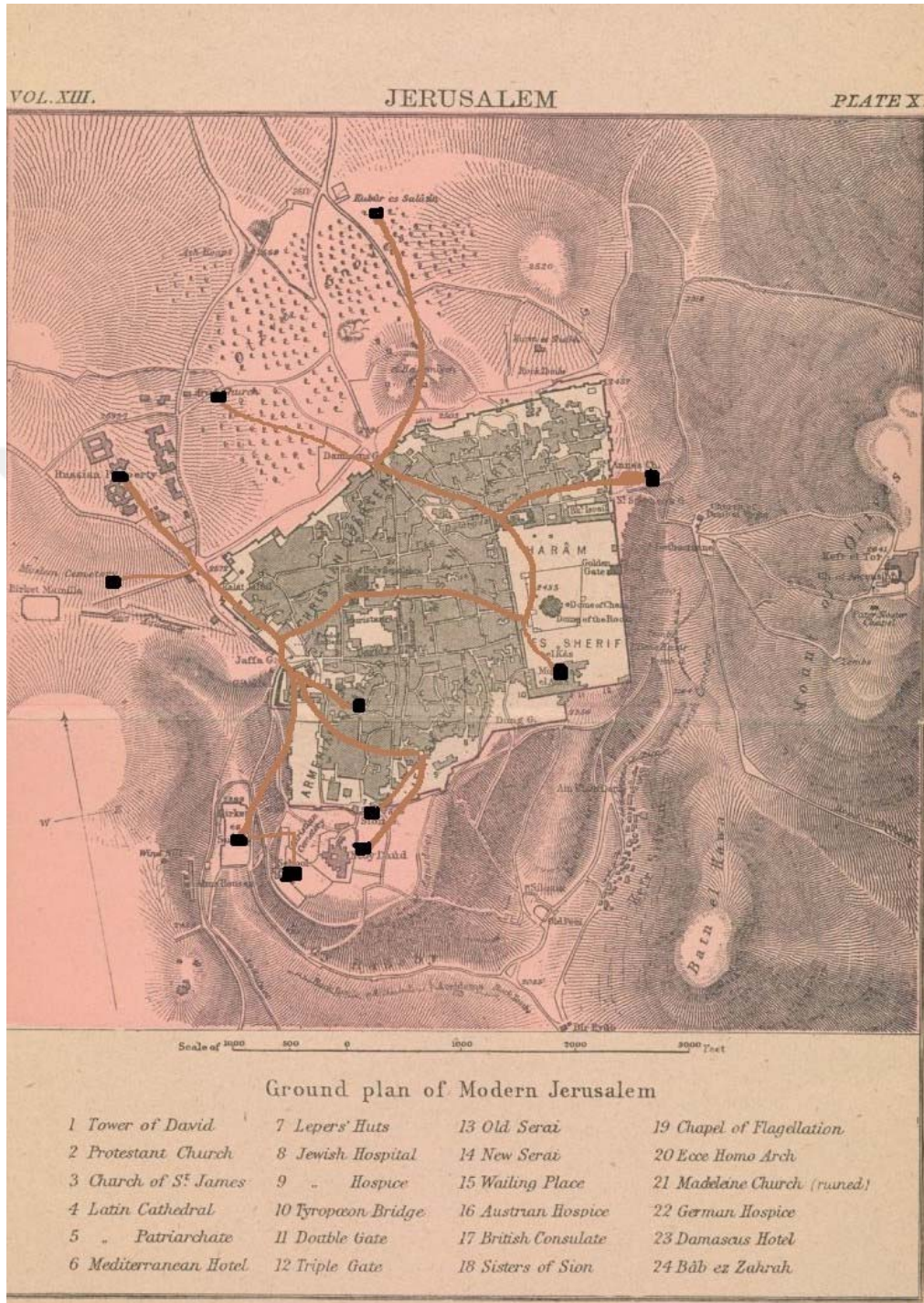
• Thousands of visitors booked hotel rooms and vintage points along the planned route of the royal party. Visitors looked forward to rural domains, and even set up tents in their courtyards to increase occupancy. Residents whose homes overlooked the route rented out observation points on their balconies and rooftops.

Ek 13: Ha Migdal gazetesi'nin Ekim 2012 özel sayısında ki Alman İmparatoru'nun doğu seyahati (1898). Ha Migdal gazetesi Ekim 2012, s.1.

Ek 14: Hussein I. El Mudarris ve Olivier Salmon tarafından 2010 yılında çıkarılmış olan II. Wilhelm'in doğusuna yolculuk (1898) adlı Fransızca eser, <https://www.arabicbookshop.net/main/>

Ek 15: Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Filistin ve Suriye Seyahat Haritası. Stanford University Library. Ground Plan of Modern Jerusalem. The Leonard and Juliet Rothman Holy Lands Map Collection. (Stanford Üniversitesi Kütüphanesi, Modern Kudüsün Zemin Planı, Leonard ve Juliet Rothman Kutsal Topraklar Harita Koleksiyonu)